IMAN BAHSI

1- Iman, Islam ve Ihsanin Beyani, Allahin Kaderini Îsbata Imanin Vücubu Kadere Inanmayandan Teberriye ve Onun Hakkinda Agir Sözler Söylendigine Delil Babi
Hadisin Îzahi
Hadis-i Serif Su Hükümlere Delalet Etmektedir:
2- Islamin Rükünlerinden biri Olan Namazlarin Bey Aki Babi
3- Îslamin Rükünlerini Sual Babi
Mezkür Sualler Muhtelif Bilgilere Delalet Ederler.
4 – Kendisile Cennete Girilen Imani Beyan Babi
Hadis-i Serif Asagidaki Meselelere Delalet Etmektedir:
5 - Islamin Erkani Ile Yüce Temellerini Beyan Babi
Babimiz Hadislerinin Ifade Ettiklebi Ikinci Hüküm:
6- Allah Teala Ile Resulü Sallallahu Aleyhi ve Selleme ve Dinin Seriatlerine Iman, Dine Da'vet Île Onun Mahiyetini Sormayi ve Bellemeyi, Kendisine Dini Ulasmamis Olana Dini Teblig Etmeyi Emir Babi
Bu Hadisden Çikarilan Hükümler :
Yukariki Rivayetten Fazla Olarak Bu Rivayettan Çikarilan Hükümler:
7- Iki Kelime-i Sehadete ve Islamin Seriatlarina Da'vet Babi
Bu Hadisden Çikarilan Hükümler:
8- Allahdan Baska Ilah Yoktur; Muhammed Allah'in Resulüdür..... Deyinceye Kadar Insanlarla Çarpismanin Emri Babi
Hadisden Çikarilan Hükümler:
9- Ölmek Üzere Bulunan Bir Kimsenin Müslümanligi Kabul Etmesinin Sahih Olduguna.....Delil Babi
Hadîsden Çikarilan Hükümler:
10- Tevhid Üzere Ölen Kimsenin Kati Olarak Cennete Girecegine Delil Babi
Hadisden Çikarilan Hükümler:
Hadisten Çikarilan Hükümler:
Hadisden Çikarilan Hükümler :
Hadisden Çikarilan Hükümler;
Hadisden Çikarilan Hükümler:
11- Her Kim Rabb Olarak Allaha, Din Olarak Islama Peygamber Olarak da Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Selleme Razi Olursa Büyük Günahlari Islerse Bile Mü'min Sayilacagina Delil Babi
12- Iman Su'belerinin Sayisini, Bunlarin En Üstün ve En Asagi Derecede Olanini; Utanmanin Faziletini ve Imandan Oldugunu Beyam Babi
13- Islamin Vasiflarini Toplayan Hadis Babi
14- Islamin Fazilet Yarismasini ve Hangi Umurunun Daha Faziletli Oldugunu Beyan Babi
Hadisden Çikarilan Faideler:
15 - Kendileriyle Vasiflanan Kimsenin Imanin Tadini Buldugu Hasletlerin Beyani Babi
16- Resulüllah Sallallahu Aleyhi ve Sellemi Refikadan Çocukdan, Babadan ve Bütün Insanlardan Daha Çok Sevmenin Vucübu ve Onu Bu Derece Muhabbetle Sevmeyene Imansiz Denilecegi Babi
17 - Bir Kimse Kendisi Için Hayir Namina Neyi Arzu Ediyorsa Müslüman Kardesi Için de Onu Arzu Etmenin Iman Hasletlerinden Olduguna Delil Babi
18 - Komsuya Eziyyetin Haram Kilindigini Beyan Babi
19 - Komsuya ve Müsafire Ikrami Tesvik, Hayir (Konusmak) Müstesna (Olmak Üzere) Sükütu Iltizam ve Bütün Bunlarin Îmandan Olusu Babi
20 - Münkeri Nehyetmenin Imandan Oldugunu, Imanin Artip Eksildigini, Iyiligi Emir ve Kötülükden

Nehyin Vacib Olduklarini Beyan Babi
21- Iman Ehlinin Imanda Birbirlerinden Farkli Oluslari ve Yemenlilerin Bu Hususlaki Üstünlügü Babi
22- Cennete Ancak Mü'minlerin Girecegini, Sevmenin Imandan Oldugunu Ve Selamlasmanin Sevgi Husulüne Sebeb Oldugunu Beyan Babi
23- Dinin Nasihat Oldugunu Beyan Babi
24- Günahlar Sebebiyle Imanin Eksilmesini ve Günaha Dalan Kimseye — Kemalinin Yoklugu Manasiyla— Imansiz Denilebilecegini Beyan Babi
25 - Münafik Hasletlerini Beyan Babi
26 - Müslüman Kardesine «Ey Kafir» Diyen Kimsenin Iman Halini Beyan Babi
27 - Bile Bile Babasini Inkar Eden Kimsenin Iman Halini Beyan Babi
Hadisi Serifden Su Hükümler Çikarilmistir:
28 - Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)in: «Müslümana Sövmek Fisktir; Onunla Çarpismak Ise Küfürdür» Hadisini Beyan Babi
29 - Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ün: «Benden Sonra Dönüp Birbirinizin Boyunlarini Vuran Kafirler Olmayin» Hadislerin Ma'nasini Beyan Babi
30 - Nesebe Dil Uzatmaya ve Ölüye Aglamaya Küfür Adi Verilmesi Babi
31 - Kaçak Köleye Kafir Denilmesi Babi
32 - Yildizin Dogup Batmasile Yagmura Kavustuk Diyenin Küfrünü Beyan Babi
Bu Hadisden Çikarilan Hükümler:
33 - Ensar Ile Ali Radiyallahu Anhümü Sevmanin Îmandan ve Îman Alametlerinden, Onlara Bugz Etmenin Ise Nifak Alametlerinden Olduguna Delil Babi
34 - Taatlarin Noksanligi Sebebile Imanin Azalmasini ve Küfür Lafzinin Hukuk ve Ni'mete Küfran Gibi Allahi Inkardan Baska Manada Kullanilabilecegini Beyan Babi
Hadisden Çikarilan Hükümler:
35 – Namazi Terk Edene Kafir Adi Verilebilecegini Beyan Babi
36 - Allah Tealaya Imanin, Amellesin En Faziletlisi Oldugunu Beyan Babi
37 - Sirkin Günahlarin En Çirkini Oldugunu ve Ondan Sonraki Günahlarin En Büyügünü Beyan Babi
Hadisden Çikarilan Hükümler:
38 - Büyük Günahlari ve onlarin En Büyügünü Beyan Babi
Hadisden Çikarilan Hükümler:
39 - Kibrin Tahrimi ve Beyani Babi
40 - Allaha Hiç Bir Seyi Serik Kosmayarak Ölen Kimsenin Cennete, Müsrik Olarak Ölenin Cehenneme Girecegi Babi
Hadisden Çikarilan Hükümler:

IMAN BAHSI

Iman: Lugatda, bir seye inanmak, bir kimseyi veya bir haberi tasdik etmek iz'an ve kabul ile ona sâdik kalmak ma'nasinadir; teslim ve inkiyad ma'nasim da tazammun eder,
Seriatde: Hususî muhbir olan Peygamber'in dinden oldugu kat'iyetle bilinen haberini kesin olarak tasdik etmek ve tamamen o habere inkiyâd ve teslim olmaktir.
Imamin bu ta'rifi, ehl-i tahkik ulemâya göredir. Onlarca imân sâdece kalbin tasdikinden ibarettir. Kalben tasdik eden bir kimse imanini diliyle ikrar etmese bile Allah indinde mü'min sayilir. Ancak îman kalbde gizli bir ma'nâ oldugu için bir kimsenin mümin oulp olmadigini bilmeye imkân bulunamayacagindan T e â 1 â Hazretleri îmana

delâlet eden bir takim alâmet ve sartlar ortaya koymustur ki; islâmin sarti dedigimiz;
1- Kelime-i sahadet,
2- Bes vakit namaz,
3- Zekât,
4- Oruç,
5- Hacc gibi ibadetler bu alâmetler cümle sindendir. Mezkûr alâmetler kimde görülürse o kimsenin mü'min olduguna hükmedilir; ve namazda imam olmak, müslüman bir kadinla evlenmek, cenazesi kilinmak gibi dünyevî hükümler kendisine icra edilir.
Bu tarife göre; ikrar imanin rüknü degil, sartidir. Binaenaleyh ikrari terk eden kâfir olmaz; elverir ki; kalbi inanmis ve tasdik etmis olsun, böyle bir kimse Allah indinde mü'mindir; ve imanin uhrevî hükümleri kendisine icra olunur. Cehennemde ebedî kalmaz. Yalniz dilsizlik veya zorlama gibi bir özrü yokken ikrari terkederse dînî bir farizayi eda etmedigi için günahkâr olur.
«Kavl-i tahkik» denilen bu tarif kelâm imamlarindan E b û M a n -sur-u Mâtûrîdî ile diger bir çok Matûrîdîyye ve Es'ariyye imamlarinin hatta Imam A'zam Ebu Hanîfe 'nin kavli oldugu nakledilmistir. Bu kavlin delili:

Iste bunlarin kalplerine Allah imani oturttu.» [1]

Kalbi imanla mutmain o!arak.- [2]

Ama kalbleri iman etmedi.» [3] gibi ayetlerle

Onun kalbini yarsaydin ya» hadîsi ve emsali hadislerdir,

Bu hadis Hz. Üsâme b. Zeyd (R.A.) kelime-i tevhidi söyleyen bir adami öldürdükten sonra:
»O bu kelimeyi kalbteii söylemedi» diyerek Resûlüllah (S.A.V.) den Özür diledigi zaman seref sâdir olmustur.
Kalbiyle tasdik ederek dilsizlik ve zorlama gibi bir mani'den dolayi imanini dili ile ikrar edemeyenlerin mü'min sayilacagina icma'i ümmet de vardir.
Imânin meshur bir ta'rifi daha vardir. Bu tarife göre; Imân: Kalbin tasdiki ile dilin ikraridir. Yâni ikrar da imanin bir cüz'üdür. Su halde dilsizlik gibi bir özür yokken ikrari terkeden kimse kâfir ve ebedi cehennemlik olur. Bu kavil Hanefüerden Semsü'l-Eimme Serahsi, Fahru'l-Islâm Pezdev ile diger bir çok fukahâdan ve Imam-i A'zam Ebu Hanife'den de nakil ve rivayet olunmustur. Pek meshur oldugu için buna «Kavl-i meshur» derler. Mezkûr ta'rifi tercih edenler de dilsizlik ve zorlama gibi özürlerden dolayi ikrardan âciz kalanlarin imanindan ikrarin sukutunu caiz gördükleri için imani iki rükne ayirmislar; ve asla sükûtu kabul etmeyen tasdike aslî rükün, özürden dolayi sukutu kabul eden ikrara zâid rükün demislerdir. Bu kavlin delili:

«Kalbi imanla mutmain oldugu halde küfür etmege mecbur kalan müstesna, [4] âyeti kerîmesiyle.

«Allah'dan baska ilâh yoktur deyinceye kadar insanlarla çarpismaya me'mur oldum.» [5] Hadis-i serifidir.
Bu hadis müttefekun aleyh ise de ikrarin îmandan cüz'oldugunu sarahaten ifâde etmiyor. Bilâkis hadîsin son kisminda

«Bunu söylerlerse muhakkak nefislerini ve mallarini benden korumus olurlar.» [6]
buyurulmasi, ikrann îmanin sarti oldugunu gösterir. Dînen farz olan bir seyi terk edenlerle harbediîecegi ise Hz. Ebu Bekir (R.A.) zamaninda zekâtlarini vermeyenlerle fi'len harb edilmek suretiyle te'yid edilmistir.
«Kavl-i meshur»un delillerinde müddeâyi isbat için lâzim gelen sarahat görülmedigi anlasiliyor. Bununla beraber mezkûr kavil Seriatin zahirine daha uygun görülmüs, «Kavl-i tahkik» ise hakikatin bâtinina daha lâyik sayilmistir
Islâm: lûgatda ihlâs, inkiyâd ve teslimiyet ma'nalarina gelir.
Seriatde : Peygamber (S.A.V.)'in teblig buyurdugu seyleri zahiren ve bâtinen kabul ile A11ah'a itaat ve teslimiyet d e bulunmaktir, îman ve islâm kelimelerinin ma'nalarmi tayin hususunda ulemâ Öteden beri ihtilaf edege Imislerdir. Bazilarina göre; bu iki kelime lügat manalari itibariyle bir birinden ayriîsalar da hüküm

itibariyle birdirler; ve her mü'min müslimdir; her inüslim de mü'mindir. Bunlarin delili:

«Bunun üzerine Biz o yerdeki mü'minlerî çikardik. Ama orada bir evden baska müslüman bulamadik.» [7] âyeti kerimesidir.

Ancak islâm bazen din, bazan amel yâni imanin semeresi olan namaz ye oruç gibi ibadetler ma'nasinda kullanildigi gibi tasdiksiz kabule de it-lak olunursa da bunlar kelimenin lügat ma'nasina göredirler. Meselâ:

«Bedeviler iman ettik dediler. Sen (onlara) de ki: — Siz îmân etmediniz (ya!) Bâri islâm olduk deyin...» [8] âyeti kelimesindeki Islâm bu ma'-nâyadir.

Diger bazilarina göre; îmanla islâm arasinda umum ve hususu mutlak vardir. Her mü'min müslim'dir; fakat her müslim mü'min degildir. Çünki îmanin asli tasdik, islâmin asli teslimiyet ve inkiyad olduguna göre bir kimsenin distan Allah'a teslimiyet gösterdigi halde içinden ona inanmamasi mümkündür. Safiîlerden Hattâbî'nin kavli budur. Yine Safiîlerden Imam Begavî mevzû-u bahsim'iz iman ve islâm hadîsi hakkinda sunlan söylemistir:

«Peygamber (S.A.V.) islâm kelimesini zahirî amellere îmani da batini i'tikada isim olarak kullanmistir. Böyle yapmasi, ameller iman sayiîma-digi, kalble tasdik dahi islâm addedilmedigi için degil, mecmuunun ayni seyi yâni dîni ifade eden bir bütün oldugunu beyan içindir. Bundan dolayidir ki Peygamber (S.A.V.)

-O Cibril'di; size dininizi ögretmege gelmis» [9] buyurmustur.

Tasdik ile amelin her ikisine iman ve islâm denilebilir. Buna delil Teâla hazretlerinin:

«Hiç süphe yok ki Allah indinde (en makbul) Sn islâmiyettir.» [10] ve

«SIzin için din namina islâmiyete razi oldum.- [11] ayetleridir,

Allah Zül Celâl, razi oldugu ve kullarindan kabul edecegi dinin ancak islâmiyet oldugunu haber vermistir. DIn ise; tasdik ile amel bir arada bulunmadikça kabul ve rizaya mahal olamaz.

Buhâri sarihi Ayni'ye göre; îmanla islâm arasinda umum Ve husus min vech vardir. Çünkü imansiz islâm bulundugu gibi islâmsiz iman da "bulunabilir. Dag basinda hiç insan görmeden yetisen bir kimsenin îrha-ni bu kabildendir.

Hâsili imanla islâm arasindaki nisbetin beyani, îmanin tefsirine baglidir. Muhakkikin ulemaya göre; îman tasdikden ibarettir ki: Imam Ebul'l-Hasen el-Es 'arî'nin mezhebi de budur. Hanelilerle bir çok fukahaya ve bazi kelâm ulemâsina göre tasdik ve ikrardir. Selefe göre ise tasdik, ikrar ve ameldir. Hadis ulemâsiyle, Safiî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, Mu'tezile, Havariç ve Zeydiye ulemasinin mezhebi budur.

îmanin ziyade ve noksan kabul edip etmemesine gelince: Bu mesele imanin hakikati hususundaki ihtilâfin fer'idir.

îman tasdikten ibarettir» diyenlere göre ziyade ve noksan kabul etmez.

Bazilari:

«Ziyade kabul eder fakat eksiklik kabul etmez; çünkü eksikligi kabul ederse iman olmaktan çikar.» demislerdir. Imam Ma1ik'in kavli dejbu-dur. Bu mesele kendisine sorulunca Hz. Imam:

«Imanin ziyadelik kabul edecegini Allah Teâla Kur'anMa zikretmistir.*

demis; noksanligi kabulü hususunda tevakkuf ederek noksanligi kabul ederse bütün îmanin gidecegini söylemistir.

Bu babta Safiîlerden Imam Ebu Abdillah Muhammed b. îsmai1 Temimi «et-Tahrir» adli Müslim serhinde sunlari söylemistir:

«Iman; lügatde tasdik demektir. Eger ondan bu mana kasdedilirse iman ne eksilir ne de artar. Çünkü tasdik parçalanmayi kabul eden bir sey degildir ki, bazen kemâli bazen de noksani tasavvur edilebilsin. Ama seriat dilinde îman kalple tasdik, â'za ile ameldir. Böyle tefsir edildigi takdirde ona ziyade ve noksan ânz olabilir. Ehl-i Sünnetin mezhebi de budur, tahkike göre bu husustaki hilâl sudur: Kalbîle tasdik eden bir kimse, îmanin icabi olan amelleri tasdikiyle bir araya getirmezse acaba kendisine mutlak suretde mü'min denilir mi denilmez mi?

Bizce muhtar olan kavle göre ona mü'min denilmez. Peygamber (S.A.V.)

Zâni olan bir kimse zina ederken mü'min olarak zina etmez.» [12] buyurmustur.
Çünkü bu adam imaninin mucebîle amel etmemistitr ki: mü'min denilmeye hak kazansin.»
Mâlikîlerden Ibni Battal'de Buhari serhinde söyle diyor:
«Ümmetin Ehl-i Sünnet Cemâatinden gelmis ve geçmis bütün ulema'-mn mezhebi sudur ki: îman kavil ile amelden meydana gelir ve hem artar hem eksilir. Arttigina ve eksHdigine delil, Buhârî'nin zikrettigi:

«imanlari kat kat artsin dîye.» [13]

«Iman &dert ere gelince, sûre onlarm imanlarini arttirdi.» [14] ve emsali ayetlerdir. [15]
Binaenaleyh bir kimsenin artmayan îmani noksan demektir.
Iman lügatde tasdikden ibarettir denilirse; bunun cevabi sudur: Tasdik bütün amellerle kemâl bulur. Bir mü'minin hayirli amelleri ne kadar çok olursa îmani da o nisbetde mÜkemmellesir. Iste îman bu amellerle artar; onlarin noksanligi ile azalir. Ne zaman iyi ameller azalirsa îmanin kemali noksanlasir;ameller artarsa îmanin kemâli de ziyadelesir.»
îman hakkinda söylenen sözlerin ortasi budur. Allah ve Resulü 'nü tasdike gelince; onun noksani olamaz. Bundan dloayidir ki bazi rivayetlere göre imam Malik (R.) îmanin noksan kabul etmesine kail olamamistir. Zira tasdikin noksani olamaz. Tasdik noksan kalirsa, sek ve süphe olur kî; artik ona iman denilmez.
Ulemâdan bazilari:
«Imam Mâlik'in iman noksan kabul eder diyememesi, günah isleyen mivminleri kâfir sayan haricîlere uydugu zannedilmesin diyedir. Yoksa imam Mâlik bu meselede Ehl-i Sünnetle, beraberdir; o da onlar gibi îmanin noksanlik kabul ettigine kaildir.» diyorlar!
Ashab-i kiramdan; Ömer b. el-Hattâb, Ali b. Ebi Tâlib, Ibni Mesud , Muaz, Ibni Abbâs, Ibni Ömer, Ammâr b. Yâsir, Ebû'd Derdâ, Ebu Hüreyre, Huzeyfe, Selmân, Abdullah b. Revana, Ebu Ümâme, C ündü b b. Abdiîlâh ve Âise (Radiyallahu Anhüm) hazerâtiyla tabiînden; Kâ'bü'l-Ahbâr, Urve, Ata', Tâvûs, Mücâhid, Sâid b. Cübeyr, Hasan-i Basrî, Yahya b. Ebî Kesir, Zühri, Katâde, Ibrahim Nahaî, Ibni Ebi Leylâ, Ibni Mübarek, Ebu Zür'a, Ebu Hatim, Ebu Davud ve daha nice ulemâ-I kiram, îmanin ziyade ve noksan kabul edecegine kail olmuslardir. Ebu Sevr ile imam Safiî ve Ahmed b. Hanbe1'in mezhebi de budur.
Vakia Mâtürîdîîer t «Iman ziyâde ve noksan kabul etmez» demisler-se de bu söz asl-i imana râcîdir. Kuvvet ve zâ'f nokta-i nazarindan ziyade ve noksan onlara göre de caizdir. Binaenaleyh bu meselede bütün ehl-i sünnet ulemâsi müttefiktir. Aradaki niza sözden ibarettir.
Dalâlet firkalarindan Ker ramiye ile Mürcie 'den bazilarina göre îman sâdece dil île ikrardan ibarettir. Onlara göre münafiklar mü'mindir. Bu kavli reddeden en kuvvetli delil icmâ'dir. Zira münafiklarin kâfir sayilacagina icma-i ümmet mün'akid olmustur.
Imam Nevevî îmânda bizzat tasdikin de ziyâde ve noksan kabul edecegine kaildir. Ona göre fazla tefekkür ve bir çok delillerin bir birini te'yîd ve takviye etmesi tasdikin artmasina sebeb olur. Bundan dolayidir ki siddiklarin imam baskalarinin imanindan daha kuvvetlidir. On-iarm imanlarina süphe ânz olmaz; hiç bir hâlde imanlari sarsilmaz. Fakat baskalarinin durumu böyle degildir. Bu cihet inkâr götürmez bir hakikattir. Nevevî, Müslim serhinde söyle diyor:
«Aklî basinda olan hiç bir kimse süphe etmez ki bütün avam tabakasinin tasdiki sirf Ebu Bek* (R.A.)'in tasdikine denk olamaz...»
Nevevî bu husustaki beyanatina söyle devam ediyor: «Bir mü'minin, ehî-i kible olduguna hükmetÜlmesi ve Cehennem'de ebedi kalmayacak sekilde mii'min olabilmesi için mutlaka kalbiyle Islâm Dhiine, her türlü süphelerden liâli kesin bir i'tIkadla inanmasi, Allah ve Resulüne inandigini sahadet getirerek söylemesi icâbettigine ehl-i sünnetin bütün hadis, fikih ve kelâm ulemasi imitteiikan kaildirler. Aliah ile Peygamberden yalniz birine sehadet getiren asla ehl-i kible olamaz. Ancak dilindeki bir kusur -veya eceli gelmek gibi bir

mâni'den dolayi saha1 detin birini söyleyemezse o müstesnadir; ve mü'mmdir. Allah ve Resulüne sehâdet getirdikten sonra:

— Ben islâma muhalif olan her dinden beriyim, demesi sart degildir. Lâkin yeni iman eden kimse Peygamberimiz (S,A.V.)'in Peygamberligini yalniz araplara mahsus i'tikad eden kâfirlerden ise; müslümanligina hük-medilebilmek için behemehal islâmiyet© muhalif olan bütün dinlerden te-berrî etmesi lâzimdir. Bizim ulemamizdan yani S af illerden bazisi mutlak surette, yeni müsîüman olan herkese teberriyi sart kosmuslarsa da bu sart ehemmiyeti hâiz bir sey degildir. Fakat yalniz «lâ Ilahe illallah» der de «Muhammedü'r- Resûlüllah» demezse gerek mezhebimizin meshur kavline, gerekse ulemanin mezheplerine göre müslüman olamaz. Ulemamizdan bazilari:

— Müslüman olur, fakat kendisinden diger bir sehâdet getirmesi istenir; getirmezse mürted sayilir, demislerdir.

Acaba müslüman olmayan bir kimse namaz ve oruç gibi Islâmin erkânindan olan bir ibâdetin farz oldugunu i'tirâf ve ikrar etmekle müslüman sayilir mi? Bu mes'ele de ihtilaflidir. Sayilir diyenler:

«Bir seyin inkâri müslümam dinden çikarirsa o seyin ikrari kâfiri de müslüman eder.» düsturu ile istidlal ederler.

Kelime-i sehâdetin arapçasini söyleyebilen bir kimse onu türkçe veya baska bir lisan ile de söylese müslüman olur. Bu hususda Safiîlerden iki rivayet varsa da esah olan onlara göre de müslüman olur.

Ulemâ : «Ben mü'minim» sözü üzerinde de ihtilâf etmislerdir. Safiîlerden bazilarina göre yalniz bu sözle iktifa edilemez «Ben mü'minim in-saaîlah» demek lâzimdir. Diger bazilarina göre insaallahi katmak caiz degildir. Muhtar olan kavil/bu ise de Evzâî ve diger bazi ulema yerine göre her iki vechin de caiz oldugunu söylemislerdir. Hanelilere göre: «Ben mü'minim insaallah» demekle müslüman olunmaz; bu iman sahih degil-dir. Zira Hz. Enes (R. A.)'dan rivayet edilen bir hadisde buyurulmustur.

imanin mahlûk olup olmadigi dahi ihtilaflidir. Bu bâbda en güzel sözü fakîh Ebu'1-Leys-i Semerkandî söylemis ve:

«îman ikrar ve hidâyetdir. Ikrar kulun fi'lidir ve mahlûktur; Hidâyet Allah'in fi'lidir. Allah'in fi'li ise mahlûk degildir.» demistir.

Ehl-i hakka göre; bir günah sebebiyle hiç bir müslüman küfre nisbet edilemedigi gibi bid'at ve heva ehli olanlara da kâfir hükmü verilemez. Fakat islâmin zarurât-i diniyye denilen emir veya nehiylerinden birini inkâr eden kâfir olur,

Mu'tezi1e'ye göre; büyük günâh isleyen bîr kimse dinden çikar. Çünkü onlara göre ameller imanin cüz'üdür. Fakat kâfir degil; fâsik olur. Onlarca fisk mertebesi imânla küfrün arasinda vâsitadir. Bu babda hâricilerin itikadi da Mu'tezile gibi ise de onlara göre büyük günah isleyerek dinden çikan kâfir olur. Zira onlara göre imanla küfür arasinda vâsita yoktur; birinden çikan mutlaka Ötekine girer.

Sunu da ilâve edelim ki, iman icmâlî ve tafsili olmak üzere iki kisimdir.

Imân-i icmali: Peygamber (S.A.V.)'in Allah tarafindan getirip haber verdigi seylere toptan inanmak yani o ne teblig etti ise hepsi haktir; diyerek tasdik etmektir.

«Imân-i Tafsili: Peygamber (S.A.V.) tarafindan teblig olunan seyleri birer birer bilerek tasdikde bulunmaktir. Küfürden kurtulmak için iman-i icmâlî kâfi ise de namaz, oruç ve sair ibâdetleri ögrenip tasdik ve eda etmek suretiyle imanini kemale erdirmek her müslümamn borcudur. Imanin sahih ve makbul olmasi için üç sart vardir ;

1- Iman be's halinde olmamali, yani A11ah'in azabini gözü ile gördükten sonra iman sahih olmaz. Bundan dolayidir ki, ölürken son ne-fesde iman eden kâfirin imam makbul degildir.

«Azabimizi gördükleri vakit edecekleri imanlari kendilerine bir faide verecek degildir.» ayet-i kerimesi bu hakikati nâtiktir:

2- Mü'min, zaruriyat-i dîniyyeden bir seyi inkâr veya tekzib etmemelidir. Bu sarta göre bir kimse bütün Peygamberleri tasdik ettigi halde bizim peygamberimizin risâletini inkâr etse mü'min sayilamayacagi gibi kat'î bir farzi inkâr etmek veya kendi ihtiyari ile puta tapmak gibi bir tekzib emaresiyle de dinden çikar. Çünkü iman parçalanamaz. Dinden bir seyi inkâr etmek bütün dini inkâr demek olur.

3- Dînin bütün ahkâmini begenerek kabul ve hiç bir hükmü küçüm-semeyerek ifa etmelidir. Binaenaleyh namaz

veya oruç gibi bir ibâdeti begenmeyen vey? A11ah'a inad için kasden ifa etmeyen daire-i islam-dan çikar. Imanin faydali olabilmesi için ömrün sonuna kadar devam etmesi de sarttir. Zira i'tibar sonadir. Son demine kadar imanini muhafaza edemeyen bir kimseye geçmisdeki imâni asla fayda vermez. Onun içindir ki:
«Imanin muhafazasi, kazanilmasindan güçtür.» derler.

îman Sahih olabilmek için onu mutlaka delilleriyle Ögrenmek sart degildir. Taklîd [16] suretiyle edilen iman da sahih ve makbuldür. Ancak mümkün oldugu kadar nazar ve istidlalde [17] bulunmak farz oldugundan onu terk eden günahkâr olur.

1- Iman, Islam ve Ihsanin Beyani, Allahin Kaderini Îsbata Imanin Vücubu Kadere Inanmayandan Teberriye ve Onun Hakkinda Agir Sözler Söylendigine Delil Babi

Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuseyri (Rahimehullah) der ki:
«Sirf Allâhin yardimiyle (ise) baslar; ve bize ancak Onun kifayet buyurmasini niyaz eyleriz. Muvaffakiyetimiz yalniz Allah (Celle Ceîâîuh) iledir.»

1- (8) Bana Ebu Hayseme Züheyr b. Harb rivayet etti (Dedi ki): Bbe Vekî' Kehmes'den [18] o da Abdullah b. Büreyde'den [19] o da Yahya b. Ya'mer'den [20] naklen rivayet etti. H.
Yine bize Ubeyduliah b. Muâz el-Anberî rivayet etti. Bu hadis onun-Idur. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti. (Dedi ki): Bize Kehmes, Ibni Bü-reyde'den o da Yahya b. Yâmer'den naklen rivayet eyledi. Yahya söyle delmis:
«Basrada kader hakkinda ilk söz eden, Ma'bed el-Cüheni [21] olmustu. I Bir ara ben ve Humeyd b. Abdirrahman el-Himyeri hacc —yahud Umre __ yapmak üzere yola çiktik. Ve (kendi aramizda):
— Resulüîlah (Sailallahii Aleyhi ve Seliem) in ashabindan bir kimseye rastlasak da su heriflerin kader hakkinda söylediklerini ona sorsak, dedik. Az sonra mescide girmekte olan Abdullah b. Ömer b. el-Hattab'a tesadüf ettik. Ben ve arkadasim, birimiz sagindan birimiz solundan olmak üzere hemen etrafini çevirdik. Ben arkadasimin sözü bana havele edecegini anlayarak:
«Yâ Ebâ Abdirrahman! Bizim taraflarda bir takim insanlar türedi. Bunlar Kur'ani okuyor ve ilmi arastiriyorlar.» dedim. (Kavi diyor ki):
— Yahya bu adamlarin hâllerini, kader diye bir sey tanimadiklarini hâdisât Allah'in hiç bir takdir ve malûmati olmaksizin yeni yeni husule gelir, iddiasinda bulunduklarim anlatti. Abdullah (R A.) sunlari söyledi. O halde sen onlarla görüstügün zaman kendilerine hemen haber ver ki, ben onlardan beriyim. Onlarda benden beridirler. Abdullah b. Ömer'in kendisine yemin ettigi Allaha and olsun ki, onlardan birinin Uhuiî dagi kadar altim olsa da onu infak etse kadere inanmadikça Allah onun infakini kabul eylemez. Abdullah (R.A.) sonra söyle devam etti:
«Bana babam Ömerü'bnü'l-hattâb rivayet etti. Dedi ki:
— Bir gün Resûlüllah (Sailallahii Aleyhi ve Seliem) 'in yaninda bulundugumuz bir sirada anîden yanimiza, elbisesi bembeyaz, saçi simsiyah bizât çikageldi. Üzerinde yolculuk eseri görülmüyor; bizden de kendisini kimse tanimiyordu. Dogru Peygamber (Sailallahii Aleyhi ve Sellemfin yanina oturdu; ve dizlerini onun dizlerine dayadi. Ellerini de uyluklari üzerine koydu. Ve:
«Yâ Muhammedi Bana Islâmin ne oldugunu haber ver!» dedi. Resu-lüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem)
«Islâm: Allah'dan baska ilâh olmadigina, Muhammed'in de Allah'in Resulü olduguna sehâdet etmen; namazi dosdogru kilman, zekâti vermen, Ramazan orucunu tutman ve yol (külfetleri) cihetine gücün yeterse Beyt'i hacc etmendir.» buyurdu. O zât:
«Dogru söyledin.» dedi. Babam dedi ki:

«Biz buna hayret ettik. (Zira) hem soruyor hem de tasdik ediyordu.
«Bana imandan haber ver!» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Allah'a, Allah'in Meleklerine, k'rtablanna, Peygamberlerine ve âhiret ' gününe inanman, bir de kadere; hayrina serrine inanman dir.» buyurdu.
O zât (yine):
«Dogru söyledin.» dedi. (Bu sefer):
«Bana ihsandan haber ver!» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Allah'a: Onu aörüyormussun gibi ibâdet etmendir. Çünkü her ne kadar sen Onu görmüyorsan da O seni muhakkak görür.» buyurdu.
O zât:
«Bana kiyametten haber ver!» dedi. ResulûiIah (S.A.V.):
, «Bu mes'elede sorulan sorandan daha âlim degildir.*» buyurdular.
«O halde bana onun alâmetlerinden bari haber ver!» dedi. Peygamber (S.A.V.):
«Cariyenin kendi sahibesini dogurmasi ve yalin ayak, çiplak, yoksul
koyun çobanlarinin bina yapmakta birbirleriyle yans ettiklerini görmendîr.» buyurdu. Babam dedi ki:
— Bundan sonra o zât gitti. Ben hayli bir müddet (bekledim) durdum. Nihayet Resûlüllah (S.A.V.) bana:
«Yâ "Ömer! O sual soran zâtin kim oldugunu biliyor musun?» dedi. .
«Allah ve Resulü bilir." dedim.
«Gerçekten o Cibril'di. Sîze dininizi ögretmege gelmis.» buyurdular.

Hadisin Îzahi

Hadis-i serifdeki kader hakkinda konusmadan maksad, kaderin aley-Ihinde konusmak, onu- kabul etmeyerek ehli Hakk'in dogru yolundan ayrilmaktir. Bu isi ilk yapan Ma'bed-i Cuh'eni, olmustur. Maa-mafih daha evvel Mekke'de Kaderîlerin bulundugunu söyleyenler ' vardir. Derler ki Abdullahi'bnü'z-Zübeyr'in ordusu Mekke'de Yezid tarafindan muhasara edildigi zaman Kabe -i iMuazzame yanmisti. O zaman bazilari bunun bir takdir-i Ilâhi -olduguna kail olmus; bir takimlari takdirle yanmamistir diyerek kaderi inkâr etmislerdir.
«Kader» kelimesi, dâhn fethile okundugu gibi sükûnîyle yani (kadr) seklinde de okunabilir.
Lügatde: mikdar, meblâg, tazim, kuvvet, kudret ve bir seyi kismak ma'nalanna gelir.
Seriatde: Vücuda gelecek seyleri ve o seylerin ne zaman nerede, ne gibi evsaf ve hususiyetlerle meydana gelecegini Allahü Teâ1â'nin tahdid ve takdir etmesidir. Takdir buyurdugu seyleri, zamani gelince birer birer icâd etmesine de kaza denir. Binaenaleyh kader ilim ve irâde sifatina, kaza da tekvine râcî' oldugundan kaza ve kadere Inanmak haddi zatinda Allahü Teâla'ya imanda dâhil ve bütün sifatlariyle A11ah'a iman eden bunlara da inanmis olursa da ehemmiyetine binâen kaza kader meselesi kelâm ilminde ayrica ele alinmistir.
Bâzi kelâm uelrnasi bizim kader dedigimize kaza, kaza diye ta'rif ettigimize kader demislerse de bu ta'rif netice i'tibariyle davayi degistirmez. Kaza kelimesinin lügat ma'nalarindan biri de hükmetmek oldugundan bir hükme benzeyen takdire onlar kaza demisler; icraya benzeyen icada da kader itlak etmislerdir.
Mühim olan sudur ki, bu mesele etrafinda gerek feylesoflar, gerekse din erbabi arasinda ötedenberi pek çok münâkasalar cereyan etmistir. Ha-kikatde kaza ve kaderin mahiyetini hakkiyla anlamak insan kudretinin haricindedir. Bundan dolayi müslümanlara kaza ve kadere inanmalari emrolunmus; bu meseleyi derinden derine inceleyerek kaderin sirrini bulmaga çalismalari yasak edilmistir. Hz. Ebu Hüreyre (R.A.)'in rivayet ettigi bir hadis bu bâbda nassdir. Fakat ne yazikdir ki müslüman-lar yinede bu nâzik meseleyi kurcalamakdan geri kalmamis; neticede aralarinda ihtilâflar zuhur etmis; bir takim firkalar meydana gelmistir. Bunlarin içinde hak olan mezheb Ehl-i Sünnet vesl-Cemaattir ki o da S e 1 e -fiyye, Mâtürîdiyye ve Es'arîyye olmak üzere üçe ay-rilir. Geri kalan firkalar çesidli bid'at ve dalâletlere saptiklari için onlara: «Ehl-i bid'at ve dalâlet» derler. Bunlarin içinde biri ifrat, digeri tefritde olmak üzere bilhassa kader meselesinde dikkati çeken iki firka vardir;

biri Kaderiyye digeri Cebriyye [22]

Kaderiyye, kaza ve kaderi tamamiyle inkâr ederler. Ancak bunu sirf ser-i serifi ta'zim maksadiyla yaptiklari için küfre nisbet edilmezler, Bunlar:

«Kul kendi fiilini kendisi yaratir.» diyecek kadar ileri gitmis; ve bu sebeble Ehl-i Sünnet ulemasi tarafindan pek siddetli hücumlara ma'ruz kalmislardir. Bahusus Mâ vera-ün'Nehir ulemasi bu bâbda pek siddet göstermis ve:

«Mecûsilerin halleri Kaderiyyenin halinden daha iyidir.» demislerdir. Hadis-i serif de de beyan olundugu vecihle Basra'da ilk defa kadere dil uzatan Ma'bed-i Cüheni 'dir. Ma'bed :

«Vücuda gelecek seyler evvelce mukadder olmaz, Allah olacak seyleri bilmez. O yalniz olanlari bilir, insan dogduktan sonra said veya saki olur.» derdi. Onun bu görüsü eski feylesoflarin mezhebidir ki sonralari Basrali-larin da mezhebi haline gelmisti. Kula yaraticilik isnad etmekle onu âdeta Allah olmak derecesine yükselten bu bâtil görüs son derece ifrat halindedir. Bu sebeble çabuk inkiraz bulmus; ehl-i kible müslümanlar arasinda ona sâlik kimse kalmamistir. Kaderiyye mezhebinde olanlar sonralari A11ah 'in kaderine inanmaga baslamislarsa da hayirm Allah'dan, serrin baskasindan geldigine inandiklarindan Mecusilere benzemek-den yine kurtulamamislardir. Filhakika Resulüllah (S.A.V.)'de:

«Kaderîler bu ümmetin Mecoisi! eridir. Hastalanirlarsa onlari dolasmayin! Ölürlerse cenazelerinde bulunmayin!» buyurarak onlari Mecusîlere benzetmistir. [23] Bu hadîsi Ebû Hazim Hz. îbni Ömer (RA.)'dan rivayet etmistir.

Hadîsi Ebu Davud «Sünen» inde, Hâkim de « e 1 -Müstedrek» inde tahriç etmislerdir. Hâkim:

«Eger Ebû Hâzimin Ibni Ömer'den isittigi dogru ise; bu hadîs Sey-hey'nin sarti üzere sahilidir.» demektedir.

Hattâbi diyor ki:

«Peygamber (S.A.V.)'in Kaderiyyeyi Mecusilere benzetmesi mezhepleri, nur ve karanlik aslina kail olan Mecûsilerin mezhebine benzedigi içindir. Zira Mecusüer hayri yaradanin nur, serri yaradamn da karanlik olduguna kaildirler. Böylelikle onlar iki ilâha taparlar. Kaderiyyenin hali de Öyledir. Onlar da hayri Allah'a, serri baskasina izafe ederler. Halbu ki hayir ve serrin her ikisini yaratan Allahü Teâiâ'dir. .

Cebriyye'ye gelince: Bunlar tamamiyle kaderiyyenin ziddina olarak: «Her sey kaza kadere baglidir. Kulun elinde hiç bir sey yoktur. Fiili, ihtiyar ve kudreti yaratan Allah'dir.» derler. Kula irâde-i cüz'iyye tanimadiklari için onlarca kul kendiliginden iman etmege bile kâadir degildir. Allah kime iman ettirirse o mü'min, kime iman ettirmezse o da kâfir olur. Görülüyor ki bunlar da Allah'i tenzih edelim derken müthis bir tefrite saplaniyor ve farkina varmadan ona (hâsâ) zalimlik isnâd ediyorlar. Öyle ya! Kulun hiç bir ihtiyari yoksa Ebu Cehil:

«Benim ne kabahatim var yâ Rabbi? Beni sen kâfir yarattin, küfrüm de bana degil sana aittir. Çünkü benim elimde hiç bir sey yoktu. Sen nasil diledinse öyle halkettin. O halde beni niçin azâb ediyorsun? Bu bir zülüm degil midir?» diye A11ah'a i'tiraz etmez mi?

Hattabi Cebriyyeyi kasdederek sunlari söylemistir: «BIr çok insanlar kaza ve kaderin ma'nasi: Allahü Teâlâ'nin, takdir ve kaza buyurdugu hususlara kulunu kahr-u icbar etmesidir sanirlar. Halbuki mesele onlarin zannettigi gibi degildir. Kaza ve kader, kulun ne amelde bulunacagini AHahu Teâlâ'mn evvelden bildigini bu amellerin onun takdiriyle meydana geldigini, onlarin hayir ve serrini Allah'in halk ettigini haber vermekten ibarettir.»

Bu gün Cebriyye firkasi mevcud degildir. Zâten az bir taifeden ibaret olan cebrîler ehl-i Hakk'm karsisinda fazla dayanamayarak daha dördüncü hicri asrm basinda inkiraz bulmuslardir. Hâsili Ehl-i sünnetin -mezhebine göre kaza ve kader haktir. Bunun ma'nasi yukarida da ar-zettigimiz gibi, Allahu Teâlâ 'nin mevcudati ezelde takdir ve tahdid buyurmasi, ma'lum zamanlarda vücûda geleceklerini bilmesi; mevcudatin da hakikaten onun takdir buyurdugu sekil ve zamanda vücûd bulmasidir.

Kaza ve kadere dair bir çok eserler yazilmistir. Bunlarin içerisinde en

güzeli Beyhakî 'nin eseridir. cümlesinin ma'nasi, «Ben ve arkadasim onun etrafini çevirdik; dolayladik» demektir. Araplar kusun kanatlarina (Kenefatü't-tayr) derler. Bu cümle, büyük bir zâtla birlikde yürürken cemaatin terbiyeli davranarak onun Önünde degil, sag ve soluna geçerek kendisini dolaylamalari gerektigine bir

tenbihtir.
«Arkadasimin sözü bana havale edecegim anladim» cümlesinden mu-rad: i'tizardir. Yani sözii benim almam arkadasimi saymadigim için degil, ben daha yasli, cesur ve konuskan oldugum için arkadasimin konusmaya-cagini ve sözü bana birakacagini anladigimdandir. demektir. Filhakika hadîsin bir rivayetinde:
i«Çünkü ifâde itibariyle ben ondan daha kuvvetli idim.» denilmistir.
kelimesi seklinde de rivayet olunmustur. Birinci sekli daha meshurdur, ve arastirip sorusturmak ma'nasma gelir. Ikinci rivayete göre ma'nasi: Mübhem ve muglâk bir seyi inceden inceye arastirmak, onu meydana çikarmaktir. Bu kelimeyi Müslim 'den baska
hadîs imamlari seklinde rivayet etmislerdir. Bu da arastirmak ma'nasma gelir. Ebu Yâlâ el-Mavsilî 'nin rivayetinde dir; ve anlamak ma'nasini ifâde eder. Kaadî Iyâz ayni kelimenin rivayetini de gördügünü ve bunu (Dibini arastirmak yani muglak tarafini derinden derine arastirmak) diye tefsir ettiklerini söyler.
«Onlarin hallerini anlatti» cümlesi Yahya b. Ma'mer'in sözü degildir. Bu söz râvîlerden birinin ve galiba Yahya 'dan rivayet eden Ibni Büreyde 'nin olacaktir. Ibni Büreyde bununla Ya'mer'in sözlerini nakletmistir.
«Allahm ilmi ve kaderi olmaksizin yeni yeni meydana gelen» demektir ki Kaderiyyenin bâtil inançlarina göre Allah onun mevcudiyetini — hâsâ— vukuundan sonra ögrenir. Bu kavil yukarida da görüldügü ve-cihle, Kaderiyyenin pek ziyade ileri giden bir kisminin saçma ve iftirâîa-rmdandir.
Ibni Ömer (R.A.)'m yeminini kinaye yolu ile etmesi ismulîahi ta'zîm içindir. Çünkü (Vallahi) diyerek yemin eüe ihtimal bu sekil yemin âdet olur kalir; buna kendisi sebebiyet vermis olurdu:
«Ben onlardan beriyim; onlar da benden beridirler ilâh...» diye konusmasi, Kaderilerin küfrüne kail olduguna delildir. Kâadi Iyâz bu sözün kaderi inkâr eden eski kaderiyye hakkinda söylendigine kaildir. O böyleleri için:
«Hilâfsiz kâfirdirler.» diyor. "Ulemâdan bazilari:
«Ibni Ömer (R.A.) bu sözü ile dinden çikaran tekfiri kasdetmerois olabilir.» diyorlar. Bu takdirde onlarin küfran-ni'met ettiklerini ifâde etmis olursa da UhudDagi kadar altin infâk etseler, yine kabul olunamayacagini söylemesi, bazi ulemaya göre yine küfürlerine hükmettigine delâlet eder. Çünkü amellerin hükümsüz kalmasi, ancak küfür sebebiyle olur. Su var ki, amelin haddizatinda sahîh olmakla beraber günah sebebiyle kabul edilmemesi müsîümanlar hakkinda da vâriddir. Nitekim gasbedilen bir yerde kilinan namaz her ne kadar sahih ise de mekruh oldugu için makbul degildir; hiç bir sevabi yoktur.
Hz. Ibni Ömer 'in sözündeki infakdan murâd Hak yolunda ibâdet için edilen tasadduktur. Hadîsin bir rivayetinde bu cihet tasrih de edilmistir.
cümlesini hadîs hafizlarindan Ebu Hâzini ile Ebu Yâ'lâ el-Mavsili: seklinde rivayet etmislerdir. Bu cümlenin ma'nasi:
«Üzerinde yolculuk eseri görmüyorduk.» demek oldugundan her iki rivayet de sahihtir.
«Ellerini uyluklari üzerine koydu» cümlesindeki zamir Neveviye göre gelen zata aiddir. Yani o zat bir talebe gibi diz çökerek oturmus; ve ellerini kendi uyluklari üzerine koymustur. Fakat Buhâri sarihlerinden Bedrüddîn Ayni bunu dogru bulmuyor; ve Zamirin Peygamber (S.A.V.)'e aid oldugunu söylüyor. Delil olarakda hadîsin Süleyman-i Temimi rivayetinde
Sonra ellerini Peygamberin dizleri üzerine koydu» denilmis olmasini gösteriyor. Filhakika hadîs ulemasmdanB egavî ile Ismail et-Teymî kesinlikle buna kail olmuslar; Tiybî dahi bunu tercih etmistir. Aynî diyor ki;
«Nevevî'nin Süleymaa rivayetini görmedigi anlasiliyor. Bundan dolayi arastirma neticesinde o kavli tercih etmis olacak, Nevevî: «et-Tenbih» nâm eserde Resulüllah (S.A.V.)'in huzuruna gelen zât için:
—«Talebenin hocasi karsisinda oturdugu gibi oturdu, denilmesine bakarak zamiri gelen zâta vermistir: Zira edep terbiye bunu iktizâ eder. Lâkin Süleyman'in rivayetine göre Cibril, kim oldugunu mübalâgali bir sekilde gizlemek ve oradakilere kendisinin yüzde yüz kaba saba bir çöl ara-bi oldugu zannini vermek için bunu bililtizam yapmistir. Zâten cemaatin üzerlerinden adimlayarak Peygamber (S.A.V.)'in yanina varmasi da bun-dandir...»
Cibri1'in «Ya Muhammedi» diye hitab etmesi de kendisini kaba göstererek büdirmemek içindir.

Bu hadîsi az çok lâfiz degisiklikleriyle muhtelif râvüerden bütün
«Kütübü Sitte» sahipleri yani, Buhârî Müslim, Ebû Davûd' Tirmizî, Nesaî ve Ibni Mâce tahriç ettikleri gibi, Ebû Avâne imam Ahmed b. Hanbel, Bezzâr Taberânî ve Ibni Huzeyme gibi nice hadîs imamlari da rivayet ve tahriç eylemislerdir.
Rivayetlerin mecmu'nundan da anlasiliyor ki Cibril (A.S.) o gün kendisini tanitmak istememistir. Hatta Süleyman-i Teymî 'nin rivayetinde Peygamber (S.A.V.) Hz. Cibrî1'i oradan ayrilmadan taniyamadigim ve o âna kadar onu hiç bir zaman bu kadar yadirgamadigim yeminle beyan etmistir.
Hadis-i serifteki namaz, zekât, oruç ve hacdan murad mezkûr ibadetlerin farz olanlaridir. Nitekim Müslim'in bir rivayetinde farz namaz diye tasrih edilmistir. Nafile ibâdetler de islâmî birer vazife iseler de islâ-min sartlarindan degildirler.
«Iman: Allah'a, meleklerine, kitaplarina, Peygamberlerine ve âhiret gününe inanmandir.»
Bahsimizin basinda uzun uzadiya izaha çalistigimiz iman, bir tanesini bile istisna etmeden bir çok seylerin mecmuuna inanmakla tahakkuk ettiginden kolaylik olmak üzere hadîsin bu cümlesinde inanilmasi gereken seyler nevi itibariyle hulâsa edilmistir. Lisanimizda (Sifat-i îman) nâmiy-la söhret bulan bu alti nev'I sunlardir:
1- Allah Teâlâ'yat iman farzdir. Bu iman A11âh'm varligini ve hakkinda gerek vâcib, gerek mümteni', yani; imkânsiz, gerekse caiz olan bütün sifatlari bilerek tasdik etmekle hâsil olur. Allahü Teâ1â nin sifatlan on dörttür. Kelâm ulemasindan bazilari bu sifatlari;
1 - Selbiyye ve
2- Sübûtiyye olmak üzere ikiye ayirirlar. Sifat-i selbiyye; altidir:
1- Vücud,
2- Kidem,
3- Baka,
4 - Muhalefettin li'l-Havadis,
5- Kiyam Bizâtih,
6- Vahdaniyet.
Vücud: A11ah'm varligi,
Kidem: Ezelî olmasi yani varliginin evveli olmamasi;
Baka: Ebedi olmasi yani varliginin sonu bulunmamasi;
Muhalefettin li'1-Havâdis: A11ah'in mevcûdatdan hiçbir seye benzememesi;
Kiyam Bizâtih: Varliginin kendisinden olmasi;
Vahdaniyet: A11ah'in bir olmasid-. Sîîât-i Sübûtiyye sekizdir :
1-.Hayat;
2- Ilim, '
3- Irâde,;
4- Kudret,
5- Semi'
6- Basar
7- Kelâm,
8- Tekvin.
Hayat: Alîahü Teâlâ 'mn diri olmasi;
Ilim: Bilmesi;
Irâde: Her mümkünü caiz olan bir sekle ve vakte tahsis etmesi;
Kudret: Muktedir olmasi; Semi': Isitmesi; Basar: Görmesi,
Kelâm: Ses ve harfe muhtâc olmadan konusmasi;
Tekvin: Var etme, yok etme, yasatma, ve öldürme gibi fiillerin baslangici olan bir sifattir.

2- Meleklere îman farzdir. Bu, A11ah'm melek denilen nurdan yaratilmis ve istedigi sekle girebilen bir takim mâsûm kullari olduguna inanmaktir. Melekler pek çoktur; sayilarini ancak Allah bilir. Bunlar ikametgâhlari itibariyle Yer melekleri, Gök melekleri ve Ars melekleri gibi kisimlara ayrildiklari gibi gördükleri vazifeler 'itibariyle de Müdebbirât ve Hafaza gibi muhtelif kisimlara ayrilirlar. Cibril (Cebrail) Mikâil, Azrail ve Israfil gibi isimleri ma'lûm olanlara adiyla saniyla; isimleri bilinmeyenlere icmâlen iman etmek lâzimdir. Melekler yemez; içmez, evlenmez ve ölmezler. Onlarda rekeklik disilik yoktur. En büyük isleri yapmaya ve en kisa bir zamanda en uzak mesafelere gitmeye muktedirlerdir.

Bazi cihetlerden az çok meleklere benzeyen diger bir takim görünmez mahlûklar vardir ki bunlara (cin) ler derler. Cinler saf ates alevinden yaratilmislardir. Melekler gibi onlar da agir isleri yapabilir ve istedikleri sekillere girebilirler. Yalniz bunlar melekler gibi ma'sum degil, insanlar gibi mükellef olup bir kismi mü'min bir takimi kâfirdirler. Daima yerde yasar ve insanlar gibi yer içer ürer ve ölürler.

3- Kitaplara iman farzdir: Allah Teâlâ Hazretleri Peygamberlerinden bazilarina bir çok hakayik ve ahkâmi bildiren bir takim ibare ve lâfizlar indirmistir ki; bunlara kitab denir. Büyük kitablar dörttür. Bunlardan Tevrat Hz. Mûsâ (A.S.)'a, Zebur Hz. Dâvud (A.S.) 'a, Incil Hz. Isâ (A.S.)'a Kur'an-i Kerim'de Peygamberimiz Muhammed Mustafa (S.A.V.)'e indirilmistir. Mezkûr dört kitapdan baska muhtelif peygamberlere 100 aded suhuf indirilmistir. Iste bu k-saplarin Allah tarafindan indirilmis birer hak kitap olduguna inanmak her mü'mine farzdir. Ancak Kur'an-i Kerim inmekle her birinin hükmü kalkmistir. Zâten Kur'an-i Kerîm 'den evvelki kitaplarin bu gün asillari bile kalmamistir. Bu gün gerek Musevilerin gerekse Hiris-tiyanlarin ellerindeki Tevrat ve Incil 'ler birer tarih mecmuasi durumundadirlar.

4- peygamberlere iman farzdir.Yani Alla fr.ih-.Teâ1â Hazretleri kullarina dogru yolu göstermek için bir takim mümtaz zevata peygamberlik vermis; onlari kullarina dîni, ahkâmi götürmek için elçi olarak göndermis; ve peygamber olduklarini kavimlerine isbât için de kendilerine mu'cizeler ihsan etmistir. Peygamberlerin bir kismina ayrica kitap ve seriat verilmistir. Bunlara «Rusülii - Kiram» yahud «Mürselin» derler. Bir kismi da baska bir peygamberin seriatiyla amel ve onun hükümlerini insanlara bildirmeye me'mur olmuslardir. Peygamberlerin sayisim ancak Allah bilir. Hepsinin evveli Hz. Âdem: sonu da Peygamberimiz Muhammed Mustâfa (S.A.V.)'dir. Ikisinin arasinda bir çok peygamberler geçmistir. Bir kisminin ismi Ku r'an1 Kerim'de beyan buyurulmustur. Cümlesini tasdik ederek haklarinda hörmet ve mahabbet göstermek müslümanlara farzdir.

5- Âhiret gününe îman farzdir. Âhiret günü hasirden, bütün ölenlerin diriltilmesinden baslayan sonsuz bir gündür. Kiyametin kopmasi, sûrun üfürülmesi, ölülerin diriltilmesi, kitaplarin verilmesi, mizanin kurulmasi, kullarin sorguya çekilmesi, havz-i kevser, sefaat, sirat, Cennet ve Cehennem, âhiret gününün müstemilâtindan oldugundan bunlara inanmak farzoldugu gibi âhiret gününden önceki kabir ahvali, berzah âlemi ve kiyamet alâmetleri dahi sahih naslarla sabit oldugundan cümlesine inanmak farzdir. Hâsili Kur'an-i Kerim'in haber verdigi her seyi Peygamber (A.S.V.)'in Sahîh hadisleriyle sabit olan her beyani tasdik etmek lâzimdir. Bu bâbta fazla malûmat için kelâm kitaplarina müracaat edilmelidir.

6- Kadere iman farzdir. Bu hususta yukarida izahat verildi. Resû1ü11ah (S.A.V.)in:

«Birde Kadere inanmandir.» diyerek, kadere imani hassaten zikretmesi, bu bâbta ümmetinin ihtiâlfa düsecegini bildigine delâlet eder. , Ashab-i Kiramin gelen zâta sasmalari, Peygamber S.A.V.)'e hem sorup hem tasdik ettigi içindi. Çünkü câhil bir kimsenin sormasi böyle olamazdi. Bu zâtin konusmasi âdeta soruyu bilenlerin konusmasina benziyordu. Halbuki o zaman bu suâli Peygamber (S.A.V.)'den baska bilecek yoktu.

«ihsan, Allah'a, sanki onu görüyormussun gibi ibâdet etmendir.»

Ihsan: îfâl babindan ahsene fiilinin masdaridir. Asli hüsündür. Hüsün, Kubhun ziddidir. Yani Kubuh çirkinlik, hüsün de güzellik ma'nasina-dir. îhsân harfi cerli ve harfi cersiz olmak üzere iki türlü müteaddi' olur. Burada harfi cersiz kullanilmistir; ve güzel ibâdet etmek, A11ah'm hakkina riayet, onu murakabe ma'nasma gelmistir. îmam Nevevî bu cümlenin Hz. Peygamber (S.A.V.)'e mahsus olan «Cevâmiu'l-Kelim» yani içinde pek çok

kelimelerin ma'nasini toplayan az sözlü, çok ma'nali hadîslerden biri oldugunu söylüyor; ve sözüne söyle devam ediyor:

«Çünkü bilfarz bizden birimiz Rabbi Teâlâ Hazretlerini, göre göre ibâdet etmege kalksa gücünün yettigi kadar huzû', husu göstermek, kendini çekip çevirmek ve o ibâdeti en iyi sekilde tamamlamak için hâlinin içini disina uydurmak gibi seylerden biç birini terk etmemege çalisir. Iste Resulüllah (S.A.V.):

«Butun Ibâdet hallerinde Allah'a onu görerek yaptigin ibâdet gibi ibâdet eyle!- diyor.

Zira A Ilahi görerek o sekilde ibadeti tamamlamak ancak Allah'in gördügünü bildigi içindi. Bu sebeble kul, o halde kusur etmege cesaret gösteremiyordu. Ayni ma'nâ Allahi görememe hâlinde de mevcuddur. Binaenaleyh muktezasraca amel etmek lâzim gelir. Hâsili bu sözden mak-sad, Ibâdetde samîmi olmaya ve kulu husu', huzû' ve saireyi testekmU îfa hususunda Rabbi Teâlâ hazretlerini murakabe etmeye tesviktir. Filvaki ehl-i hakikat olanlar sulebâ ile düsüp kalkmayi meudup görmüslerdir; tâ-ki bu hâl onlardan utandigi ve hürmet ettigi için kendisine bir hangi noksanlik gelmesine mâni olsun. Sulehâ ile düsüp kalkanin hâli böyle olursa gizlisinde asikârinda Allah kendisiyle beraber olup yaptiklarim gören kim. senin hâli ne olur!»

Hadis-i Serif murakabe ve müsahede makamlarina samildir. Ve:

«Sen Onu görmüyorsan da O seni muhakkak görür.» cümlesi müsahede makamindan murakabeye inistir. Ulema ibâdetlerde üç makam oldugunu söylerler.

Birinci makam: Teklif sakit olacak surette erkân ve seraite riayetle ibâdeti îfâ makamidir.

Ikincisi; Bu sartlarla birlikte A11ah'm gördügünü murakabe.

Üçüncüsü: Ayni sartlarla birlikte Allah'i görüyormus gibi îfâ makamidir. Bu makam Peygamber (S.A.V.)'in makamidir. Bunlarin üçü de ihsan ise de ibâdetlerin sihhati için sart olan ihsan birincisidir. Diger ikisi havassin sifatidirlar.

Kaadi Iyâz dahî sunlari söylemistir:

Bu hadîs, zahirî ve bâtini bütün ibâdet vazifelerini, iman akidelerini, âzânin amellerini kalplerin ihlâsmi ve amellerden dogacak âfetlerden korunma yollarini serh ve izaha sâmildir. Hatta ser'î ilimlerin hepsi bu hadîse râci' ve ondan mülhemdir. Biz de «el-Mekaasidü'1-Hisân fimâ Yel-zemu'l-tnsân» adli kitabimizi bu hadîse ve onun üç kismina istinaden te'-lif ettik. Çünkü gerek vâcibler, sünnetler, müstehablar; gerekse haram ve mekruhlardan hiç biri bu hadisin üç kismindan hâriç degildir. Allahu a'lem.»

«O halde bana saatten haber ver.»

Saat: Muayyen olmayan bir mikdar zamanidir. Seriat ulemasina göre kiyamet günüdür. Riyaziyecilere göre de gece ile gündüzün yirmi dört-de biridir.

«Sorulan sorandan daha âlim degildir...» cümlesi, âlim ve müftü gibi zevatin, bilmedikleri suâle «Biliniyorum» diye cevap vermeleri gerektigine; bu türlü cevab onlari küçültmeyecegine, bilakis böyle bir cevapla kendilerinin çok âlim ve ehl-i takva olduklarina istidlal edilecegine delildir.

«Cariyenin kendi sahibesini dogurmastdir.» cümlesi :« ve sekillerinde de rivayet olunmustur. îkinci rivayete göre mana;

«Cariyenin, erkek öten sahibini dogurmasi» üçüncü rivayete göre ise: -Cariyenin kendi kocasini dogurmasi-demek olur.

Çünkü rabb: Sâhib ve efendi; rabbe sahibe ve hanimefendi, bal dahi sâhib, mâlik ve koca ma'nalarma gelir. Maamafih bu cümleden muradin ne oldugu hususunda ulemadan bir kaç vecih na'kl'olunur. Söyle ki:

1- Hattâbî'ye göre bundan murâd: islâmiyetin yayilmasi ve müslümanîann küfür diyarini istilâ ederek ahâlisini esir almalaridir. Bir adam bir cariyeye mâlik olur da ondan bir çocugu dogarsa, çocuk hür dogacagi için annesinin sahibi mesabesinde olur. Çünkü çocuk cariyenin sahibinin ogludur. Nevevî ile diger bazi ulema bunun ekseri ulemanin kavli oldugunu söylemislerdir.

2- Ibrahim- Harbî'ye göre niurâd: Cariyelerin hükümdarlari dogurmasidir. Bu suretle hükümdarin annesi olan câriye de sair ahâli gibi o hükümdarin tebaasindan biri olur.

3- Bazilarina göre manâ Âhir zamanda mal çogalarak ümmü veled cariyelerin çok satilmasidir. Böylelikle câriye satila satila günün birinde bilmeden oglunun eline geçer; ve oglu annesinin sahibi olur. Fakat bu kavil yalniz ümmü velede mahsus degil her nevi' cariyelere sâmildir. Zira caizdir ki bir câriye nikâh süphesiyle sahibinden baska birisiyle cima" eder de o adamdan hür bir çocuk dünyaya getirir. Sonra câriye elden ele satila satila dogurdugu çocugun eline düsebilir. Bu takdirde meselenin kiyamet alameti sayilan tarafi Ümmü veîed cariyelerin satilani adi gi m bilen kimse kalmamis olmasidir.

4- Bir kavle göre bu cümleden maksad: Ümmü veled cariyenin çocugu dogurmakla âzâd olmasidir. Dogurmak sebebiyle âzad oldugu için onu âdeta dogurdugu çocuk âzad etmis gibi olur. Ancak bu te'vil mecaz yolu iledir; mecazin alâkasi da sebebiyyet müsebbeb'yyettir.

5- Diger bir kavle göre murad: Anneye babaya itaatsizligin çogal-masidir. Bu sebeple evlâd annesine, bir kimsenin cariyesine reva gördügü muameleyi ^yapacaktir. Bu teVilde dahi cariyenin ogluna mecazen sâhib denilmistir. Bazilari hadîsdeki (Rabb) kelimesini mürebbi ma'nasma alarak hakikat ma'nada kullanmak istemislerse de bu vecih pek zaif görülmüstür.

Ulemadan bazilarina göre hadîsin bir rivâyetindeki «ba'l» ta'bîri koca ma'n asma dir. Bu takdirde cümleden murâd:

«Cariyenin kendi kocasini dogurmasi» olur ki, üçüncü sikta zikredilen, cariyelerin çok satilmasi manasina dahil olur. Yani anne satila satila bir gün oglu annesiyle evlenir de haberi bile" olmaz.

-Bir de yalin ayak, çiplak, yoksul koyun çobanlarinin binalari yükselt* mekte birbirleriyle yaris ettiklerini görmendir.»

Iste hadis-i serifde beyan buyrulan kiyamet alametlerinin ikincisi budur. Yani bedeviler ve fakirler zengin olarak, apartmanlar yaptirmakta birbirleriyle yaris edeceklerdir. Bazilari bu iki cümleden islâmiyetin ya-yilacagina isaret görmektedirler. Kirmani söyle diyor:

«Hasili kiyametin alametlerinden biri de müslümanîann sasr memleketleri ve milletleri idareleri altina almalaridir.»

cümlesi bazi rivayetlerde seklinde tesbit edilmistir. Bunlarin ikisi de sahihtir. Yalniz birinci rivayete göre mana:

«Ben uzun zaman durdum.» Ikinciye göre:

«Gelen zât uzun zaman durdu.» demek olur. Ebu Davud ile Tirmiz i'nin rivayetine göre Peygamber (S.A.V.)in Hz. Ömer'e : «Yâ Ömer bu soranm kim oldugunu biliyor musun'Ndiye sormasi hâdisenin üzerinden üç gün geçtikten sonradir. Zahirine bakilirsa bu rivayetle Ebu Hüreyre rivayeti arasinda muhalefet oldugu göze çarpiyor. Çünkü Ebu Hüreyre rivayetinde bu hadîsin nihâyetinde;

«Sonra o zat dönüp gitti. Arkasindan Resulü Ilah (S.A.V.);

— Su adami bana getirin; dedi.

Ashâb ona getirmege gittiler; fakat hiç bir sey göremediler. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.):

— O Cibril'di! buyurdu.» deniliyor.

«O Cibril'di size dininizi ögretmege gelmis.» cümlesi iman ile islâm ve ihsanin hepsine din denilebilecegine delildir.

Bu hadîs islâmm aslidir. Ulema ondan bir çok hükümler çikarmislardir, kî bazilari sunlardir:

1- Islâm: Allah 'dan. baska ilâh olmadigina, Muhammed (S.A.V.)'in onun Resulü olduguna sehâdet getirmek, bes vakit namazi k 1-rnak, farz olan zekâti vermek, Ramazan orucunu tutmak, malî kudreti olursa hacc etmektir.

2- îmân: A11ah'a, meleklerine, kitaplarina, Peygamberlerine, âhiret gününe ve kadere inanmaktir.

3- Imanla isîâmin baska baska seyler oldugunu söyleyenler bu hadîsle istidlal etmislerdir.

4- Ihsan: Allah'a, onu görür gibi ibâdet etmektir.

5- Yukarida zikredilen seylere iman etmek farzdir.

6- Islamin ta'rifinde zikri geçen erkânin mertebeleri pek büyüktür,

7- Ramazan ayma sadece Ramazan denilebilir.
8- Ihlâs ve murakabenin mevki'leri pek büyüktür.
9- Insanin bilmedigi bir sey için bilmiyorum demesi ilimdir. Bi onun kiymetini düsürmez; bilakis ilim ve takvasina delildir.
10- Melekler diledikleri sekillere girebilirler. Cibrî1 (AS.] ekseriya Dihy et ü'l-Kelbi (R.A.) suretinde görünürdü. Kendi suretinde Peygamber (S.A.V)Je yalniz iki defa görünmüstür.
11- Bu hadîse «ÜmmüVsünne» yanî sünnetin esasi denilebilir.
12- All'ahü Teâ1a'yi dünya gözü ile gören olmamistir. Sahih rivayete göre Hz. Imrân b. Husayn (R.A.) meleklerin seslerini isitirmis.
Resul-ü Ekrem (S.A.V.)'in görmesi dünyada degil Melekût âleminde vaki* olmustur.
13- Hz. Cibri1'in kiyameti sormasi, dinleyenleri sormaktan
men'etmek içindir.
14- Güzel bir seyi sormaya ilim ve ta'lim denilebilir.
15- Bir âlimin yaninda bulunanlar, kendilerine lâzim olan bir meseleyi ona sormazlarsa baska birisinin sormasi gerekir. Böylelikle sevapta müsterek olurlar.
16- Sual soranin nezaketli, âlimin de sorana karsi lûtufkâr davranmasi gerekir.
Faide : Imam Buhar i'nin kitabi, Müs1im'in sahihinden daha mu'teber ve faydasi daha çok ise de Müs1im'in de kendine mahsus öyle bir letâifi ve isnad san'atlari vardir ki bunlari baska hiç bir kitap-da bulmak mümkün degildir. Meselâ imam: Müslim:
«Bana tahdîs etti» ile «Bize tahdis etti» ta'birleri arasinda ve keza: «Bana haber verdi» ile «Bize haber verdi» ifâdeleri arasinda fark gözetir. Ve:
«Bana tahdis etti» tâ'birini, seyhinden yalniz kendisi dinledigi zaman kullanir. Sayet hadîsi seyhinden baska bir râvî ile birlikte dinlemisse Bize tahdis etti» tâ'birini kullanir, seyhine yalniz kendinin dinlettigi bir hadîs hakkinda: «Bana haber verdi» der. Seyhine bir hadîsi Müs1im'in yaninda baskasi okumussa: «Bize haber verdi» tâ'birini kullanir. Hatta «Bana tahdis etti» ve «Bize tahdis etti» ta'birlerini yalniz seyh hadîsi dinletmek için söyledigi zaman kullanir. Dinletmek için söylememisse:
«Seyh dedi» Tahdis etti» veya «Seyh söylerken isittim» gibi ta'birler kullanir. Bir evleviyet kaidesi olmakla beraber imam Müs1in'in buna pek ziyâde riâyet etmesi onun son derece vera' ve takva sahibi, müdak-kik bir âlim olduguna delil gösterilmektedir. Diger hadîs ulemasi bu ta'birleri çok defa birbirinin yer'inde kullanmislardir.
Imam Müslim yukaridaki hadîsin isnadinda da büyük bir incelik göstermistir. Söyle ki:
Hadîsin birinci tarîkinde:
«Bize Vekî' Kehmes'den o da Abdullah b. Büreyde'den o da Yahya b. Ya'mer'den naklen rivayet etti» demis; ikinci tarikde Kehmesin Abdullah b. Büreyde 'den onun da Yahya 'dan rivayetini
tekrarlamistir. Çünkü Ve k i ' rivayetinde: «Kehmes'den» tâ'birini kullanmis; Muâz ise:
«Bize Kehmes rivayet etti» demistir. Yanî Vekî' rivayeti mu-an'an, m u â z'inki muttasildir. Halbuki muan'an hadisle ihticac meselesi ulemâ arasinda ihtilafli fakat muttasil hadîsle ihticac büittifak caizdir. îste bu cihet anlasilsin, ht.n rivayet, isitildigi lâfizla edilmis oisutî diye Imam Müslim, her iki rivayeti, isittigi lâfizlarla nakletmisdir. S a -hîh-i Müslim'de bunun emsali çoktur. Sonra burada ikinci bir mak-sad yardir ki sudur:
Müslim, Veki 'in rivayetinde: «Abdullah b. Büreyde'den» demis; Muâz'in rivayetinde ise: «Ibni Büreyde'den» ta'birini kullanmistir. Zira her iki tarik'de bu ta'birlerin yalniz birini zikretmis olsa ma'-na bozulurdu. Meselâ Abdullah b. Büreyde yerine îbni Büreyde dese "bu zâtin Abdullah b. Büreyde' mi? Yoksa kardesi Süleyman mi, oldugu anlasilamazdi. Ibn-i Büreyde yerine Abdullah b. Büreyde'yi koysa bu sefer Muaz'a iftira etmis olurdu. Çünkü Muâz'in rivayetinde Abdullah zik-redilniemistir.
Hadîsin iki tarîki Ibni Büreyde 'de birlestigi için birinci rivayette Yahya b. Ya'mer'in zikredilmesi yek nazarda faydasiz gibi görünür. Çünkü her iki rivayetin ondan geldigi, ikinci rivayetten anlasiliyor. Böyle yerlerde imam

Müs1im'in âdeti râvîyi yalniz ikinci % rivayette zikretmektir. Ancak Nevevi bazi nüshalarda birinci rivayette yalniz «Yahya'dan» ikincide «Yahya t>. Ya'mer'den» denilmis oldugunu bu takdirde Ibni Büreyde meselesindeki gibi burada da bir fayda bulundugunu söylüyor.
«Bize Ubeydullah b. Muâz rivayet etti» dedikten sonra: «Bu hadis onundur» kaydini ilâve etmesi, iki rivayetin ma'nada bir, bazi lâfizlarda ayri olduklarim göstermek içindir. Yani buradaki lâfiz filânindir; ötekinin rivayeti de bu ma'nadadir; demek istemistir.
Birinci rivayette: Yahya b. Ya'mer' den sonra görülen (H) bir isnaddan baska bir isnada geçis alâmetidir. Buna tahvil (H) si derler. Hadîsi okuyan buna geldi mi (H) diyerek ikinci rivayete geçer.

2 (...)- Bana Muhammed b. TJbeyd el-Guberi ile Ebu Kâmîî el-Cahde-rî ve Ahmed b. Abde [25] rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Hammad b. Zeyd, Matar b. el-Verrak [26] dan o da Abdullah b. Büreyde'den o da Yahya b. Ya'mer'den naklen rivayet etti. Yahya söyle demis:
__ Ma'bed kader hakkinda söylediklerini söyleyince biz bunlari reddettik. Sonra «Ben ve Humeyd b. Abdirrahman el-Himeyrî birer bacc yaptik.» Râvîler hadîsi, Kehmes hadîsinin ma'na ve isnadiyîe rivayet ettiler. (Yalniz) bu hadîsde biraz fazlalik ve bir kaç harf noksanligi vardir.
Haccetmek ma'nasma gelen «hicce» kelimesi hakkinda imam Nevevî sunlari söylüyor:
«Bu kelime (hâ)mn fetih ve kesrîle (Hacce) ve (hicce) okunabilir. Araplardan isitilen sekli hicce'dir. Fakat kaidenin icâbi (darbe) kelimesiyle emsalinde oldugu gibi (hacce) okumaktir. Bunu lügat ulemâsi da böyle söylemislerdir.»

3 (...)- Bana Muhammed b. Hâtim [27] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahya b. Saîd &l-Kattân rivayet etti. (Dedi ki): Bize Osman b. Giyâs [28] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdullah b. Büreyde, Yahya b. Ya'mer ile Humeyd b. Abdirrahman'dan rivayet etti. Söyle demisler:
«Abdullah b. Ömer'le karsilastik; ona kaderi ve kader hakkinda söylenenleri anlattik. Bunun üzerine Abdullah bu hadîsi râvîlerin anlattiklari sekilde- Ömer (RA.)*dan, o da Peygamber (S.A.V.)'den naklen hikâye etti. Hadîsde bîr parça fazlalik vardir. Ama Abdullah onun bir kismini da eksik birakti.»

4 (...)- Bana Haccâc b. es-Sair rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yûnus b. Muhammed [29] rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-Mu'temir, [30] babasindan o da Yahya b. Ya'mer'den, o da Ibni Ömer'den, o da Ömer'den, o da Peygamber (S.A.V.)'den naklen bu râvilerin hadîsi gibi bir hadis rivayet etti.

5 (9)- Bize Ebu Bekir b. Ebî Seybe ile Züheyr b. Harb beraberce, Ibni Uleyye'den rivayet ettiler. Züheyr d&di ki: Bize tsmâil b, Ibrahim [31] Ebû Hayyan [32]'dan, o da Ebû Zür'ate'bni Arar b. Cerir [33] 'den o da Ebu Hüreyre'den naklen rivayet etti. Ebu Hüreyre söyle demis:
— Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün halk arasina çikmisti. O sirada ona bir adam gelerek:
— Ya llesûlâllah! Imân nedir? diye sordu. Resûlüllah (S.A.V.):
-Allah'a, Allah'in Meleklerine, Kitabina, Allah'a kavusmaya ve Peygamberlerine, bîr de son dirilmeye inanmalidir.» buyurdu. Adam: «Ya Resûlallâh! Islâm nedir?» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Islâm: Allah'a ibâdet etmen, Ona hiç bir seyi serik kosmaman, farz namazi ikaame etmen, farz olan zekâti vermen ve Ramazani tutmandir» buyurdu. Adam:
«Ya Resulâllah! Ihsan nedir?» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Allah'a, Onu görüyormussun gibi ibâdet etmendir. Çünkü sen Onu görmüyorsan da O senî muhakkak görür.»

buyurdu.
«Yâ Resulâllah!. Kiyamet ne zaman kopacak?» diye sordu. Resûlüllah (S.A.V.):
«Bu meselede sorulan sorandan daha âlim degildir. Ama ben sana onun alâmetlerini söyleyeyim : Ne zaman câriye, kendi sahibini dogurursa Iste bu kiyamet alâmetle tindendir. Ne zaman çiplak, yalin ayak takimi, insanlara bas olurlarsa bu da onun alâmeti erindendir. Ne zaman kuzu, oglak çobanlari yüksek bina yapmakta birbirleriyle yaris ederlerse iste bu da onun alâmet-lerindendir. Kiyametin ne zaman kopacagi Allah'dan baska kimsenin bilmedigi bes gâib seyde dahildir.» buyurdu.
Bundan sonra Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) su âyeti [34] okudu:
«Kiyametin ne zaman kopacagini bilmek süphesiz ki Allah'a mahsustur. Yagmuru O indirir, rahimlerde olanlari O bilir. Hiç bir kimse yarin ne kazanacagini bilemez; hiç bir kimse de nerede ölecegini bilemez. Muhakkak Allah hakkiyla bilen ve haberdar olandir.»
Ebu Hüreyre demis ki:
«Sonra o adam dönüp gitti. Arkasindan Resûlttllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) — O adami bana geri çevirin! dedi.
Bunun üzerine ashab geri çevirmeye kalktilar; fakat hiç bir sey gö-. remediler. (O zaman) Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)
— O Cibril'dir. Insanlara dinlerini ögretmek içîn geldi,» buyurdular.
Hadis-i serifde Allah'a kavusmaya imanla, dirilmeye iman, bir arada zikredilmistir.
Bundan muradin ne oldugu ulema arasinda ihtilaflidir. Bazilarina'göre Alîaha'a kavusmak âhirete göçmekle olur. Dirilmek ondan sonradir. O kiyamette olacaktir. Diger bazilarina göre Allah'a kavusmak dirildikten sonra hesap verirken clacaktir. Ancak Nevevi'nin beyanina göre bu kavusmadan rnurad Allahü Zül Celâl' 'görmek degildir. Çünkü hiç bir kimse Allah'i görecegini yüzde yüz kestiremez. Onu görmek mü'minlere mahsustur. Insan son nefesde imanini kurtarip kurtaramayacagini bilemez.
Dirilmenin «son» diye vasiflanmasi, bazilarina göre beyan ve izâhda mübalaga ve bu meselenin son derece mühim oldugunu göstermek içindir. Bir takim ulemaya göre ise dünyaya gelmek birinci defa dirilmek, mahsere gitmek için dirilmek de ikinci defa dirilmektir. Son dirilme diye kayitlanmasi bundandir.
«Islâm : Allah'a ibâdet etmen, ona hiç bir seyi serik kosmaman... ilâh* cümlesi, hadîsin birinci tarikindeki, ta'rifin ma'na i'tibariyle naklidir.
Ibâdet: tevazu' ile yapilan tâattir. Bir ihtimâle göre burada ondan murad: Allah'i bilmek ve birligini ikrardir. Bu takdirde namaz, zekât ve orucu onun üzerine atfetmek, bunlari da islâmin ta'rifine almak içindir. Çünkü namaz, zekât, oruç ve emsali henüz ibâdetde dâhil degildiler. Ibâdet namina yalniz bu üçünün zikredilmesi islâmm erkâni ve en büyük seâiri olduklari içindir. Sair ibâdetler bunlara mülhaktir.
Diger bir ihtimâle göre ibâdetten murâd: mutlak surette tâattir. Bu takdirde bütün islâmî vazifeler ibâdette dahildir. Namaz, zekât ve orucun ibâdet üzerine atfi, seref ve meziyyetlerine tenbih için hâssi âmin üzerine atif kabilindendir. KurJan-i Kerim'de ve ehâdis-i Nebeviyyede bunun emsali çoktur.
Fahr-i kâinat (S.A.V.) efendimizin, Allah'a ibâdetten sonra: *Ona hiç bîr seyi serik kosmaman...» buyurmasi, kâfirlerin ibâdetini redd içindir. Zira kâfirler sûret-i zahirede Allah'a ibâdet ederler; fakat putlari da ona ortak sayarlardi.
Namazin ikamesi: bazilarina göre, onu devam üzere kilmaktir. Diger bazilarina göre ise ikaameden murâd: onu gerektigi gibi kilmaktir. Zâten ikaame: dogrultmak, dikmek ma'nasma gelir. Namazi dogrultmak veya dikmek ise ta'dil ve erkânina riâyet ederek kilmakla olur. Namaz hakkinda kullanilan «Mektûbe» ile zekât hakkinda kullanilan «Mefrûza» kelimeleri müteradiftirler. Ikisi de «Farz olan» manasina gelir. Ayni lâfzin tekrari hos karsilanmadigi için müteradifi kullanilmistir. Bir de seriat örfü âdetinde namaz hakkinda daima «Kitab» ve «Mektûbe» zekât hakkinda ise ««Mefrûza» kelimeleri kullanila gelmistir.
Zekât hakkinda «Mefruza» veya «Farz» kelimelerinin kullanilmasi, onda bir çok takdirler bulundugundandir.

Hadis-i serifte namazla zekât farz kaydiyla zikredildigine göre, nafileler imanin müsemmasma dahil olmazlar. Maamafih bu meselenin ihtilafli oldugu söylenir.

Ramazandan murad: Bu ayda oruç tutmaktir. Hadîsin bu cümlesi cura-hur-u ulemaya delildir. Çünkü onlara göre Ramazan ayi için yalniz «Ramazan» demekte hiç bir kerahet yoktur. Bazilari bunu mekruh görmüs ve «Ramazan ayi» denilmesini lüzumlu addetmislerdir. Mesele insallah, delilleriyle birlikte Oruç bahsinde görülecektir. Resûlüllah (S.A.V.)'-in burada hacci niçin zikretmedigi dahi ileride görülecektir.

Bir hadis, burada oldugu gibi iki tarikden rivayet edilir de rivayetlerin arasinda bir birine münâfât ve ziddiyet görülürse, yapilacak is müna-sib bir sekilde onlarin arasini bulmaktir. Burada da zahiren bir münâfât göze çarpmaktadir. Söyle ki:

Birinci rivayette kiyamet alâmetlerini soran Cibril (A.S.)'dir. Ikincide ise bunlari Peygamber (S.A.V.) hiç sorulmadan söylemistir- Iki rivayetin arasini bulmak için deriz ki: Cibril (A.S.) sormus; Resûlüllah (S.A.V.)'de: -Sana onun alâmetlerini söyleyeyim» demistir.

Ama birici rivayette suâl zikredilmis; ikincide suâl tekrarlamaya lüzum görülmeden yalniz cevap rivayet olunmustur.

Hadisde geçen «Esrât» kelimesi «Sarat»in cem'i olup alâmetler manasinadir. Bazilari:

«Esrât: Kiyamet alâmetlerinin mukaddimeleridir.» demis; bir takimlari kiyametin küçük alemetleri oldugunu söylemislerdir. Bu ma'nalarin hepsi bir birine yakindir.

«Behm» koyun ve keçi yavrulari demektir. Bazilarina göre yalniz koyun yavrusu; diger bazilarina göre yalniz keçi yavrusudur. Hatta her hayvanin iki aylik dogan yavrusuna «Behm» denildigi rivayet olunur. Müfre-di «Behme» gelir. Buhârî'nin rivayetinde bu kelime «Bühm» diye zabt edilmistir. Bu takdirde müfredi «Behim» gelir ki, kara manasinadir. Hal1âbi'ye göre ise «Biihm» meçhul demektir. Sonra ayni kelimenin mîmi hem kesre hem de zamme hareke ile rivayet olunmustur. Kesre ile harekeîendigine göre kelime, üst tarafindaki «lbil»in sifati olur ve kara develer manasina gelir. Zamme ile okunursa «Riâ»m sifati olur, ki kara çobanlar demektir.

Bazilarina göre bu kelimeyi çobanlara sifat yapmak onlarin yoksullugundan kinayedir. Hatta bununla bütün araplarm kasdedilmis olmasi ihtimalinden bahsedenler bile vardir. Çünkü araplarm renkleri ekseriyetle esmerdir.

Resûlüllah (S.A.V.)'in okudugu âyet sure-i Lokman'm sonun-dadir. Bu ayetde zikredilen bes seyi Allah 'dan baska bilecek yoktur. Bunlara «Mugayyebat-i Hams» derler mezkûr bes sey:

1- Kiyametin ne zaman kopacagi,
2- Yagmurun ne zaman yagacagi,
3- Hamilelerin,ne doguracagi,
4- Yarin kimin ne kazanacagi,
5- Kimin nerede ölecegi meseleleridir. Bu bâbta Ebu Bekir îbn'I- Arabi sunlari söylemistir.

«Hiç bîr kimse bu mugayyebâtm birini bildigini iddia edemez. Bir kimse:

— Yarin yagmur yagacak, yahud,

__Yarin su olacak, derse kâfir olur. Ve lev ki yagmur meselesinde bir emareye istinâd etsin. Çünkü Allahü Teâlâ bunlardan kiyametten maada hiç birine emare halk etmemistir. Rahimde ne oldugunu bilirim iddiasinda bulunmak da böyledir. Meger bu hususta tecrübeye istin a d eyleye. Meselâ doktor: "Eger agirlik sag tarafta ise yahud memelerin uçlari siyah ise, çocuk erkketir; aksi halde kiz dogar" demis ola: Ama.

Yann günes tutulacak, demek bu kabilden degildir. Zira günesin tutulmasi hesapla bilinir. Bununla beraber avam tabakasina süphe getirecegi içîn ulemamiz:

Böyleleri te'dib olunur, demislerdir.»

Hasili ilim ve tecrübeye dayanan tahminlere mugayyebâti bilme hükmü verilemez. "!

6 (...) Bize Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muhammed b. Bisr rivayet etti. (Dedi ki);
— Bize Ebû Hayyân et-Teymî bu isnadla bu hadisin benzerini rivayet etti. Ancak onun rivayetinde: « Eme kocasini dogurdugu zaman,» cümlesi vardir ki, cariyeleri kasdeder.
Serâriy yahud serarî: Seriyyenin cem'idir. Serîyye: Cima' için tahsis edilen câriyedir.

7 (10)- Bana Züheyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Cerir, Umâ-ra'dan — ki Ibni'l-Ka'kaa'dir [36] — o da Ebu Zür'a'dan, o da Ebu Hüreyre'-den naklen rivayet etti. Ebu Hüreyre söyle demis:
KesulüHah (SalîaîîahU Aleyhi ve SeîIem): «Sorun banal» dedi. Ashab ona bir sey sormaktan çekindiler. Derken bir adam geldi; ve Resûlüllah (S.A.V.)'in iki dizinin dibine oturarak:
«Ya Resulâllah! Islâm nedir?» dedi, Resûlüllah (S.A.V.):
«Allah'a hiç bir seyi serik kosmazsin; namazi dosdogru kilarsin; Zekâti verirsin ve Ramazani tutarsin.» buyurdu. Adam:
«Dogru söyledin» dedi (tekrar;)
«Yâ Resulâllah! Imân nedir? diye sordu. Resûlüllah (S.A.V.):
«Allah'a, Meleklerine, Kitabina, Allah'a kavusmaya ve Peygamberlerine, bir de öldükten sonra dirilmeye inanman, bir de bütün kadere inanmandir.» buyurdu. Adam:
«Dogru söyledin.» dedi. (ve):
«Ya Resulâllah! thsan nedir?» diye sordu.,Resûlüllah (S.A.V.):
-AHah'dan, Onu gorüyormussun gibi korkmandir. Çünkü her ne kadar en Onu görmüyorsan â& O muhakkak seni görür.» buyurdu, O zât (yine):
«Dogru söyledin» dedi. (Bu sefer):
«Ya Resulâllah! Kiyamet ne zaman kopacak?» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Bu meselede sorulan sorandan daha âlim degildir. Ama ben sana onun alâmetlerini söyleyeyim : Kadinin efendisini dogurdugunu görürsen iste bu kiyametin alâmetlerinden biridir. Yalin ayak, çiplak, sagir, dilsiz takimini yer yüzünün hükümdarlari olmus görürsen bu da onun alâmetlerinden d ir. Kuzu ogîak, çobanlarini binalar yapmakta yaris ederken görürsen bu da onun alâmetlerindendir. Kiyametin ne zaman kopacagi AHah'dan baska hiç bir kimsenin bilmedigi bes gâib seyde dahildir.» buyurdu. Bundan sonra Hesûlüllah (S.A.V.) su âyeti okudu: «Kiyametin ne zaman kopacagini bilmek süphesiz ki Allah'a mahsustur. Yagmuru O indirir; rahimlerde olanlari O bilir. Hiç bir kimse yarin ne kazanacagini bilemez. Hiç bir kimse de nerede ölecegini bilemez. Muhakkak Allah en iyi bilen ve haberdar olandir.» [37] Ebu Hüreyre demis ki:
Sonra o zât kalkip gitti. Arkasindan Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seîiem): «O adami bana geri getirin.- dedi. Derhal adam arastirildi. Fakat onu bulamadilar. Bunun üzerine Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seltem):
«O Cibril'dir. Sizin ögrenmenizi diledi. Çünkü siz sormadiniz.»buyutdu. Resûlüllah (S.A.V.)'in: «Bana sorun!» buyurmasi ashaba cani sikildigi içindi.
Çünkü ashab bir çok sualler sormuslardi. Hatta Peygamber (S.A.V.) bazilarinin kendisini müskül mevki'de birakmak için sual sorduklarini hissederek gadaba gelmis; yüzü kipkirmizi olmustu. Iste bu teessür ve igbirar haleti içerisinde onlara:
«Sorun bana, sorun! Vallahi su yerimde bulundugum müddetçe bana ne sorarsaniz size ondan haber veririm...» buyurmuslardi. Hadisin tamami ileride gelecektir.
Ashab bundan korktular. Sual hususuna dair bir de âyet nazil oldu. Artik kimse sual sormaz oldu. Teâlâ Hazretleri, Cibril (A.S.)'i insanlara dinlerini ögretmek için o zaman göndermistir.

Hadis-i Serif Su Hükümlere Delalet Etmektedir:

1- Âlim bir zât, halkin muhtaç oldugu bilgileri kendisine sormalarini emredebilir.
2- Sormadiklari takdirde kendisi onlara talimde bulunabilir. Çünkü Cibril (A.S.) öyle yapmistir.
Hadisde zikri geçen sagir ve dilsizlerden murâd: El ayak takimi, câhil ve ahlâksizlardir. Zira böyleleri A11ah'm kendilerine ihsan ettigi kulak ve dil gibi âzâdan faydalanmasini bilmedikleri için âdeta sagir ve dilsiz gibidirler. Ma'nâ sudur:
«El ayak takiminin hükümdar olmasi kiyamet alâmetlerinden biridir.» Bazilari bunu:
«Hükümdarin dünya zevklerine dalarak el ayak takimi seviyesine düsmesi kiyamet alâmetlerindendir.» seklinde tefsir etmislerse de birinci ma'-na daha dogrudur. Çünkü hadisde hükümdarin sonradan bu sifati takindigina delil yoktur.
Müs1im'in üç tarikten rivayet ettigi bu hadis «Cibril hadisi» nâ-miyle meshurdur.

2- Islamin Rükünlerinden biri Olan Namazlarin Bey Aki Babi

8 (11)- Bize Kuteybeti'bnü Said b. Cemil b. Tarif b. Abdillâh es-Se-kafî, Mâlik b. Enes'den, ona da Ebû Süheyl [38] tarafindan babasindan naklen okunan bir hadisi rivayet etti. Ebû Süheyl'in babasi, Talhatü'bnü Ubey-dillâh-i [39] söyle derken isitmis:
«Necd ahâlisinden saçi darmadagin bir adam Resûlüllah (Salîaîlahii Aleyhi ve Sellem)'e geldi. Biz sesinin miriltisini duyuyor; fakat ne söyledigini anlayamiyorduk* Nihayet Resulüllah (Sallaîîahü Aleyhi ve Seîîem) e yaklasti. Meger islârain ne oldugunu soruyormus. Kesûlüllah (Sallaîîahü Aleyhi ve Sellem): «Gece ile gündüzde bes (vakit) namazdir» cevabini ver. di. Adam:
«Bana bunlardan baska namaz var mi?» dedi. Resulüllah (S.A.V.):
«Hayir! Ancak kendiliginden kilarsan o baska. Bir de Ramazan ayinin orucu.» buyurdu. Adam:
«Bana bundan baska oruç var mi?» diye sordu. Resulüllah (S.A.V.):
«Hayirl Ancak kendiliginden tutarsan o baska.» buyurdu.
Kesûlüllah (Sallaîîahü Aleyhi ve Sellem) ona zekâti da söyledi. Adam:
«Bana bundan baska zekât var mi?» diye sordu. Peygamber (S.A.V.):
«Hayir! Ancak kendiliginden verirsen o baska.» buyurdular.
Talha demis ki:
— Az sonra o zât:
Vallahi bundan ne ziyâde yaparim ne de noksan!» diyerek dönüp gitti. Bunun üzerine Resulüllah (Sallaîîahü Aleyhi ve Sellem):
«Eger dogru söyledi ise felaha erdi.» buyurdular.
Bu hadisi Buhari, Müslim, Ebû Davud ve Nesaî tahric etmislerdir.
Imam Buhâri gelen zatin Dimâm b. Sa'lebe oldugunu rivayet etmistir. Ancak bazilari Buhâri 'nin Hz. E n e s (R.A.)' dan rivayet ettigi o hadisle bu hadisin ayni ma'nada. olmadiklarini, Buhâri hadisinde hacem da zikredildigini söylerler. O zât islâmin hakikatim degil, ibâdetlerini Ögrenmek istemisti. Bundan dolayi Peygamber (S.A.V.) ona Cibril (A.S.)'a verdigi cevâbi vermemistir.
Hadis-i serif :
«Sesinin miriltisi duyuluyor; fakat ne söyledigi anlasilmiyordu.» seklinde de rivayet edilmisse de birinci rivayet daha meshurdur. Keza «Deviy» kelimesinin «Düviy» seklinde de okunabilecegi rivayet olunmustur. Bununda birinci sekli daha meshurdur.
Deviy: ugultu, gürültü manalarmadir. Araplar gök gürültüsüne «De-viyyü'r-Ra'd» derler. Ba'zilanna göre deviy: anlasilmayan sestir; nitekim ari viziltisina da «Deviyyü'n-Nahl» derler.
Gelen zâtin sesi uzaktan konustugu için evvela anlasilamamis; yaklasarak konusunca anlasilmistir. Resulüllah (S.A.V.) kendisine bir ibâdetin farz olanini bildirdikçe:

«Bana daha baskasi var mi?» diye sormus o da kendisine:
«Hayirl Ancak kendiliginden yaparsan o baska.» cevâbini vermistir.
Buradaki istisna Siüilerîe diger bazi ulemaya göre istîsna'-î münka-li'dir. Ma'nâsi:
«Lâkin kendiliginden kilip tutman senin için m üst eh ab olur.» demektir.
Binaenaleyh onlara göre niyet edilen nâüle bir ibâdeti tamamlamak farz degil, sadece müstehabtir.
Hanelilerle Mâliküere göre ise buradaki istisna muttasildir. Ve ma'nâ sudur: «Sana baskasi farz degildir. Ancak niyetlenmis olursan o baska.»
Su halde niyet edilen nafile bir ibâdeti tamamlamak onlara göre farzdir. Çünkü kaideye göre nefiden istinâ yapmak o istisna edilen kismi isbât olur. Burada nefi edilen sey, baska nafilelerin farz olmasidir. Niyet edilen nafileler ise istisna edilmislerdir. Binaenaleyh onlar zimmetde sabit ve onlari tamamlamak farzdir. Soran o zâtin
«Vallahi bundan ne ziyade yaparim ne de noksan» seklindeki yeminine gelince; burada söyle bir sual hatira gelebilir: Hayir yapmamaya yemin etmek ser'an yasak oldugu halde bu zât bundan fazla ibâdet etmemeye nasil yemin edebilmistir? Hadis-i serifde bütün farzlarla ser'an yasak olan seyler ve keza sünnetler müstehablar beyân edilmemistir. Su halde zikredilenlerden baskasini yapmamaya yemin etmek, onlari kabul etmemek degil midir? Bu suâlin cevâbi sudur:
Ayni hadîsin Buhârî 'deki rivayetinin sonunda maksad güzelce izah edilmis: ve:
«Resulüllah (Sallaîîahü Aleyhi ve Sellem) o zâta islâmin seriatlarini haber verdi. Müteakiben adam:
— Vallahi ben Allahü Teâlâ'nin bana farz kildigi seylerden hiç birini ziyâde ve noksan yapmam, diyerek döndü gitti.» denilmistir. Bu suretle farzlari yapmayacagina degil. Bilâkis onlari noksansiz yapacagina yemin etmis oldugundan farzlar hakkindaki iskâl ortadan kalkar.
Nafilelere gelince: Bazilarina göre bu konusma ihtimal nafile ibâdetler mesru' olmazdan önce vuku' bulmustur. Bir takimlari:
«O zât bu sözü ile ihtimâl farzlarin sifatini degistirmeyecegine] meselâ öglenin farzini bes rekât kilmayacagina yemin etmistir.» derlerj Fakat bu te'vil zaif görülmüstür. Hatta:
«Ihtimal hiç nafile ibâdet etmemeye yemin etmistir. Çünkü tarzlari noksansiz edâ eden "kimse felâba erer.» diyenler bile olmustur. Maamafih sünnetleri terk etmek ser'an mezmumdur. Hatta sünnetleri terk;edenin sâhidligi bile kabul edilmez. Magrib ulemasindan bazilari buradaki yemi-ni:
«Vallahi söyleneni Öyle kabul ve tasdik ettim ki artik bu tasdiki ne artirir ne de eksiltirim.» manasina mübalagaya hamletmislerdirJiBu ha-disde olsun Kz. Ebu Hüreyre (R.A.) 'dan rivayet edilen Cibril hadisinde olsun hacdan bahsedilmemistir- Hatta bu babta vârid olan hadislerin bazisinda oruç, bazisinda zekât da zikredilmemis; buna mukabil bazi rivayetlerde sila-i rahimden bazilarinda bes vakit namazdan bahsedilmistir. Demek ki bu hadisler imân edilecek seylerin sayisi ile, o seyleri isbât edip etmeme hususunda bir birlerinden farklidirlar. Bu cihete Kaadi I yaz ve baskalari cevap vermislerdir. Ayni cevab'in Ibn- i Salâh tarafindan yapilan hulâsasi sudur:
«Zikri geçen ihtilâf hadîsin ResülüUâh (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) den sâdir olup olmadigindan degil, râvîîerin belleyis ve zabt farklarindan ileri gelmektedir. Çünkü bazi ravîler isi kisadan keserek yalniz kendi bel-ledigi mikdarla iktifa etmis; baskasinin rivayetine isbât veya nefi cihetinden hiç temas etmemistir. Vakia onun bu hareketi hadîsin tamami o kadardan ibâretmis zannim verirse de diger mevsuk râvîîerin rivayetinden, onun rivayetinin tamam olmadigi; rivayeti o kadarla birakmasi, bütününü belleyemediginden ileri geldigi anlasilmistir...»

[40] [41]

9 (...) Bana Yahya b. Eyyub ile Kuteybetü'bnü Saîd'in ikisi birden Ismaü b. Ca'fer den, o da Ebû Süheyl'den, o da babasindan, o da Tal-hatü'bnü Ubeydillâh'dan, o da Kehi(SallaUahü Aleyhi ve Sellem) 'den naklen bu hadîsi Mâîik'în hadîsi gibi rivayet etdiler. Su kadar var ki, (burada) Talha söyle demis: Bunun üzerine Resûlüllâh(Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— Babasma and olsun, eger dogru söyledi ise felaha erdi,» yahud:

— Babasina and olsun, eger dogru söyledi ise Cennete girdi,» buyurdu.

Resûlüîlah (S.A.V.) bir hadîsinde :

«Kim yemin edecekse Allah'a yemin elsin» diger bir hadislerinde: «Süphesiz ki Allah size babalariniza yemin vermeyi yasak eder.» buyurmusken burada kendisi niçin ayni seyi yapmistir diye bir suâl hatira gelebilir. Bu suâlin cevabi sudur: Babaya yemin, hakikatte yemin degildir. Araplar söz arasinda bunu söylemeyi âdet edinmislerse de onunla yeminin hakikatini kasd etmezler. Neni hadîsi, yemininin hakikatini kas-dedenler hakkindadir. Çünkü hakiki yeminde kendisine yemin edilen seyi büyütme ve onu Allah'a benzetme ma'nasi vardir.

Bazilari Resu1u11ah (S.A.V.)'in bu y.mini, Allah 'dan baskasina yemin yasak edilmezden önce etmis olmasini muhtemel görürler. Bir takimlari da:

«Babaya yemin, Allah'dan baskasini ta'zim olacagi için yasak edilmistir. Peygamber (S.A.V.) hakkinda böyle bir sey düsünülemez; binaenaleyh ona bu türlü yemin caizdir.» demislerdir. Yahud:

«Babasina and olsun, eger dogru söyledi ise cennete girdi»

cümlesi, ondan önceki: «Felaha erdi» cümlesinin tefsiridir. Bu cümle:

«Iman-i Kâmil için sehâdet getirmek kâfidir. Günah islemenin bir zarari yoktur. Zira sirkten baska bütün günahlar affolunur.» diyen mürcie taifesine red cevâbi teskil etmektedir. Çünkü cennete girmek suretiyle felaha kavusmanin, farz ibâdetlerden hiç bir sey noksan etmemeye mütevakkif oldugu bu cümle ile beyan edilmistir.

Bu hadîs, islâmin erkânindan bir rükn-i rekin olan namazin bes vakit olduguna ve bu namazlarin mükellef olanlar tarafindan her gün, her gece kilinmasi icabettigine delildir. Baska hadîslerde namaz mutlak zikredil-mistir.

Vitir ve bayram namazlarinin vâcib olmadigina kail olan cumhuru ulemâ bu hadîsle istidlal ederler. Imam A'zam Ebû Hanife ile bir takim ulema' vitir ve bayram namazlarinin vâcib olduguna kaildirler.

Ramazan orucundan maada hiç bir orucun farz olmadigi da bu hadîsin hükümleri cümlesindendir. Bu cihet ittifâki ise de ramazan orucu farz kilinmazdan önce Âsûra orucunun farz olup olmadigi ihtilaflidir. Imam A'zama göre farzdi. Imam S â f i î'nin de bir kavli budur. Ikinci kavline göre Âsûra orucu mendub idi. Hadis-i serif malda zekâttan baska alinacak hak olmadigina da delildir.

3- Îslamin Rükünlerini Sual Babi

10 (12)- Bana Amru'bnü Muhammed b. Bükeyr en-Nâkid rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hâsim b. el-Kaasim Ebü'n-Nadr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süleyman b. el-Mugira [42], SâbHMen, o da Enes b. Malik'den naklen rivayet eyledi- Enes söyle demis:

ResulüllahfSallallahü Aleyhi ve Seltem)'e bir sey sormaktan nehiy olunmustuk. Bundan dolayi çöl halkindan akli basinda bir adam gelerek biz de dinlemek sartiyle Peygamber (S.A.V.)'e sual sormasi çok hosumuza giderdi. Derken çoî halkindan bir adam geldi ve:

«Ya Muhammed! Bize senin elçin geldi de söyle bir lakirdi etti. Güya sen, Allah'in seni Peygamber gönderdigi iddiasinda bulunuyormussun öyle mi?» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):

«(Evet) dogru söylemis.» buyurdu. O zât:

Su halde gök yüzünü yaratan kimdir?» diye sordu. Resûlüllah (S.A.V.:

«Allah'dir.» buyurdu. Adam:

«Ya yeri kim yaratmistir?.» dedi. Peygamber (S.A.V.):
«Allah» cevabini verdi. Adam:
« (Peki) su daglan kim dikti; ve onlarda her ne yaratti ise kim yaratti?» diye sordu. Peygamber (S.A.V.) (yine):
«Allah» buyurdu. Adam:
«Öyle ise Gök yüzünü ye yeri yaratan, su daglan diken Allah askina seni Allah mi gönderdi?» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Evet» buyurdu. Adam:
«Hem senin elçin bize günümüzle gecemizde bes namaz farz oldugunu söyledi?" dedi. Peygamber (S.A.V.) :
«Dogru söylemis» buyurdu. (Yine) o zat:
«Öyle ise seni gönderen Allah askina: Bunu sana Allah mi emretti?» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Evet» cevabini verdi. Adam:
«Elçin bize, mallarimizdan zekât vermenin farz oldugunu söyledi.» dedi. Peygamber (S.A.V.):
«Dogru söylemis» buyurdu. Adam:
«Seni gönderen Allah askina: bunu sana Allah mi emretti?» dedi. Resûlüllah (SA.V.) (yine):
«-Evet» buyurdu. Adam:
«Elçin bize, yilda bir Ramazan ayi orucunun farz oldugunu söyledi.» dedi. Peygamber (S.A.V.):
«Dogru söylemis» buyurdu. Adam:
«Seni gönderen Allah askina: bunu sana Allah mi emretti?» dedi. Resûlüllah (S.A.V.):
«Evet» buyurdu. Adam:
«Elçin bize, yoluna gücü yetenlerimize Beyti hacc etmenin farz oldugunu söyledi.» dedi. Peygamber (S.A.V.):
«Dogru söylemis» buyurdular.
Enes demis ki: Sonra o adam:
__Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, bu farzlardan
ne fazla yaparim ne de eksik, diyerek dönüp gitti. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Yemin olsun, eger bu adam dogru söyledi ise mutlaka cennete girer.» buyurdular.
Hz. Enes (R.A.) :
«Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e bir sey sormaktan nehiy olunmustuk-* demekle »
«Çok seyler sormayin...» [43]
ayet-i kerimesine isaret etmistir.
Bundan niçin nehyedildiklerini az yukarida görmüstük. Yine orada Peygamber (S.A.V.):
«Bana sorun.» buyurmustu. Hadîadeki «Sorun» emri ile ayetteki «Sormayin» nehyi bir birine muariz gibi görünüyorsada hakikâtte ara- larmda hiçbir münâfât yoktur. Çünkü sorulmamasi istenilen seyler ihtiyaç görülmeyen lüzumsuz suallerdir. Yoksa lüzumlu suâli ayet-i kerime de yasak etmemistir.
Sormak yasak edildikten sonra ashab-i kiramin çöl halkindan birinin sormasina arzu etmeleri, onlara henüz bu nehi ulasmadigindan ma'zur sa- yilacaklan içindir. Bir de çölde yasayanlar zaten kaba saba olurlar. Onlarin bu hâli sual sormak için bir ma'zeret olabilir.
Ayrica akli basinda biri olmasini istemeleri, lüzumlu seyler sorsun ve sormasini da becerebilsin de herkes istifade etsin diyedir. Nitekim imam Mâiik hazretleri pek heybetli bir zât oldugu için talebesi kendisine çok çok sual soramaz; yabanci biri gelsin de sorsun diye beklerler-mis,
Hadîsde çölden geldigi bildirilen zât D.mâm b, Sa'lebe 'dir. Bu zâtin vefat tarihi ihtilaflidir. Bazilari hicretten bes sene sonra oldugunu söylerlerse de yanlistir. Çünkü o zaman henüz hacc farz olmamisti. Dogrusu dokuzuncu yilda vefat etmistir. Zaten insanlarin din-i Islama takim takim girmeye baslamasi, Mekke'nin fethinden ve Hevâ2in'in hezimetinden sonradir. Bu da dokuzuncu yilda olmus hatta o yila «Sene-tü'I-Vüfûd», «Hey'etler Yili» adi verilmistir.
Hz. Dimam (R.A.)'in Peygamber (S.A,V.)'e «Ya Mu-hammed» diye hitâb etmesi ihtimâl, ona adiyla hitâbda

bulunmanin yasak edilmesinden öncedir. Yahud da yasak edildigini henüz duymamistir.
Dimâm (R,A.)'m huzur-i Nebeviye girerken müsîüman olup olmadigi da ihtilaflidir. Hadîsin zahiri müsîüman oldugunu gösteriyor. Resulü11ah (S.A.V.)'in huzuruna gelisi, onu görmek ve evvelce ögrendiklerini saglamlastirmak içindir. Fakat Ibni Abbâs (R.A.)'dan gelen rivayette Dimam'm suallerini bitirdikten sonra sahadet getirdigi, sonra kavminin yanma dönerek onlara islâmiyyeti arzettigi ve hepsinin müsîüman olduklari kaydediliyor. Imam Buhâri Hz. Dimâm (R.A.)'in müsîüman olarak geldigine kaildir. Bu takdirde Resulülîah (S.A.V.)'e:
«Gökyüzünü kim yaratti?» diye sormasi ve diger sualleri hakikatte suâl degil, takrirdir.

Mezkür Sualler Muhtelif Bilgilere Delalet Ederler.

Söyle ki:
1- Evvela:
«Gök yüzünü kim yaratti?» diye mahlukatin yaratanini sormasi güzel ve tertibli suâl sormayi bildigini gösterir.
2- Sonra gök yüzünün ve yerin yaradanina yemin vererek Resulülîah (S.A.V.)'in onun Peygamberi oldugunu tasdike zemin hazirlamak için: «Seni Allah mi gönderdi?» diye sormustur.
3- Peygamber (S.A.V.)'in risâletine iyice vâkif olduktan sonra onu Resul gönderene yemin etmistir ki, bu is akl-i selime vabeste güzel bir tertiptir.
4- Hadîsdeki yeminler, ihtiyaç üzerine degil, meseleyi te'kid ve takrir kabilindendir. Nitekim Teâ1a Hazretleri, de hiç bir ihtiyaci olmadigi halde Kur'an-i Kerim'de bir çok seylere yemin etmistir.
5- Hadîs-i serif, bes vakit namazin her gün ve gece tekrarlanacagina ve her sene ramazan ayinda oruç tutmanin farz olduguna delildir.
6- Ibni Salah:
«Mukallidin imâm sahihtir.* diyen ulemaya bu hadîsin delil oldugunu söylemistir. Çünkü Peygamber (S.A.V.) Hz. Dimâm'in bir kisiden isiterek hiç delil aramadan inandigi risâlet meselelerinde kendisini takrir ve tasdik buyurmus:
«Benim peygamber oldugumu anlaman için rou'cizelerîmi görmen ve kafi delillerle istidlal etmen lâzimdi...» dememistir.
7- Hadîs, haber-i vâhidle amel caiz olduguna da delildir.
8- Mühim islerde ve müthis haberlerde yemin caizdir.
Bu hadîsin Buhâri'deki rivayetinde Hz. E n e s (R.A.)*in söyle dedigi zikrediliyor:.
«Bir defa biz mescidde otururken deve üzerinde gelen bir adam yanimiza girdi. Ve hemen deveyi mescidin içine çökHirerek bagladi. Sonra:
— Muhammed hanginizdir? diye sordu. Biz kendisine:
— Su oturan beyaz zâttir, diye cevap verdik. Adam:
— Abdülmuttalib'in oglu mu? dedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Selîem): Lebbeyk
«Sana icabet ettim» buyurdu. Adam:
«Ben sana bir seyler soracagim ve biraz basini agritacagim. Ama sakin bana darilma!» dedi. Resulülîah (S.A.V.) «Aklina geleni sor.» buyurdular. Adam:
«Seni yaratan askina sana soruyorum. Seni Allah mi gönderdi?» dedi. Resulülîah (S.A.V.):
«Evet» buyurdular...
Hadîsin bundan sonrasi M ü s 1 i m 'de oldugu gibidir. Buhâri rivayetinin delâlet ettigi ahkâm sunlardir:
1- Hin-i hacette sözü biraz uzatmak caizdir.
2- Câhilin sualine sabru tehammül göstermek ve dini hususunda muhtâc oldugu bilgileri ona. ögretmek lâzimdir.
3- Büyüklerin huzurunda özür beyan etmek caizdir.

11 (.,.)- Bana Abdullah h. Hâsim [44] el-Abdi rivayet etti. (Dedi ki):
Bize Behzi [45] rivayet etti. (Dedi ki); Bize Süleyman b. el-Mugira, Sabit, [46] den naklen rivayet eyledi. Sabit demis ki:
«Enes: Biz Kur'anda ResûHillah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'e (lüzumsuz) bir sey sormaktan nehyolunmustuk...» dedi; ve hadîsi bundan evvelki gibi rivayet etti.

4 – Kendisile Cennete Girilen Imani Beyan Babi

Bu babta Ebu Eyyûb, Ebû Hüreyre ve Câbir (R. Anhüm) hazeratmdan rivayet olunan hadîsler görülecektir. Câbir hadîsini yalniz Müslim rivayet etmistir. Digerleri Buhari'de de vardir.

12 (13)- Bize Muhâmmed b. Abdillâh b. Nümeyr rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti. (Dedi ki): Bize Amru'bnü Osman [47] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Mûsâ b. Talha [48] rivayet etti. Dedi ki: Bana Ebu Ey-yub [49] rivayet etti ki:
Resulüllah (Salîalîahü Aleyhi ve Sellem) bir seferde iken önüne bir a'râ-bî çikarak devesinin yedegini yahud yularim tutmus. Sonra:
«Ya Re&ulallab: Yahud Ya Muhammedi Beni cennete yaklastiracak ve Cehennemden uzaklastiracak seyi bana haber ver!» demis. Ebû Eyyub diyor ki:
Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) sükût buyurdu. Sonra ashabi i ra-sinda göz gezdirdi ve:
— Yemin olsun tevftka m az har oldu; yahud:
— Yemin olsun hidâyete erdirildi, buyurdu. Ebu Eyyûb diyor ki: Resulüllah (S.A.V.) o zata: «Nasil demistin?» diye sordu.
O da sordugu seyi tekrar etti. Müteakiben Peygamber (Saîlallahü Aleyhi ve Sellem):
«Allah'a ibâdet eder; ona hiç bir sey serik kosmazsin. Namazi dosdogru kilar; zekâti verirsin. Sila-I rahîmi de yaparsin. Deveyi birak.» buyurdu."
A'râbî: Kirda, çölde yasayan demektir ki hazari yani sehirlinin zid-didir. Nitekim arabî de aceminin ziddidir.
Kelâm ulemasinin ta'riüne göre tevfik: tâat için kudret halketmektir. Ma'siyet için kudret halketmeye de hizlân derler. Su halde :
-Tevfike mazhar oldu.» cümlesinin ma'nasi:
«Tâat islemeye muvaffak kilindi» demek olur.
«•Allah'a ibâdet edersin...» cümlesindeki ibâdetten murad tevhidi ise namazi onun üzerine atfetmek te'sis yani temel bir sözdür. Fakat ibâdetten murâd tâat ise bu atif, hâssi âmm üzerine atif olur ki, hâssi iki defa zikretmekle onun serefini göstermeyi ifâde eder. Namaza niçin mektûbe, zekâta neden mefruza denildigini yukarida görmüstük. Araplar hem Allah'a ibâdet eder hem de putlara taparlar; onlari Allah'a serik sayarlardi. Bundan dolayi Peygamber (S.A.V.) a'râbiye ibadeti tavsiye ettikten sonra ayrica Allah'a serik kosmamasini da tenbih buyurmustur.
Sila-i rahim: akrabaya iyilik ve yardim etmektir ki; icabina göre selâm göndermek, nafaka vermek suretiyle geçimini kolaylastirmak, ziyarette bulunmak ve hürmet göstermek gibi seylerdir.
Suâli soran zât, Peygamber (S.A.V.)'den alacagi cevabi zorluk çekmeden anlayabilmek için devesinin yularini veya yedegini simsiki tutmustu. Bu sebebîe Resulüllah (S.A.V.) kendisine lâzim gelen cevabi verdikten sonra:
«Artik deveyi birak» buyurdular.

13 (...)- Bana Muhâmmed b. Hatim ile Abdurrahman b. Bisr rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Behz rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muhammed b. Osman b. Abdillâh b. Mevîieb ile babasi

Osman, Mûsâ b. Talha'yi Ebu EyyuVdan o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den dinlemis olmak üzere bu hadîsin bir benzerini rivayet ederken isittiklerini anlattilar.
Bu hadîsin bütün asil nüshalarinda birinci tarikinde senedinde Amr b. Osman; ikinci tarikinde Muhammed b. Osman zikredilmistir. Halbuki râvi ikisinde de ayni zst olup ismi Amr b. Osman" dir. Ona S u ' b e yanlislikla bir defa Muhammed demis ve bu ismi bir daha böyle bellemistir. S u ' b e 'nin bu vehmini bir çok hadis ulemasi beyan etmislerdir. Hadîsi Buhari imam Ahmed b. Hanbe1 ve Nesai dahi rivayet etmislerdir.

14 (...)- Bize Yahya b. Yahya et-temîmî rivayet etti. {Dedi ki): Bize Ebu'l-Ahvas haber verdi (H).
Bize Ebu Bekir b. Ebî Seybe de rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû'l-Ah-vas [50] Ebu Ishâk'dan [51] o da Musa b. Talha'dan o da Ebû Eyyub'dan naklen rivayet etti. Ebu Eyyub demis ki:
Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seîlem)'e gelerek:
«Bana bir is göster ki onu yaptigim takdirde beni cennete yaklastirsin ve cehennemden uzaklastirsm.» dedi. Peygamber (S.A.V.):
«Allah'a ibâdet eder; ona hiç bir sey serik kosmazsin. Namazi dosdogru kilar, zekâti verirsin. Akrabana da iyilik edersin.» buyurdu.
O zât dönüp gidince Resulüllah (SaliaUahü Aleyhi ve Selletn) :
«Eger emrolundugu seylere simsiki sarilirsa cennete girmistir.»* buyurdu.
îbni Ebî Seybe 'nin rivayetinde:
«Eger bunlara simsiki sar ilirsa» buyrutmustur.
Kulun cennete girebilmesi, emrolundugu seyleri yapmasina ve yasak edilenlerden kaçmasina baglidir. Binaenaleyh burada:
«Nehyolunan seylerden de kaçinirsa» cümlesi mukadderdir.
Maamafih ibâdetten murâd tâat olduguna göre böyle bir takdire lüzum da görülmeyebilir. Bu hadîs, asil nüshalarin ekserisinde burada oldugu gibi
«Eger emrolundugu seylere simsiki aarilirsa..» seklinde zabtolunmustur. Hafiz Ebû Âmir el-Abderi
-Eger kendisine emrettigim seylere simsiki sarilirsa...» seklinde rivayet etmistir. Her iki rivayet de sahihtir.
Resulüllah (S.A.V.)'in bu hadîsde sila-i rahimi, baska hadîslerde daha baska seyleri zikretmesi, soranlarin hâlini nazar-i i'tibara aî-digmdandir.

15 (14)- Bana Ebu Bekir b. Ishâk [52] rivayet etti. {Dedi ki): Bize Af-iân [53] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Vüheyb [54] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahya b. Saîd, Ebû Zür'a'dan, o da Ebu Hüreyre'den naklen rivayet etti ki:
Bedevinin biri ResuHillah(Saüallahü Aleyhi ve Sellem) fe gelerek:
__Yâ Resulâlîah! Bana bir amel göster ki, onu yaptigim zaman cennete gireyim, demis. Resulüllah (S.A.V.):
-Allah'a ibâdet eder; ona hiç bir seyi serik kosmazsin. Fara olan namazi dosdogru kilarsin; farz kilinan zekâti verirsin. Ramazani da tutarsin.»
buyurmus. Bedevî:
__Nefsim kabza-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, ebediy-
yen bundan ne fazla bir sey yaparim; ne de eksik birakirim, demis, O dönüp giderken Peygamber (Sallailahii Aleyhi ve Sellem):
-Cennetlik bir adam görmek isteyen su zâta bakiversin!-buyurmuslar.
Buhari sârihi Aynî 'nin beyanina göre gelen bedevinin adi ISa'd b. el-Ahram 'dir. Anlasilan Peygamber (S.A.V.) >bu zatin sözünde durarak ibâdetine devam edecegini ve cennete girecegini bilmistir. Burada söyle bir sual hatira gelebilir: Cennetle müj-delenenler on zâttir. Bununla on bir olmuyorlar mi? Bu suâlin cevabi su-

dur:
Evet on bir oluyorlar; fakat bir seyi nassan bir sayi ile bildirmek o sayidan fazla olamayacagina delâlet etmez. Binaenaleyh .Resulüllah (S.A.V.)'in bir defa cennetliklerin on kisi oldugunu beyan etmesi baska defa daha baskalarinin da cennetlik oldugunu müjdelemesine mâni' degildir. Nitekim Peygamber (S.A.V.) Hz. Hasan ve Hüseyn (R.A.) ile ümmehat-i mü'minin olan zevcelerinin de cennetlik olduklarini tebsir buyurmustur.

Hadis-i Serif Asagidaki Meselelere Delalet Etmektedir:

1- Ulemadan bazilarina göre Ramazan A11ah'in isimlerinden biri oldugu için Ramazan ayma sadece Ramazan demek caiz degilsede bu hadîs onlarin aleyhine delildir. Yani «Ramazan geldi; ramazan gitti» demekte bir beis yoktur.
2- Kelime-i sehâdeü getirerek namaz, oruç ve hacc gibi ibâdetleri ifâ eden cennete girecektir.
3- Bilmeyen bir kimsenin bilene: «Cennete hangi amel sebebile girilebilir?» diye sormasi caizdir.
4- Dini hususâti bilenlere sormak lâzimdir.
5- Bütün dinî vazifelerini hakkiyla îfa eden bir mü'min cennetle müjdelenebilir.

16 (15)- Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Ebû Küreyb [55] rivayet etti. ler. Laliz Ebu Kureyb'indir. Dediler ki: Bize Ebû Muâviye [56], A'mes'den o da Ebû Süfyan'dan [57], o da Cabir'den [58] naklen rivayet etti, Câbir söyle demis:
Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e Nu'mân b. Kavkal geldi ve:
— Yâ Resulâllah! Ne buyurursun? Farz namazi kildigim, harami haram ve helâli helâl bildigim zaman ben cennete girer miyim? dedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem);
«Evet» buyurdular.
A'mes [59] lakabiyla anilan Süleyman b. Mihrân müdellislerdendir. Müdellis bir râvînin «an fülânm» diyerek rivayet ettigi hadîsle ihticâc olunamaz. Ancak o hadîsi baska bir tarikten isittigini tasrih ederse o zaman kabul edilir. Buhâri ile Müs1im'de bu nevi'den görülen hadîsler râvînin baska tarikten isittigine hamlolunmuslardir. Ebu Amr îbni Salâh'a göre:
«Harami ds haram tanirsam...» cümlesinden murâd iki seydir.
Harami haram i'tikad etmek ve bir de onu yapmamak. Helâli helâl tanimakta ise sadece o seyin helâl olduguna i'tikad etmek kâfidir.
Bu hadîs bütün imân vazifelerine ve sünnetlere samildir. Zira harami haram, helâli helâl tanimak seriatin bütün emir ve nehiylerine uymaktan kinayedir.

17 (...)- Bana Haccâc b. es-Sâir ile el-Kaasim b. Zekeriyya [60] rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Ubeydullah b. Mûsâ [61], Seyban'dan [62], o da A'mes'den, o da Ebû Salih ile Ebû Süfyân'dan onlar da Câbir'den naklen rivayet ettiler. Câbir:
Numan b. Kavkal:
— Ya Besulâllah!... dedi, diyerek bundan evvelki hadîsin benzerini rivayet etmistir. [63] Ebû Salih ile Ebû Süfyân bu hadîse:
«Ve bunun üzerine hiç bir sey katmazsam» cümlesini ziyade etmislerdir.
Hz. Nu'man'inbuve bundan sonraki hadîslerde farz namazi kilmayi ve harami haram, helâli helâl tanimayi kabul ettikten sonra:
«Bunun Üzerine hiç bir sey katmazsam...» diyerek bunlarla iktifa etmesi ihtimal müslümanhgi yeni kabul ettigi

içindir. Bu takdirde ona alismak ve hayira karsi kendinde bir hirs ve gayret hasil obuasi için âdeta mühlet istemis oluyor. Maamafih cihâd gibi pek mühim hayir isleriyle mesgul oldugundan nafile ibâdetlere vakit bulamayacagim anlatmak istemis olmasi ihtimali de vardir.

18 (...)- Bana Selemetü'bnü Sebîb [64] rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-Hasen b. A'yen [65] rivayet etti. (Dedi ki): Bize M a'kil [66] —ki Ibni Ubey-dillahtir— Ebu'z-Zübeyr' [67]den, o da Câbir'den naklen rivayet etti ki:
Bir adam Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sormus. Ve:
— Ne buyurursun? Farz namazlari kildigim, Ramazani tuttugum, helâli helâl, harami haram tanidigim ve bunlarin üzerine hiç bir sey ziyâde etmedigim zaman ben cennete girer miyim? demis. Peygamber (S.A.V.):
«Evet- buyurmus. Adam:
— Vallahi bunun üzerine hiç bir sey ziyade etmem., demis.
Hadîsin senedinde imam Müslim (R.)'in Mâ'kil b. Ubey-dil1ah yerine:
«Ma'kil ki tbni Ubeydülah'dir» demesi, rivayette «tbn» kelimesi bulun-madigmdandir. Kitabimizin bas tarafinda da görüldügü vecihle böyle yerlerde Müs1im'in âdeti burada oldugu gibi rivayete bir sey katmamak sartiyla izâhda bulunmakdir.

5 - Islamin Erkani Ile Yüce Temellerini Beyan Babi

19 (16)- Bize Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr el-Hemdâni rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Hâlid yâni Süleyman b. Hayyân el-Ahmer, [68] Ebû Mâük el-Esca'i'den [69] , o da Sa'd b. Ubeyde'den [70] o da Ibni Ömer'den, [71] o da Peygamber (Sallatlahü Aleyhi ve Sellemt'den naklen rivayet etti. Resûlüilah (S.A.V.):
«Islâm bes sey üzerine kurulmustur :**1 -** Allah'in tevhid olunmasi, **2 -** Namazin kilinmasi, **3 -** Zekâtin verilmesi, **4 -** Ramazanin tutulmasi, **5 -** Hacc üzerine.» buyurmuslar. Derken bir adam: [72]
«Rivayetin tertibi: hacc edilmesi ve Ramazanin tutulmasi seklinde degil midir?» demis. Ibni Ömer:
«Hayir; (Ramazanin tutulmasi ve hacc edilmesi seklindedir.) Ben bunu Resûlüilah (Saîhllahü Aleyhi ve Sellem) 'den böylece isittim.» demistir.
Temel baska onun üzerine bina edilen sey baska olduguna göre eger bu hadîsdeki «Islâm» dan murad Cibril hadîsinde zikri geçen seyler ise ma'na:
«Islâm bes seyden kurulmustur.» takdirindedir.
Çünkü Islâm bu bes seyin kendisidir. Yok islâm kelimesiyle daha umumi bir mâna yani din kasdedilmisse o zaman bu kelime istiare olur. Yani din, bes rüknüyle birlikde, bes direk üzerine kurulan çadirla temsil edilmis demektir. Zira bu bes sey dinin temelidir.
Asil nüshalarda bu hadîsin birinci ve dördüncü tariklerinde ki «Hamse» kelimesi müennes tasi ile yani seklinde; ikinci ve üçüncü tariklerde ise (tâ) siz yani seklinde yazilmistir. Hatta bazi mu'temed nüshalarda dördüncü tarikde bile (tâ) siz zikredilmistir. Bu rivayetlerin iki seklide sahihtir, (tâ) ile rivayet:
«Bes rükün üzerine» diye yahud buna benzer bir sekilde; (tâ) siz rivayet ise:
«Bes haslet» diye yahud benzeri bir sekilde tavsif olunur.
Keza birinci ve dördüncü rivayetlerde oruç hacdan evvel; ikinci ve üçüncü rivayetlerde ise hacc oruçtan önce zikredilmistir. Hz. Ibni Ömer (R.A.) bu hadîsi iki sekilde de rivayet etmisken neden hacci oruçtan evvel zikreden o zâta karsi inkârda bulundugu ulemâ arasinda ihtilaflidir. Imani Nevevi 'nin tahminine göre ihtimal Ibni Ömer (R.A.) bu hadîsi Resûlüilah (S.A.V.)'den iki defa isitmis; ve bir defasinda evvela hacci sonra orucu; digerinde evvelâ orucu sonra hacci zikretmis; o da muhtelif zamanlarda hadîsi iki sekilde rivayet etmistir. Ancak o zât kendisine itiraz ederek haccin oruçtan önce söylenecegi iddiasinda bulununca Hz. îbni Ömer (R.A.):

«Bilmedigin bir sey hususunda bana i'tiraz ederek karsi gelme ve ; tahkik etmedigin seye dil uzatma! Bu hadisde oruç evvel zikredilmistir. Ben bunu Eesûlüllah (S.A.V.)'den böyle isittim...» demistir; ki bu söz kendisinin ayni hadîsi iki sekilde isitmis oldugunu inkâr demek degildir. Ikinci bir ihtimal de Ibni Ömer (R.A.)'m hadîsi Peygamber (S.A.V.)'den iki vecihle isitmisken haccin evvel zikredildigi seklini unutmus olmasidir. O zata inkârda bulunmasi bundandir. Bu babdâ ü/erinde durulan en kuvvetli ihtimaller bunlardir. Ayrica muhaddisler-den Ebu Amr Ibni' s-Salâh sunlari söylemistir:

«Ibni Ömer (Radiyallahu Anhüma)'nm Resûlüilah (SaMlahü Aleyhi ve Seliem) 'den isittigi sekli muhafaza ederek aksini kabul etmemesi (vav) in tertib iktiza ettigine delil olabilir. Nitekim Sâfüyye fukahasindan bir çokîanyla bazi nahv imamlarinin mezhebi budur.»

(Vav) m tertib iktizâ etmedigini söyleyenler —ki cumhura gorî muhtar olan kavil budur — :

Ibni Ömer (R.A.)'mn bu sekilde hareket etmesi (vav) tertib , iktizâ ettigi için degil, Ramazan orucu hicretin ikinci yilinda farz kilindigi, hacc farizasi ise altinci veya dokuzuncu yilda nazil oldugu içindir. Tabiî ki ilk farz olanin hakki evvel zikredilmektir. Ibni Ömer (Radiyallahu Anhüma) 'nm isittigi sekli muhafaza etmesi bundandir, diye bilirler.

Haccin evvel zikredildigi rivayete gelince: galiba bunu manâ itibariyle rivayeti caiz gören biri yapmis olacak. Evvel zikredilmek icâbeden yahud daba mübim olan bir seyi sonra zikretmek arapçada çok vâki oldugundan takdim te'hir yapmak suretiyle tasarrufta bulunmustur. Bunu rivayet eden râvi Ibni Ömer (R.A.)'nm ayni seyi yasak ettigini de duymamistir. Bunu iyi anla! Zira bu mesele ulema tarafindan beyan edildigini görmedigim müsküllerden biridir.»

Ibni's-Salâh'm sözü burada bitti. Ancak onun bu mütalâasini imani Nevevi iki verinle zaif buluyor. Söyle ki:

(1) Her iki rivayet (yanî bir rivayette haccin diger rivayette orucun tvvel zikredilmesi) sahih olarak sübût bulmuslardir. Ma'nâ itibariyle ikisi de sahihtir; aralarinda hiç bir münâfât yoktur. Binaenaleyh bu iki rivayetin birini iptal etmek caiz olamaz.

(2) Böyle bir yerde takdim te'hir ihtimaline kapi açmak hem râvi-lere hem de rivayetlere dokunmak demek olur. Çünkü eger böyle bir kapi açilirsa bize rivayet nâmina i'timada sayan pek az sey kalir. Bunun butlani ile üzerine terettüp eden mef sedetlef ise meydandadir.

Ebû Avâne 'nin rivayetinde Hz. îbni Ömer (ît. A.) o zâta: «Ramazan orucunu Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve 5e//emj'in agzin-dai isittigin vecihle o bes seyin sonuna birak:» demistir.

tbni's-Salâh bu rivayetin Müslim rivayetine mukavemet edemeyecegini söylemis ise de Nevevi bunun da sahih olmasi ihtimalinden bahsederek hadisenin ayri ayri, sahislarla iki defa vuku' bulmus olabilecegini ileri sürmüstür.

20 (...)- Bize Sehl b. Osman [73] el-Askerî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahya b. Zekeriyyâ [74] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Sa'd b. Târik rivayet etti. Dedi ki: Bana Sa'd b. Ubeydete's-Sülemi, tbni Ömer'den o da Pey-gamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'den naklen rivayet eyledi. Resulüllah (S.A.V.) söyle buyurmuslar:

«islâm bes temel üzerine kurulmustur: **1-** Allah'a Ibâdet edilmek, Ondan baska (tapilan) seylere de küfürde bulunulmak, **2-** Namazin dosdogruoru- kilinmasi, **3 -** Zekâtin verilmesi, **4 -** Beytin haccedi.rnesi, **5 -** Ramazan cunun tutulmasi üzerine..*

Salât: lûgatta duâ etmek, çanti sallamak, bir seyi yumusatip dogrultmak ve atese sokmak veya yaslamak ma'nalarma gelir.

Seriatte: Erkân-i ma'lume ve ef'al-i mahsusa'dir ki, bu erkân ve fiillerin içinde salâtin büf n lügat ma'nâlan mevcuddur.

Zekât: lûgatta temizlik, büyüyüp gelisme, lâyik olma ve bolluk içinde yasama ma'nalarma gelir.

Seriatte: Üzerinden sene geçen nisâb mikdari malin bir cüzünü iâsimî olmayan bir fakire vermektir. Zekâtta da kelimenin lügat n a'na-lan mevcuddur.

Hacc: lûgatta, kasdetmek ma'nasinadir. Ser'an: Ibâdet için Mîkke'yi kasdetmek olup: Vakt-i mahsusda mekân-i mahsusu kasd-i mahsustur diye tâ'fif edilir.
Savin: lûgatta yemekten kesilmek, yememek, susmak, rüzgâri i sakinlesmesi gibi bir çok ma'nalara gelir.
g Seriatte: Niyetli olmak sartiyla gündüzün yiyip içmekden ve cima*
etmekden kendini tutmaktir.
Salâtin ikâmesi: namazi bütün erkân ve sartlarina riâyet ederek kilmaktan kinayedir.
ttâ-i zekât ve savm-i ramazan terkipieriyle haceda hazifler vardir.
Bunlarin asillari: «Zekâti miistehik olanlara vermek,-
«Ramazan ayinin orucunu tutmak»
«Beyti hacc etmek» takdirindedirler.
Terkiblerdeki izafetler de hükmün sebebine izafeti kabilindendir. Çünkü hacem sebebi Beyt yani Kâbedir. Bundan dolayidir ki sebebi tekerrür etmedigi için hacc da tekerrür etmeyip bir kisiye ömründe bir defa farz olur. Orucun sebebi aydir. Ayi görmek her yil tekerrür ettigi için oruçda her sene tekrarlanir.

21 (...)- BizeUbeydüllah b. Muâz rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti. (Dedi ki): Bize Âsim —ki Ibni Muhammed b. Zeyd b. Abdil-lâh b. Ömer'dir — babasindan naklen rivayet etti. Dedi ki: Abdullah sunlari söyledi:
Resulü 11 ah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): buyurdular.
Islâm bes teme! üzerine kurulmustur: **1 -** Allah'dan baska ilâh olmadigina ve Muhammed'in onun kulu ve Resulü olduguna sehadet etmek, **2 -** Namazi kilmak, **3 -** Zekâti vermek, **4 -** Beyti haccetmek**, 5 -** Ramazan
orucu üzerine.»
Bu hadislerin zahirlerine bakilirsa bes seyden birini terk eden kimsenin müslüman olamayacagi anlasilirsa da hakikatde bunlardan birini terk edenin dinden çikmadigina icmâ-i ümmet vardir. Vâkiâ imam Safiî ile imam Ahmed b. Hanbel'e göre namazim kilmayan kimse öldürülürse de bu ceza küfür ettigi için degil bir hadd-i ser'i olmak üzere verilir. Imam Ahmed'le bazi Mâlikilerden bir rivayete göre namazini kilmayan kimse küfrettigi için öldürülür; fakat bu rivayet
icmai bozacak mahiyette degildir.
-«Bir kimse kasden bir namaz terkederse muhakkak kâfir olur.» hadis-i serifi zecir ve tehdide hamlolunmustur.
Yahud: namazi terketmeyi helâl i'tikad ederse, diye te'vü olunmustur. Buradaki küfürden, küfran-i ni'met ma'nasi kasdedilmis de olabilir.

Babimiz Hadislerinin Ifade Ettiklebi Ikinci Hüküm:

Mezkûr bes seyin farz-i ayin olduklaridir. Binaenaleyh bunlardan hiç biri, bazi kimselerin eda etmesiyle digerlerinden sakit olmaz.

22 (...)- Bana Ibni Nümeyr rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti, (Dedi ki): Bize Hanzale [75] rivayet etti. Dedi ki:
Ikrimetü'bnü Hâlid'i [76] Tâvûs'a sunu rivayet ederken. isittim:
— Bir adam Abdullah b. Ömer'e:
«Sen gaza etmiyor musun?» demis. Ibni Ömer (R.A.): «Ben Besulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'i:
«Süphesiz ki islâm bes teineI üzerine kurulmustur: **1-** Allah'dan baska hiç bir ilâh olmadigina sehâdet, **2 -** Namazi kilmak, **3 -** Zekâti vermek, **4 -** Ramazani tutmak, **5 -** Beyti hacc etmek (temelleri özerine) » derken isittim, cevabim vermis.
Beyhaki îbni Ömer (Radiyallahu Anhüma) 'ya suâl soran zâtin Hakîm naminda bir adam oldugunu söyler.

Ibni Ömer hazretlerinin kendisine bu sekilde cevap vermesi onun cihâdi farz-i ayin i'tikad ettigim anladigi içindir. Halbuki cihâd farz-i kifâyedir. Bunu kendisine hadîsle anlatmak istemistir. Zaten nefs-i hadisde cihâdin zikredilmemesi ya farz-i kifaye oldugundan yahud o gün henüz cihâd farz kilinmadigindandir. Hadîsde zikredilen bes sey ise farz-i ayindirlar. Ulemâdan Davûdî'nin beyanina göre cihad evvelâ farz-i ayn olarak mesru' kilinmis; Mekke 'nin fethinden sonra kâfirlerden uzakta yasayan müslümanlardan bu farz sakit olmus; kâfirlere yakin bulunanlara cihâd farz olarak kalmistir. Hz. îbni Ömer (R.A.) ile Süfyari-i Sevri ve Ibni Sübfüme'ye göre cihâdin farz olmadigi rivayet edilir. Ancak düsman hücum eder de islâm hükümdari müslümanlara cihadi emreylerse onlara göre de cihad herkese farz olur. Mamafih bu onlardan gelen bir rivayettir. Ihtimal diger bir kavle gere onlar da cihâdin farz olduguna kaildirler. Bu suretle cihâdin farziy-yetine icma-i ümmet de vaki' olmus ve bu mühim vazife kitab, sünnet ve icma'i ümmet ile muhkem bir farize halinde mesru kilinmistir. Sayet bu zevatin cihadin farz degil mendûb olduguna kail bulunduklari rivayeti dogru ise te'vîli gerekir ve: «Onlarin muradi cihadin farz-i ayin olmadigini beyandir.» denilir. Tafsilât fikih kitaplanndadir.
Burada bazi sualler hatira gelebilir söyle kir
1- Islâmin sartlarini bildiren bu hadîslerin bazilarinda:
"Allah'dan baska ilâh olmadigina ve Muhammed'in onun kulu ve Resulü olduguna sehâdet etmek-denildigi halde neden diger bazilarinda bunun yerine: «Allah'in tevhId olunmasi» veya: «Allah'a ibâdet edilmek» denilmistir.
Bu suâle cevaben bazilari, birinci hadîsin lâfzan, digerlerinin ise manan nakledildigini ve farkin bundan ileri geldigini söylemislerdir. Alim bir zâtin hadîsi ma'nen nakli meselesi ulema arasinda ihtilaflidir. Imam Mâ1ik'e göre caiz degildir. Ekser-i ulema bunu caiz görürler. Fakat hadîsdeki lâfizlarin yerlerini ve terkiplerini bilmeyenlerin, ma'nâ itibariyle hadîs rivayet etmeleri bilittifak haramdir.
2- Bu hadislerde bes seyin dinin temeli olarak gösterilmesinin vec-hi nedir?
Cevap: Çünkü ibâdet yâ sözlü yahud sözsüz olur. Sözle edilen ibâdet Kelime-i sehadettir, sözsüz ibâdet de ya terk ya fiille olur. Terk suretiyle edilen ibâdet oruçtur. Zira oruç yeyip içmeyi ve cimâi terk etmekle tahakkuk eder. Fi'li ibâdetler de ya bedenle yapilir; yahud mal ile veya her ikisiyle eda edilir. Bedenle yapilan ibâdet namazdir. Mal vermek suretiyle yapilan zekât, her ikisiyle eda edilen de hacc'dir.
3- Bu hadîslerde peygamberlerle melekler ve diger inanilmasi icâb-eden seyler neden zikredilmemistir? Halbuki bunlar Cibril hadîsinde zikredilmislerdir.
Cevap: Çünkü sehadetten murâd: Peygamber (S.A.V.) i ve onun getirdigi her seyi tasdik ve kabuldür. Bittabi bu, i'tikad edilmesi gereken her seye samildir. Hadîs-i serif dinin erkânini bildiren pek büyük bir esastir.

6- Allah Teala Ile Resulü Sallallahu Aleyhi ve Selleme ve Dinin Seriatlerine Iman, Dine Da'vet Île Onun Mahiyetini Sormayi ve Bellemeyi, Kendisine Dini Ulasmamis Olana Dini Teblig Etmeyi Emir Babi

'Bubâbta Ibni Abbâs (R.A.) ile Ebu Saîd-i Hudrî (R.A.)'dan rivayet edilen hadîsler vardir. Ibni Abbâs hadîsini Buhâri'de rivayet etmis; Ebû Saîd hadîsini ise yalniz Müs1im tahrîc eylemistir.

23 (17)- Bize Halef b. Hisâm [77] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Haramâd b. Zeyd, Ebû Cemre'den [78] naklen rivayet etti. Sbû Cemre: Ibni Ab-bûs'tan isittim, demis. H.

Bize Yahya b. Yahya dahi rivayet etti. Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize Abbâd b. Abbâd, [79], Ebû Cemre'den ,o da Ibni Abbâs'tan naklen haber verdi. Ibni Abbas söyle demis :
Abdiilkays hey'eti Resûlüllâh (Salîaîlahü Aleyhi ve Sellent) *in huzuruna gelerek:
— Yâ Resulâllah! Su mahalle sakinleri bizler, Rabîa'mn bir koluyuz. Seninle aramiza Mudar kâfirleri girmistir. Bu yüzden sana ancak haram, aylarda gelebiliyoruz. Imdi bize öyle bir sey emret ki onunla hem kendimiz amel edelim hem de bizden sonrakileri ona da'vet ey ley elim; dediler. Besulüllah (S.A.V.) söyle buyurdular:

«Size dört sey emrediyor; dört seyden de sizi nehyediyorum : 1 - Allah'a Imani, (sonra bunu kendilerine tefsir ederek) Atlah'dan baska ilâh olmadigina ve Muhammed'in Resulüllah olduguna sehâdeti; 2 - Namazi kilmayi; 3 - Zekâti vermeyi; 4 - Bir de aldiginiz ganimetlerin beste birini vermenizi (emrediyorum). 1 - Dubbâ'dan, 2 - Han tem'den, 3 - Nakir, 4 - Mu-kayyer'den de sîzi nehyediyorum.»

Halef kendi rivayetinde:

«Allah'dan baska ilâh olmadigina sehâdeti...» ifadesini ziyâde etmis ve bir parmagini yummustur.

Nevevi'nin beyanina göre hadîs ilmini bilmeyenler:

«Bu hadîsin isnadini Müslim lüzumsuz uzatmis; halbuki böyle yerlerde gerek' kendisinin gerekse sair muhaddislerin âdeti silsileyi kisaltarak:

— Hammad ile Abbâd'dan, onlarda Ebû Cemre'den, o da Ibni Abbas'-dan naklen rivayet olunmustur, demektir, seklinde bir iddia da ortaya atabilirler* Fakat bu iddia bir vehimden ibarettir. Çünkü muhaddisîerin iki rivayeti birlestirmesi ancak râvilerin sözü birbirlerinin ayni oldugu zamandir. Burada öyle degildir. Hanim âdin Ebû Cemre'den rivayetinde:

— Ibni Abbâs'tan isittim, denilmis; Abbâd'in Ebû Cemre'den rivayetinde ise;

— Ibni Abbâs'tan rivayet olunmustur, ifâdesi kullanilmistir. Binaenaleyh her iki râvinin rivayetini oldugu gibi zikretmek gerekir. Imam Müslim bu gibi inceliklere son derece dikkat eder.» Nevevi , talebenin Ide dikkatli olmasini tenbih etmektedir.

Bu hadîsi Buhâri, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesaî muhtelif yerlerde tahric etmislerdir.

Vefd: Mühim seyler görüsmek üzere büyüklerin huzuruna gönderilmek için seçilen cemâattir. Müfredi (Vâfid) tir. Bazilarina göre vefd de-mlebi:_nek için uzaklardan gelmis olmalari sarttir. Yakindan gelenlere vefd denilmez.

Abdülkays kabileleri içinde Peygamber (S.A.V.'e ilk gelen hey'et budur ve Mekke 'nin fethedildigi sene gelmistir. Hey'e-tin basinda el-Eseccü'l -Asarî lâkabini tasiyan el-Mün-i r b. Âiz bulunuyordu. Bunlarin kaç kisi olduklari ihtilaflidir. Bir rivayette on dört, diger bir rivayete göre on üç süvari imisler. Kirk kisi olduklari dahi rivayet olunmaktadir. Hatta hadîsin muhtelif rivayetleri bir araya getirilince ayni hey'ete dahil olanlarin sayisi kirk bese yükselmektedir. Binaenaleyh muayyen bir aded üzerinde durmak sahih görülmemektedir. Zâten Buhârî ile Müs1im bu sebebten hadîsi muayyen bir adedle tahriç etmemislerdir.

Bu hey'etin Peygamber (S.A.V.)'e gelmesinin sebebi sudur: Münkiz b. Hayyan naminda bir zât câhiliyyet devrinde Medine'ye ticaret mallan getirirdi. Bu ise hicreti Nebiy (S.A.V.)'den sonra da devam etti. Bir gün Münkiz bir yerde otururken yanindan Resulüllah (S.A.V.) geçti. Münkiz onu görünce hemen ayaga kalkti. Peygamber (S.A.V.) kendisine iltifatta bulundu; ve kavminin hal'ü sanini sordu. Sonra esraf takiminin birer birer isimlerini söyleyerek ne vaziyette olduklarini sordu. Bunun üzerine Münkiz (K.A.) derhal müslüman oldu; ve Fatiha ile Alâk sûrelerini ögrendi. Bilâhare Hecer tarafina gitti. Resulüllah (S.A.V.) onunla Abdülkays kabilelerine bir mektup gönderdi. Münkiz (R,A.) mektubu götürdü. Ve bir kaç zaman yaninda gizledi ise de sonra karisi onu buldu. Münkiz'm karisi el-Münzir b. Âiz'in yani Peygamber (S.A.V.) 'e gelen hey'etin reisi el-Esecc'in kizi idi. Hz. Münkiz (R.A.) namaz kilar; Kur'an okurdu. Karisi bundan kuskulan-niisti. Keyfiyeti babasina açarak;

«Kocam Medine'den geleli esrarengiz bir hâl aldi. Ellerini ayaklarini yikiyor — Kibleyi göstererek — su tarafa dönüyor; ve kimi belini egilti-yor; kimi yere kapaniyor. Oradan geleli âdeti budur.» dedi. Bunun üzerine babasi, Hz. Münkiz (R.A.) ile bulustu; ve bu meseleyi görüstüler. Neticede E s e c c 'in kalbine islâmiyyet yerlesti. Sonra Resulüllah (S.A.V.)'in mektubunu kavmine götürdü. Mektubu kendilerine okuyunca hepsi müslüman oldular; ve Resulüllah (S.A.V.)'in yanma gitmeye ittifak ettiler. Evvela mevzu'u bahsimiz heyet yola çikti.

Bunlar Medine'ye yaklasinca Peygamber (S.A.V.) yanindakilere:

-Size çarklilarin en hayirlisi olan Abdülkays hey1eti içlerinde el-Esec-cü'i-Asari oldugu halde ahîdlerini bozmadan, degistirmeden ve süpheye düsmeden gelmistir...» buyurarak onlarin geldiklerini haber verdi.

Gelen hey'etin kendilerini Rabia kabilesinden diye takdim etmeleri Abdülkays, Rabia kabilesinin bir dali

oldugundandir. Bunlar Bahreyn taraflarinda yasarlardi. Kendileriyle Medine arasinda Mudar kabilesi bulunuyordu. Mudar kabilesi aslinda Rabia'nm kardesi olmakla beraber henüz müsrik idiler. Bu sebebten Rabia'lilar kolay kolay Medine'ye gidemiyor; oraya gitmek için haram aylarin gelmesini bekliyorlardi. Çünkü kâfirler o aylara hürmeten onlarda harb etmezlerdi. Müslümanlar da bundan bilistifade Medine-i Münevvere'ye
Resulüllah (S.A.V.)'in yanma giderlerdi. Hadîsdeki:
cümlesinde nahiv ilmine göre ihtisas vardir. Mansub olusu bundandir, Cümle:
«Bizler, su kabile, Rabîamn bir kolu-
yuz.» takdirindedir.
Hayy: aslinda kabilenin oturdugu yerin ismi yani mahalledir. Sonra bu isim kabileye verilmistir.
terkibindeki izafet Küfe ulemasina göre mevsufu
sifatina izafet kabîlindendir. Bu onlara göre caizdir. Fakat Basra 'lilara göre caiz degildir. Onlara göre burada cümlede mahzuf vardir. Terkib:
«Haram olan vaktin ayi» takdirindedir. Buradaki terkibde sehr kelimesi müfred kullanilmissa da maksad cins itibariyle bütün haram aylardir. Nitekim bazi rivayetler:
«Haram aylan» diye cem'i suretinde' zikredilmistir.
Haram aylari: Zülka'de, Züîhicce, Muharrem ve Receb'tir. Bu hususta ulemanin ittifaki vardir. Yalniz mezkûr aylarin nasil sayilacaginda ihtilâf etmislerdir. Bazilarina göre Muharrem'den baslayarak Receb, Zülka'de ve Züîhicce denilir. Medinellier Zülka'de'den baslayarak Züîhicce, Muharrem ve Receb diye sayarlar. Ekseri ulemanin bu kavli tercih ettikleri söylenir.
Haram aylarda harbetmek tâ Hz. Ibrahim (S.A.V.) zamaninda haram kilinmistir. Bu tahrîm îslâmiyetin ilk zamanalrina kadar devam etmis; nihayet Receb ayinda harp helâl kilinmis; digerlerinde yine haram
olarak kalmistir. Hatta bazilarina göre Eeceb ayinda bile haramdir. Bunun sirri, emniyeti saglamaktir.
FAIDE: Arabî aylardan yalniz Muharrem'in basina harf-i ta'rîf getirilerek el-Muharrem denilmistir. Digerleri harf-i ta'rifsiz kullanilirlar. Keza aylardan üçü yani Ramazan, Rebîülevvel ve Rebiülâhir sehr kelimesinin izâfetiyle Sehr-u Ramazan ilâh... seklinde kullanilir.
Sehr : ay demektir. Aya bu ismin verilmesi ma'lûm ve meshur olmasindandir. Bu hadîsi gerek Müslim gerekse Buhari muhtelif lâfizlarla rivayet etmislerdir. Hatta bazi rivayetlerde hacc, bazilarinda oruç zikredilmemistir. Bunlari müskil sayanlar olmussa da ehl-i tahkik ulemaya göre burada iskâl yoktur. Asil iskâl
Resulüliah (S.A.V.) : «Size dört sey emrediyorum» buyurmus oldugu halde ekseri rivayetlerde bes sey zikredilmesindedir. Ulema bu müsküle muhtelif cevaplar vermislerdir. Mezkûr cevaplar içinde en ziyade kabule sayan olani îbnI Battal'in Sahih-i Buhari serhinde verdigi su cevaptir :
* «Resulüliah (S.A.V.) onlara va'dettigi dört seyi emir buyurmus; sonra ayrica bir besinciyi yani beste bir meselesini ziyade etmistir. Çünkü gelen hey'et Mudar kâfirlerine komsu yasiyorlardi. Bu sebebten hepsi cengâver ve ehl-i ganimet kimselerdi.»
Ebu Amr Ibni Salâh dahi buna yakin izahatta bulunmus
ve söyle demistir :
Peygamber (S.A.V.)'in o hey'ete tekrar imâni emretmesi, söyleyecegi dört seyi anlatmak ve onlari imân diye tavsif etmek içindir. Ondan sonra dört seyi: iki sehâdet, namaz, zekât ve oruçla tefsir buyurmustur.»
Görülüyor ki bu hadîs, islâmin bes temel üzerine kuruldugunu ifade eden hadîse ve Cibril hadîsinde islâmin bes seyle tefsir edilmesine muvafiktir. Islama iman da denilebüdigi; imanla islâmin. bazen ayni ma'naya hazan da ayri manalara geldikleri yukarida görülmüstü.
Ibni Salâh bundan sonra hulasaten sunlari söyler : «Bu hadîsde haccin zikredilmemesi o zaman henüz hacc farz kilinma-digindandir denilmistir. Fakat ayni rivayette orucun zikredilmemesi ra-vinin ihmalindendir. Yâni Peygamber (S.A.V.)'den sâdir olma ihtilaftan degil, râvîlerin belleyis ve zabit hususundaki farklardan dogan ihtilaftandir. «Ganimetin beste birini vermeniz...» ta'biri üzerine ma'tuf degildir. Zira bu takdirde va'dedilen

dört sey bes olmus olur. O ancak: üzerine atfedilir. Ve bu suretle dört seye izafe ve ilâve edilmis olur. Yani size dört seyi ve bir de beste bir meselesini emrediyorum, demek olur. Hadîsin bu cümlesi ganimet mallarinm bestebirini vermenin farzoldugunu ifade etmektedir. Bu bâbtaki tafsilât insallah yeri gelince verilecektir.
Dübbâ', hantem, nakir ve mukayyerden nehiy buyurulmasma gelince: Dübhâ': Kuru kabaktan yapilan kaptir.
Hantem: Yesil küpler demektir. Müfredi hanteme gelir. Ekseriyetle lügat, hadîs ve fikih ulemasinin kavli budur. Diger bir kavle göre her nevi' küplere hantem derler. Abdullah b, Ömer'le Said b. Cübeyr ve Ebu Seleme hazerâti bu manaya kaildirler.
Üçüncü bir kavle göre hantem, Misir 'dan getirilen içleri ziftli küplerdir. Bu ta'rif Hz. Enes b. Mâlik (R.A.) ile Ibni Ebî Leylâ 'dan rivayet olunmustur. Hatta Ibni Ebî Leylâ bu küplerin kirmizi olduklarini söylemistir. Dördüncü kavil Hz. Âise (R.A.)'dan rivayet olunmustur. Buna göre hantem, bogazlan yan taraflarinda olan kirmizi küplerdir, ki bunlarla Misir 'dan sarap getirilir. Besinci kavil yine Ibni Ebî Leylâ 'dan mervîdir. Bu kavle göre hantem, agizlari yan taraflarinda bulunan küplerdir, ki bunlarla Tâif 'ten sarap getirilir. Halk bu küplere sira koyar: onu sarabrt koku-turlardi. Altinci kavle göre hantem killa karisik kan ve çamurdan yapilan küplerdir. Bu kavil Ata 'dan rivayet olunmustur. Hantem hususunda daha baska kaviller de vardir.
Nakîr : Hadîsin son rivayetinde Izah olundugu vecihle içi oyulmus hurma kütügünden yapilan kaptir.
Mukayyer : Ziftli kap demektir. Buna müzeffet de derler. Bu dört nevî' kabin yasak edilmesinden murâd, onlara sira koymamaktir. Çünkü kap eskiden içtigi sarabi siraya kusacagi için böyle kaplara konulan siralar da necis olur. Ve ser'an mal olmaktan çikar. Iste mevzu'u bahis kaplar bu suretle mal itlafina ve sira zanmyle sarap içmeye sebeb olacaklari için kullanilmalari yasak edilmistir. Deriden yapilan kaplara ise sira koymak yasak degildir. Zira deriden yapilan tulumlar ince olduklari için içindeki siranin sarap oldugu kolay anlasilir. Hatta içindeki sira sarap olunca ekseriya bu gibi kaplar patlarlarmis.
Ancak bu yasak sadri islâmda bir müddet hüküm ferma olduktan sonra Büreyde hadîsi ile neshedilmistir. Ebu Hanife ile Safii'nin ve cumhuru ulemanin kavli budur. Hattâbi:
«Nesha kail olmak en dogru sözdür.» demis; ve bazi ulemanin hâla tahri-min bakî olduguna kail bulunduklarini söyledikten sonra imam Mâlik ile imam Ahmed b. Hanbel ve Ishak'inda bunlar arasinda oldugunu beyan etmistir. Tahrim, Ibni'Abbas ile ibni Ömer (R.A.)'dan da rivayet olunur.

Bu Hadisden Çikarilan Hükümler :

1- Mühim isler karsisinda hükümdarlara hey'et gönderilebilir.
2- Hadîsde kelime-i sehâdet, namaz, zekât ve ganimetlerin beste birini verme hususunda emir vardir.
3- Hadîsde imanla islâmin ayni ma'naya geldiklerine delil vardir.
4- Sorulacak suallere en mühim olanindan baslanir.
5- Haber-i vahide i'timad caizdir.

24 (...)- Bize hem Ebû Bekir b. Ebî Seybe hem de Muhammed b. el-Müsennâ ile Muhammed b. Bessâr rivayet ettiler. Hepsinin lâfizlari bir birine yakindir, Ebu Bekir dedi ki: Bize Gunder, Su'be'den naklen rivayet etti. Diger ikisi dediler ki: Bize Muhammed b. Ca'fer rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Ebu Cemre'den rivayet etti. Ebu Cemre söyle demis :
«Ben Ibni Abbâs'm huzurunda Onunla halk arasinda tercümanlik ediyordum. Derken Ona bir kadin gelerek desti sirasini (n hükmünü) sordu. Bunun üzerine Ibni Abbâs sunu söyledi:
— Abdülkays hey'eti Resulüllah (SaUaUahü Aleyhi ve SeUem)'e geldiler de Resulüllah (Sallalîahü Aleyhi ve Sellem) kendilerine :
«Siz kimin hey'etisiniz?» yahud :
«Siz hangi kavimsiniz?» diye sordu. Onlar :
— Rabiâ'yiz dediler.

«Hos geldiniz ey kavm!» yahut «hey'et» Allah sizi utandirmasin pisman etmesin» buyurdu. Bunun üzerine Hey'et:

— Yâ Resûlâllah! Gerçekten bizler çok uzak bir yerden sana geliyoruz. Seninle aramizda Mudar kâfirlerinden (mütesekkil) su kabile var, da harani aylardan baska bir zamanda sana gelemiyoruz. Simdi bize kestirme bir sey emret de onu bizden sonrakilere haber verelim; onunla cennete girelim...» dediler, Resulüllah (S.A.V.) onlara dört sey emretti. Ve kendilerini dört seyden nehiy buyurdu. Onlara (evvelâ) yalniz Allaha imam emretti. Ve:

«Allaha imân nedir bilir misiniz?» dedi.

«Allah ve Resulü bilir,» cevabini verdiler. Resulüllah (S.A.V.) :

«AHah'dan baska îlâh olmadigina ve Muhammed'in ResûlüHah olduguna sehâdet etmek, namazi dos dogru kilmak, zekâti vermek, Ramazani tutmak ve bîr de ganimetin beste birini vermenizdtr.» buyurdu.

Ve kendilerini dübbâdan, hantemden ve müzeffetten nehyettî. Su'be:

«Galiba nakirden de dedi»

«Galiba mukayyerden de dedi» demistir. Resulüllah (S.A.V.:

«Bunu belleyin de sizden sonra haber verin!» buyurmustur.

Ebu Bekir kendi rivayetinde: «Sizden sonrakilere» demistir. Onun rivayetinde mukayyer lâfzi yoktur.

Hadîsin senedine dikkat edilirse görülür ki, imam Müslim (R) âdeti vecihle yine büyük bir dikkat ve ihtiyat göstermistir. Söyle ki: Se-nedde zikri geçen Gunder ile Muhammed b. Ga'fer ayni sahistir. Binaenaleyh sözü kisadan keserek :

«Bu üç zât bize Gunder'den O da Su'be'den ilâh... rivayet ettiler.» diye bilirdi. Fakat Müslim (R.) bunu yapmadi. Çünkü râvî Ebû Bekir: Bize Gunder Su'beden... diyerek rivayet etmis;; diger iki zât ise:

«Bize Muhammed b. Ca'fer rivayet etti» ta'birini kullanmislardir. Yani Ebu Bekir, ayni sahsin lakabini, digerleri ise ismini zikretmislerdir. Bir de Ebu Bekir «Sube'den» demis; ötekileri : «Bize Su'be rivayet etti» ifadesini kullanmislardir. Bu suretle iki rivayet arasinda iki cihetten muhalefet hasil oldugu için Müslim (R.) buna tenbihte bulunmustur,

«Siz kimin hey'etisiniz?» yahud «Siz hangi kavimsiniz?» ifade-sindeki «yahud» râvinin süphesini bildiren bir sözdür. Buhâri sâ-rihi Aynî'nin beyânina göre bu söz Su'be 'nin olacaktir. Maamâfih Ebu Cemre'ni nolmasi ihtimali de vardir. Kirmâni onu Ibni Abbas (R.A.)'a nisbet etmek istemisse de dogru degildir.

Terceme : Bir lisâni baska lisânla ifâde etmektir. Rivayete nazaran Hz. Ebû Cemre (R.A.) aslen acem oldugundan bu dille konusulanlari Ibni Ab bas (R.A.)'a terceme edermis. E bu Amr îb-n i Salâh diyor ki:

«Bence bu zât tbni Abbâs'm sözünü, isitmeyenlere duyuruyordu. Bu da ya isitmeye mâni' olacak derecede kalabaliktan yahud sözün anlasila-mayacak kadar kisa omlasmdan ileri gelirdi. Ebu Cemre (R.A.) onu anla-tirdi...»

Ibni Salah, tercemenin bir lisâni baska bîr lisânla ifadeye mahsus olmadigini, ulemanin «bâb» yerine »terceme» sözünü de kullandiklarini söylüyor.

Nevevî tercemenin, berikinden duydugunu Ötekilerine, ötekilerden isittigini berikine anlatmak ma'nasina geldigini kabul ediyor. «Merhaba» kelimesi masdardir. Mef'ulü mutlak olmak üzere nasbediîmistir. Araplar bu kelimeyi hos beste ve birbirleriyle karsilastiklari zaman ikram ve iyilik ma'nasinda çok kullanirlar. Hattâ onlardan lisanimiza da geçmistir. Bizde ekseriyetle selâm ma'nasinda kullanilir. Aslinda mar-hab: genis yer ma'nasinadir. Gelen ziyaretçiye marhaba demek :

«Genis yere geldin; rahat ol, sikilma» ma'nasini ifade eder. Askeri'nin beyanina göre araplardan ilk defa merhaba diyen Zü Yezen olmustur.

Hazâya: Hazyân'm cem'Idir.

Hazyân,: Utanan demektir. Zelîl ve hakir manasjna gelir diyenler de vardir. Hatta :

«Bir belâya duçar oldu da Allah kendisini rezîl rüsvay etti» ma'nasina geldigini söyleyenler vardir ki burada da bu ma'nada kullanilmistir. Yani : Hiç bir belâya duçar olup da rezîl ve hakir olmus degilsiniz.

terkibi hâldir. Mamafih «Kavime sifat olarak mecrur rivayeti de vardir.

Ncdmâ: Bazilarina göre nedmân'in cem'Idir; pisman olanlar ma'na-sinadir. Bir takimlari bunun «nadimdin cem'i oldugunu söylerler. Bu takdirde cem'i «Nadimin» gelmek icâbederse de sözü güzellestirmek için «Hazâya» kelimesine tâbi' kilinmistir. Bunun emsali arapçada çoktur. Meselâ araplar : Ben ona sabahlari aksamlari gelirim» derler. Bu cümlede «Gadâyâ»
kelimesi «Asâyâ»'yâ tâbi' kilinmistir. Müfredi «Gadât» oldugu için «Asâyâ»'-
dan ayrilarak cemi' yapilsa «Gadevât» demek icâbeder, Herevi bu
hadîsin ; seklinde de rivayet edildigini söylemistir. Hasili Resu1ü11ah (S.A.V.)'in hos bes ederken bu kelimeleri kullanmasindan maksadi, kendilerine iltifatta bulunmaktir. Yani:
«Sizler müslümanligi kabul etmekte gecikmediniz Inatlik göstermediniz. Sîzi utandiracak veya rezil-ü rüsvay edecek yahud geldiginize pisman birakacak esirlik ve benzeri bir halde basiniza gelmedi.» demek istemistir.
cümlesindeki emrin is ma'nasina da nehyin ziddi olan
emir ma'nasina da kullanilmis olmasi ihtimali vardir. Birinci ihtimâle göre cümledeki «Fasil» kelimesi «beyan edilmis, açik» ma'nasina gelir. O halde cümlenin ma'nasi söyle olur : «Bize ayan beyan bir is emret.»
Ikinci ihtimale göre «Fasil» hakla bâtilin arasini ayiran demektir. Bu takdirde cümlenin ma'nasi :
«Bize hakla bâtilin arasim ayiran bir emir ver» sekline girer.
Hadîsdeki kelimeleri asil nüshalarda böyle bulunmuslardir. Ikisinin rna'nasi da netice i'tibariyle birdir.

Yukariki Rivayetten Fazla Olarak Bu Rivayettan Çikarilan Hükümler:

1- Terceme caizdir.
2- Terceme için bir kisi kâfidir. Çünkü terceme, haber kabîlinden-dir. Haber-i vahide i'timad edilir.
3- Kadinin, yabanci erkeklere fetva sormasi ve hîn-i hacette onlara sesini isittirmesi caizdir.
4- Bir kimsenin misafirlerine merhaba diyerek tatyib-i hatirda bulunmasi müstehabtir.
5- Bir cemaata ders takrir eden âlim, gerek onlara maksadini anlatmak gerekse onlarin maksadini anlamak için baskasinin yardimina müracaat edebilir. Nitekim Ibni Abbas (R.A.) öyle yapmistir.
6- Hadîs-i Serifde, ibâdetlerini edâ eden bir müslümani, cennetle tebsir vardir.

25 (...)- Bana Ubeydullah b. Muâz rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti. H.
Bize Nasr b. Alîy el-Cahdamî dahi rivayet etti. Dedi ki: Bana babam haber verdi. Ikisi (nin babalari) hep birden demisler ki: Bize Kurratü'bnû Hâlid [80] , Ebû Cemre'den, o da'îbni Abbas'dan, o da Peygamber (Sallalîahü Aleyhi ve Sellernyden naklen bu hadîsi Su'be'nin hadîsi gibi rivayet etti. (Bu rivayette) Kesulüllah (Sallalîahü Aleyhi ve Sellem) «Sizi dübbâ, nakir, hantem ve müzeffet'de eksitilen hosafdan nehyediyorum.» buyurmus:
Ibni Mu âz babasindan naklen rivayet ettigi hadisinde su cümleyi de ziyade etmistir :
«Babam dedi ki: ResulüIIah (Sallalîahü Aleyhi ve Sellem) Esecc'e, Ab-dülkays'm Esecc'ine:
«Hakikaten sende Allah'in sevdigi iki haslet var. Vakar ve teenni.» buyurdu.
Hilm: Akil, vekar ve sabir ma'nalarma gelir.
Enâet: Acele etmeyip teenni ile hareket etmektir.
Esecc : Basi yarik ma'nasmadir. Esecc'in ismi el-Münzir b. Âiz'dir.
Sahih ve meshur olan bu ise de ismi yine de ihtilaflidir. Ibni'1-Kelbî'ye göre el-Münzir b. el-Hâris 'dir. Bazilari e. **1-** Münzir b. Âmir oldugunu söylemis; bir takimlari el-Münzir b.Ubeyd, daha baskalari Abdullah b. Avf oldugunu rivayet etmislerdir. Hatta Âiz b. el-Münzir oldugunu iddia edenler bile vardir. Bu zât Peygamber (S.A.V.)'in mektubunu Abdü1kays kabilelerine götüren Münkiz b. Hayyan (R.A.)'m kayin pederidir. Yüzünde kiliç veya biçak yarasindan kalma iz bulundugu için ResulüIIah (S.A.V.) kendisine «Esecc» yani basi yarik la-kabini vermisti. Sonralari Eseccü Abdilkays diye söhret buldu.

Bu lakab hâdisesi söyle olmustur: Abdulkays hey'eti Medine'ye vâsil olunca derhal Peygamber (S.A.V.)'in yanma kostular. Yalniz Esecc hayvanlarin yaninda kalarak esyayi topladi; devesini bagladi; ve en güzel elbisesini giydikten sonra Peygamber (S.A.V.) '-in huzuruna gitti. Hz. Fahr-i Kâinat (S.A.V.) onu yanma oturtmak suretiyle kendisine ikram ve iltifatta bulundu. Sonra hey'ete sunu sordu : «Gerek kendiniz gerekse kavminiz içîn bey'at ediyor musunuz?»

Hey'et: «Evet» diye cevap verdiler. O zaman Esecc sunlari söyledi :

«Ya Resulâllab! süphesiz ki sen bir kisiden, dininden daha aziz bir sey istemedin. Biz kendi nâmimiza sana beyat ederiz. Sen de bizimle birlikte onlari dine da'vet edecek birini gönderirsin. Artik bize tâbi' olan bizden olur. Tâbi' olmayani da öldürürüz...»'

Esecc'in bu sözleri üzerine Peygamber (S.A.V.) :

«Dogru söyledin. Hakikaten sende Allah'in sevdigi iki haslet var: Vakar ve teenni.» buyurdu.

Ebû Ya'1â'nin Müsned'i ile diger bazi eserlerde kaydedildigine göre Peygamber (S.A.V.) bunu söyleyince Esecc

«Bu hasletler bende eskiden mi vardi yoksa yeni mi peyda oldular?» diye sormus. Peygamber (S.A.V.) : «Hayir eskidir.» buyurmus.

Esecc: «Beni sevdigi iki hasletle yaratan Allah'a hamdolsun..» demistir.

Hadis-i Serif, fitneye düsürmeyeceginden emin olmak sartiyle bir kimseyi yüzüne karsi medhetmenin caiz olduguna delâlet ediyor. Peygamber (S.A.V.) bunu bir çok ashabina karsi yapmistir. Bâ husus Hz. Ebu Bekir (R.A.) hakkinda :

«Eger bir kimseyi kendime yakin dost ittihâz etseydim Ebu Bekir'i dosx edinirdim.» demis; Hz. Ömer (R.A.)'a:

«Seytan bir yolda sana rasîlasa mutlaka baska yoSa sapar.» buyurmus; Hz. Ali (R;A.)'a: dahî:

«Bana nisbetle sen, Musa'ya nisbetîe Harun yerîndesin.» hadîsiy-le medh-u senada bulunmustur. Bununla beraber :

«Medhden sakinin; çünkü o insani bogazlamaktir.» hadis-i serifiyle ResulüIIah (S.A.V.)'in medheden birine :«Din kardesinin boynunu vurdun.» buyurmasi gösteriyor ki, bir kimseyi yüzüne karsi medhde bulunmak tehlikeli bir istir. Binaenaleyh bu bâbta kaide; fitneden yüzde yüz emin olmadikça rnedhe yanasmamaktir...

26 (18)- Bize Yahya b. Ilyyub rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Uley-ye [81] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Saîdü'bnü Ebi Arûbe [82] Katâde'den naklen rivayet etti. Katâde demis ki:

«Bize Abdülkays kabilesinden Resulüllalî (Safta//a/iü Aleyhi ve Selîem) e gelen hey'etle görüsen biri rivayet etti. Said demis ki:

— Katâde Ebû Nadra [83] dan, onun da Ebû Said-i Hudrî'den naklen rivayet ettigi bu hadîsinde (söyle demektedir) :

Abdülkays kabilesinden bîr takim insanlar Resulüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'e gelerek :

«Ya Nebiyyallâh! Bizler Kabîa'dan bir cemaatiz. Seninle aramizda Mudar kâfirleri vardir. (Bu sebeble) haram aylardan baska zamanlarda sana gelemiyomz. Simdi bize öyle bir sey emret ki onu bizden sonra gelenlere emredelim ve onu yaptigimiz takdirde biz de onunla cennete girelim.» dediler.

Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Size dört sey emrediyorum; dört seyden de sizi nehyediyorum: A Ilaha ibâdet edin; ve ona hiç bir seyi serik kosmayin. Namazi dosdogru kilin, zekâti verin, Ramazani tutun, ganimetlerin beste bîrini de verin, buyurdu. Hey'et:

«Yâ Nebiyyallâh! Nakir hakkinda malumatin var mi?» dediler. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): «Hay hay, bir hurma kütügüdür. Onu oyar, Içine ufak hurmalardan atarsiniz buyurdu.

Said demis ki: Yahut «Kuru hurma atarsin, dedi. (Ve sözüne devamla) sonra içine su dökersiniz. Tâ ki galeyani yatisti mi onu içersiniz. Hatta sizden biriniz (yahut onlardan biri) amcasinin oglunu kiliçla pekâlâ vurur!» buyurmuslar.

— O cemaatin içinde kendisine bu gûnâ bir yara isabet etmis bir adam varmis.O zat sunlari söylemis

«Ben Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den utandigima bu yarayi gizliyordum. Peygamber (S.A.V.)'in mezkur izahati üzerine:

«O halde biz ne içinden su içecegiz Ya Resuîallah? dedim.»

«Agizlari baglanan deri su kaplarindan» buyurdular. Gelen hey'et:

«Yâ Resuîallah! Bizim arazîmiz çok siçanhktir. Orada deriden ma'-mul su kaplan duramaz.» dediler. Pyegamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ise (üç defa):

«Onlari fareler de yese, onlari fareler de yese; onlari fareler de yese» buyurdular. Sa'd demis ki:

NebIyyullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Abdülkays'in Eseec'ine:

«Hakikaten sende Allahin sevdigi iki haslet var: Vakar ve teenni.» buyurmuslar.

Hadîsin râvilerinden Said b. Ebî Arûbe ömrünün sonuna dogru bunamis ve bildigi hadisleri karistirmaga baslamistir. Kaide icâbi böylelerin saglamken rivayet ettikleri makbul, bunadiktan sonra rivayet ettikleri ile hangi devirde rivayet ettikleri süpheli olanlar merdûddur. S a liî h a y n 'da bu gibi zevattan rivayet edilen hadîsler sihhat devirlerine, yani bunamazdan önceki zamanlara aid kabul edilir.

Gelen hey'etin : Nakîr hakkinda ma'lûmatin var midir?» diye sormalari, onu bilmedigini zannettikleri içindir. Çünkü Resulüllah

(S.A.V.)'in yasadigi yerlerde bu kap kullanilmazdi. « jy-ü:» » Kelimesi 8 sekillerinde de rivayet edilmistir.

Hatta bazi rivayetlerde bu fiillerin if âl babindan kullanildigi görülmüstür. Bununla beraber bütün sekillerinde bu kelime karistirmak ma'nasina gelmektedir.

Kutay'â: Bir nevî' ufak hurmadir. Hurmanin korugudur, diyenler de vardir.

«Sizden biriniz» yahut «Onlardan biri amcasi o&lunu kiliçla vurur.» cümlesinin ma'nasi sudur: Bir kimse bu sirayi içtimi sarhos olur; akli gider; ve sarhosluk kendisini cûs-u hurusa getirir. Nihayet o derece cosar ki en ziyade sevdigi dostu ve akrabasi olan amcasi oglunu bile vurur. Bu da süphesiz pek büyük bir fesaddir. Demek oluyor ki hadis-i serifde içkinin en büyük mazarrati zikredilmek suretiyle sair zararlarina tenbih ve isaret buyurulmustur.

«Sizden biriniz» yahut «Onlardan biri» ifadesi râvinin sekkini göstermektedir.

Hey'etin içindeki yarali zâtin ismi Cehmü'bnü Kusem 'dir. Bu zât tipki Resulüllah (S.A.V.)'in buyurdugu sekilde sarhos olan amcasi oglu tarafindan bacagindan yaralanmisti. Onun için de Peygamber (S. A. V.)'den utaniyor ve yarali oldugunu ondan gizliyordu. Lâkin Fahr-i kâinat (S.A.V.) efendimiz nübüvvetine bu da bir nîsâne olmak üzere gaibten haber vererek mezkûr yarayi oldugu gibi anlatti.

cümlesi ekseri asil nüshalarda bu sekilde rivayet edilmisse de bazi rivayetlerde denildigi görülmüstür. Bunlarin ikisinin ma'na-

si da sahihtir. Zira birinci rivayete göre ma'nâ: «Deri kaplarin agizlarina ip dolanarak onunla baglanirlar.» Ikinciye göre «Su kaplan agizlarindan baglanirlar» demek olur. cümlesi: seklinde de rivayet olunmustur.

Cirzân: Cürazin cem'idir. Manasi bazilarina göre bir nevi* faredir. Diger bazilarina göre erkek farelerdir. Mutlak surette faredir diyenler de vardir,

Abdülkays hey'eti seriati Muhammediy yenin, kolaylik üzerine kurulmus bir din-î ilâhî oldugunu bildikleri için, yerlerinin çok fâreük oldugunu söylemekle Peygamber (S.A.V.)'den bu bâbta bir ruhsat ümid etmislerse de Kesulüllah (S.A.V.) kendilerine ruhsat vermemistir. Çünkü farelerden korunmanin, ruhsat icâbettirecek derecede güç bir is oldugunu kabul etmemis; ve fareler yese dâhi suyu deri kaplardan içmeleri gerektigini üç defa tekrarlayarak beyan buyurmustur.

[84]

27 — (...) Bana Muhammed b. el-Müsennâ ile tbni Bessâr rivayet ettiler. Dediler ki: Bize îbni Ebî Adiy , Said'den, o da Katâ'deden naklen rivayet etti. Katâ'de:
«Bana o hey'etle görüsen bir çok kimseler rivayet etti.» demis ve Ebu Nadra'nin Ebu Said-i Hudrî'den rivâyeten Abdülkays hey'eti Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)ye geldikleri zaman ilah... hadîsini Ibni Uîey-ye'nin ki gibi rivayet ettigini söylemis. Su kadar var ki bu rivayette: «Içinde ufak hurma veya kuru hurma ile suyu karistirirsiniz.» ibaresi vardir. Ama:
«Saidin yahud (Kuru hurmadan) dedi» sözünü zikretmemistir.

28 — (...) Bana Muhammed b. Bekkâr [85] el-Basri rivayet etti. (Dedi ki:) Bize Ebu Âstm [86], Ibni Cüreyc'den [87] rivayet etti. H.
Bana Muhammed b. Bâfi' dahi rivayet eyledi. Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize Abdürrezzâk rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Cüreyc haber verdi. Dedi ki: Bana Ebû Kazea [88] kendisiyle Hasan'a [89] Ebu Nadra'-um haber verdigini söyledi ikisine de Ebu Said-i Hudri'nin kendisine sunu haber verdigini söylemis:
«Abdülkays hey'eti Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)^ geldikleri vakit:
— Ya Nebiyyallah! Allah bizleri sana feda kilsin! Bize içki kaplarindan hangisi elverislidir?» dediler. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ; «Nakilden içmeyin.» buyurdu. Hey'et:
«Ya Nebiyyallah! Allah bizleri sana feda kilsin. Nakirin ne oldugunu sen biliyor musun?» dediler.
«Evet. Ortasi oyulan hurma kütügüdür. Dübbâdan da hantemden de içmeyin. Siz agzi bagli kaplardan ayrilmayin» buyurdular.
Bu hadîsin isnadi müskilâttan sayilmistir. Bu sebebîe hadîs imamlarinin onun hakkindaki sözleri birbirini tutmamaktadir. Hatta bir çok hadîs hafizlari bu bâbta hataya düsmüslepdir. Meseleyi imam Ebu Musa el-Isbahânî bir cüz kitab yazarak güzelce tahkik ve izah etmis; sonra onu Ibni Salâh kisaîtmistir.
Mezkur tahkikden anlasildigina göre bu hususta hatâya düsenlerden sahih-i Müslim Ibiri Ebû Nuaym-i îsbâhân'î 'dir. Bu zât Sahih-i Müslim üzerine te'lif ettiginde
«Bana Ebu Kazea haber verdi ki, Ebu Nadra ile Hasan'a, Ebû Said-i Hudrî'nin kendisine su hadîsi haber verdigini bildirmis.» demektedir.. Su halde hadisi Ebu Said"den, Ebu Kazea isitmis ve onu Ebu Nadra ile Hasan !a rivayet etmis oluyor ki, bunun hatâ oldugu
süphesizdir.
Ikinci hatayi yapanlarin basinda Ebu Alî el-Gassânî gelir. Gaesânî imam Müs1im'in buradaki rivayetini reddederek :
«Bana Ebu Kazea haber verdi M Ebu Nadra ile Hasen, Ebu Said'in ona (Ebu Nadra'ya) haber verdigi hadisi kendisine ikisi haber vermisler demis.»
Demek oluyor ki Hz. Ebu Said-i Hudrî (R.A.)'dan hadîsi yalniz Ebu Nadra isitmis; fakat Ebû Kazea'ya Hasan'la birîikde rivayet etmisler. Filhakika Gassâni'nin iddiasi budur. Bu babta bir çok hafizlar Gassâni'nin izinden gitmislerdir. Hatta onlara göre buradaki Hasan 'dan murad: Hasan-i Basri 'dir. Halbuki mesele onlarin dedigi gibi degil, Müs1im'in rivayet ettigi gibidir. Yani hadîsi Hz. Ebu Said (R.A.)'dan Ebu Nadra isitmis ve onu Ebû Kazea ile Hsan'a rivayet etmistir. Hafiz Ebû Musa el-îsbahâni 'nin beyanina göre burada zikri geçen Hasan, Hasan b. Müslim 'dir. îbni Cüreyc mezkûr Hasan 'dan buradaki hadîsden baska hadîsler de rivayet etmistir,
Ebu Mes'ud ed-Dimeski ile diger bazi ulema hadisin senedinden Hasani çikarmislardir. Zira zikri, iskâle yol açmasina ragmen rivayete bir dahlü tesiri yoktur, cümlesinden murâd: «Allah seni belâlardan korusun» demektir. Bu hadise aid hükümler yeri geldikçe yukarida geçen rivayetlerde görüldü. Son rivayet ayrica bir müslümana: «Allah beni sana feda kilsin»
denilebilecegine delâlet ediyor.

7- Iki Kelime-i Sehadete ve Islamin Seriatlarina Da'vet Babi

Bu bâbta Hz. Muaz (R.A.)'in Yemen'e gönderilmesi meselesi görülecektir. Muaz (R.A.) hadîsi müttefekun aleyhtir.

29 — (19) Bize Ebu Bekir Ibni Ebî Seybe ile Ebu Kürcyb ve Ishak b. Ibrahim [90] toptan Vekî'den rivayet ettiler. Ebu Bekir dedi ki: Bize Vokî', Zekerîyya b. Ishâk'tan [91] rivayet etti. Dedi ki: Bana Yahya b. Abdil-lah k Sayfi, [92], Ebu Ma'bed'den [93], o da Ibni Abbas'tan, o da Muâz b. Cebel'den [94] isitmis olmak üzere rivayet eyledi. Ebu Bekir dedi ki: Galiba Veki', îbni Abbas'dan diyerek rivayet etti. Muâz söyle demis:
«Resulüllah (SaUaUahü Aleyhi ve Sellem) beni (Yemen'e) gönderdi. Buyurdu ki:
«Gerçekten sen ehM kitaptan mâdut bîr kavme gidiyorsun. Imdi onlari; Aüahdan baska ilâh olmadigina benîm de Allah'in Resulü olduguma sehâdet getirmeye davet eyle. Eger buna itâât ederlerse kendilerine bildir ki, Allah cidara her gün ve gecede bes vakit namaz farz kilmistir. Buna da itaat ederlerse onlara bildir ki, Allah kendilerine, zengin'ednden alinip fakirlerine verilecek bir zekât farz kilmistir. Sayed buna da iîâaî ederlerse sakin mallarinin en kiymetlilerini alma! Mazlumun {bed) duasindan da korun! Çünkü bu dua île Allah'in arasinda perde yoktur.»
Imam Müslim (R.) bu hadîsin isnadinda dahî son derece ihtiyatli ve dikkatli davranmis; ve birinci rivayette «an Muâz» demis; ikinci rivayette ise «enne Muâzen» ta'birini kullanmistir, «an» ile «enne» edatlarinin ma'nalari arasinda ise fark vardir. Vakiâ cumhur-u ulemaya göre ikisinin ma'nalaiji birdir. Ve ikisi de hadîsin muttasil oldugunu ifade ederlerse de bir çok ulema iki edat arasinda fark görmüs ve «enne» ile rivayet edilen hadîsin mürsel hükmünde oldugunu söylemislerdir. Su var ki buradaki irsali sahâbî yaptigi için hadîs yine muttasil hükümündedir, Ek-ser-i ulemanin kavli budur. Bu hususta muhalefet eden yalniz ,E b u îshâk-i Esferâînî 'dir. Ona göre sahâbin±n mürseli ile ihticac olunamiyacagi için imam Müslim ihtiyatli davranmis ve her iki rivayet seklini göstermistir.
Bu hadîs kütübü sittenin hepsinde rivayet edilmistir. Buhâri onu, Tevhîd, Ccnâiz, Megâzî, Zekât ve Mezâlim bahislerinde muhtelif ravîlerden tahric etmis; Ebû Davud, Tirmizi, Nesâi ve Ibni Mâce'de yine muhtelif râviîerden zekât bahsinde rivayet eylemislerdir.
Tirmizi 'nin rivayetine göre Resulüllah (S.A.V.) Hz. Muâz'i Yemen'e vali olarak gönderirken kendisine su suâlleri tevcih buyurmustur:
«Yemen'de ne ile hüküm vereceksin ya Muâz?»
Muâz buna :
«Allâhm kitâbîle...» cevabini vermis.
«— Kitabda faulamazsan ne yaparsin?» sualine;
«— Resulüllahm sünneti ile hükmederim...» diye mukabele etmis;
«— Ya sünnetde de bulamazsan?» sualine de:
«—Kendi re'ymüe Icühad ederim...» cevabini vermistir. Bunun üzerine Resulüllah (S.A.V.) :
«Resulünün elçisini Resulünün hosnud oldugu seye muvaffak eyleyen Allah'a hamdolsun» buyurmuslardir.
Muâz (R.A.)'in Yemen'e vali gönderilmesi Tebük gazasindan sonra yani dokuzuncu hicrî yilda vuku' bulmustur. Bir rivayette Hz. Muâz son derece cömerd bir zât oldugundan borçlanmis; ve nihayet alacaklilarin müracaati üzerine bütün mali alacaklilarina dagitilarak elinde avucunda bir sey kalmamis. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) kendisini Yemen'e vali ve kaadî olarak göndermis ve:
«Ola ki Allah mâlî vaziyetini Islah eyleye!» buyurarak, zekât memurlarinin topladigi zekât mallarini tesellüme de onu tevkil eylemistir. Resulüllah (S.A.V.) Yemen'i bes vilâyete ayirmis; bunlardan San 'a vilâyetine Hâ1id b, Said - ,i Kinde'ye Muhacir _ b i n Ebî Ümeyye 'yi, Hadra Mevt'e Ziyâd bin Lebîd'i, Cened'e Muâz'i, Zebid ve

Aden'e Ebû Mûse'l-Es'arî'yi vali göndermistir.

Yemen 'liler ehl-i Kitâb idiler. [95] «et-Telvih» nam eserde bunlarin yahudi olduklari kaydedilmektedir. Islama da'vet, her sinif halkin i'tikadina göre yapilmak icabeder. Bundan dolayidir ki ehl-i kitâb yani Allah ve Peygamber taniyan bir kavme gönderilen Muâz (R.A-)'a Resulüllah (S.A.V.) kelime-i sehâdetten ise baslamasini emir buyurmustur.

Burada söyle bir sual hatira gelebilir: Ehl-i kitâb nâmi verilen yahu-dilerle hiristiyanlar Allah ve Peygamber tanidiklarina göre bunlari ayni seyleri kabul ve tasdikâ da'vet etmek hâsili tahsil olmaz mi?

Cevab: Hayir olmaz. Çünkü ehl-i kitâb her ne kadar A11ah'in varligini i'tiraf etseler de ona serik kosmaktan hâli kalmazlar. Meselâ hiristiyanlar: «Isâ Allahin ogludur» derler. Yahudiler dahi «Üzeyr (A.S.) Allah'in ogludur» iddiasinda bulunurlar. Hz. Muhammed (S.A.V.)'-in peygamberligini ise ya hiç kabul etmezler yahud kendilerine gönderildigine inanmazlar. Bittabi böyle sakat inançlara seran îman denilemez. Onun için ehl-i kitâb her seyden evvel Allah 'dan baska ilâh olmadigina ve Muhammed (S.A.V.)'in onun Resulü olduguna sehâdet getirmeye da'vet edilmislerdir. Bu hususta Kaadi lyâz sunlari söyler:

Peygamber (S.A.V.) in Hz. Muaz'a, evvela yemenlileri Allah'i tevhîd ve Muhammed (S.A.V.)'in peygamberligini tasdike da'vet etmesini emir buyurmasi, onlarin Allah Teâlâ'yi bilmediklerine delildir.»

Yahudilerle hiristiyanlar hakkinda hâzik kelâm ulemasinin mezhebi de budur. Yahudilerle hiristiyanlar her ne kadar ibadet ederek ellerindeki sem'i deliller icâbi A11ah'i bildiklerini göstermek isterlerse de onlar hakikatta A11ah'i bilmezler.

Gerçi akil, bir peygamberi tanimayan kimsenin Allah Teâlâ'-yi bilmesini mümteni' saymaz ama böylesi hakkinda Kaadi Iyaz söyle der :

«Allah'i mahlûkatma benzeten ve onu cisimlestiren yahudilerle ona çocuk veya zevce izafe eyleyen yahud ona hululü, intikali ve imtizaci caiz gören hiristiyanlar; Keza Allah'i, lâyik olmadigi sifatlarla vasiflandiran veya ona serik izafe eden ve mahlûkaati hakkinda muariz davranan me-cûsilerle seneviyye firkalari Allah'i bilmemislerdir. Binaenaleyh onlar kendisine ibâdet ettikleri mabutlari için «Allah» da deseler Allah o degildir. Çünkü o vacibu i-vücûd olan Allah'in sîfatlariyîe mevsuf degildir.

Su halde yahudilerle Hiristiyanlar Allah u Azîmüssâni bilmiyorlar demektir...»

Ulemadan bazilarina göre Resulüllah (S.A.V.)'in Yemenlilerden iki sehadeti getirmelerini istemesi, bunlar dinin temeli oldugu içindir. Zira temel olmazsa dinin fürûuna aid hiç bir sey sahih olamaz.

«Dinde ilk vâcibolaii sey ikrardir» diyenlerin delili buradaki sehâdet emridir. Fakat bu istidlale i'tiraz edenler vardir. Derler ki:

«Burada iki sehadeti getirmeye da'vetten murad: harp baslarken düsmana yapilan da'vetür. Bunun vâcib olup olmadigi ihtilafli ise de hadis-i serif vâcib olduguna delâlet etmektedir. Dinde ilk vâcib olan seyin ikrar olup olmamasi ihtilâfi ise bulûg zamanina mahsustur.»

Hadis-i serifde günle gecede bes vakit namaz emredildikten sonra: «Buna da itaat ederlerse...» Duyurulmustur ki bu itaatin iki veçhe ihtimali vardir :

1- Namazin kendilerine farz kilindigini ikrar etmeleri;

2- Bilfiil namaz kümak suretiyle itaatte bulunmalari.

Hadisde namazin farz kilindigi haber verildigine göre buradaki isaret ona aid olmakla birinci vechin tercihini gerektirdigi gibi, namazin kendilerine farz kilindigini duyduklari vakit hemen kilmis olsalar bunun da kâfi gelecegi, vücubunu ikrar etmelerinin sart olmayisi da ikinci vec-h;n tercihini iktiza etmektedir. Zekâtin namazdan sonra zikredilmesi ter-tib-i vücubî degil tertib-i bcyanîdir. Yani evvela namaz, sonra zekât farz-olur, manasina degildir.

Burada söyle bir tahmin yürütenler de vardir: Yemenliler kendilerinden istenilen iki sehadeti getirmek suretiyle Islama girerler de namazin farz kilindigini kabul etmezlerse bu yaptiklari, küfür ve irtidâd olur. Artik onlarin mallarida ganimet olacagi için zekât vermekle me'mur olmayip katledilirler. Namazin evvel, zekâtin sonra

zikredilmesi bundan olabilir.
Oruçla hacc ise hadîsde hiç zikredilmemislerdir. Halbuki o zamana kadar her ikisi de farz kilinmislardi. Oruç hicretin ikinci yilinda, hacc ise hicretin dokuzuncu yilinda Hz. Muâz, Yemen'e gönderilmezden bir kaç ay Önce farz kilinmisti. Zaten Muâz (R,A.)'i Yemen'e göndermek Resulüllah (S.A.V.)'in son icrââti olmustu. Çünkü bir rivayete göre o Yemen'de iken Hz. Fahr-i Kâinat (S.A.V.) irtihal eylemistir. Ekser-i ulemanin kavli bu olmakla beraber ikinci bir rivayete göre Muâz (R.A.), Peygamber (S.A.V.) hayatta iken Yemen' den dönmüstür. Hatta bu rivayete göre Resulüllah (S.A.V.)'e secde etmis. Peygamber (S.A.V.) gadaba gelerek:
«Bu ne?» diye sormus. Muâz:
«Ben yahudilerle hiristiyanlardan böyle gördüm; hahamlarina ve pa-paslarina secde ediyorlar.» cevabini vermis. Bunun üzerine Resulül1a h (S.A.V.) : «HaIt etmisler. Secde ancak Allah Teâla'ya olur.»
buyurmus.
Ibni Salâh'a göre oruçla hacem bu hadîsde zikredilmemesi ravîlere aid bir hatâdir. Yoksa Peygamber (S.A.V.) onlara da zikretmistir. Fakat Kurtubî, Ibni Salâh'in fikrinde degildir. O na göre bu hadis meshurdur. Resulüllah (S.A.V.) onlari da zik-retse mutlaka bize nakledenler bulunurdu. Nakledilmedigine göre onla. i söylemedigi anlasiliyor. Buna sebep o zaman Yemenlilere nisbetle daha mühim ve müekked olan seyleri bildirmek istemis olmasidir. Nitekim Peygamber (S.A.V.)'in daima âdeti bu idi.
Zekât olarak alinmasi yasak edilen en kiymetli mallardan murad: en sütlü, en yapagih, en semiz ve en gösterisli olanlaridir. Bunlarin alinmamasi mal sahiplerine bir lütuftur.
«Çünkü bed duâ ile Allah arasinda perde yoktur.» ifadesinden murad: bu duanin reddedilmeyerek derhal kabul oîunmasidir. Hatta Dâre Kutnî 'nin rivayetinde, bed duâ eden kâfir bile olsa duasinin kabul edilecegi bildirilmistir.

Bu Hadisden Çikarilan Hükümler:

1- Haber-i vâhid makbul ve onunla amel vaciptir. Vakia «ette1vih » nam eserin sahibi Hz. Muâz (R.A.) ile birlikte Ebû Mûse'l-Es'arî 'nin de gönderildigine bakarak bu hadîsin haber-i vâhid olduguna itiraz etmisse de bu i'tiraz tuhaf görülmüstür. Çünkü râ-vinin iki olmasi hadîsi haber-i vâhid olmaktan çikarmaz.
2- Harpde çarpisma baslamazdan önce kâfirler islâm dinini kabule da'vet olunurlar.
3- Kâfir Allah 'dan baska ilâh olmadigina ve Muhamnied (S.A.V.)'in O'nun Resulü olduguna sehâdet-getirmedikçe, müslüman olduguna hükmedilemez. Ehl-i sünnetin mezhebi IJudur.
4- Her gün ve gecede bes vakit namaz farzdir.
5- Zenginlerin fukaraya zekât vermeleri farzdir.
6- Bazilari: bu hadîsdeki:
«Zenginlerinden alinip fakirlerine verilecek bir zekât farz kilmistir.» ifadesine bakarak zekâtin baska bedleye nakledilemeyecegine kail ol-muslarsa da bu dogru degildir. Çünkü fakirlerden murad yalniz o yer-dekiler degil nerede olursa olsun bütün müslüman fakirleridir. Tiybî bir yerden baska yere nakledilerek verilen zekâtin, farzi sahibinden iskat ettigine ulemanin ittifaki bulundugunu, buna-yalniz Ömer b. Ab-dilaziz'in muhalefet ettigini ve Horasan 'dan S.a m 'a getirilen zekâti tekrar Horasan'a iade ettigini söyler.
7- «Küffar yalniz imanla me'murdur; dinin Sair ahkâmiyla me'mur degildirler» diyenler bu hadîsle istidlal ederler. Çünkü Peygamber (S'A.V.) vâcibâti tertib üzere beyan etmis; evvelâ sehâdeti, sonra namazi, daha sonra zekâti emir buyurmustur.
Fakat Nevevî bu istidlali zaif bulmus; ve :
«Maksad Küffar'in dünyada namaz ve emsaliyle muhatab ve mes'ul olduklarini kendilerine bildirmektir. Ibâdetlerin dünyada ifâsi ise ancak müslümanligi kabul ettikten sonra istenir. Bundan kâfirlerin namaz ve saire île muhatap olmamalari lâzim gelmez. Bu gibi ibâdetler sebebiyle âhiretde onlarin azablari arttirilir.» dedikten sonra sözüne söyle devam etmistir:

«Bilmis ol ki, muhtar olan kavle göre kâfirler seriatin gerek me'mu-run bih g&rekse menhiyyun anh bütün furû'u ile muhataptirlar. Muhakkiklerle ekser-i ulemanin kavli budur. Bazilari Küffann furû' ile muhatap olmadigina, diger bazilari yalniz yasak edilen seylerle muhatap olduklarina kaildirler...»
Semsü'l Eimme dahi bu bâbta hulasaten sunlari söylemistir:
«Hilaf yoktur ki Küffâr îmanla muhataptirlar. Çünkü Peygamber (S.A.V.) bütün insanlari imana da'vet için gönderilmistir. Yine hilaf yoktur ki Küffâr mesru kilinan ukûbât (cezalar) la muhataptirlar. Bittabi muamelât bâbindaki hitâb da kendilerine sâmildir. Küffârm uhrevi muâ-haze hususunda dînin serîatlariyla muhatap bulunduklari da ittifâkîdir. Dünyada vücûb-i edâ meselesi ihtilaflidir. Hanefîlerin Irak ulemasina göre bununla da me'murdurlar. Mâverâ-i Nehir ulemasina göre ise sükûta ihtimali olan ibâdetlerin edasiyle muhatap degildirler.»
8- Vitir namazinin vâcib olmadigina kail olanlar bu hadîsle istidlal ederler,
9- «Zenginlerinden alinip fakirlerine verilecek...» ifadesiyle Safiiler sabî ve mecnunun malindan zekât vermek lâzim gelecegine istidlal etmislerdir. Hanefilere göre ise zekâtin îarzoîmasi için akil ve bulûg sart oldugundan sabî ile mecnunun malindan zekât verilmez.
Yetim malindan zekât verilip verilmeyecegi ihtilaflidir. Ashâb-i Kiramdan: Öme-r, Ali, Âiseveîbni Ömer. (Radiyaîlahu Anhüm) ile diger bazi sahabeye göre yetim malindan zekât vermek icâbeder ki imam Mâlik, Safiî ve Ahmed b. Hanbel'in mezhepleri de budur. Diger bir takim ulemaya göre yetim malindan zekât verilmez. Hanefilerle, Süfyan-i Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Said b. Cübeyr, Ibrahim Nahai, Sa'bî ve Hasan- Basri 'nin kavilleri de budur. Said b. el-Müseyyeb:
«Zekât ancak kendilerine namaz ve oruç farz olanlara lâzimdir.» demistir.
Hasan-i Basri bu bâbta ashab-i kiramin ittifak halinde olduklarim rivayet etmektedir.
10- Malda zekâttan baska farz oîan bir hak yoktur.
«Zenginlerinden alinip...» cümlesi hükümet reisinin mal sahiplerine memur göndererek zekâtlarini toplattirabilecegine delildir. Ibnü'1-Münzir diyor ki:
«Vaktiyle zekâtin hem Resulüllah (S.A.V.)'e hem de Onun elçHeriyle memurlarina ve kendisine verilmesini emir buyurdugu zâta verildigine ehl-i ilim ittifak etmislerdir. Ümerâya zekât verilip verilemeyecegi hususunda ise ihtilâf vardir...»
12- Zekât me'muru malin en iyisini zekât olarak alamaz. Iyisi ile kötüsünün ortasini seçer.
13- Bazilari bu hadîsin imam Mâ1ik'e delil oldugunu söylerler. Imam Mâlik zekâtin ayet-i kerîmede zikredilen sekiz sinif muhtaç arasinda taksim edilmesinin vâcib olmadigina kaildir. Ona göre hükümet reisi dînî bir maslahat görürse zekâti mezkûr sekiz siniftan yalniz birine verebilir.
14- Mazlumun bed duasi mutlak surette reddedilmez.
15- Devlet reisinin valilerine nasihatta bulunarak onlara Allah'-dan kurkmalanni emretmesi, zulümden kendilerini son derece sakindirmasi icâbeder.
16- Kâfire ve zengine zekât verilemez.

30 — (...) Bize Ibni EM Ömer [96] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Bis-rü'-bnü'-Seriy [97] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Zekeriyya b. Ishak rivayet etti. H.

Bize Abd b. Humeyd [98] de rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû

Âsim [99] , Zekeriyya b. Ishak'dan, o da Yahya b. AbdiIIah b. Sayfi'den, o da Ebu Ma'bed'den, o da Ibni Abbas'dan naklen rivayet etti ki:
«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Selîem) Muâz'i Yemne'e göndermis; (Veki' hadîsinde oldugu gibi): «Gerçekten sen bir kavme gideceksin ilah.» buyurmustur.
Bundan evvelki hadîsi Resulüllah (S.A.V.)'e müsned olarak Muâz (R.A.) rivayet etmisti. Bu hadîsle bundan

sonra gelen hadîsi ise yine müsned olarak îbni Abbas (R.A.) rivayet etmistir. Iki rivayetin arasi söyle bulunur : Ibni Abbas (R.A.) hadîsi Muâz (R.A.)'dan isitmistir. Ancak bazen muttasil bazan da jnürsel olarak rivayet ettiginden Muâz (R,A.)'i anmamistir. Her iki sekildeki rivayet sahihtir. Çünkü sahâbinin mürseli, senedde zikredilmeyen ravînin kim oldugu bilinmese bile hüccettir. Burada zikredilmeyen ravînin Hz. Muâz (R.A.) oldugu bilinip dururken hadîsin sihhatinde elbette süphe edilemez.
Ibni Abbas (R.A.) hazretlerinin bu hadîsi hem Muâz (R.A.)'-dan isitmis hem de onu Yemen'e giderirken Resulüllah (S.A.V.)'in yaninda bulunmus olmasi da 3|jtlwial dahilindedir. Bu takdirde hadîsi vasitasiz rivayet etmesi, bizzat o meclisde bulundugu içindir. Muâz (R.A.)'dan rivayeti ise: Ya kendinin orada bulundugunu unut-tugundan yahud baska bir sebeptendir.

31 — (...) Bize Ümeyyetü'bnü Bistâm [100] el-Aysî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezid b. Zürey' [101] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ravh [102] —ki lb-ni'I-Kaasim'dir — Ismail b, Ümeyye'den, [103] o da Yahya b. AbdilIâh b. Sayfi'den, o da Ebu Ma'bed'den, o da Ibui Abbas'dan naklen rivayet etti ki: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Muâz'i Yemen'e gönderirken
«Süphesiz sen ehl-i kitâb bir kavme gidiyorsun. Su halde onlari ilk da'vet edecegin sey Allah azze ve celeye ibâdet olsun. Allah'i tanidiklari vakit onlara haber ver ki, Allah kendilene günleriyle gecelerinde bes vakit npmaz farz kilmistir. Bunu yaparlarsa onlara haber ver ki, Allah kendilerine zenginlerinden alinip fakirlerine verilecek bir zekât farz kilmistir. Buna da itaat ederlerse onu kendilerinden aliver. Ama mallarinin en iyilerini almaktan sakin.» buyurmus:
«Zenginlerinden alinip...» ifadesiyle zekâtin icâbinda zorla alinacagina istidlal olunur. Bu cihet ittifaki ise de sahibinin rizasi olmadigr halde zorla malindan alinan zekâtin hakikaten zekât yerine geçerek sahibinin zimmetinden sakit olup olmayacagi ihtilaflidir.

8- Allahdan Baska Ilah Yoktur; Muhammed Allah'in Resulüdür..... Deyinceye Kadar Insanlarla Çarpismanin Emri Babi

32 — (20) Bize Kuteybetü'bnü Said rivayet etti, (Dedi ki): Bize Leys b. Sa'd, Ukayl'den, [104] o da Zühri'den [105] naklen rivayet etti. Zühri de-mis ki: Bana Ubeydullah b. Abdillâh b.Utbete'bni Mer-'ud [106] Ebu Hürey. re'den naklen haber verdi. Ebu Hüreyre söyle demis :
Resulüllah (Saîlaîtahü Aleyhi ve Selletn) dünyadan gidin de ondan sonra Ebû Bekir halife seçildigi ve araplardan küfredenler küfrettigi zaman Ömerü'bnü'l-Hattâb, Ebû Bekre: sunlari söyledi:
— Resulüllah (SaIlaUahü Aleyhi ve Sellem) : Insanlar: Allahdan baska ilâh yoktur deyinceye kadar (onlarla) çarpismaya me'mur oidum; imdi her kim Allahdan baska ilâh yoktur derse malini ve canini benden korumus olur. Ancak hakkiyle olursa müstesna! Onun da hesabi £J>aha kalmistir, buyurdugu halde sen nasil oluyor da insanlarla harb ediyorsun?
Ebû Bekir :
«Vallahi namazla zekâtin arasini ayiranlarla mutlaka harb edecegim. Çünkü zekât, malin hakkidir. Vallahi Resulüllah(SaUallahü Aleyhi ve Sellem) e vere geldikleri yularlari bana vermezlerse, vermediklerinden dolayi onlarla behemehal harb ederim.» dedi. Bunun üzerine Ömerü'bnü'1-Hattâb:
«Vallahi iyi anladim ki Allah Azze ve Ceîle Ebû Bekr'in kalbine kital için fütuhat vermis. Ve anladim ki bu kital bakmis» dedi.
Bu hadîsi Müslim (R.) Ebû Hüreyre, Câbir, Abdullah b. Ömer ve Târik (RadiyaUahu Anhiim) hazeratm-dan tahric ettigi gibi Buhâri (R.) dahi Ebu Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes (RadiyaUahu Anhum)'den namaz ve zekât bahislerinde rivayet eylemistir. Hadîs diger sahih kitaplarda da

mevcuddur.
«Resulüllah (S.A.V.) dünyadan gidip de ondan sonra Ebû Bekir halife seçildigi ve araplardan küfredenler küfrettigi zaman...» ifadesini
Hattâbi uzun uzadiya ve güzel bir sekilde serh etmis; Nevevi'de bunu begenerek Müslim serhine almistir. Hulâsasi sudur: ~Resulüllah (S.A.V.)'in irtihalinden son: a dinden dönenler iki siniftir: Bunlarin biri tamamiyle dinden irtidâd edefek küfre dönmüstür. Hz. Ebu Hüreyre (R.A.)'m anlatmak istedigi iste bunlardir ki,
iki taifeye ayrilirlar:
Birinci taife Müseylemetü'l-Kezzab'in Peygamberlik iddiasini tasdik eden Benî Hanîfe ile onlara tâbi' olanlar; Ve el-Esvedü'1-Ans î'nin pesinden giden Yeme h'lilerle onlara tâbi olanlardir. Bu firkaya mensub olanlarin cümlesi Hz. Muhammec Mustafa (S.A.V.)'in peygamberligini inkâr ediyorlardi. Hz. Ebî Bekir bunlarla harbetti. Binnetice Müscyleme'yi Yemame'de, e1- Ansî'yi de Sanâ 'da tepeletti ve onlara tâbi' olanla rin ekserisini helak etti. Kurtulabilenler de dagilip kaçtilar.
Ikinci taife dinden dönerek seriatin bütün ahkâmini inkâr ve namaz, 2ekât gibi bütün ibâdetleri terkedenlerdir. Bunlar tamamiyle cshiliyyet devrindeki hallerine dönmüslerdi. Bu sebeple Mekke, Medine mes-cidleriyle el-Bahreyn 'deki Abdülkays mescidinden baska ibâdete açik mescid hemen hemen kalmamis gibi idi. Müslümanlar, A11ah'm yardimi yetisinceye kadar bir hayli sikinti çektiler.
Ikinci sinif mürtedler namazla zekâti birbirinden ayiranlardir. Bunlar namazin farz oldugunu kabul ediyor, fakat zekâti tanimiyorlardi. Ha-kikatta mürted degil bâgi idiler. Ancak mürtedler arasina karistiklari için onlara da mürted denilmistir. Zekât vermeyenlerin içinde onu vermek isteyenler bile vardi. Yalniz reisleri buna mani' oldugundan veremiyorlar-di. Benî Yerbû' kabilesi bunlardandir. Mezkûr kabile kendi aralarinda zekâtlarim toplamis; tam Hz. E b û Bekir (R.A.)'a göndermek üzere iken Mâlik b. Nüveyre buna mani' olmus; ve toplanan zekât mallarim kabileye dagitmistir. Hz. Ömer (R.A.)'in Ebû Bekir (R.A.)'a i'tiraz eüeich münakasaya girismesi bunlar hakkindadir. Hz. Ömer (R.A.)'in i'tirazi hadîsin zahirine baktigi ve üzerinde fazla durmadigi içindir. Ebû Bekir (R.A.) ise sartlari ifa edildigi takdirde meselenin mal ve can dokunulmazligini tazammun ettigini kasd-ederek:
«Zekât malin hakkidir.» demisti. Hasili Hz. Ebû Bekir, namaz kilmaktan imtina' edenlerle harb edilecegine ashab-i kiramin icmai bulundugunu bildigi için zekât meselesini namaza kiyas etmis; Hz. Ömer ise hadîsin umumu ile ihticacta bulunmustu. Bu hâdise âmmin kiyasla tahsis edilebilecegine ve bir hüküm hakkinda vârid olan emrin tazammun ettigi bütün sart ve istisnalarin o hükmün sahih olabilmesi için muteber sayilacagina delildir. Hz. Ömer, Ebû Bekir (R.A.)'in hakli oldugunu, gösterdigi delilden anlayarak kabul edince, harbin lüzumu hususunda ona tâbi' olmustur.
Dalâlet firkalarindan Râfiziler Hz. Ebû Bekir 'in, müslüman-lari esir eden ilk hükümdar oldugunu söyleyerek ona ta'n ederler. Akillarinca Ebû Bekir (R.A.)m esir aldigi âsiler mürted degil, müteev-vil müslümanlarmis. Çünkü Teâ1â hazretlerinin:
«Onlarin mallarindan, kendilerini temiz pak edecegin bir zekât al...»
mealindeki ayet-i kerîmesi ve emsali hitablar Peygamber (S.A.V.)'e hâsmis. Zira zekât sahibini hiç bir kimse Resulüllah (S.A.V.) kadar temiz pak edemezmis. Böyle bir süphe karsisinda ise zekâtlarini vermeyen mürtedler ma'zur görülerek öldürülmemek icâbeder-mis,.. Bu sözlerle Râfiziler Hz. Ebû Bekir (R.A.)'a zulüm isnad etmeye çalisirlar. Hattâbî:
«Bunlar dinden nasipleri olmayan bir kavimdir. Sermayeleri yalniz yalan ve iftira, bir de selef-i salihîne atip tutmaktir...» diyerek Râfizilerin kimler oldugunu güzel bir sekilde beyân etmistir.
Mürtecilerin bir degil bir kaç sinif oldugunu az yukarida gördük. Bunlarin içinden namazi, zekâti ve bütün dinî ahkâmi inkâr edenlerine ashab-i kiram kâfir hükmünü vermislerdi. Onun için Ebû Bekir (R.A.) onlari esir etmis; sahabenin ekserisi de ona yardim etmisti. Hatta Hz. Ali (R.A.), Benî Hanîfe kabilesinden esir edilen bir câriye almis. Muhammedü'bnü'l.Hanefiyye ismindeki oglu bu cariyeden dogmustur. Ancak sonralari ashab, mürteddin esir alinamayacagina ittifak etmislerdir.

Râfizilerin zekât almayi emreden âyeti Resulüllah (S.A.V.)'e mahsusmus gibi göstermeye çalismalari bir mugaletadir. Âyet-i kerîme bütün müslümanlara âmm ve samildir. Filvaki' Kur'an-i Kerîm'-de Peygamber (S.A.V.)'e hâss emirler vardir. Fakat bunlarin ona mahsus oldugu hiç bir süpheye mahal birakmayacak sekilde beyan edilmistir. «Gecenin bir kisminda o Kur'anla, sana
mahsus bir ziyade farz olmak üzere namaz kil.» — Isrâ: 79 mealindeki âyet-i kerime bunlardandir. C>(
Hulâsa : Kur'an-i Kerîm'in. hitablari üç kisimdir :

1- Umumî hitaplar :

«Ey îman edenler namaza kalkmak Istediginiz zaman yüzlerinizi yikayin...»
— Mâide : 7 — gibi.

2- Peygamber (S.A.V.)'e hâss olan hitablar:

«Yalniz sana mahsus olmak üzere... mü'minlere caiz degil.» Azhâb: 50 — gibi.

3- Peygamber ,<S.A.V.)'e tevcih buyurulan fakat onunla bir-likde ümmeti de murad edilen hitaplar:

«Namazi zeval vaktinden sonra kil...» — îsrâ:78 — gibi.

Zekât âyeti de bunlardandir. Binaenaleyh Resulüllah (S.A.V.)'-den sonra müslümanlarin basina geçen zatin zekât toplama hususunda da onun izinden gitmesi icâb eder. Bu gibi âyetlerde hitabin Peygamber (S.A.V.)'e tevcih buyurulmasi, A11ah'a imana da'vet eden ve Allah 'dan gelen ayetlerin ma'nasim beyan buyuran O oldugu içindir. Tâ ki gelen emre imtisal, Onun beyan ettigi vecihle olsun. Hattâbî diyor ki:

«Bâgîler hakkinda söyle bir suâl hatira gelebilir: Bu adamlar zekâtin farz oldugunu inkâr ettikleri halde nasil müslüman sayildilar? Zamanimizda da bir kisim müslümanlar zekâti inkâr etseler tunlara müslÜ-man hükmü verilebilir mi?

Cevap : Hayir, bu zamanda zekâti inkâr eden kimse bütün müslü-maiilarm icmaile kâfir olur. Çünkü bu günün müslümanîariyla o günün müslümanlan arasinda fark vardir. Onlarin zamaninda Islâmiyet henüz teessüs ediyordu. Nesih vaki' olarak bazi ahkâmin degismesi ihtimali vardi. Müslümanlar, hu dini yeni kabul ettîkelri için onu henüz lâyikiyîe bilmiyorlardi. Bu sebeble süpheye düsmüslerdi. Bu gün ise böyle bir sey yoktur. Müslümanlik alabildigine yayilmis; süyu' bulmus âlim, câhil, hass, âmm bütün müslümanlar zekâtin farz oldugunu Ögrenmislerdir. Binaena- , leyh te'vil yolu arayarak onu inkâr eden hiç bir kimse ma'zur sayilamaz. Din babinda farziyetine icmâ-i ümmet vâkV olan namaz, zekât, oruç, cü-nüplükten temizlenme ve emsaliyle zina, içki ve mahrem olan akraba ile evlenmek gibi haram oldugu herkesçe bilinen hükümlerden birini inkâr eden dahî asla ma'zur olamaz. Su kadar var kî yeni müslüman olan birisi dinin bütün ahkâmini bilemeyecegi cihetle bilmeyerek bazilarini inkâr etse kâfir olmaz. Bunun hâli sadr-i îslâmdaki hâgîlerin hâli gibidir.

Dinin herkesçe ma'lum olmayan ahkâmina gelince: Bunlar, bir kadinin teyzesi veya halasiyla bir nikâh altina alinmasinin haram olmasi, ninelere mirasin altida birinin verilmesi gibi seylerdir ki, bunlardan birini inkâr eden kâfir olmaz. Çünkü bu gibi seyleri herkes bilmez.»

Yine Hattâbî 'ye göre bâgîler hakkindaki te'vile sebeb olan süphe Ebû. Hüreyre 'nin rivayetinde hadîsin bir çok yerlerinin hazfe-dilmesinden dogmustur. Buna sebeb de Ebû Hüreyre "(R.A.)'in hadîsi oldugu gibi nakletmek degil, Ebu Bekir ile Ömer (Radiyalîahu Anhüma) arasinda geçen münakasayi anlatmak, istemis olmasidir. Galiba Hz. Ebû Hüreyre muhataplarinin hâdiseyi bildiklerine i'timad ederek bütün kissayi hikâye etmemistir. Ebû Hüreyre (R.A.) hadîsinin muhtasar birakildigi, ayni hadîsin îbni Ömer ve Enes (Radiyalîahu Anhüma) rivayetinden anlasilmaktadir. Maama-fih hadîsin üçüncü tarikinde görülecegi vecihle Ebû Hüreyre (R.A.)'m dahî mufassal rivayeti vardir. Ibni Ömer (R.A.) rivayeti az ileride gelecektir. Enes (R.A.) rivayeti sudur:.

«Allahdan baska ilâh yoktur; Muhammed onun kulu ve resulüdür diye sehâ-det edinceye ve bizim kiblemize dönünceye, kestiklerimizi yeyinceye, bizim namazimizi kilincaya kadar insanlarla cenk etmeye rie'mur oldum. Bunlari yaptilar mi artik bize onlarin canlar) ve mallari haram olur. Ancak hakkiyle olursa (Söylenenlerden birini birakirlarsa) o baska. Müslümanlarin lehine olan onlarin da lehine, aleyhine olan onlarin da aleyhine olur.»

Ebû Bekir ile Ömer (Radiyallahu Anhüma) 'nin buradaki muhaverelerinden anlasiliyor ki onlar, Ibni Ömer, Enes ve Ebû Hüreyre (R.A.) hazerâtinm rivayet ettikleri ziyadeleri Resu1ü11ah (S.A.V.)'den isitmemisler. Çünkü Hz. Ömer (R.A.) bu ziyadeleri isitmis olsa Ebu Bekir (R.A.)'a muhalefet etmez ve hadîsi hüccet göstermezdi. Zira hadisdeki ziyadeler kendi aleyhine delildir. Ebû Bekir (R.A.)'da ziyadeleri isitmis olsa onlari delil gösterir; Kiyasla ihticâc eylemezdi. Her halde Ibni Ömer, Enes ve Ebû Hüreyre hazerâti, rivayet ettikleri bu ziyadeleri baska meclislerde isitmis olacaklardir.

«AIlahdan baska ilâh yoktur deyinceye kadar insanlarla cenk etmeye me'mur oldum...» cümlesi hakkinda Hattabî sunlari söylemistir:

«Ma'lûmdur ki, bununla ehl-i kitab degil put perestler kasdedilmistir. Çünkü ehl-i kitab: Allah'dan baska ilâh yoktur derler ama yine de kendileriyle harb olunur, tepelerinden kiliç kalkmaz.

«Hesabi da Allaha kalmistir» cümlesinin ma'nasi: sakladiklari ve gizlice yaptiklari seyler hususundaki hesaplari demektir. Yoksa açikça ihlâl ettikleri vâcib ahkâm degildir. Bu hadîsde, içinde küfrü gizledigi halde disindan müslüman görünen kimsenin müslümanligi kabul edilecegine delil vardir. Ekser-i ulemanin kavli budur. Imam Mâlik, zindigin tevbesinin kabul edilmeyecegine kaildir. Bu kavil Imam Ahmed b. Han-bel'den de rivayet olunmaktadir.»

Kaadî Iyaz'da Hattâbi 'nin sözünü ele alarak onu biraz daha izah etmis ve söyle demistir :

«Mal ve can doknulmazligmm yalniz, Allah'dan baska ilâh yoktur diyenlere mahsus olusu imana icabetin ifadesidir. Bu sözle kasdedilenler

Arap müsrikleriyle putperestler ve bir Allah tanimayanlardir. Ilk defa Islâm'a da'vet olunanlar ve bu ugurda kendileriyle harbe dilenler bunlardir. Tevhidi ikrar edenlere gelince: Onlarin dokunulmazligi için yalniz «Allah*dan baska ilâh yoktur» demeleri kâfi degildir. Çünkü bunu onlar küfür halinde iken de söylüyorlardi. Zaten Allah'i birlemek onlarin i'tikadlan cümlesindendir. Bundan dolayidir ki bnska bir hadîsde: «Benim de Allah'in Resulü oldugumu söyleyinceye ve namazi kilip zekâti verinceye kadar...» Duyurulmustur.»

Kaadi Iyaz'in bu izahatina Nevevi'de sunlari ilâve ediyor: «Ben derim ki; Bütün bunlarla beraber Kesulüllah (S.A.V.)'in getirdigi seylerin hepsine inanmak da lâbüddür. Nitekim Hz. Ebû Hüreyre'-nin diger rivayetinde vardir.» cümlesi (Ra)nin tahfifiyîe seklinde de rivayet olunmustur.

Bu cümleden murad :

«Vallahi namaz hakkinda itaat edip zekâti inkâr etmek veya vermemek suretiyle bu iki ibadeti birbirinden ayiranlarla mutlaka harb edecegim» demektir. Ayni cümle hâkim meclisinde olmasa bile hin-i hacette yemin etmenin caiz olduguna delildir.

Hadîsde geçen «Ikaal» kelimesi Buhar i'nin bazi rivayetlerinde «Anâk» diye zikredilmistir.

Anâk : disi oglak ma'nasinadir. Bu rivayetlerin ikisi de sahihtir; ve Hz. Ebû Bekir'in sözünü iki defa tekrarlayarak birinde (Ikaal) digerinde (Anâk) dedigine hamledilir.

Ikaal kelimesinin ma'nasi üzerinde öteden beri ihtilâf olunagelmistir. Bazilarina göre Ikaal: bir senenin zekâti demektir. Lügatta dahi bu manaya meshurdur. Lügat ve fikih ulemasindan bir cemaatin kavli budur. Bunlara göre devenin ayagini bagladiklari ipe de Ikaal denirse de burada murad o degildir. Çünkü zekâtda ipi vermek icabetmez. ipten dolayi harb-etmek de caiz degildir. Binaenaleyh hadîsdeki ikaali bu ma'naya almak dogru degildir. Muhakkik ulemadan bir çoklarina göre buradaki ikaalden r.iurad iptir. Bu kavil imam Mâli k'ten de rivayet olunur. « E t-Tahrir» nâmindaki Müslim Serhinin sahibi de onu ihtiyar etmis ve sunlari söylemistir:

«ikaalden murad: bir yilin zekâtidir, diyenlerin sözü hatadir; ve arap-larin usulünü terk etmek demektir. Zira bu söz darlik, sikinti ve mübalaga yerinde söylenmistir. Binaenaleyh harbe sebeb gösterilen seyin pek az ve kiymetsiz olmasini iktiza eder. Bir yilin zekâti manâsina alinirsa bu mâna hasil olmaz. Ben bunu ancak Peygamber (S.A.V.)'in: «Allah hirsfca ia'net eylesin. Yumurtayi çalar; ondan dolayi eli kesilir, ipi çalar; eli kesilir.»

hadis-i serifindeki yumurtayi, harpte basa giyilen migfer; Ipi de gemi halati diye tefsir eden zatin mantiksizligina benzetiyorum. Halbuki mezkûr iki seyin kiymetleri pek çok altina balig olur.»

Bu bâbta muhakkik ulemadan biri söyle diyor :
«Bu söz Arap lisanini ve araplarin sözlerinin yerlerini bilen bir kimseye göre câIz degildir. Çünkü burasi hirsizin çaldigi seyi çok gösterme yeri degil ki, bir çok altinlar degerindeki bir yumurta ile hirsizin tasiyamayacagi bir ip diye tefsir edilsin, «Allah filanin belasini versin; bir dizi cevahir için kendisini hirsizlik cezasina çarptirdi.» demek arabm da âdeti degildir acemin de. Bu gibi yerlerde âdet: «Allah belasini versin çürük bir ip için yahud bir yumak kil için elinin kesilmesine sebep oldu.» demektir. Böyle bir sey ne kadar kiymetsiz ise o derece belig olur.»
Nevevî dahi « Et-Tahrir » sahibinin mutâleasina istirak ile:
«Dogrusu Onun ihtiyar ettigi sekildir... diyor.
«Anladim ki bu kital hakmis.» cümlesinden murad: Hz. E b u Bekir'in gösterdigi delilden Onun hakli oldugunu anladim demektir. Yoksa Ömer (R.A.) Hz. Ebû Bekir'i taklid etmemistir. Çünkü kendisi de müetehiddir. Müctehidin müetehidi taklid etmesi caiz degildir.
Râfizüer Hz. Ömer'in Ebû Bekir (R.A.)'i taklid ettigine kaildirler. Bittabi bu onlarin apaçik bir cehaletidir.

Hadisden Çikarilan Hükümler:

1- Bu hadis-i serif Ebû Bekir (R.A.)'in ilim ve secaatte baskalarindan üstün olduguna en büyük delildir. Çünkü en müskül bir anda tek basina mürtedlerle harbe karar vermis; ileri görüsü ve olgun fikriyle, hiç bir kimsenin yeknazarda vâkif olamadigi bir ilmî kendisi istinbât etmistir. Bu ve emsali sebeblerden dolayidir ki, ehl-i hak Resulüllah (S.A.V.) ümmetinin en hayirlisi Ebû Bekir es-Siddik (R.A.) olduguna ittifak etmislerdir.
2- Hak ve hakikati meydana çikarmak için büyüklere, müracaat etmek ve hak zahir olunca reyinden dönmek caizdir.
3- Devlete isyan eden bâgilerle harbetmek vaciptir.
4- Nevevî diyor ki:
«Namazin farz olduguna i'tikâd ettigi halde onu kasden terk eden kimsenin öldürülecegine bu hadîsle istidlal olunur. Cumhurun kavli budur.» Fakat Buhâri sârini Aynî bu istidlale i'tiraz ediyor; ve: «Bu istidlal sahih degildir; çünkü emrolunan sey kitaldir. Kitalin mubah olmasindan katlin de mubah olmasi lâzinv gelmez. Zira kital mufâale babindandir. Mufâale babi müsareket için olup fiilin iki taraftan yapilmasini icâbeder. Katil ise böyle degildir.» diyor. Yani mukaatele: birbirini öldürmek, çarpismak, muharebe etmektir. Katil ise yalniz Öldürmek manasinadir demek istiyor.
Filhakika namazini terkeden ganîlere göre öldürül!.r. Yalniz terk ettigi andami yoksa üç gün mühlet verdikten sonra mi öldürülecegi ihtilaflidir. Esah olan, bir vakit namazim birakirsa o namazin zaruret vakti çiktigi zaman öldürülmektir. îdâm kiliçla yapilir ve hudud-u ser'iyyeden bir haddir. Imam Ahmed b. Hanbel'den gelen rivayetlerin ekserisine göre kasden namazini terk eden kimse kâfir olur. Hatta safiîlerden de bi ~ia kail olanlar vardir. Bu takdirde o kimse yme öldürülürse de küfründen dolayi öldürüldügünden cenazesi yikanmaz; namazi kilinmaz. Karisi talâk-i bâinle bos oîur.
Hanelilere göre namazini terk eden kimse fasiktir. Binaenaleyh Öldürülmez. Fakat tevbe edinceye kadar habsolunur. Hatta bir rivayette vücudundan kan fiskirincaya kadar dögülür. Kirman î'ye kasden zekâtim terkedenin hükmü soruldukta : «Namazla ikisinin hükmü de birdir»
cevabini vermis ve :
«Hz. Siddik (R.A.)'m zekât vermeyenlerle harb etmesi bundandir.» demistir.
Ramazan orucunu terk eden hapsolunur; ve kendisine gündüzleri yiyecek içecek verilmez. Çünkü orucun farz olduguna inandigi için, aç ve susuz birakildigi zaman zâhir-i hale göre oruca niyet eder.
5- Nevevî ;
«Bu hadîsle, az olsun çok olsun namaz, zekât ve sair Islâmî vâcibâti terkedenlerle harbetmenin vâcib olduguna istidlal edilir.» diyor. Bundan dolayidir ki, Hanefîlerden Imam Muhammed b. Hasan:

«Bir belde veya köy ahâlîsi eaani okumamaya ittifak etseler devlet reisi onlarla faarb eder; seâîr-i isiâmiyyeden olan her seyin hükmü böyledir.», demistir'.

6- Müslüman oldugunu beyanla ibadetlerini eda eden kimseye dokunmamak vaciptir.

7- Zindigin tevbesi makbuldür :

Zindik: Seriati büsbütün inkâr eden fakat zahirde müslüman görünen kafirdir. Böylesinin küfrü ya sahidle yahud ikrariyla bilinir. Zindik hakkinda Safiilerden bes kavil rivayet olunur.

a) Zindigin tevbesi mutlak surette kabul olunur. Imam Safii fden nassan rivayet edilen en dogru kavil budur. Delili sahih hadîslerdir,

b) Zindigin tevbesi kabul edilmez. Yalniz tevbesinde samimi ise bu tevbe kendisine âhirette fayda verir: ve cennete girer. Imam Mâ1ik'in kavli de budur. Imam A'zam Ebu Hanife 'den Safiilerin yukanki iki kavli gibi iki rivayet vardir.

c) Dalâlet mezhepleri için propaganda yapanlardan ise o kimsenin tevbesi kabul edilmez. Avam takiminin tevbesi makbuldür.

d) Idam için tevkif edildigi zaman tevbe ederse tevbesi kabul edilmez. Fakat kendiliginden tevbekâr olarak gelir ve üzerinde sadâkat alâmetleri görünürse tevbesi makbuldür. Bu kavil Imam Mâlik 'ten de rivayet olunur.

e) Zindik bir defa tevbe ederse kabul edilir. Tekrar tekrar tevbe ederse tevbesi kabul olunmaz. Hanefîîerden Imam Ebû Yusuf 'un Ebû Hanife 'den rivayetine göre müslümanlik taslayan zindiktan mürted gibi tevbe etmesi istenir. Bir müddet Ebû Yusuf'da buna kail olmussa da sonralari zindiklarin müslüman görünerek küfürlerinde daim olduklarini görünce :

«Bana bir zindik getirseler kendisinden tevbe istemeden idamini ein-reder; sayed öldürmeden kendiliginden tevbekâr olursa onu serbest birakirdim.» demistir. Yine Imam Ebû Vusuf'un «Nevâdir» !in|de Imam-i A'zamdan bir rivayetine göre Hz. imam :

«Gizlenen zindigi öldürün! Çünkü onun tevbe edip etmedigi malum degildir.» demistir.

8- Bir kâfirin müslüman olduguna hükmedebilmek için iki kelime-i sehadeti söylemesi sarttir. Bunlari söylemedikçe kâfirlerle harb etmekten vazgeçilemez.

9- Ehi-i sehâdet olan bid'atçilar tekfir edilemez.

10- Zahirî ameller makbuldür. Hüküm zahire göre verilir.

11- Hadîs-i serif gerek Peygamber (S.A.V.)'in gerekse ondan sonra gelen halifelerin zahire göre hüküm verdiklerine, bâtinda gizli olan seylerin hesabini istemek kula degil ancak Allah Teâlâ'ya aid olduguna delâlet ediyor.

12- Sünnetin bir kismini sahâbe-i kiramin büyükleri bilmeyip sair efradi bilebilir; ve bir kisinin muhalefetiyle icmâ mün'akid olmaz.

13- Iki sehadeti getirerek namazini kilan ve zekâtini veren bir kimse ma'sum sayildigi cihedle muâhaze edilmezse de Islâmiyetin haklarkn-da kisas veya hadd gibi bir cezasi sebebiyle muâhaze olunabilir.

14- Müslümanlarin ellerinde kuvvet bulunursa kâfirlerle ya müs-lümanligi kabul yahud cizye vermeye razi oluncaya kadar harb etmeleri vâcib olur.

33 — (21) BIze Ebû't-Tâhir [107] ile Harmeletü'bnü Yahya ve Ahmed b. Isâ [108] rivayet ettiler. Ahmed: Bize Tahdis etti dedi. Diger ikisi: Bize Ibni Vehb haber verdi dediler. Ibni Vehb demis ki: Bana Yunus, [109] Ibni Si-hab'dan [110] naklen haber verdi. Ibni Sihâb demis ki; Bana Saidü'bnü'l-Müseyyeb rivayet etti ki, Ebû Hüreyre kendisine sunlari haber vermis:

Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Selletn) :

«Allah'dan baska ilâh yoktur deyinceye kadar insanlarla cenk etmeye me'mur oidum. Binaenaleyh her kim

Ailahdan baska ilâh yoktur, derse malini ve canini benden korumus olur. Ancak hakkiyle (öldürülmüs) olursa o baska, hesabi ise Allâha kalmistir.» buyurmuslar.

34 — (...) Bize Ahmed b. Abdete'd-Dabbiy rivayet etti. (Dediki):Bize Abdülaziz yani ed-Derâverdi, [111] el-Alâ [112] dan rivayet eyledi. H.
Bize Ümeyyetü'bnü Bistâm da rivayet etti. Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize Yezid b. Zürey' rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ravh [113], el-Alâ' b. Abdirrahman b. Ya'kub'dan o da babasindan, o da Ebû HÜreyre'den, o da Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'âen naklen rivayet etti. Söyle buyurmuslar :
«Insanlarla: Allah'dan baska ilâh yoktur deyerek bana ve getirdiklerime imân edinceye kadar cenk etmeye me'mur oldum. Bunu yaptilar mi canla* rini ve mallarini benden korumus olurlar. Ancak (Islâm haklarindan) bir hak karsiligi olursa o baska! (Bâtinî) hesaplari da Allah'a kalmistir.»
Bu rivayet yukariki rivayetlerde muhtasar birakilan yerleri beyan etmektedir. Ve bir kimse îslâm dinine tereddüdsüz, Kat'î bir i'tikadla iman ederse bu imanin kâfi gelecegine, o kimseye mü'min denilecegine; mü'min olmak için mutlaka kelâm ulemasinin gösterdikleri delilleri ögrenmek vâ-cib olmadigina delildir ki, selef ve halefin cumhuru ile muhakikîn ulemanin mezhepleri de budur. Bazi kelâm ulemasiyle mu'teziîenin ekserisine göre ise Allah 'a, varliginin delillerini bilerek iman etmek sarttir. Bu sekilde iman etmeyenlere mü'min denilemez. Mu mezhep için Nevevî: «Asikâr bir hatâdir.» dedikten sonra sunlari söylüyor :
«Çünkü murad olan, kat'î tasdiktir; o da hasil olmustur. Bir de Peygamber (S.A.V.) getirdigi seylere iman hususunda tasdik ile iktifa etmis; onlari delilleriyle bilmeyi sart konmamistir. Bu hususta sahîhaynda peyderpey bir çok hadîsler rivayet olunmustur ki, niecmu'u ile tevatür ve i
kat'î husul bulur.»

35- Bize Ebû Bekir b. Ebû Seyhe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hafs b. Giyâs [114] , El-A'mes/den, o da Ebû SÜfyan'dan [115], o da Câbir'den: ve (Yine El-A'mes), Ebû Sâlih'den [116] , o da Ebû HÜreyre'den naklen rivayet etti. Câbir ile EbûHüreyre tipki Ibni'l-MüseyycVin Ebû HÜreyre'den rivayet ettigi gibi: Bcsulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Insanlarla cenk etmeye me'mur oldum...» buyurdu; demisler. H.
Bana (Yine) Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etli. (Dedi ki): Bize Vekî' rivayet eyledi. H.
Bana Muhammed b. el-Müsennâ dahi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ab-durrahman yani Ibni Mehdi rivayet etti. Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Muhammed b. el'Müsenna ikisi de dediler ki: Bize Süfyân, EbuVZübeyr'-den, [117] o da Câbir'den naklen rivayet etti. Câhir söyle demis:
Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem);
«Insanlarla: Allah'dan baska ilâh yoktur deyinceye kadar cenk etmeye memur oldum. Altah'dan baska ilâh yoktur dediler mi mallarini, canlarini benden korumus olurlar. Ancak (Islâmm haklarindan) bir hak karsiligi olursa o baska. (Batinî) hesaplari da Allaha kalmistir.» buyurdular. Sonra:
«Sen ancak bir nasihatçisin. Onlarin üzerine musallat degilsin.» [118] âyetini okudu.
Müzekkiri; müfessirler vaiz diye tefsir etmislerdir. Müseytir: Musallat manasinadir. Sahip ve cebbar mânalarina dahi gelir. O gün için Resulüllah (S.A.V.)'in vazifesi nasihattan ibaretti. Sonra kendisine düsmanla harb etmek emrolundu.

36- (22) Bize Ebû Gassân el-Mismaî Mâlik b. Abdilvâhid [119] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdühnelik b. Es-

Sabbâh, Su'be'den, odaVâkid b. Mu-hammed [120] b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer'den, o da babasindan, o da Abdullah b. Ömer'den naklen rivayet etti. Abdullah b. Ömer söyle demis:
Resulüllah (SaUailahü Aleyhi ve Seîlem) «Allah'dan baska ilâh olmadigina, Muhammed'in Resulüllah olduguna sehâdet, namazi ikaame ve zekâti edâ edinceye kadar insanlarla cenk etmeye me'mur oldum. Bunlari yaptilar mi canlarini ve mallarini benden korumus olurlar. Ancak Islâmm haklarindan bir hak karsiligi olursa o baska! (Batinî) hesaplari da Allah'a kalmistir.
Taberânî'nin cEl-Evsat» nâm eserinde Hz. Enes (R.A.)'dan rivayet ettigi bir hadîse göre bu rivayetlerde istisna edilen Islâm haklarindan muradin neler oldugu Resulüllah (S.A.V.)'e sorulmus. Cevaben : «Evlendikten sonra zina, müsiüman olduktan sonra irtidâd, bir de insan öldürmektir. Bunlara mukabil öldürülebilir» diyerek izah buyurmuslardir.

37 - (23) Bize Süveyd b. Said [121] ile Ibni Ebî Ömer rivayet ettiler. El-Fezârî'yi kasdederek dediler ki: Bize Mervân (119), Ebû Mâlik'den, [122] o da babasindan naklen rivayet etti. Babasi söyle demis:
Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i:
«Her kim A Hah'dan baska ilâh yoktur der de Allah'dan baska tapilan seylere küfrederse onun maii [123] ve canifna dokunmak) haramdir. (Batinî) hesabi ise Allah'a kalmistir.» buyururken isittim.
Peygamber (S.A.V.) insanlarin kalblerinde neler gizlediklerini Ögrenmege me'mur degildir. Zaten bu bir sir oldugu için onu Allah'dan baska bilecek yoktur. Bundan dolayi hadîsin bütün rivayetlerinde Allah ve Resulün'e sehâdet, bazilarinda namaz kilmak, zekât vermek ve Allah tarafindan getirdigi her seyi dil ile ikrar etmek istenilmistir. Çünkü zahirde bir kimsenin müsiüman olduguna delâlet eden seyler bunlardir. Bunlari yapana rmrmin denilir. Gönülden geçen veya kalpte gizlenen sirlardan dolayi hesaba çekmek ise yalniz A11ah'a aiddir. Ulemnniiz bu babta:
«Biz Insanlarin disina göre hüküm veririz; içine göre hüküm vermek ise Allah'a mahsustur» demislerdir.

38 — (...) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Hâlid el-Ahmer [124] rivayet eyledi. H. Bu hadîsi bana Züheyr b. Harb dahi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezîd b. Harun rivayet etti. Zübeyr ile Yezid'in her ikisinin Ebû Mâlik'den, onunda babasindan naklen rivayetine göre Ebû Mâük'in bahasi Peygamber (SallaHahü Aleyhi ve SeIIem)'\: «Her kim AHah'i tevhid ederse...» buyururken îsitmistîr. Scnra Ebû Mâlik (yukariki) hadîsin benzerini zikretmis.

9- Ölmek Üzere Bulunan Bir Kimsenin Müslümanligi Kabul Etmesinin Sahih Olduguna.....Delil Babi

39 — (24) Bana Harraeletü'bnü Yahya et-Tücîbî rivayet etti. {Dedi ki): Bize Abdullah b. Vehb haber verdi. Dedi ki: Bana Yûnus, [125] , Ibni Si-hâb'dan [126] natien rivayet etti. Demis ki: Bana Said b. el-Müseyyeb, babasindan naklen rivayet eyledi. Babasi söyle demis:
Ebu Tâlib'in [127] ölümü yaklasinca (SallallahÜ Aleyhi ve SeUem) ona geldi. Ve yaninda Ebû Cehil [128] ile Abdullah b. Eltf Ümeyycte'bni'l-Mtigirâ'y* [129] buldu. Müteakiben Resulüllah (Sailallah'd Aleyhi ve Seileni) : ctEy amca! Allah'dan baska ilâh yoktur de. Bu kelimeyi söyîe kî, onun sebebiyle huzur-u Ilâhide senin lehine sehâdet eyleyeyim.» dedi. Bunun üzerine Ebû Cehil iîe Abdullah b. Ebi Ümeyye : «Yâ Ebâ Tâlib, Abdulmuttalih'in dîninden dönmek mi istiyorsun?» dediler. Eesulüllah (Sailalîahü Aleyhi ve SeUem) o sözü

amcasina arz etti, durdu. Nihayet Ebû Tâlib onlara son söz olarak kendisinin AbdÜImutta-lib'in dîni üzere bulundugunu söyledi, ve «Allah'dan baska ilâh yoktur» demekten imtina' etti, Resulüllah (SallallahÜ Aleyhi ve SeUem): de: «Iyi bil, vallahi senin hakkinda niyaz etmekden nehyolunmadigtm müddetçe senin için mutlaka istigfara devam edecegim; dedi.

Hem&n arkasindan da Allah Azze ve Celi su ayet-i kerîmeyi indirdi: «Müsriklerin cehennemlik olduklari kendilerince anlasildiktan sonra akraba hile olsalar Peygambere de mü'minlere de onlar için istigfar etmek gerekmez,» [130]

Allahü Teâlâ Ehû Tâlib hakkinda dahi âyet indirerek Resulü (Süllallahü Aleyhi ve SeUem) 'e: «Süphesiz ki sen sevdigine hidâyet veremezsin; ama Allah diledigine hidâyet verir. Hem o hidayete erecekleri daha iyi bilir.» [131] buyurdu.

Bu hadîsi Buhâri Müslim ittifakla Said b. el-Müseyyeb 'ten tahric etmislerdir. Hadîsi Said babasindan rivayet et-mistir. cümlesinin asil mânasi:

«Ebû Tâlib'e ölüm geldigi zaman...» demek ise de burda: Ölümü yaklastigi, ölüm alâmetleri görülmeye basladigi zaman kastedilmistir. Çünkü ölüm ânina hai-i intizâr derler ki, o anda imân etmenin bir faydasi yoktur. Bazilari bu ifâdeden hakikaten ihtizari yani koma halini anlamis; ve:

«O halde Peygamber (S.A.V.) kendisinin orada bulunmasi bereketine amcasinin rahmet-i Ilahiyye'yc nail olacagim ümid etmisti" demislerse de bu mütâlea dogru görülmemektedir. Zira Teâlâ Hazretleri:

Bütün kötülükleri isleyip de (içlerinden) birine ölüm geldigi vakit: Simdiben tevbe etdim diyen o kimseler için tövbe yoktur.» [132] buyurarak can çekistirmekte olan bir kimsenin imâm kabul edilmeyecegini saraheten bildirmistir. Binaenaleyh Resûlüllah (S.A.V.)

0 halde bulunan bir kimseye iman teklif etmez. Anlasiliyor ki bu konusma esnasinda amcasi henüz koma hâlinde degilmis. Zaten Ebû Tâ1ib'in Peygamber (S.A.V.)'le konusmasi da koma hâlinde olmadigim gösterir.

Fahr-i Kâinat (S.A.V.) Efendimiz, amcasi Ebû Tâ1ib'in imân etmesini son derece arzu ediyordu. Çünkü kendilerini bir baba sefkatiyle büyüten, her badirede imdadina kosan onu öz evladindan daha ziyâde bagrina basan o idi. Resûlüllah (S.A.V.) dogmadan babasi, alti yasinda iken de annesi vefat etmisti. Bunun üzerine O'na dedesi Abdülmuttalib bakti. Onun vefatindan sonra Peygamberimiz Muharamed Mustafa (S.A.V.) amcasi Ebû Tâlib'e kaldi. Ebû Tâlib, Resûlüllah (S.A.V.)'i kendi çocuklarindan ziyâde severdi. Bu hâl kendisine peygamberlik gelinceye kadar böyle gittigi gibi Peygamber olduktan sonra da devam etti. Kureys'in nice düsmanliklarindan Onu amcasi Ebû Tâlib korumus; bu ugurda ölümle tehdid olundugu halde Resûlüllah (S.A.V.)'i onlara teslim etmemisti. Nihayet basta yine Ebû Tâlib olmak üzere Peygamber (S.A.V.)'in mensûb bulundugu Benî Hâsim Kabilesi Kureys'in müdhis bir boykotuna ma'ruz kaldilar. Kureys, Benî Hâsim'le olan bütün alâkalarini kesmisti. Onlarla alis veris yapmiyor, kiz alip vermiyor, kendilerine en küçük bir insanligi reva görmüyordu. Bu hal tâ Benî Hâsim, Resûlüllah (S.A.V.) 'i kendilerine teslim edinceye kadar devam edecekti. Hatta bu hususta bir de misâk yazilarak Kabe 'nin kapisina asilmisti. Beni Hâsim çok müskül vaziyette kalmisti, bilmecburiye kendilerine aid bir vadiden ibaret olan « Si'b» a sigindilar. Ve burada tam üç sene mahsur kaldilar. Bu üç sene zarfinda müslümanlarin ve dolayisiyîe Ebû Tâiib'in çekmedigi zahmet ve mihnetler kalmadi. Hatta agaç yapraklan yemeye mecbur kaldilar. Fakat Ebû Tâlib cam gibi sevdigi birader zadesi Resûlüllah (S.A.V.)'i düsmanlarina teslimi bir an hatirina bile getirmedi. Nihayet Kureys, ahidnameyi kendileri yirtarak boykotu kaldirdilar. Ancak « S i' b > daki mahsur hayattan kurtulduktan bir kaç gün sonra Ebû Tâlib vefat etti. Ondan üç gün sonra da ümmül mü'minin Hz. Hadice (R.A.) dünyadan gitmisti. Onun için Resûlüllah (S.A.V.) o seneye «Âmü'I-Hüzn» (keder yili) namini vermisti. O zaman Peygamber (S.A.V.)'in yasi elliyi doldurmak üzere idi. Iste Resujüllah (S.A.V.), üzerinde bu derece emek ve hakki bulunan amcasinin ebedî seâdete ermesini istiyordu. Bunun için ise müslüman olmak sartti. Resûlüllah (SalîaUahü Aleyhi ve Sellem) 'in amcasini görür

görmez sehadet tavsiyesinde bulunmasi bundandir.
Vahidi 'nin Musa b. Ubeyde 'den tahric ettigi bir rivayete göre: Ebû Tâlib Ölüm dösegine düsünce Kureys:
«Kardesin ogluna haber gönder de sana su söyledigi cennetten sifâbahs olacak bir seyler yollasin!» demisler. O da Resûlüllah (Saîlaîîahü Aleyhi ve Sellem) J& haber yollamis, ^Peygamber efendimiz:
..Süphesiz ki Allah o cennetin yiyecek ve içeceklerini kâfirlere haram kilmistir.» buyurmus.
Sonra Ebû Tâlib'in yanma giderek ona islâmi arzetmistir. Ebû Tâlib su cevabi vermis:
«Eger bu sehâdet sebebiyle ta'yib edilerek: amcan ölümden korktu, denilmese bu sehâdeti getirerek seni mutlaka memnun ederdim.»
Sa1ebi'nin rivayetine göre Resulü Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Ebû Tâlib'e:
«Ey amca! Muhakkak üzerimde en çok hakki olan ve bana en büyük minnet ihsan eden insan, sensin. Hiç süphe yok ki üzerimde babamdan da ziyade hakki olan sensin. Imdi bir kelime söyle ki, kiyamet gününde onun sebebiyle sefaatim sana vâcib olsun!» demistir.
Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemyin amcasindan:.
«Allah'dan baska ilâh yoktur» demesini istemesi kinaye yolu ile kendisinin de Resûlüllah oldugunu istemektir. Çünkü bu iki sehâdeti yapmadikça bir kimseye müslüman hükmü verilemez. Yalniz tevhidi istemis olmasida ihtimal dahilindedir. Çünkü Ebû Tâlib, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in hak Peygamber oldugunu biliyordu. ifadesi bütün asil nüshalarda bu sekilde rivayet
edilmistir; Ve:
«Ebû Tâlib Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e o sözii tekrarliyordu» ma'nasina gelir. Ancak Kaadi Iyaz bir nüshada » seklinde gördügünü ve bu rivayetin daha muvafik oldugunu söylemistir. Bu takdirde ma'na:
«Ebû Cehil ile îbni Ebî Ümeyye söylediklerini tekrarlayip durdular. demek olur.
«Nihayet Ebû Tâlib onlara son söz olarak kendisinin Abdülmuttaîib'ir dîni üzre bulundugunu söyledi» ifâdesi en güzel âdâb ve konusma! usullerinden sayilir. Yani baskasinin nahos bir sözünü nakleden, burada oldugu gibi gaib zamiri kullanmalidir. Burada mezkûr adaba riâyet edilmese:«Ben Abülmuttalib'in dîni üzereyim dedi.» ifadesini kullanmak gerekirdi. Çünkü Ebû Tâ1ib'in agzindan çikan söz bu idi.
«Süphesiz ki sen sevdigine hidayet veremezsin...» ayet-i kerimesinin Ebû Tâlib hakkinda nazil oldugunda bütün müfessirler müttefiktirler. Keza hidâyet ve dalâlet ancak Allah'a mahsus oldugunda dahi bütün ulemâ ittifak halindedirler.

Hadîsden Çikarilan Hükümler:

1- Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sehâdeti, kendisine nasib olan kimse için bir fazilettir.
2- Istenilmeden yemin etmek caizdir.
3- Bu hadîs Ebû Tâîib'in müsrik olarak vefat ettigine nas-san delildir. Maamafih mesele ihtilaflidir. Çünkü Ibni îshâk'm rivayetinde:
«Abbas; Peygamber(Saliaîlahü Aleyhi ve Selkm)Je;
«Ey kardesim ogluî Senin amcana arzetîigin kelimeyi onun gerçekten söyledigini isittim.» dedigi; Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) in ise:
«Ben isitmedim» cevabim verdigi zikredilmektedir. Sühey1i diyor ki:
«Abbasm sözünün kabul edilmemesi onu müsîüman degil iken söyle-digindendîr. Sayed o sözü müsîüman olduktan sonra söylese kabul edilirdi. Nitekim Cübeyr b. Mut'im'in kâfirken dinleyip müsîüman olduktan sonra eda ettigi hadîsi kabul edilmistir.»
Tenbih : Kelâm ulemasinin da beyan ettikleri vecihle Ebü Tâ1ib'in iman etmedigine kail olmak Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in gücenmesine sebeb olabilir. Binaenaleyh bu babta en ihtiyatli hareket bu meseleye dil uzatmamaktir.

40 — (...) Bize Isli âk b. Ibrahim [133] ile Abd h. Humeyd rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Abdürrezzak [134] haber verdi. (Dedi ki): Bize Ma'-mer [135] haber verdi. H.

Bize Hasan el-Hulvâni ile Abd b. Humeyd dahî rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Yâkub [136] — ki îbni Ibrahim b. Sâ'ddir — rivayet etti. Dedi ki: Bana babam, Salih'den, [137] Salih ile Ma'mer'in her ikisi de Zühri'den naklen bu isnadla bu hadîsin mislim rivayet etti. Su kadar var ki, Salih'in hadîsi:
«Bunun üzerine Allah Azze ve Celi onun hakkinda (ayet) indirdi.» cümlesinde nihayete ermis, her iki âyeti zikretmemistir, Salih hadîsinde:
«Ebû Cehil ile Abdullah o sözü tekrarliyorlardi» denilmistir. Ma'mer hadîsinde ise bu cümlenin yerinde:
«Onlar Ebû Tâlib'in yakasini birakmadilar.» cümlesi vardir.

41 — (25) Bize Muhammed b. Abbâd ile Ibni Ebî Ömer rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Mervan, [138] Yezid'den [139] — ki îbni Keysân'dir— o da Ebû Hâzim'den [140] o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet etti. Ebû Hü-reyre söyle demis:
— Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) amcasi Ölürken ona: «Ailah'dan baska ilâh yoktur de bunun sebebiyle ben kiyamet gününde senin lehine sehâdet edecegim« buyurdu.
Fakat o buna yanasmadi. Bunun üzerine Allah:
«Süphesiz ki sen sevdigine hidâyet veremezsin... —el-Kasab: 56 ayet-i kerimesini indirdi.

42 — (...) Bize Muhammed b. Hatim b. Meymfin rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahya b. Said [141] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezid b. Keysân, Ebû Hâzini el-Escâi'den, o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet eyledi. Ebû Hü-reyre söyle demis:
— Eesulüllah (Saîlallahü Aleyhi ve Sellem) amcasina: «Ailah'dan baska ilâh yoktur; de. Bunun sebebiyle kiyamet gününde ben senin lehine sehâdet edecegim.» tuyurdu. Amcasi:
«Kureys beni ayiplayarak: Ebû Tâlib'i buna ancak korku sevketti; demeseler seni mutlaka memnun ederdim» dedi. Bunun üzerine Allah: «Süphesiz ki sen sevdigine hidâyet veremezsin: ama Allah diledigine hidâyet verir... el-Kasas: 56 âyetini indirdi.
Bu hadîs, bütün esas nüshalarda ve bütün râvilerin nakillerinde seklinde rivayet olunmustur. Ancak lügat âlimle-rinden Zemahseri 'nin de dâhil oldugu bir cemaat bu ibarenin: olacagina kaildirler.
Hara': Za'f ve gevgaklik demektir. Birinci rivayete göre mezkûr cümle:
Ebû Tâlib'i buna sevkeden ancak korkudur.» Ikinciye göre ise:
«Ebû Tâlib'i îiaua sevkeden ancak za'fidir» manasina gelir.Kaadi Iyaz:
«Bize üstadla.'anizdan bir çoklari dogrusunun bu —hara'— olduguna
lenbihde bulundular» demistir.
»cümlesinin ma'nasi Saleb'e: göre: «Muradim yapardim.» ma'nasina gelir. Çünkü araplar:
sözünü: Allah muradina erdirsin; tâ ki nefsi razi oîsun ve gözü karar kilsin da baska bir seye göz dikmesin, mavnasinda kullanirlar. Esmaî'ye göre ise bu sözün ma'nasi: Allah gözünün yasim sogutsun, demektir. Zira sevinç sebebiyle akan göz yasi soguk olur. Bazilari:
«Bu sözün ma'nasi: Allah ona, sevindirecek bir sey göstersin» demektir mutaleasmda bulunmuslardir.

10- Tevhid Üzere Ölen Kimsenin Kati Olarak Cennete Girecegine Delil Babi

Ehli Sünnet ve'I-Cemaat mezhebine göre imanim kurtaran mutlaka cennete girecektir. Hiç günahi olmayanlar dogrudan dogruya cennete girecek, kat'iyyen cehennem azabi görmeyeceklerdir. Herkesin behemeha cehenneme varacagim bildiren bir âyet-i kerime varsa da sabih olan kavle göre ondan murad: Sirati geçmektir. Çünki sirat cehennemin üzerine kurulmus bir âhiret köprüsüdür. Cennete gidenler bu köprüden geçecekler; cehennemlikler ise geçemeyip cehenneme düseceklerdir.

Büyük günah islemis olanlar tevbe etmeden ölürlerse akibetleri A11ah'm mesietine kalmistir. Dilerse böylelerini affeder; ve günahsizlar gibi hiç azâb etmeden cennetine koyar; dilerse diledigi müddet onlari cehenneminde azâb ettikten sonra cennetine götürür. Fakat tiev-hid üzere Ölen bir mü'mini, günahlari ne kadar çok olursa olsun cehennemde ebedî birakmadigi gibi, kâfir olarak dünyadan giden bir insani hayir ve hasenati ne derece çok olursa olsun ebediyyen cennetine sokmaz. Iste îmam Nevevi 'nin de beyan ettigi vecihle bu meselede ehl-i hak-kin mezhebi kisaca budur. Kitab, sünnet ve icma'i ümmet, yani bütün ser'î deliller bu hususda müttefiktirler. Bu kaide, görüldügü sekilde saglam temeller üzerine kurulmustur. Binaenaleyh iman ve i'tikada dair görülmüs ve görülecek bütün hadîsler bu ölçüye göre mutaîea edilmelidir. Zahiren bu kaideye muhalif görülen hadîslere rastlanirsa onlarida yine bu kaideye göre teVil etmek: aralarini bulmak icabeder. Çünkü hakikatte seriatin delilleri arasinda asla bir birine muhalefet yoktur. Te'vil edilmis hadîsler insallah sirasi geldikçe görülecektir.

43 — (26) Bize Ebû Bekir b. Ebi Seybe ile Züheyr b. Harb — ikiside — Ismail b. Ibrahim'den [142] rivayet ettiler. Ebû Bekir dedi ki: Bize Ibni , [143] Halid'den [144] rivayet etti. Demis ki: Bana el-Velid b. Müslim, [145] Humrân'dan [146], o da Osman'dan [147] naklen rivayet etti. Os-man-söyle demis:

— Resulüllah (Salfollahü Aleyhi ve Sellem) :

«Her kim Allah'dan baska ilâh olmadigini bilerek ölürse cennete girecektir.» buyurdular.

Bu hadîs muhtelif râviler tarafindan muhtelif lâfizlarla- rivayet olunmustur. Bu sebeble selef arasinda bir çok hataya düsenler olmussa da ehl-i tahkik ulemaya göre bütün rivayetlerin ma'nalari birdir. Buradaki hadîsle emsalinin ma'nalari hakkinda Kaadi Iyaz'm verdigi ma'lû-mati Nevevi pek begenmis; ve hulâsasini Müslim serhinde nakletmistir, Kaadi Iyaz (Rahimehutlah) söyle demektedir:

Allah ve Resulüne sehâdet getirerek imân edenlerden Allah'a âsî olanlar hakkinda ulemâ ihtilâf etmislerdir. Binnetice Mürcie [148] i taifesi.

«Imam bulunan âsiye günah islemek zarar etmez,» demis; Haricî1er [149] :

«Bilakis günah isleyen kâfir olur,» iddiasinda bulunmus- Mu'tezile [150] :

«Asî büyük günah islerse dinden çikar; fakat kâfir olmaz. Böylesine fâsik denilir.» mütalaasini ileri sürmüs; Es'ariler [151] de :

«Âsî Allah'in afvine mazhar olmasa hile yine mü'mindir. Azâb olun fakat sonunda mutlaka cennete girer» demislerdir.

Bu hadîs Hâricilerle Mu'tezile aleyhine delildir. Mü^cie'ye geline Eger onlar da bu hadîsin zahiri ile istidlal ederlerse kendilerine söyle d riz:

Hadîs; ya o âsinin günahi affedilecektir, yahud sefaat sayesinde c heimemden çikarak cennete girecektir diye te'vil olunmustur. Binaen] leyh Resulüllah (SaMkhü Aleyhi ve Sellem)'in:

«Cennete girer» buyurmasi cehennemde azâb olunarak cezasini çekti ten sonra girer ma'nasina gelir.» hadîsi böyle te'vil etmek behemehal lâzimdir. Aksi takdirde seriatin delilleri birbirlerini nakzetmis olurlar. Çünkü bazi âsîlerin azâb olunacagina dair bir çok deliller vardir.

Resulüllah (Sattallahü Aleyhi ve Sellem)'in: «Bilerek ölürse...» buyurmus olmasi Mürcie taifesinin taskin-larina bir cevab-i reddir. Bunlar:

«Allah ve Resulüne sehâdet getiren kimse kalbinden inanmasa bilb cennete girer.» derler. Halbuki Peygamber (Satlallahü Aleyhi ve Sellem) diger bir hadîsde:
«Allah ve Resulü hakkinda hiç bir süpheye düsmeyerek...» buyurmus; ve bununla kalben i'tikadm lüzumunu beyan etmistir. Bu da bizim söylediklerimizi te'kid eder. Mürcie'nin :
«Imân etmis olmak için mücerred kalbin Allah'i bilmesi kâfidir; iki kelime-i sehâdeti getirmeye lüzum yoktur» diyenleri de bu hadîsle istidlal ederler. Çünkü hadîsde yalniz bilmek zikredilmistir.
Ehl-i Sünnetin mezhebine göre: Iki sehâdet ile kalbin Allah *i bilmesi birbirine baglidir. Biri bulunur da digeri olmazsa o imanin bir faydasi yoktur, sahibini ebedî cehennemden kurtaramaz. Bundan ancak dilinde sakatlik oldugu için konusamayanlarla sehâdetleri getirmeye vakit bulamadan ölenler müstesnadir. Onlarin' imani sirf kalblerinin tasdikiyle mu'teberdir. Ehl-i Sünnet ve'1-cemaata muhalefet eden Mürcie 'nin bu bâbta delili yoktur. Çünkü burada Resulüllah (Salîallahü Aleyhi ve Sellem):
«Allah'dan baska ilâh olmadigini bilerek ölen cennete girer.» buyurmus; fakat baska hadîslerde:
«Her kim Allah'dan baska ilâh yoktur, derse...» ve;
«Her kim Allah'dan baska ilâh olmadigina, benim de Resulüllah olduguma sehâdet ederse,'..» buyurarak mezkûr hadisden neyi kaydettigini tefsir eylemistir.
Eu hadîsin emsali çoktur. Bunlarin lâfizlari muhtelif ise de ma'nalari hususunda ehl-i tahkik ulemanin ittifaki vardir. Meselâ: hadîs burada bu lâfizlarla gelmis; ama Muaz (Radiyallahu anh) 'm Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemy&en rivayetinde: «l'er kimin son sözü «iâ ilahe illallah» olursa o kimse cennete girecektir,.» Duyurulmus; yine onun bir rivayetimde:
Her kim Allaha hiç birseyi serik kosmayarak kavusursa Cennete girecektir, denilmis baska bir rivayette:
«Eger bir kul Allah'dan baska ilâh olmadigina; Muhammed'in de Resulüllah olduguna sehâdet ederse Allah onu cehenneme haram kilar» buyurulmustur.
Bunun bir benzerini de Ubâdetü'bnü's-Sâmit ile Itbân b Mâlik rivayet etmislerdir. Ebû Hüreyre hadîsinde:
«Bu iki sehâdetle bir kul - [Bunlarda hiç süphe etmeyerek) Allah'a kavusursa zina da etse, hirsizlik da yapsa mutlaka cennete girer.» buyurulmus.
Enes hadîsinde:
«Allah*dan baska ilâh yoktur diyerek bununla Allahü Teâlâ'nm rizasini dileyen kimseyi Allah cehenneme haram kilar» ifâdesi kullanilmistir.
Bu hadîslerin hepsini Müslim (Rahimehuîlah) kitabinda siralamistir Içlerinde Saîd b. el-Müseyyeb de bulunmak üzere seleften bir cemaatin;
«Bu hadîsler farzlarla emir ve nehiyler nazil olmazdan önce serefsâdir olmuslardir.» dedikleri hikâye edilir. Bazilari:
«Bu hadîsler mücmeldir; serh ve izaha muhtaçtir.» demis ve bunlarin ma'nasi:
«Her Mm sehâdet getirirde onun hakkim ve farzini edâ ederse» demektir seklinde izahta bulunmuslardir. Hasan-i Basri'nin kavli budur. Hatta:
«Bu hadîsler pisman olarak levbe eden ve arkasindan hu halde ölen hakkindadir.»'diyenler bile vardir. Buhar i'nin kavli de budur.
Bütün bu te'viller hadîsler zahir ma'nalarma hamledildigine göredir. Vârid olduklari yerlere göre ise muhakkikin-i ulemanin beyanina göre te'-villeri niüskil degildir.
Evvela sunu söyleyelim ki: Bütün ehl-i-sünnet mezhebine mensub se-lef-i sâlihin ile muhaddisîn, fukaha ve mütekellimînden ehl-i sünnet mezhebinde bulunan Es'arilere göre günah sahipleri A11ah'in mesi'etine kalmislardir. Kalbden gelen bir ihlâs ve samimiyetle iki sehâdeti getirerek imanla ölen herkes cennete girecektir. Eger tevbe etmis veya hiç günah isîememisse Rabbi 'nin rahmetiyle cennete girer ve cehenneme ta-
mamen haram olur. Vârid olan iki sehâdet lâfzini bu sifattaki insanlara hamledersek ma'na zahirdir. Hasan-i Basri ile Buhari 'nin yaptiklari te'vilin ma'nasi budur. Sayet ölen kimse Al1ah'in vâcib kildigi bir seyi yapmamak veya haram kildigi bir seyi yapmak suretiyle ibâdetle isyanin her ikisini yapanlardan ise böylesi Allah'in

mesietine kalmistir. Onun hakkinda cehenneme haramdir. Veya Cenneti hak etmistir diye pesin bir hüküm verilemez. Yalniz eninde sonunda cennete girecegi kat'iyetle söylenebilir. Bundan Önceki hâli A11ah'm rnesieti-ne baglidir. Dilerse günahi mukabilinde onu azâb eder; dilerse fadlu ke-remiyle afv buyurur.

Bu hadîslerin her birinin müstakil olmasi da mümkündür. O halde aralan bulunur; ve cenneti hak etmeden murad: yukarida beyan ettigimiz vecihle her muvahhid mü'minin yâ affa mazhar olarak derhal, yahud cezasini çektikten sonra cennete girecegine, ehl-i sünnetin icmâi bulunmasidir.

Cehenneme haram olmak ta'birinden murad; orada ebedî kalmamaktir. Bu iki meselede Hâricilerle Mu'tezile muhaliftir.

«Her kimin son sözü lâ Ilahe illallah olursa cennete girer.» hadîsi son nefeste bunu söyleyenlere mahsus da olabilir. Bu takdirde evvelden günah islemis bile olsa kelime-i tevhid, Allahü Teâlâ 'nin rahmetine ve o kimsenin dogrudan dogruya cehennemden kurtulmasina; cehennemin ona haram kilinmasina sebeb olur. Fakat son nefesinde kelime-i tevhidi söyleyemeyen günahkâr mü'minlerin hali böyle degildir.

Bu hadîs gibi Ubâde 'den rivayet edilen hadîsin hükmü ve mu-vahhîdin, cennetin hangi kapisindan isterse girecegi, meselesi de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'m buyurduklarim söyleyerek, iki sehâdeti, hadîsde vârid olan imanin hakikatiyle birlikte getiren kimseye mahsus olur. Böylesinin sevabi günahlarindan çok olur da, insaallah afv-u magfireti ve dogrudan cennete girmeyi hak eder. Allahü a'lem,

Kaadi Iyaz'm sözü burada sona eriyor. Nevevi bu Eözün son derece güzel oldugunu söyledikten sonra kendi mütalaasini beyana geçerek sunlari söylüyor:

«Kaadi'nin, Îbm'l-Müseyyeb ile baskalarindan hikâye ettigi seylere gelince: bunlar zaif, bâtil sözlerdir. Çünkü mezkûr hadîslerin bazisini Ebû Hüreyre (Radiyallahu anh) rivayet etmistir. Halbuki Ebû Hüreyre'nin müs-lüman olusu geçtir. O bilittifak Hayber vak'asi yilinda müslüman olmustur ki, o zamana kadar seriatin hükümleri yerini bulmus, dinî vecîbelerin ekserisinin farziyyeti istikrar kesbetrnis namaz, oruç, zekât ve sair ahkâmin farziyeti tekarrur etmisti. Haccin besinci veya altinci sene farz kilindigina kail olanlarin kavline göre — ki bu kavil dokuzuncu yilda farz oldu diyenlerin kavline tercih olunur — hacc da Öyledir.

Mücerred sehâdet getirmekle cennete girilecegini ifâde eden hadîslerin bu zahirî ma'nalarini te'vü hususunda Ebû Amr Ibni Salâh daha baska bir mütalaa serd etmis ve:

«Noksan rivayetin Resulüllah (Sallaîîahü Aleyhi ve Seîlem) 'den degil, belleyis ve zabit kifayetsizligi sebebiyle bazi râvilerden nes'et etme bir kusur olmasi caizdir. Hadîsin baska rivayette tam olarak zikredilmesi de bunu gösterir...» dedikten sonra sözüne söyle devam etmistir:

«Mamafih bunun, putperest kâfirlere hitab ederken Kesûlüllah (Sallallahu Aleyhi ve Seliem) tarafindan yapilma bir kisaltma olmasi da caizdir...»

Ancak Müslim sarihlerinden Muhammed el-Übbî, râvilerin kisaltma yapma ihtimalini pek vârid görmüyor. Çünkü bu hadîsleri ashab-i kiramdan yedi, tabiîn hazerâtmdan da on zâtin rivayet etmis olmasi toptan böyle bir kisaltma yapma ihtimalini zayiflatmaktadir. Ona göre Hz. Ebû Hüreyre (Radiyallahu anh) 'm bu hadîsi müslüman olmazdan evvel isitmis hifzetmis olmasi ihtimali daha kuvvetlidir.

(...) - Bize Muhammed b. Ebû Bekir el-Mukaddemi [152] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Bisrii'bnü'l Mufaddal [153] rivayet eyledi. (Dedi ki): Bize Hâlid el-Hazzâ' el-Velid Ebû Bisr'den naklen rivayet etti. Demis ki: Humrân'i sunlari söylerken isittim.

— Osman'i: Resulüllah(Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'i aynen tu hadîsin mislini söylerken isittim: derken duydum.

44 (27) Bize Ebû Bekir b. en-Nadr [154] b. Ebû'n-Nadr rivayet etti. Dedi M: Bana Ebû'n-Nadr Hasini b. el-Kaasim [155] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ubeydullah el-Escai [156], Mâlik b. Migvelden, [157] o da Talha b. [158] [159]

Musarrifden o da, Ebû Salih'den o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet eyledi. Ebû Hüreyre söyle demis:

— Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Seliem) ile bir yolculukta beraberdik. Derken cemaatin yiyecekleri tükendi. Hatta Resulüllah (Sallallahu Aleyhi ve Seliem) onlarin yük develerinden bazilarini bogazlamayi düsündü. Bunun üzerine Ömer:

— Yâ Besûlallah! Cemaatin yiyeceklerinden ne kaldi ise bir yere top-lasan da onlarin üzerine Allaha duâ buyursana! dedi. Peygamber (Sallallahu Aleyhi've Seliem) de Öyle yapti. Artik bugdayi olan bugdayini, hurmasi bulunan hurmasini getirdi.

Talha diyor ki:

— Mücâhid:

— Çekirdegi olan da çekirdegini (getirdi.) dedi. Ben:

— Bu çekirdekleri ne yapiyorlardi? dedim.

— Onlan emiyor, üzerine de su içiyorlardi, dedi. Ebû Hüreyre demis ki:

— Müteakiben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) toplanan seyler üzerine duâ etti. Neticede cemaat yemek kaplarim doldurdular. O zaman Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem):

«Allah'dan baska ilâh olmadigina ve kendimin Resulüllah olduguma sehâdet eylerim. Eger bir kul bu iki sehâdet hususunda hiç bir süpheye düsmeyerek bunlarla Allah'a kavusursa mutlaka cennete girer.» buyurdular.

Bu hadîsle bundan sonraki hadîsin isnâdlarini Dâre Kutni illetlendirmistir. Bu hadîsin illeti: Ebû Üs'âme ile baskalarinin, Ebeydulîah el-Escai 'ye muhalefet ederek onu Mâlik b.

Migve1 'den o da Talha 'dan, o da Ebû Salih 'den mürsel olarak rivayet etmeleridir.

Müteâkib hadîsi ise A'mes'den rivayetinin ihtilâfla olmasi ile il-letlendirmistir. Çünkü ayni hadîsin isnadi hakkinda:

A'mes'den, o da Ebû Salih'den, o da Câbir'den naklen rivayet etti.,.» dahî denilmistir. Bir de A'mes o hadîs hakkinda süphe edermis.

Fakat Ebû Amr Ibni SalU Dâre Kutni 'nin bu Iki istidrâkini — Buhari ile Müsli^n üzerine yaptigi ekseri is-tidrakleri gibi— onlarin isnadlarma ta'n saymakda ve mezkûr ta'nm hadîslerin metinlerini sahih olmaktan çikaramayacagini söylemekte sözüne söyle devam etmektedir: «Çünkü hadîsin mürsel olugu senedine dokunsa bile sihhatina dokunmaz. Bir hadîsi mu'temed râvilerden bazisi mevsûl olarak rivayet eder; bazisi da mürsel birakirsa, o hadîs ehî-i tahkik ulemaya göre mevsûl hükmündedir. Zira buradaki ziyade sika râvinin ziya-desidir. Sikanin ziyadesi ise makbuldür. Bundan dolayidir ki Dâre Kutni 'nin istidrâkine cevap veren Hafiz Ebû Mes'ud Ibrahim b. Muhammed:

Escaî sika ve mücevvid'dir.»* demistir. Zaten bu hadîsin Re-sulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Selîem) 'den sübut bulmus bir asli vardir. Onu A'mes müsned olarak rivayet etmis Yezid b. Ebû Ubeyd ile Iyâs b. Sel^tnete'1-Ekv â'da Seleme 'den rivayette bulunmuslardir. Ayni hadîsi Buhâri, Seleme tarikiyle Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemyden rivayet eylemistir. A'mes'in sekkine gelince: bu süphe hadîsin metnine dokunamaz. Çünkü sahâbi olan râvinin kim oldugunu ta'yin hususundadir. Sahabe (Radiyallahu Anhüm)'ün hepsi âdildirler.

Dâre Kutni 'ye, Imam Nevevi iki vecihle cevap veriyor:

1- Mu'temed râvilerden bazisinin mevsûl, bazisinin mürsel olarak rivayet ettikleri hadîs, sahih kavle göre mevsûl hükmündedir. Mevsûl rivayetin râvi sayisinin mürsel rivayetteki râvilere müsavi veya daha az olmasinin da bir ehemmiyeti yoktur.

2- Hadîs ulemasina göre bir râvi: «Bana ya filan yahud filan rivâyet etti.» dese, zikrettigi râvilerin ikisi de mu'temed olduklari takdirde o hadîsle bilittifak ihticâc olunur. Çünkü maksad, ismi verilmek suretiyle sika bir zattan rivayette bulunmaktir. Burada da öyledir. Bunun bir kaide oldugunu Hatib-i Bagdadi «el-Kif âye» nâm eserinde zikretmistir. Sâir ulema dahi mezkûr kaideye temas etmislerdir. Binaenaleyh sahâbi olmayan râviler hakkinda hüküm bu olunca sahabiler hakkinda da ayni hükmün sabit olacagi evleviyette kalir. Zira ashab-i kiramin hepsi âdildirler. Onlari ta'yin etmekte bir fayda mülahaza edilemez.

cümlesindeki «Hamail» kelimesi «Cemâil» geklinde de rivayet olunmustur. Kaadi Iyaz dogrusu «Hamail» olduguna kat'iyetle hükmetmis; hatta • Cemâil» rivayeti bulundugunu hiç anmamistir. Buna mukabil bazilari «Cemâil» rivayetini tercih etmislerdir. Ibni Salâh iki rivayetin de dogru oldugunu söylemistir.
Hamail: Hamulenin cem'idir. Hamule: Yük tasiyan devedir. Cemâil: Cimâlenin cem'idir. Cimâle de cemel'in cem'idir. Cemel: Erkek deve demektir.
Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in bazi yük develerini kesmeyi hatirindan geçirmesi, maslahata riâyet gerektigini, mühimmin karsisinda daha ehemmin tercih edilecegini, büyük zarari önlemek için
küçük zarara katlanmak lâzim geldigini anlatmak içindir.
ihâresi bütün esas nüshalarda böyledir. Ibni Salâh diyor ki:
«Ezvide: zâdin cem'idir. Zâd (yani yiyecek) ise doldurulmaz. Ancak onunla kaplar doldurulur. Bence bunun hail çaresi: cemaat yiyecek kaplarini doldurdular» ma'nasma almaktir. Bu takdirde ibareden muzâf atilmis; onun yerine muzâfun ileyh konulmustur. Mamafih kaplara, içlerindeki yiyeceklerin ismi de verilmis olabilir.» buna mecaz bil mucâvere derler.

Hadisden Çikarilan Hükümler:

1- «Zarar-i âmmi defi' için zarar-i hâss ihtiyar olunur. [160]
2 - «Zarar-i esed zarar-i ehaf ile izâle oulnur.» [161]
3 - «Iki fesad tearuz ettikde ehaffi irtikâb ile â'zaminin çaresine bakilir.» [162]
4 - «Ehven-i serreyn ihtiyar olunur.» [163]
5 - «Bir kimse maslahata muvafik gördügü bir seyi, mütalaasini almak için kendinden daha faziletli olan bir zâta arzedebilir.
6- Yolcular yiyeceklerini bir yere karistirarak beraberce yiyebilirler. Bu hususta birbirlerinden az veya çok yemelerinin hükmü yoktur.
7- Hadis-i serif de Resulülla h (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in peygamberligine delâlet eden bir. mucize vardir. Bu mucize onun duasi bereketiyle yiyeceklerin bütün yolcularin kaplarini dolduracak kadar artmasidir.

45 (...) - Bize Sehl b. Osman ile Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ' ikisi birden Ebû Muâviye'den [164] rivayet ettiler. Ebû Küreyb dedi ki: Bize Ebû Muâviye A'mes'den [165] o da EbÛ Sâlih'den, [166] o da Ebû Hüreyre'den yahud Ebû Said'den — burada A'mes sekketmistir — naklen rivayet etti. Ebû Hüreyre yahud Ebû Said söyle demis:
— Tebiik gazasi vuku' buldugu zaman halka siddetli açlik isabet etti.
— Yâ Resûlâllah! Bize izin versen de su tasidigimiz develerimizi bo-gazlasak ve onlari hem yesek hem yaglarini kullansaka! dediler. Resulüllah (Sallalîahii Aleyhi ve Sellem) : Öyle yapin! buyurdu. Derken Ömer geldi. Ve:
— Yâ Resûlallâhî Bu isi yaparsan binilecek hayvan azalir; öyle yapacagina bu zevati yiyeceklerinin fazlasini getirmege da'vet et. Sonra onlar için o yiyeceklere bereket ihsan buyurmasini Allah'dan niyaz eyle ola ki Allah onlarda bereket halk eyleye, dedi. Bunun üzerine Resulüllah (Sallalîahii Aleyhi ve Sellem):
«Evet (Haklisin)» buyurdu. Ve hemen-deriden bir yaygi getirerek onu yaydi. Sonra herkesin yiyeceginden fazlasini getirmesini istedi. Râvi diyor ki:
— Artik kimisi bir avuç misir, kimisi bir avuç hurma, öteki bîr çacik bir sey getirmeye basladi. Nihayet bunlardan deri yayginin üzerifl-de az bir sey toplandi Resulüllah (Sailallahü Aleyhi ve Sellem)'de bu toplanan sey üzerine bereket duasinda bulundu. Sonra:

— Kaplariniza (bundan) alin, buyurdu. Halk derhal kaplarina (yiyecek) aldilar. O derecede ki, asker arasinda doldurmadik bir tek kap birakmadilar. Müteakiben doyuncaya kadar yediler. Bir hayli yiyecek ;]de artti. Bunun üzerine Resulüllah (Sailallahü Aleyhi ve Sellem): buyurdular.
«AUah'dan baska ilâh olmadigina ve kendimin Resulüllah olduguma sehâdet ederim. Eger bir kul, süphe etmemek sarti yi e Allah'a bu iki sehâ-detle kavusursa cennet (e girmek) ten men' olunmaz.» buyurdular.
Tebük, Sam ile Medine arasinda yari yolda bulunanfbir sehirdir. Medine 'den on dört konak uzaktadir.
Bir rivayete göre Tebük gazasina yahudilerden bir cemaat\se-beb olmustur. Bunlar Peygamber (Sailallahü Aleyhi ve Sellem) 'e i gelerek : ;;
«Yâ Ebe'l-Kaasim, eger peygamberlik iddiasinda dogruyu söylüyorsan, hemen Sam'a git, çünkü Sam peygamberler ve mahser diyaridir.» demisler; Peygamber (Sailallahü Aleyhi ve Sellem) de buna inanarak ordusu ile yola çikmisti. Maksadi yalniz Sam'a gitmekti. Fakat Tebük'e vardigi zaman Teâ1a Hazretleri:
«Az daha seni bu yerden çikarmak için I2'âc edeceklerdi...»
âyet-i kerimesini indirdi ve yahudilerin su-i kasd yapmak istedikleri anlasildi. Bunun üzerine Resulüllah (Sailallahü Aleyhi ve Sellem) Medine'ye döndü. O sene Hicâz'da müdhis bir sicak ve açlik vardi. Diger bir rivayete göre bu gazaya sebeb: Bizanslilarin büyük bir ordu ile müslümanlarm üzerine hareket halinde olduklari sâyiasidir. Bu haberin tahkikine imkân bulunamadigi için Resulüllah (Sailallahü Aleyhi ve Sellem) derhal hazirlanarak yola çikmisti. cümlesinin asil ma'nasi:
«Yâ Resulüllah! Bize izin versen de su tasidigimiz develerimizi bo-gazlasak ve onlari hem yesek hem yaglansak a» demektir. Ancak buradaki yaglanma ta'birinden maksad araplarca ma'ruf olan yaglanma degil, iç yaglarindan istifade etmektir.
Nevâdih: Nâdiha'nin cem'idir.
Nâdiha : Üzerine su yüklenen disi devedir. Erkegine nâdih derler.
«Bize izin verirsen», «Müsaade buyurursan» gibi sözler büyüklere karsi gösterilecek en güzel terbiye ve nezâket örnekleridir. Büyüklere emir sîgasi kullanarak: «Sunu yap» dememelidir.
Deriden yapilan yaygi ma'nasma. gelen nita' kelimesi: nata', nat' ve nif sekillerinde de okunabilir.

Hadisten Çikarilan Hükümler:

1- Kumandanin izni olmadikça asker harbde kullandigi hayvan ve silâhini — kendi mülkü bile olsa — itlaf edemez. Zira bunu yapmak islâm ordusunu zayiflatir. Meger ki pek büyük bir maslahat veya mefsedetten dolayi telef etmis ola. O zaman caizdir. Çünkü zaruretler haram olan seyleri mübâh kilar.
2 - cümlesinin asil ma'nasi sudur:
«Derken Ömer geldi. Ve:
— Yâ Resûlallah, böyle yaparsan sirt azalir; dedi...» Hayvanin binilen yeri sirti oldugu için araplar binek hayvanlarina mecazen «zahr» yani sirt derler. Bîr âmir veya kumandanin emri altinda bulunan kimse, âmirinin yanlis bir hareketini görürse ona dogru buldugu hatt-i hareketi bildirerek verdigi emri geri aldirmaga çalisabilir. Hz. Ömer'in Peygamber (Salîalîahü Aleyhi ve Selîem)'e fikir beyân etmesi buna delildir.
3- Resûlüllah (Salîalîahü Aleyhi ve Sellem)'in Hz. Ömer'e: «Evet (haklisin)» buyurmasi ilk defa vermis oldugu izni nesihtir.
Yani evvelâ develerin kesilmesine izin vermis; sonra o izni feshetmistir.
4- Bu rivayette dahi Peygamber (Salîalîahü Aleyhi ve Sellem) in mu'cizesi göze çarpmaktadir.

46 — (28) Bize Dâvûd b. Ruseyd [167] rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-Velim ya'nî Ibni Müslim, Ibni Câbir'den [168] naklen rivayet etti.

[169] [170]

Ibni Câbir demis ki: Bana Umeyr b. Hânî' rivayet etti. Dedi ki: Bana Cünâdetii-bnü Ebî Ümeyye rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ubâde-tü'bnü's-Sâmit [171] rivayet eyledi. Dedi ki:

— Resûlüllah (Salîalîahü Aleyhi ve Sellem) :

Her kim seriki olmayan bir tek Ailah'dan baska ilâh olmadigina, Muhanv med'in onun kulu ve Peygamberi olduguna Isa'nin Allah'in kulu, kadin kuiu-nun oglu ve Meryem'e ilkâ ettigi kelimesi ve Ailah'dan bir ruh olduguna, Cennetin hak, cehennemin de hak olduguna sehâdet ederim derse Allah onu cennetin sekiz kapisindan hangisini dilerse ondan cennete koyar.»

buyurdular.

Imam Nevevi diyor ki:

«Bu hadîsin mevkî pek büyüktür. Akaide sâmil olan hadîslerin en cem'iyetlisi yahud en cemi'yetlilerinden biri budur. Çünkü Peygamber (Salîalîahü Aleyhi ve Sellem) birbirlerinden ayri muhtelif inançlarda bulunan bütün küfür milletlerinden sâdir olan küfür sekillerini bu hadîsde toplamis; ve baskalarina uymayan taraflarini su bir kaç harfle ihtisar edivermistir.

Hz. Isâ (Aleyhisselâm) 'a kelime adini vermesi: sair Âdem ogullari hilâfina babasiz dogdugu içindir. Zira Isa (Aleyhisselâm) sirf bir kelimesiyle olmustur. Herevi söyle demistir

Hz. Isâ (Aleyhisselâm) 'a Kelime adi verilmesi kelimesi sebebiyle dünyaya geldigindendir. Nitekim (rahmete sebeb oldugu için) yagmura da rahmet derler. Teâ1â Hazretlerinin onun hakkinda :

«Ailah'dan bir ruhtur» buyurmasi «Allahdan bir rahmettir» ma'nasi-nadir. Ibni Araf e :

«Bunun ma'nasi sudur: tsa babadan meydana gelmis degildir. Allah annesine ruhu üfürmüstür» demis; baskalari:

«Bu sözün ma'nasi: Allah tarafindan yaratilmistir: demektir.» mütâ-leasinda bulunmuslardir. Bu takdirde Isâ (Aleyhisselâm) *in Allah'a izafeti Nâkatullah ve Beytullah izafetlerinde oldugu gibi tesrif izafetidir. Yoksa bütün âlem A11ah Teâ1â'nindir. O'nun tarafindan yaratilmistir.»

Bu hususta Kaadi Iyâz da sunlari söylemektedir:

« Isâ (Aleyhisselâm)'& kelime denilmesi, Allah'in kelimesi sebebiyle dünyaya geldigi içindir. Sonra bu kelime hakkinda ihtilâf olundu. Bazilarina göre «Ol» kelimesidir. Bir takimlari; bu kelime Melek tara-

fmdan Hz. Meryem'e müjde olarak söylenen kelimedir.» demislerdir, tlka'in ma'nasi; vermektir. Hz. îsâ (Aîeyhisseîâm) 'a Rûhullâh denilmesi, onun Cibril (Aîeyhtsselâm) tarafindan annesinin gömleginin yenine üfürülen emr-i ilâhîden vücud bulmasmdandir... Ruhdan murad; hayattir; diyenler oldugu gibi: kendisine tâbi' olanlara burhan demektir; mütâleasmda bulunanlar da vardir.»

Ulemadan bazilarinin beyanina göre Peygamber (Sallaîîahü Aleyhi ve Sellem) hakkinda: «Allah'in kulu ve Resulü» denilmesi hiristi-yanlarla yahudilere ta'riz içindir. Çünkü Hiristiyanlar Hz. Isâ 'nin peygamberligini iddia etmekle beraber teslise yani üçlü ilâh'e kail olduklarindan Hz. îsâ'yi Allah tanirlar. Yahudiler ise Hz. îsâ'nin peygamberligini inkâr ile annesine zina iftirasinda bulunurlar.

Rivayete nazaran hiristiyan büyüklerinden biri Kur'an okuyan bir zâti:

Isâ Allah'in Meryem'e tevdî' ettigi bîr kelimesi ve Allah'dan bir ruhtur. [172]» ayet-i kerimesini okurken isitmis; ve:

«Isâ Allah'in Meryem'e tevdi' ettigi bir kelimesi ve Allah'dan bir cüz' oldugunu gösteriyor...» demis. Orada bulunanlar arasinda Hasan b. Ali b. Vâfid de varmis. Hiristiyana cevap vererek:

«Hak Teâlâ Hazretleri»

— «Allah göklerde ve yerde kendi (halkettikleri)nden neler varsa hepsini sîzin emrinize âmâde kildi. [173] buyuruyor.

Eger (ondan bir ruh) ta'birinden Isa'nin Allah'dan bir cüz* olmasi lâzim geliyorsa göklerde ve yerde bulunan her seyin de ondan birer cüz olmasi icâbeder, halbuki buna kail olan yoktur. Binaenaleyh (Ondan bir ruh) ta'birinden murad; olsa olsa onun halk ve icâd ettigi seylerdir;» demis. Bunun üzerine hiristiyan derhal müslüman olmus.

Bu hadîs, müslüman olmak için kelime-i sehadet getirmeyi sart gibi gösteriyorsa da Müslim Sarihlerinden e 1-Ü b b î bunun sart olmadigini :
«Allah bîrdir Muhammed Resülullah'dir.» demekle de Islama girilecegini söylüyor.

(...) BanaAhmed b. Ibrahim ed-Devraki rivayet etti. (Dedi ki): Bize Mühessir b, Ismail, [174] Evzâî'den, o da Umeyr b. Hânî'den naklen bu isnadda bunun gibi bir hadîs rivayet etti. Ancak o:
«Allah o kimseyi islemis oldugu amele göre Cennete koyar.» dedi. «Cennetin sekiz kapisindan hangisini dilerse ondan cennete koyar.» cümlesini zikretmedi.
«Allah o kimseyi islemis oldugu amele göre cennete koyar.» cümlesinden murad, imâm Nevevi'ye göre; netice i'tibariyle demektir. Yukarida görüldügü vecihle büyük günahlari varsa o kimse A11ah'm me-sietine baglidir. Azâb görse bile neticede yine cennetlik olur.

47 — (29) Bize Kuteybetü'bnü Said rivayet etti. (Dedi ki:) Bize Leys, [175] Ibni Aclân'dan,. [176] o da Muhammed b. Yahya b. Habbân'dan, o da [177] Ibni MuhayrizMen, [178] o da Sunâbihi' [179] den, o da Ubâdetü'b-nü's-Sâmit'den naklen rivayet etti. Sunâbihî söyle demis:
— Ubâdetü'bnü's-Sâmitîn yanina girdim. Kendisi Ölüra hâlinde idi. (Bunu görünce) agladim.
— Dut bakalim, niçin agliyorsun? Vallahi benden sahidlik istense senin için mutlaka sahidlik ederim. Bana sefaat hakki verilse senin için mutlaka sefaatte bulunurum. Gücüm yetse sana mutlaka faydali olurum, dedi. Sonra sunlari söyledi:
— Vallahi Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'den, içinde sizin _ için hayir bulunan hiç bir hadîs isitmemisimdir ki onu sizlere rivayet etmis olmayayim. Yalniz bîr tek hadîs müstesna! Onu da sizlere bu gün, son demimi yasarken söyleyecegim. Ben Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'i:
«Her kim Allah'elan baska ilâh olmadigina ve Muhammed'in Resûlüllah olduguna sehâdet getirirse Allah o kimseye cehennemi haram kilar.» buyururken isittim.
Hz. Suna b ihi 'nin aglamasi ya gördügü Ölüm izdirabina yahud bundan sonra Ubâde (Radiyallahu anh) 'dan istifâde edemeyecegine hamledilirse de en münasibi, huzur-i ilâhiye çikilacagini hatirladigi için aglamis olmasidir.
«Mehlen» Bana mühlet ver; müsaade buyur; manâsinda kullanilan ve fiilinin yerini tutan bir masdardir. Müfred, tesniye ve cem'i ile müzekker ve müennes halleri hep ayni sekilde kullanilir.
«fçinde sizin için hayir bulunan hiç bir hadîs isitmemisimdir ki onu sizlere rivayet etmis olmayayim.» ifâdesinin mefhumu muhalifinden anlasilan mâna —ki içinde hayir bulunmayan hadîslerdir— muhataplara nis-betledir. Yoksa her hadîsde hayir vardir.
Hadîs-i serifin bu cümlesinden pek âlâ anlasiliyor ki rivayeti gizlenen hadîslerin teklif yani emir ve nehiy ifade eden, delillerden olmamalari icabeder. Bu bâbta Kaadi îyaz sunlari söylemektedir :
«Bu hadisde Ubâdet ü'b nü'-s-Sâm it'in zarar ve fitneye sebeb olacagindan korktugu ve her aklin kaldiramayacagi bir seyi gizledigine delil vardir. Bu gizleme amel icâbetmeyen ve içinde hudud-i seriy-yeden bir hadd bulunmayan hadisde olur. Bunun gibi bir amel icâbetmeyen, zaruriyyattan da olmayan yahud avammin, akillari kavrayamayan veya râvisine yahud dinleyene bir zarari dokunacagindan korkulan hadîsleri, bâ husus münafiklara veya amirligi ve iyi nâmlari olmayan bir kavve Ebu SaId-i Hiidrî (R. AnhÜm) gibi birçok sahabe-i kirama yetismistir. Aslen Mekkeli ise de Beyti Makdis'de yasamis; Ömer b. Abdilaziz'in hilâfeti zamaninda vefat etmistirmin kim olduklarini tayine; digerlerini zem ve tel'ine mütaallik haberleri ashab-i kiramin terkettikleri çoktur.
cümlesi esas itibariyle :
«Nefsim kusatildi» demek ise de onunla :

Ecelim yaklasti; hayattan ümidimi kestim; son demimi yasiyorum»
mânalari kasdedilir. Esasen bu söz düsmanlari tarafindan her tarafi simsiki çevrilen ve kurtulus ümidi kalmayan kimsenin söyleyecegi sözdür.

48 _ (30) Bize Heddâb b. Hâlid [180] el-Ezdî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hemmâm [181] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Katâdo rivayet etti. (Dedi ki): Bize Enes b. Mâlik, Muâz b. Cebel'den naklen rivayet eyledi. Muâz sunlari söylemis :
— Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in terkisinde idim. Onunla aramizda semerin arka kasindan baska bir sey yoktu. (Bana)
«Ya Muâze"bne Cebel!» dedi. Ben:
«Lebb*»yk ya Fes^lâllah ve sa'deyk» dedim. Sonra biraz yürüdü, ve (yine .
«Ya Muâze'bne Cebel!» dedi.
«Lebbeyk ya Resûlâllah ve sa'deyk» dedim. Sonra biraz yürüdü, ve (tekrar):
«Ya Muâze'fane Cebel!» buyurdu. Ben:
«Lebbeyk ya Resûlâllah ve sa'deyk» dedim.
«Allahin kullari üzerindeki hakki nedir bilir misin?» diye sordu. Ben:
«Allah ve Resulü bilir» dedim.
«Gerçekten Allah'in kullan üzerindeki hakki ona ibâdet etmeleri ve kendisine hiç bir seyi ortak kosmamalaridir.» buyurdu. Sonra biraz daha yürüdü. Ve (yine): .
«Ya Muâze'bne Cebel!» dedi.
«Lebbeyk ya Resûlâllah ve sa'deyk.» dedim.
«Bunu yaptiklari takdirde kullarin Allah üzerinde hakki nedir, bitir misin?» dedi. Ben:
«Allah ve Resulü bilir.» dedim.
«Onlara azâb etmemesidir.» buyurdular.
Ridf: Hayvan üzerinde bulunan bir kimsenin terkisine yani arkasina oturandir. Kelimenin meshur rivayeti bu ise de Kaadi Iyaz'm beyânina göre (Radîf) seklinde rivayeti dahi varmis.
Rahl: Devenin semeridir. Atin egerine «Sere» esegin semerine «Ükâf» derler.
Mu'hiretü'r- rahl: Semerin arkasindaki kastir. Bu kelime muahhara dahi okunabilir. Ancak ayni manada «Âhiratü'r-Rahl» ta'biri daha çok kullanilir.
Hz. Muâz (Radiyallahu anh):
«Aramizda semerin arka kasindan baska bir sey yoktu.» demekle Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'e son derece yakin bulundugunu mubâlegali bir sekilde anlatmak istemistir.
Lebbeyk: Sana tekrar tekrar icabet eylerim demektir. Hacc bahsinde görülecegi vecihle bu kelimenin mânasi hakkinda bir kaç kavil daha vardir.
«Senin taatin üzreyim», «Mahabbetim sanadir» ilâh... gibi. Sa'deyk : Senin taatine tekrar tekrar yardim ederim, manasinadir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'in Hz. Muâz (Radiyallahu anh)*a tekrar tekrar nida buyurmasi, söyleyeceklerine bittekid ehemmiyet versin Ve dinleyecegi seylere karsi tamamiyle dikkatli bulunsun di-yedir. Filhakika bu maksadla bir kelimeyi üç defa tekrar buyurdugu Sa-hîhaynda sabit olmustur.
«Allah'in kullari üzerindeki hakki nedir bilir misin?» Buradaki soru için el-Übbî:
Bu hakikaten istifhamdir.» dedikten sonra sunlari söyler : «Allah'in kullari üzerindeki hakki, onlara farz kildigi seylerdir.» «Hakka's-sey'ü'»den alinmistir ki sabit oldu demektir. Kullarin Allah üzerindeki hakki ise, va'd-i sâdikiyle serân onlara verilmesi lâzim gelen seylerdir. Bazilari hakki söyle tarif etmislerdir.
Hak: Mevcud ve' mütehakkik olan yahud yüzde yüz vücud bulacak olan her seydir. Meselâ Allahü Teâlâ ezelen ve ebeden mevcud olan Haktir.
Ölüm, cennet ve cehennem haktirlar. Çünkü yüzde yüz vâkidirler. Bîr söz için «Bu söz haktir.» denirse bunun

mânasi; onunla haber verilen sey muhakkak olacaktir; tereddüd götürmez; demektir.
Bazi ulemaya gör ^ Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'in : «Kullarin Allah üzerindeki haklari...» buyurmasi, A11ah'm kullari üzerindeki hakkina mukabele olmak içindir. Yoksa kullarin Allah Teâlâ üzerinde bir hakki olamaz. Bu söz bir kimsenin arkadasina:
«Hakkin bende mahfuzdur» demesi kabilinden de olabilir. Bundan maksad; sana vadettigim seyi bende hakkinmis gibi muhakkak surette yapacagim demektir.
«Allah'in kullari üzerindeki hakki, ona ibâdet etmeleri ve kendisine hiç bir seyi ortak tasmamalaridir.» ifadesinde ibadetle sirk kosmamayi niçin bir yerde zikrettigini kitabimizin besinci hadîsinin serhinde gördügümüz için tekrar etmiyoruz.

49 — (...) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebu'l- Ahvas Sellâm b. Süleym, Ebû tshâk'dan, o da Amr b. Meymûn'-dan, o da Muâz b. Cebel'den naklen rivayet eyledi. Muâz söyle demis:
— Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'in terkisinde Ufeyr denilen bir merkebin üzerinde idim.
«Yâ Muâz! Allah'in kullari üzerinde, kullarin da Allah'in üzerinde hakki nedir bilir misin?» buyurdu. Ben:
«Allah ve Resulü bilir.» dedim.
aGerçekten Allah'in kullari üzerindeki hakki: Allah'a ibâdet etmeleri ve ona hiç bir seyi ortak kosmamalaridir. Kullarin Allah Azze ve Celle üzerindeki hakki Ise ona hiç bir seyi ortak kosmayan kimseye azâb etmemesidir.» buyurdular. Ben:
«Yâ Resul âli ah! (Bunu) insanlara müjdelemeyeyim mi?» dedim. — «Müjdeleme zira güvenirler.» buyurdu.
Kendilerine her harami mubah i'tikad eden Ibâhiyye serserilerinin kulaklari Çinlasin! Maalesef muhitimizde (ie sik sik tesadüf edilen bu seytanlarin kahvehanelerde ve ötede beride rastladiklari saf Müslümanlara karsi birer evliya kesilerek, bazi âyet ve hadîslerden dem vurarak kendi dalâletleri yetmiyormus gibi onlari da idlâl etmeye çalistiklarini duyuyoruz. Bu münasebetle birkaç kelime söylemek zaruretini hissettik.
Nefislerinin esiri olan bu saskinlara ilm-i kelâmda «Ibâhiyye taifesi» denilir ki, dala-"" let firkalarinin en menfur ve en mel'unlanndan biridir. MuhitimizdekI sâliklerinin ne derece kidemli olduklarim bilemem; fakat firkanin târihi eskidir. Sanina yarasir ta'birle söy-
lemek lâzim gelirse, o da sâir dalâlet firkalariyle yasittir! Bunlar akillarinca: «
âyet-i kerîmesini Islerine elverisli bulmus ve o mübarek âyeti o gün bu gün bâtil da'valanna delÜ gösteregelmislerdir. Âyet-i kerîmeye söyle ma'na verirler: cAl-lah'i ilm-i yakîn ile bilinceye kadar kendisine ibâdet et.» (Sûre-i Nahl, âyet; 99).
DIyorlarmis ki: «Arif bîllâh olan veliden bütün. teklifler sakit olur; yâni artik ona her haram mubahtir. Ibâdet de yoktur. Bizler de ermis bulunuyoruz; binaenaleyh bize ibâdet farz degildi. Bizim surda oturup sohbette bulunmamiz câhillerin namazindan bin kat evlâdir...>
Kendilerine bilfarz Peygamber (SA.V.)'in bir vakit namaz borcu kalmadan dünyadan gittigi batirlatilsa hemen: «Sen ona bakma, o baskalarina ögretmek için kilmistir..,> diye cevap verirlermis.
Halbuki âyet-i kerîmenin ma'nasi: Sahabe, tabiîn ve bütün müctehidlerin icmaile söyledir : «Sana Ölüm gelinceye kadar Rabbine ibâdet et.» Nitekim Fahr-i Kâinat (S.A.V.) Efendimiz de böyle yapmistir. Hattâ birkaç defa bayilmasina ragmen Ölüm döseginden kalkarak namazini kilmak istemis. Nihayet kendinde oturacak kadar derman bulunca son namazini oturdugu yerden kildinnistir. Resûlullah (S.A.V.); «Allah'i en iyi bileniniz benim» buyururken elbet de hiç bir Müslüman Allah'i ondan daha Iyi bildigini iddia edemez. Su halde Allah'i herkesden daha iyi bilen ve Allah'in en sevgili kulu oldugunda zerre mikdari süphe bulunmayan ahîrzaman peygamberi Muhammed Mustafa (S.A.V.) den ve diger peygamberlerden hiç bir teklif sakit olmayacak da bütün menhiyati rahatça Icra etsinler diye bir alay serseriden bütün teklifler sakit olacak öyle mi!?... Maskara heriflerin kendilerine verdikleri payeye bakiniz!.. Yedikleri herzeleri mesru' gösterebilmek için tâ nerelere uzaniyorlar!...
Su nâtik hayvanlarin nasil konustuklarini görmek için biz de kendilerine bazi sualler soralim:
a) Hazreti' Peygamber (S.A.V.) ümmetine ögretmek için Ibâdet etti ise sizin gibi ibâdet kaçkinlarina ibâdet

ögretmeye çalismasi abesle istigal degil midir? Öyle ya ibâdet yapmayacak bir kimseye ibâdet ögretmenin hikmeti ne olabilir?
b) Peygamber (S.A.V.) ibâdetleri ashab-i kirâmma ögretmistir. Acaba onlardan kaç tanesi bir vakit namazim birakmistir.
c) içlerinden birçoklari hayatlarinda cennetle müjdelenen bu zevat sizin derecenize yükselemediler mi dersiniz?
d) ögreten hoca ömrü boyunca çalissin, ögrenen ise yapmamak için ögrensin!.. Ve yapmadigindan mes'ul olmasin!.. Iste Resûlullah (S.A.V.) e nisbeüe sizin haliniz!.. Böyle bir saltanat dünyanin neresinde görülmüstür? ..
e) Peygamber (S.A.V.) Hz. Muâz'a: «Müjdeleme! Çünkü ona güvenirler» yâni ibâdet etmeyip tembel tembel oturur kalirlar; buyuruyor. Buna sizler ne buyurursunuz?..
Ufeyr: Peygamber (Saliailahü Aleyhi ve Sellem)'in merkebinin ismidir.Ash a'fer olup terbim suretiyle tasgir yapilmistir; nitekim ayni usulle (esved) kelimesinin tasgiri de (süveyd) gelir. Bu kelimeyi Kaadi Iyaz gufeyr seklinde zaptetmisse de, bunun hata oldugu beyan edilmistir. Resûlullah (Sallatîahü Aleyhi ve Selîem) 'in merkebinin meshur ismi Ya'fur'dur. Bu hayvanin Haccetü'1-Vedâ' da öldügü söylenir.
Zahire bakilirsa bu rivayet yukarikinden baska olmalidir. Çünkü yu-kariki rivayette «Mu'hiratu'r-Rahl» tabiri kullanilmistir.
Deve semerinin arka kasi mânâsina gelen bu tâbir, binilen hayvanin deve oldugunu gösterir. Maamâfih mezkûr tâbirden:
«Deve semerinin arka kasi kadar» mânasi kasdedilmis de olabilir. O takdirde iki rivayette bahsedilen hadise bir olur.

50 — (...) Bize Muhammed b. el Müsennâ ile Ibni Bessâr rivayet ettiler. Ibnü'I-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Ca'£er rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Ebû Hasîn [182] ile Es'as b. Süleym'den [183] naklen her ikisinin Esved b. Hilâl'i [184] Muâz b. Cebel'den hadîs rivayet ederken isittiklerini anlatti. Muâz (Radiyallahu anh) söyle demis:
— Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
— «Yâ Muâz, Allah'in kullari üzerindeki hakki nedir bilir misin?» dedi. Muâz :
— Allah ve Resulü bilir, cevâbim verdi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ;
«Allah'a ibâdet olunmak ve ona hiç bir sey ortak kosulmamaktir.» buyurdu. (Yire) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): bunu yaptiklari takdirde kullarin Allah üzerindeki hakki nedir bilir misin?» buyurdu. Muâz
(tekrar) :
— Allah ve Resulü bilir, cevabim verdi. Bunun üzerine Resûlüllah
(Sallalhhü Aleyhi ve Sellein): «onlari azâb etmemektir.» buyurdular.
ibaresi hakkinda Ebû Amr Ibni Salâh sunlari söylemistir
«Esâs nüshalarda kelimesi mansûb olarak da rivayet edil-Wstir. Cümle üç vecih arasinda tereddüd'de kalmak sartiyle bu dogrudur. Üç vecihden birincisi fiili: seklinde müzekker gaib olarak okumaktir.
Mânasi: «Kulun Allah'a ibâdet etmesi; ona hiç bir seyi prtak kosmamasi» demek olur; ki en güzel vecih de budur.
Ikincisi: okumaktir. Bu vecih (senin ibâdet etmendir;
mânasina gelir ve fiil) muhâtab okunur. Muhâtab; Muâz (Radiyallahu anh) oldugu için hitâb hassaten onadir. Ondan baskalarina da tenbih suretiyle delâlet eder.
Üçüncüsü: seklinde fiili meçhul okumakla olur. Bu tak-dirde: kelimesi meful-i bih degil, masdardan (yâni mefulü mutlak olan «isrâken» den) kinaye olur. Nâib'i fail de cârr ve mecrurdur. Rivayet bu üç vecihden birini tayin etmedigine göre bu hadisi rivayet eden bizlere düsen vazife üç vechi de birer birer söylemektir. Tâ ki üç vecihden hangisiyle söyledi ise onu yüzde yüz zikretmis olalim.»

Imam Nevevi, Ibni Salâh 'm yukaridaki sözünü naklettikten sonra:
«Bizim zikrettigimiz ilk sekil ham rivâyeten hem manen dogrudur.» demistir.

51 — (...) Bize el-Kaasim b. Zekeriyya rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hü-seyn [185], Zâide'den, [186] 0 da Ebu Hasîn'den, o da Esved b. Hilâl'den naklen rivayet eyledi. Esved demis ki: Muâz'i,
— Beni Resulüllâh (Sallailahü Aleyhi ve Seilem) çagirdi. Hemen kendilerine icabet eyledim.
«Allah'in insanlar üzerindeki hakki nedir bilir misin...» buyurdular... derken isittim. Râvî, hadîsi yukariküerin rivayetleri gibi nakletti.
Yani Imam Müs1im'in bu dördüncü rivayetteki seyhi el-Kaasim b. Zekeriyya dahi bu hadîsi, daha önceki rivâyetlerdeki seyhleri Heddâb, Ebû Bekir b. Ebî Seybe ve Mu-hammed b. Müsennâ ile Ibni Bessar'm rivayetleri gibi nakletmistir.
Bu rivayette zikri geçen Hüseyn kelimesi bütün esas nüshalarda (sin) ile yazilidir. Ancak Kaadi Iyaz bazi esas nüshalarda bu kelimenin (sâd) ile Husayn seklinde yazildigini söylemisse de mezkûr sekil dogru degildir. Çünkü Husayn nâminda bir râvinin Zâide'den rivayette bulundugunu bilen yoktur. Ondan bir çok yerlerde hadîs rivayet eden râvi Hüseyn b. Ali el-Cu'fi idir.

52 — (31) Bana Züheyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ömer b. Yunus el Hanefi [187] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ikrimetü'bnü Ara-mâr [188] rivayet eyledi. Dedi ki: Bana Ebû Kesir [189] rivayet etti. Dedi ki: Bana Ebû Hüreyre rivayet etti. Dedi ki:
— Bir cemaatin içinde Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve SelIein) 'in etrafinda oturuyorduk. Yanimizda Ebû Bekir'le Ömer de bulunuyorlardi. Derken Resûlüllah (SallaUahii Aleyhi ve Sellem) aramizdan kalkti gitti; ve yanimiza dönmesi biraz gecikti. Biz kendisine bir kötülük yapilmasindan korkarak endiseye düstük. Ve hemen kalktik. Ilk telâsa kapilan ben idim iiesulülîâh (Sallallahü Aleyhi ve Sellemfi aramaga çiktim. Nihayet Ensar-dan beni Neccâr'a aid bir bahçeye gelince acaba bir kapi bulabilirmiyim diye onun etrafini dolastim. Fakat bulamadim. Birde baktim ki akar bir kuyudan (meydana gelen) bir râbî' bir bahçenin içine giriyor. —Rabi': kanal dernektir—. Ben derhal tilkinin büzüldügü gibi büzülerek Kesu-lüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in yanma giriverdim.
«Sen Ebu Hüreyre misin?» diye sordu.
«Evet yâ Resulâllah» dedim.
«Niye geldin?» dedi.
«Aramizda idin. Sonra birden kalkdin, gittin; ve yanimiza dönmekte geciktin. Dogrusu sana bir kötülük yapilmasindan korkarak endiseye düstük. Ilk endise eden de ben oldum da su bahçeye kadar geldim ve hemen tilkinin toparlandigi gibi toparlan (arak içeri dal)dim. Öteki insanlar da ar-kamdadir.» dedim. Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Yâ Ebâ Hüreyre!» dedi; ;ve bana ayakkaplarini vererek:
«Su iki tek ayakkabimi götür. Bu bahçenin arkasinda kalbi yüzde yüz inanarak: «AHah'dan baska hiç bir ilâh yoktur.» diye sehâdet getiren her kime rast gelirsen onu hemen cennetle müjdele.» buyurdular.
Ilk rastlndigim Ömer oldu. (Bana)
«Bu ayakkabilar nedir ya Ebâ Hüreyre?» dedi.
«Bunlar Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'\n ayakkablaridir. Beni bunlarla gönderdi ki, kalbi yüzde yüz inanarak "Allahdan baska hiç bir ilâh yoktur." diye sehâdet getiren kime rastlarsam onu cennetle müj-deleyecegim» dedim. Bunun üzerine Ömer eliyle iki mememin arasina vurdu. Ben de oturagimin üstüne düstüm. Ömer:
«Geri dön yâ Ebâ Hüreyre!» dedi. Ben de Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanina döndüm. Ama

nerde ise aglamak üzere idim. Ömer beni tâkib etmis. Bir de baktim izimden geliyor. Resûlüllah. (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Ne oldu sana Yâ Ebâ Hüreyre?» dedi.
-Ömere rastgeîdim. Benimle gönderdigin haberi kendisine söyledim. Bunun üzerine Ömer iki mememin arasina Öyle bir vurus vurdu ki, kalçamin üstüne düstüm.-Bana: geri dön!» emrini verdi; dedim. Resûîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona) :
«Yâ Öme.i Bu yaptigina seni sevkeden nedir?» dedi. Ömer:
«Yâ Rcsûlâllah! Annem babam sana feda olsun! Sen, kalbi yüzde yüz inanmis olarak Alîah'dan baska hiç bir ilâh yoktur dîye sehâdet getiren kime rastlarsa onu cennetle müjdelesin diye Ebû Hüreyre'yi ayakkabla-nnla gönderdin mi?» dedi. Resûîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Evet» buyurdular. Ömer :
«Aman yapma! Zira, korkarim insanlar buna güvenip kalirlar. Binaenaleyh birak sunlari amel etsinler.» dedi. Resûlüllah (Sallallahü Albyhi ve Sellem) de:
«Öyle ise birak sunlari!» buyurdular.
«Telâsa düstük ve hemen kalktik...» Kaadi ym beyânina göre feza' kelimesi üç mânâda kullanilir :

a) Korkmak
b) Ehemmiyet vermek; sitab etmek;
c) Yardimda bulunmak.

Burada bu mânâlarin üçü de sahindir. Birinci ihtimale göre mânâj: «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in tevkif edilmis olmasindan korktuk.» Ikinciye göre:
«Telâsa düstük ve hemen ayaga kalktik.» üçüncü ihtimâle göre : «Telâs ettik ve derhal yardima kalktik...» demek olur.
tâ'birI üzerinde de üç vecih rivayet olunmustur.
1- Hârice bi'rin sifatidir; sifatla mevsuf tenvinlidirler; ve «Akan kuyu» mânasini ifâde ederler.
2- seklinde olup bi'r tenvhilidir. Hâricenin sonundaki (ha) zamirdir. Yani: «Bahçenin disindaki bir kuyudan» mânasma gelir.-
3 - seklindedir. Yani. bi'r Hâriceye muzaftir. Hârice bir
adamin ismidir. Terkib: «Harice kuyusu» mânasina gelir.
Bu üç vecihin meshur olani birincisidir. Üçüncüsüdür diyen de olmussa da ulema buna muvafakat etmemislerdir.
Bi'r: kuyu mânasina gelen müennes bir kelimedir. Hemzesini tahfif ederek «Bîr* de okunabilir. Cenri killeti: «Eb'âr» gelirse de çok defa kelimenin hemzesi kalb ve nakil adiler ek «Âbâr» denilir. Cemi' kesreti «Biâr» gelir.
kelimesi seklinde de rivayet edilmisse de
birinci rivayet daha dogru ve mâna itibariyle daha muvafiktir. Çünkü «îhtefeztü» dar yere girebilmek için büzüldüm toplandim manasinadir. Ekser-i ulemanin kavli de budur. «Ihtefertü» ise yeri kazdim demektir ki, buraya pek yakismaz.
Resûlüllah (SaUallahü Aleyhi ve Sellem) rm ayakaplarim Hz. Ebû Hüreyre 'ye vermesi, onu gördügüne bir alâmet olsun ve onun tarafindan kendilerine söyleyecegi seyleri daha kolay kabul etsinler di-yedir.
«... Kalbi yüzde yüz inanarak «Allah'dan baska hiç bir ilâh yoktur» diye sehâdet getiren her kime rast gelirsen onu hemen cennetle müjdele» ifadesinden murad:
«Bu sifat khnde bulunursa onun cennetlik olacagini haber ver» demektir. Yoksa Hz. Ebû Hüreyre'ye bu sekilde imân eden kimseleri bilmesi emredilmemistir. Çünkü imân kalb isi oldugu için bunu bilmeye imkân yoktur.
Hadis-i serifin bu cümlesi: «Iman etmis olmak için kalple tasdik ve dille ikrar lâzimdir; sadece bunlardan biri kâfi degildir» diyen ehl-i hakkin mezhebine delildir.
ifadesi bütün esas nüshalarda bu sekilde tesbit edilmistir. Ibare dogrudur; ve söyle halledilir: kelimesi muzmer ile nasbedümistir. Cümlenin geri kalan tarafi ise takdirinde mübtedâ ve haberdir.

Ömer (Radiyallahu anh) 'm Hz. Ebû Hüreyre 'nin gögsüne vurmasi onu yere sermek veya ona eziyet etmek için degil, söyledigi sözden vazgeçirmek içindi. Bu hususta Kaadi Iyaz ile diger ulemadan bazilari sunlari söylemislerdir.
«Ömer (Radiyallahu anh) 'm fiili ve Peygamber (SaUallahü Aleyhi ve Seîlem)'e müracaati, ona itiraz ile emrini kabul etmemek degildir. Çünkü Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Hz. Ebû Hüreyre ile gönderdigi sözde ümmetinin gönlünü almak ve onlara müjdede bulunmaktan baska bir sey yoktu. Binaenaleyh Ömer (Raâiyallahu anh) ümmet bu müjdeye güvenerek amel ve ibâdeti terk ederler endisesiyle onun gizlenme3I ve bu gizlenmenin rnüslümanlar için o pesin müjdeden daha hayirli olacagi rnutâleasmda bulunmustu. Nitekim fikrini Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e arzedince onun bu fikrini tasvib buyurdular.»
Ist: dübür, kiç manasinadir. Böyle yerlerde kelimenin hakikatini söy-lemekde utanmayi Icâbedecek bir sey yoksa da bütün bu gûnâ gizli yerlerde müstehab olan, onlari burada oldugu gibi kinaye sözlerle ifâde etmektir. Kur'an-i Kerîm ve sünnet-i Nebeviyye hep bu âdâb üzere gelmislerdir. Fakat icâbinda kelimenin hakikati sarahaten zikredilir.

Hadisden Çikarilan Hükümler :

1-Hükümdar veya herhangi büyük bir zât bir hususta fikir beyan eder de tebaasindan biri onun fikrine muhalif mutâleada bulunursa, büyügün gözden geçirmesi için mutaleasmi ona arzetmesi gerekir. Sayed mutaîeasi dogru ise büyük onu kabul eder; degilse yanildigi yeri söyler.
2-Âlim; ögretmek, fetva vermek gibi bir maksadla talebesi arkadaslari ve diger kimselerle oturur.
3-Isimleri sayilamayacak kadar kalabalik bir cemaat zikredilecegi zaman esrafdan bir kaçinin adi söylenerek : «filân, filân ve daha baskalari...» seklinde sözü kisaltmak caiz hatta güzel bir usuldür,
4-Ashab-i kiram Peygamber (SaUallahü Aleyhi ve Sellem) 'in hukukuna son derece riâyet eder; ona sefkat gösterir, basina gelen bir musibetten dolayi pek üzülürlerdi.
5-Hükümdarlar tebaalarinin yararina olan seyleri istihsâle, zararina olanlarin Ise önünü almaya gayret ederler.
6-Aralarindaki dostluk ve sâireden dolayi razi olacagini bildigi bir kimsenin milkine izinsiz girmek caizdir. Çünkü Hz. Ebu Hüreyre o bahçeye izinsiz girmis; Peygamber (SaUallahü Aleyhi ve Sellem) de bir sey demeyerek onu takrir buyurmustur. Izin meselesi sâde milkine girmeye de mahsus degildir. Hayvanina binmek, âletinden istifâde etmek, yemegini veya meyvesini yemek yahud alip evine götürmek ve saire hep ayni hükümdedirler. Selef ve halef ulemanin cumhuru buna kaildirler. Ancak Ibni Abdilb er r bu meselenin yalniz yenilip içilen seylerle onlara benzeyenlere mahsus olduguna, altin ve gümüs gibi seylere sâmil olmadigina icmâ-i ümmet bulundugunu söylemisse de bu icma' iddiasi mutlak surette kabul edilmemistir. Çünkü sahibinin yüzde yüz arazi olacagi bilindigi takdirde bu gibi mallarda da izinsiz tasarruf caizdir. Tasarruf, riza gösterecegi süpheli oldugu zaman caiz degildir.
7- Hükümdar veya tebaadan biri, tabi'lerine .bir alâmet göndererek kendisini onlara tanitmasi ve bu suretle endiselerinin önünü almasi
caizdir.
8- Ebedi cehennemden kurtaracak iman, kalple tasdik, dille ikrar'in mecmu'udur. Yalniz biri kâfi degildir.
9- Bilinmesi zaruri olmayan bazi bilgileri bir maslahattan veya mef-sedetten dolayi ögretmemek caizdir.
10- Bir kimsenin baskasina: Annem babam sana feda olsun demesi caizdir. Yalniz Kaadi Iyâz selefden bazilarinin bunu mekruh saydigim ve «Müslümanla feda yapilamaz» dedigini söylerse de sahih hadisler bunun mutlak surette — yani feda edilen müslüman olsun olmasin, diri olsun, ölü olsun— cevazina delâlet etmektedirler.
11- Peygamber (SallaUahÜ Aleyhi ve SeHemyin huzurunda as-I habdan biri ictihadda bulunabilir.

53 (32) — Bize Ishâk b. Mansûr [190] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muâz b. Hisâm [191] haber verdi. Dedi ki:

Bana babam, Katâde'den [192] rivayet eyledi. Demis ki: Bize Enes b. Mâlik rivayet etti ki:
—Nebiyullah (SaihiUahii Aleyhi ve Scîlein) , Muâz b. Cebel terkisiikjje oldugu halde deve semerinin üzerinde imis.
«Yâ Muâz!» diye seslenmis. Muâz:
«Lebbcyk yâ Rcsufiillah ve sa'deyk» demis. Resulüllah (Salîallami Aleyhi ve Selle m) yine:
«Yâ Muâz!» diye nida etmis. Muâz:
«Lebbeyk yâ Rasulâllah ve sa'deyk.» demis. Peygamber (Sallal^ü Aleyhi ve Sellem) tekrar:
«Yâ Muâz!» demis. Muâz:
«Leblieyk yâ Rasulâllah ve sa'deyk» diye mukabele etmis. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Allahdan baska ilâh olmadigina, Muhammed'in onun kulu ve Resulü olduguna sehâdet getiren hiç bir kul yoktur ki Allah onu cehenneme haram kilmasin.» buyurmuslar. Muâz:
«Yâ Resulâllahî Bunu insanlara haber vereyim de sevinsinler mî?» demis. Fahr-i Kâinat (Sallallahü Aleyhi ve Sellem
«Amma o takdirde buna i'timâd ederler (de ameli boslarlar) buyurmuslar. Bunun üzerine Muâz da onu (tâ) ölürken günahi boynundan gitsin diye haber vermis.
Hadis müttefekun aleyhtir. Buhari onu ilim bahsinde zikretrhistir. cümlesi Hz. Enes tarafindan rriüdrecdir.
Teessüm : günahdsn çikmak ma'nasinadir. Bu cümlenin ma"nasi sudur: Hz. Muâz (Radiyallahu anh) kendi ölümü ile zayi olup gidecek bir ilim biliyordu. Yani kendinden baska kimsenin bilmedigi bir sey biliyordu. Binaenaleyh kimseye söylemeden ölürse bir ilmi gizlemis ve onu teblig hususunda Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in emrine imtisal etmedigi için günaha girmis olmaktan korktu; da ihtiyatla hareket etti: ve bu hadisi ölürken haber verdi.
Hz. Muâz 'm su hareketi gösteriyor ki, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadisi baskalarina haber vermekten kendisini tahrimen men'etmemis, zira tahrimen men'etse idi onu ebediyyen kimseye söylemezdi.
Kaadi Iyaz söyle diyor:
«Ihtimal ki Muâz, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) den nehî mâ'nasini anlamamistir. Lâkin Ebu Hureyre 'nin rivayet ettigi :
(Allah'dan baska ilah olmadigina kalbi kanarak sehâdet getiren kime rastlarsan onu hemen cennetle müjdele...» hadisinin delaletiyle ashaba yap-mDk istedigi tebsirden burada azmi kirilmistir. Yâhud hadisin ma'na-si sudur: Ihtimal Peygamber (SaUaüahü Aleyhi ve Setîemj'in Hz.
Ebû Hüreyre'ye emir verdigini Muâz (Radiyallahu anh) bu hâdiseden sonra duymur da bildigi bir ilmi gizlemis ve bu sebeple günaha girmis olmaktan korkmustur. Yâhud Muâz (Radiyallahu anh) nehyi: (herkese, yaymamak) ma'nasina hamletmistir.»
Ebû Amr Ibni Salâh bu son ihtimali ihtiyar etmis ve sunu söylemistir:
.«Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Selletn) bu haberi bilgisi ve tecrübesi olmayan bazi toy kimseler duyar da aldanarak, buna i'timâd eder ve ameli birakirlar endisesiyle Muâz (Radiyallahu anh) 'a umumi müjdeyi men'etnüs, fakat aîdanmayacaklanndan ve i'timad edip ibâdetleri birakmayacaklarindan emin oldugu ehl-i marifetten bazi zevata hususî olarak haber vermistir. Onu Muâz'a da haber vermis; o da ayni yolu tutarak bu haberi ehil gördügü hususî zevata haber vermistir. Resulüllah (Sallalhihü Aleyhi ve Sellem)'in Ebû Hüreyre hadisinde emrettigi tebsir ictihâd degismesindendir. Filvaki' Peygamber (SallallahU Aleyhi ve Selle m) "'e ietihad hem caizdi; hem de muhakkikin ulemaya göre vâki'di. Onun diger müetehidler üzerine meziyyeti vardir. O içtihadinda hatâ ederse, hatâsi ürerine birakilmaz Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem)'e içtihadi caiz görmeyen ve:
«Ona dinî hususâtta vahiyden baska suretle konusmak caiz degildir...» diyenlere göre ise Ömer (Radiyallahu

anh) iîe konusurken ona cevap verdigi sekilde vahiy inerek sabik vahyi neshetmis olmasi mümkündür...»
Resulüllah (Sallalîahü Aleyhi ve Sellem) 'in içtihadi meselesi etrafinda tafsilât vardir. Dünyevî hususlara dair ietihâdda bulunmasinin caiz oldugunda bütün ulemâ müttefiktirler. Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) bilfiil bu gûnâ ictihadlarda bulunmustur.
Dinî hususlarda dahi ekseri-i ulemâya göre ictihâd edebilir. Zira ictihâd Peygamber (Sallalîahü Aleyhi ve Sellem) 'den baskalarina caiz olunca Ona caiz olmasi evleviyyette kalir.
Cübbâi ile ogluna ve Imamiyye taifesine göre Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Sellem)'e dinî ahkâm hususunda ictihâd caiz dagildir. çünkü o yakînen bilmeye muktedirdir.
Bazilari Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) hakkinda yalniz harplerde içtihadi caiz görürler, sair umurda Içtihadinin caiz olmadigina kaildirler.
Bir takimlari da hangi hususa âid olursa olsun ictihâd etmesinin caiz olup olmadigina dair bir sey söyleyemeyip tevakkuf etmislerdir, tmâmül Haremeyn bunlardandir.
Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) 'in ictihâd etmesini caiz gören cumhur da bilfiil ictihâd edip etmediginde ihtilâfa düsmüslerdir. Ekseriyete göre Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) ictihâd etmistir.
Bazilari ictihâd etmedigine kail olmus; bir takimlari da tevakkuf etmislerdir.
Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellemj'e içtihadin caiz olduguna ve bilfiil ictihâd ettigine kail olan- ekser-i ulema dahî içtihadinda hatâ etmek caiz midir degil midir meselesinde ihtilâf etmislerdir. Muhakkik ulemaya göre caiz degildir. Bir çok ulemaya göre caiz ise de hatasi üzerine ikrar edilmez; bilâkis hatasi kendisine tenbih olunur.

Hadisden Çikarilan Hükümler;

1- Ilim hâsseten iyi anhyan ve iyi belleyen kimselere emanet edilir. Ehli olmayan anîayissizaira verilemez,
2- Iki kisi bir hayvana binebilir.
3- Hz. Muâz'm Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) nezdinde pek büyük bir mevkii vardir.
4- Bir kimse hükümdarin kendisine bildirdigi bir sirri baskasina söyleme izni olup olmadigini ona sorabilir.
5- Bir nükteden dolayi bîr söz tekrar edilebilir.
6- Çagirana lebbeyk ve sa'deyk diye icabet edilebilir,
7- Bu hadisde ehl-i tevhide pek büyük müjde vardir.

54 (33) - Bize Seybân b. Fcrrûh [193] rivayet etti. (Dedi ki): Bize süleymân ya'ni Îbni'î-Mugira rivayet etti. Dedi ki: Bize Sabit, [194] Enes). Mâlik'den naklen rivayet etti. Enes demis ki: Bana Mahmud b. Ra-îî' [195] Itbân b. Mâlik'den [196] rivayet etti. Mahmud söyle demis:
— Medine'ye geldim. Az sonra Itbân'a rastladim; ve:
— Senden kulagima bîr hadis geldi, dedim, Itbân sunlari söyledi:
— Gözüi.ie bir sey ariz oldu da Resuîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) i haber yolladim; Bana kadar gelerek evimde namaz kilmam, bunu mü-teakib evimi namazgah yapmayi arzu ettigimi söyledim. Itbân (sözüne devamla) dedi ki:
— Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Allah'in diledigi ashâbiyle birlikte geldi ve içeri girdi. O evimde namaz kiliyor; ashabi da aralarinda konusuyorlardi. Sonra mevzu-i babs olan seylerin en çogunu ve en büyügünü Mâlik b. Dühsum'a isnâd ettiler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve SeUem)fin ona beddua etmesini ve bu sebeble onun helak olmasini dilediklerini, onun basina bir telâ gelmesini arzu ettiklerini söylediler. Derken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazim bitirdi ve «Bu adam Aliahtan baska ilâh olmadigina, benim Allahin peygamberi olduguma sehâdet etmiyor mu? dedi, Ashâb:

— Amma o tunu kalbinde olmadigi halde söylüyor, dediler. Resuîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Allah'dan baska ilâh olmadigina, benim de Resûiullah olduguma sehâdet getiren hiç bir kimse yoktur ki (cehennem) ates(in) e girsin yahud onu tatsin.» buyurdular.
Enes demis ki:
«Bu hadis benim hosuma gitti, de ogluma: bunu yaz! dedim. O da yazdi.»
Bu hadisde : «Gözüme bir sey ariz oldu...» denilmis, diger bir rivayette o seyin körlük oldugu beyan edilmistir. Su halde birinci rivayetteki «bir sey» ta'birinden gözlerinin tamamen görmez oldugunu anlatmak istemis olmasi ihtimâl dahilinde oldugu gibi gözlerinin zayifladigim kasdetmis olmasi da muhtemeldir. Bu takdirde ikinci rivayette gözlerinin zayiflamasina mecazen körlük itlâk etmis olur. Çünkü göz zayifligi körlüge yakindir; hatta körlügün hafif seklidir.
ifâdesindeki «Kubr» kelimesi «Kibr» seklinde de okunmustur. Cümlenin ma'nâsi:
«Mevzu-u bahsolan seylerin en çogunu ve en büyügünü Mâ1ik b, Dühsum'a isnâd ettiler» demektir. Orada haklarinda söz edilenler münafiklardi. Onlarin çirkin halleriyle kötü icrââtindan ve müslümanlara reva gördükleri zahmetlerden bahsedilmis; binnetice kabahatin büyügü Mâlik b. Duhsum'a yükletilmisti. Halbuki Hz. Mâlik (Radiyallahu anh) ensardan olup Bedir gazasina da istirak etmisti. Ondan asla nifak beklenemezdi. Müslüman olduktan sonra yaptigi bütün icraat böyle bir itham altinda kalmasina manî' idi. Bundan dolayi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ashabin.bu husustaki fikrine istirak etmemis : Allah 'dan baska ilâh yoktur; Muhammed O'rmn Resulüdür diye sehâdet eden bir zâtin cehenneme girmeyecegini bildirmisti. Buhâri'nin rivayetinde :
«Görmüyormusun Allah' dan baska ilâh yoktur; dedi. Bununla o, A11ah'in rizasini dilemistir...» buyurulmustur. Böylece Resuîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onun bu sehâdet i samimâne getirdigine sehâdet eylemistir, Binaenaleyh Hz. Mâ1ik'in imâninin sadâkat ve samimiyetinde asla süphe etmemek gerekir.
Dühsum kelimesi, ed-Dühaysûm, Dühsun, ed-Dühaysun ve ed-H)ihsin sekillerinde rivayet olunmustur.

Hadisden Çikarilan Hükümler:

1- Namaz kilan bir kimsenin yaninda onu mesgul etmeyecek sekilde konusmak caizdir.
2- Sulehânm eserleriyle teberrük olunabilir.
3- Ev sahibinin rizasiyle ziyaretçi imam olabilir.
4- Münafik ve sakilerin helaki ve baslarina belâ gelmesi temenni edilebilir.
5- Bir süpheden dolayi töhmet altinda bulunan kimseyi hükümet büyüklerine söylemek caizdir; ta ki onlar da onun serrinden korunsunlar.
6- Büyükler, ulema ve fudaîâ kendilerine tâbi' olanlari ziyaret ve tebrik edebilirler.
7- Bir maslahat dolayisiyle kendinden büyük bir zâti çagirmak caizdir.
8- Nafile namazi cemaatla kilmabilir.
9- Gündüz nafilelerini de gece nafileleri gibi ikiser rek'at kilmak sünnettir.
10- Hadîs ve diger ser'i ilimleri yazmak caiz hattâ müstehâptir. Hadîslerin yazilmasi nehy edildigi gibi yazilmasina müsaade dahi buyurulmustur. Bundan dolayi bazi ulema söyle demislerdir:
«Hadîs yazmak, ezberlemeye imkâni varken sadece yaziya güvenip ezbere yanasmiyacagindan korkulanlara yasak edilmis;; ezberlemeye imkân bulamayanlara yazmalar için izin verilmistir.»
Bazilarina göre hadîs yazmak ibtidâ'I islâmda yasakti. Çünkü, yazilirsa Kur'anla hadîsin bir birine karistirilmasindan korkuluyordu. Sonralari böyle bir endise kalmayinca hadîsin yazilmasina izin verildi. Selef-i salibinden sahâbe-i kiram ile tabiin arasinda hadîsin yazilip yassilamayacagi hususunda hilaf vardi. Sonralari yazilabilecegine hatta yazilmasinin müstehab olduguna icma-i ümmet vâk'i olmustur. Hadîs tasnifi Hasan-i Basrî, Said b. el-Miüseyyeb ve diger kibâr-i tabiinin vefatlarindan sonra baslamistir. Ilk tel'lifi "Ibni Cüreyc

yapmistir.
11- Daha mühim olan bir sey mühim olana tercih edilir. Zira Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hz, Itbân 'in evine gelince evvelâ namaz kilmis; sonra yemek yemistir. Ümmü Sü-Ieyra hadîsinde ise evvelâ yemek yedigi, sonra namaz kildigi zikrediliyor. Çünkü o zaman yemege da'vet edilmisti. Itbân hadîsinde ise namaz kilmak için davet olunmustu.
Su halde her iki hadîsde evvelâ en mühim olandan yani ne için da'vet olundu ise ondan baslamistir.
12- Buhari rivayeti «imanda i'tikad sart degildir; ikrar yeter» di-yeri gulât-i mürcie'ye red cevabidir.
13- Körlük ve benzeri özürlerden dolayi cemaat terk edilebilir.

55 (...)- Bana Ebû Bekir b. Nâfi' [197] el-Abdi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Behz [198] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hammâd [199] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Sabit [200], Enes'den naklen rivayet eyledi. Enes demis ki: Bana Itbân b. Mâlik rivayet etti.
— Kendisi kör olmus da Resulü ilah (Sallallahü Aleyhi ve Seliemye haber göndererek:
— Gel de bana bir mescid yeri göster, demis. Bunun üzerine Rcsuiüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ashabiyle birlikte gelmis. Onlardan Mâlik b. Dühsûm denilen zât (Kötü sifatlarla) tavsif olunmus...
Sonra Enes, Süleyman b. el-Mugira'niii hndîsi tarzinda rivayette bulunmus.

11- Her Kim Rabb Olarak Allaha, Din Olarak Islama Peygamber Olarak da Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Selleme Razi Olursa Büyük Günahlari Islerse Bile Mü'min Sayilacagina Delil Babi

56 - (34) - Bize Muhammed b. Yaliya b. Ebi Ömer el-Mekki ile Bisr h. el-Hakcm rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Abdülaziz —ki Ibni Muhammed ed-Derâverdi'dir— Yezid b. el-ÎIâd'dan, [201] o da, Muhammed b. Ibrahim'den, [202] o da Âmir b. Sa'd'dan, [203] o da e!-Abbâs b. Abdilmut-talîb'den [204] naklen rivayet etti ki, Abbâs Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve SeUem)'i:
«Imanin tadini, Rabb olarak Allah'a, din olarak Islama, Peygamber olarak da Muhammed'e râzi elan tatmistir.» buyururken isitmistir.
Bu hadîsi yalniz Müslim rivayet etmistir. <-et-Tahrir» nâmin-daki Müslim serhinde beyân olunduguna göre; bir seye razi oldum, demek: :
«Ona kanaat ettim; onunla iktifa ederek baskasini istemedim» ma'Aa-sina gelir. O halde hadîsin ma'nasi:
«Allahdan baska ilâh aramayan Islâm yohindan baska bir yola gir-meyip yalniz Muhammed (SallaHahü Aleyhi ve Selicin) 'in seriatina uygun olan yolu tutan kimsenin kalbinde imanin hâlis lezzeti yer eder ve onun tadim duyar.» demek olur.
Kaadi Iyâz'a göre hadîsin makasi:
«Böyle bir kimsenin imâm sahih, nefsi mutmain, içi rahat olur» demektir. Çünkü onun mezkûr seylere razi olmasi, onlar hakkindaki bilgisinin sabit, basiretinin nafiz ve kalbinin mutmain olduguna delildir. Zira bir kimse bir seye razi olursa o is ona kolay ve lezzetli gelir. Kalbine iman" girmis bulunan mü'min de öyledir. A1lah'a ibadetlerini yapmak ona kolay ve lezzetli gelir.

12- Iman Su'belerinin Sayisini, Bunlarin En Üstün ve En Asagi Derecede Olanini; Utanmanin Faziletini ve Imandan Oldugunu Beyam Babi

57 (35)-Bize Ubeydullah b. Said [205] ile Abd b. Humeyd rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Ebû Amir eI-akadi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süleyman b. BÜâl [206], Abdullah b. îMnârdan, [207], o da Ebû Sâlih'den, o da Ebû

Hüreyre'den o da Peygamber (Salîallahii Aleyhi ve SeUem)'den naklen rivayet eyledi. Fahr-i Kâinat (SallaHahü Aleyhi ve Sellem) :
«Iman, yetmis küsur su'bedir. Utanmak da imandan bir su'bedir.» buyurmuslar.
Bu hadîsi Buhâri ile Müslim ittifakla tahriç ettikleri gibi Ebû Davûd, Tirmizi, Nesâi ve Ibni Mâce dahi muhtelif râvilerden muhtelif lâfizlarla rivayet etmislerdir. Mezkûr rivayetlerin bazilarinda burada oldugu gibi: «
«yetmis küsur» denilmis; bazilarinda «Altmis küsüm diger bazilarinda râvi Süheyl tarafindan sek edilerek:
«yetmis küsur yahud altmis küsur» ifadesi kullanilmistir. Ibni Salâh:
«Bizim memleketteki BuhârI nüshalarinda altmistan baska bir aded zikredilmemistir.» demistir. Tirmizi 'nin bir rivayetinde «Altmis dört bab» kaydi vardir. Bu rivayetlerin hangisi tercih edilecegi ihtilaflidir, Kaadi Iyâz yetmis küsur rivayetini tercih etmis ve:
«Dogrusu budur.» demistir. Imam Nevevi ile uleâmadan bir cemaat da bunu tercih etmislerdir. Çünkü sika râvinin yaptigi ziyâde makbuldür.
Ibni Salâh'a göre ise az aded bildiren rivayeti tercih etmek daha muvafiktir. Zira yüzde yüz malûm olan odur; ihtiyat da onu tercih etmektir.
Bid'un kelimesi Kaadi Iyâz'm beyanina göre sayilarda bad'un, bid'atün ve bad'atün sekillerinde okunabilir. Et parçasi ma'nasinda kullanilirsa yalniz bad'atün okunur. Sayida bid'atün kelimesi üç ile on arasindaki adetlerde kullanilir. Üçten dokuza kadar diyenler de vardir. îmam Halil b. Ahmed'e göre bu kelimenin ma'nasi yedi demektir. Bazilari; «Iki Ile on arasi ve oniki ile yirmi arasidir.» demislerdir. OnbIr ve oniki adetlerinde kullanilmaz en meshur kavil budur. Üçten yediye ve besten yediye kadar ma'nalarina geldigini iddia edenler de vardir. 2 e c -câc, bu kelimenin aded parçasi ma'nasina geldigini söylemistir. Daha baska kaviller de vardir.
Neyyif: Birden üçe kadar olan adeddir.
Sube: Bir seyin parçasi, firka ve dal ma'nalanna gelir. Su halde hadîsin ma'nasi:
«îman yetmis küsur haslettir;» yahud: «Iman yetmis küsur daldir» demek oulr. Dal ma'nasi verildigi takdirde iman dalli budakli bir agaca benzetilmis olur. .
Kaadi Iyâz söyle diyor: Yukarida gördük ki lügatte irriankn asli tasdik, seriatte ise kalple dilin tasdikidir. Seriatin zahiri olan, amellere de iman adi verilir. Nitekim burada da:
«Mezkûr su'belerin en makbulü: Allah'dan baska ilâh yoktur, demektir. Sonuncusu ise yoldan eziyet veren seyleri gidermektir.» buyurulmaktadir.
Yine yukarida arzettik ki, imanin kemâli amellerle, tamami ise tâat-lerledir. Tâatleri benimseyerek bu su'belere katmak tasdik cümlesinden olup tasdike delil sayilir. Bunlar ehl-i tasdikin ahlâkidir. Binaenaleyh ne ser'i ne de lügâvî iman isminden hâriç degillerdir. Iste Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Setlem) bu su'belerin, herkese aletta'yin lâzim olan en makbulünün tevhid olduguna o sahih olmadikça hiç bir su'benin sahih olmayacagina; en asagisinin da müslümanlara zarari dokunmasi melhuz olan seyleri onlarin yollarindan gidermek olduguna tenbih buyurmuslardir. Bu iki tarafin arasinda bir takim adedler kaliyor ki, bir müctehid bunlari ga-lebe-i zan ve siki bir tetebbu' île tahsile çalissa imkân bulur. Geçmis ulemâdan bazilari bunu yapmistir. Yalniz Peygamber (Saîlailahü Aleyhi ve Sellem) 'in muradi bu olduguna hüküm vermek ve bu hükmü kabul etmek güçtür. Sonra mezkûr su'beleri adiyla saniyla bilmek lâzim degildir. Bunlari bilmemek imana zarar vermez. Çünkü imanin usûl ve füru'u ma'lûm ve muhakkaktir. Imanin bu kadar su'besi olduguna inanmak bilcümle vaciptir.
Hattâbi de buna benzer seyler söylemistir. îmanin su'belerini tayin hususunda bir çok ulema kitap te'lif etmislerdir. Sâfiilerden E b û Abdillâh el-Huleymi 'nin «el-Minhâc» Ebû Bekir Beyhakî ile Abdülcelil'in «Suabü'1-Iman» ismindeki eserleri, Ishâk Ibnil-Kurtubi 'nin «Kitâbu'n-Nasâih»i, Ebû Hâ tim'in «Vasfu'l-Imâni ve Suabuh» adli kitabi bunlardandir. Buhâri sarihi Bedrüddin Aynî bunlarin içinde sadra sifa veren göremedigini söyledikten sonra iman su'belerini yeniden söyîe hulâsa etmistir:
Imanin asli kalple tasdik, dille ikrardir. Lâkin iman-i kâmil kalple tasdik, dille ikrar ve âza ile amelin mecmuudur. Yani iman üç kisimdir:
Birinci kisim: i'tikadiyata aid'dir: ve otuz su'bedir:

1- Allah'a iman, zatina, sifatlarina ve birligine inanmak bunda dahildir.
2- A11ah'dan baska her seyin hadis olduguna inanmak. [208]
3- Allah 'in meleklerine iman.
4- Kitaplarina imân.
5- Peygamberlerine iman.
6- Kadere, hayrina serrine iman.
7- Âhiret gününe iman. Kabirde suâl, kabir azabi, dirilmek, mahser yerine gitmek, hesab vermek, amellerin tartilmasi ve sirat gibi seylere inanmak bu su'beye dahildir.
8- A11ah'in cennet va'dine ve cennetteki ebedi hayata iman.
9- Cehennem atesiyle tehdide, cehennem azabina ve o azabin kâfirler I,hakkinda sonu olmadigina iman.
10- A11ah'i sevmek.
11- Allah için bir birini sevmek ve Allah için bir birine bugzetmek. Allah için sevmekde gerek muhacirin gerekse ensar bütün ashab-i kirâmiyle Peygamber (Saîlailahü Aleyhi ve Sellem) 'in akraba ve süîâe-li tâhiresini sevmek de dahildir.
12- Peygamber (Saîlailahü Aleyhi ve Sellem) 'i sevmek, O'na salevat getirmek ve sünnetine tâbi' olmak bunda dahildir.
13- Ihlâs ve samimiyet. Riya ve nifaki terketmek bunda dâhildir.
14- Günahlarina pisman olup tevbe etmek.
15- Allah 'dan korkmak.
16- Rahmetini ümid etmek.
17- Rahmetinden ümidi kesmemek.
18- A11ah'a sükretmek.
19- Vefakâr olmak.
20- Belâya sabretmek.
21- Mütevâzi' olmak. Büyüklere hürmet göstermek bunda dahildir.
22- Sefkatli ve merhametli olmak. Küçüklere sefkat bunda dahil-dir,
23- A11ah'm kazasina râzî olmak. '
24- A11ah'a tevekkül etmek.
25- Kendini begenmemek. Kendini medhetmemek de bunda dahildir.
26- Kin ve garezi terketmek.
27- Hasedi terketmek.
28 - Gadablanmamak.
29- Hiyanet etmemek, Hile ve sû-i zanni terketmek bunda dahilidir. 30"— Dünyaya dalmamak. Mal ve ma'kam sevgisini terketmek bunda dahildir.
Hâsili fazilet veya rezalet nâmina burada zikredilmeyen bir kalp ameli bulunursa bilmeli ki bu ziyade zahire göredir. Hakikatte ziyâde sanilan o sey, zikredilen fasillardan birine raci'dir. Iyi düsünülünce anlasilir.
Ikinci kisim: Dilin amellerine râci' olup yedi nevi'dir:
1- Kelime-i tevhidi diliyle söylemek.
2 - Kur'an okumak.
3 - Ilim ögrenmek.
4 - Ilmi ögretmek.
5 - Duâ etmek.
6 - Zikirde bulunmak. Istigfar bunda dahildir.
7- Lagv yani bâtil sözlerden sakinmak.

Üçüncü kisim: Bedenin amellerine aiddir; ve kirk su'beye ayrilir. Bu su'beler üç nevi'dir:
Birinci nevi: Muayyen seylere mahsus olup onalti su'bedir;
1- Temizlenmek, abdest almak, cünüplükten, hayiz ve nifastan temizlenmek gibi bedene aid temizliklerle elbise ve yer temizligi bunca dahildir.
2 - Namazi dosdogru kilmak. Farz ve nafile namazlarla kaza namazlari bunda dahildir.
3 - Sadaka vermek. Farz olan zekâtla, sadaka-i fitir ve müsafirper-verlik, cömertlik gibi seyler bunda dahildir.
4- Farz ve nafile oruç tutmak.
5- Haccetmek. Ömre' denilen küçük hacc bunda dahildir. .
6- I'tikâfa girmek. Kadir gecesini aramak bunda dahildir.
7- Din askina baska yere kaçmak. Müsrikler diyarindan Islâm beldesine hicret etmek bunda dahildir.
8- Nezri yani adadigi seyi i'fâ etmek.
9- Yeminlerde teharrî.
10- Keffâret vermek.
XX - Namazda ve namaz disinda avret yerini örtmek. 12 — Kurban kesmeyi adarmssa onu kesmek. I3 — Cenaze islerine bakmak.
14- Borcunu ödemek.
15- Muamelâtta dogru hareket ederek ribâdan kaçinmak.
16 -Dogruya sehâdeti gizlemeyerek eda etmek.
ikinci nevi; Kendisine tâbi' olanlara mahsus olup alti su'bedir.
1 - Nikahlanmak suretiyle iffet ve namusu korumak.
2 - Çoluk çocugun haklarini ifâ etmek. Hizmetçiye hos muamele bunda dahildir.
3 - Anne babaya iyi muamele etmek. Onlara âsî olmaktan kaçinmak bunda dahildir.
4 - Çocuklarina dinî terbiye vermek.
5 - Sila-i rahim.
6 - Büyüklere itaat. !- Üçüncü nevi1: Âmmeye taallûk eden seylerdir ki, onsekiz su'bedir:
1 - Hükümdarilgi adaletle icra etmek.
2 - Cemaata devam etmek.
3 - Ülü'1-emre itât.
4 - Insanlarin aralarini islâh etmek. Âsi ve bâgilerle harbetmek bunda dahildir.
5 - Iyilik hususunda baskasina yardim etmek.
6 - Emr-i bilma'ruf,- neni ani'l-münkeri yani iyiligi baskasina emir; kötülükten nehyetmek.
7 - Hudud-i ser'iyyeyi ikame etmek.
8 - Cihâd etmek. Kislalarda asker bulundurmak bunlarda dahildir.
9 - Emâneti edâ etmek. Ganimetlerin beste birini gizîemeyip vermek bunda dahildir.
10- Ödemek sartiyle Ödünç vermek.
11- Komsuya ikram ve iyi muamelede bulunmak.
12 - Herkese iyi muamele etmek. Helâlindan mal toplamak bunda dahildir.
13 - Mali yerinde harcamak. îsraf ve tebzirde bulunmaktan kaçinmak bunda dahildir.
14 - Selâm almak.
15 - Aksirana tesmit eylemek. (Yani: yerhamükâllah demek)
16 - Baskalarina zarar vermemek.
17 - Bos seylerden kaçinmak.
18 - Yoldan, eziyet veren seyleri atmak.
Yukrnki su'belerin mecmuu yetmisyedi eder ki, (yetmis küsur desinden murad da budur.
îmam Ebû Hatim b. Hibbân diyor ki:
«Ben bir müddet bu hadîsin ma'nasini tedkik ettim; ve bütün tââti saydim. Baktim ki, tâât bu adedden bir hayli

ziyâde çikiyor. Bu sefer sünnetlere döndüm; ve Resûlüllah (Saîlallahü Aleyhi ve Setlemj'in iman nâmina serdettigi bütün tââtlan saydim. Baktim ki bunlar da yetmis küsürden azdir. Bir de kitâbullaha müracaat ederek onu dikkatle okudum; ve Allah Teâlâ 'nin iman nâmina saydigi bütün tââtlan siraladim. Onlar da yetmis küsürden noksan çikti. Bunun üzerine kitabi sünnete kattim. Âhireti bundan çikardim. Bir de baktim: Allah ile Resulü 'nün imandan olmak üzere saydiklari seyler yetmisdokuz su'be olup bundan ziyade ve noksani yoktur. Ve anladim ki Peygamber (Saîlallahü Aleyhi ve Sellem)ym muradi kitab ve sünnetteki bu adetmis.»

Ebû Hatim (Rahimehullah) bu ma'lûmati «Vasfu'1-imâm ve Suâbihi» adli eserinde vermektedir. O: «îman altmis küsur su'bedir...» rivayetini de sahih bulmakta ve araplarin bir sey için bir adet göstermekle o adedden mâadasini nefi etmek istemediklerini kaydetmektedir.

Faideler: 1 — Hadîsin (altmis küsur) seklindeki rivayetinin hikmeti sudur: Bir sayi ya zaid ya nakis yahud tam olur.

Zaid: Kesirsiz olan cüzleri toplandigi zaman kendinden fazla olan adeddir. Meselâ 12 adeti böyledir. Çünkü 12 nin yarisi, üçte biri, dörtte biri, altida biri ve altida birinin yarisi vardir. Bunlar toplanirsa yarisi 6, üçte biri 4, dörtte biri 3, altida biri 2, onun yarisi da 1 eder ki, mecmu'u 16 olur.

Nakis: Cüzleri kendinden az olan sayidir. Meselâ 4 ün yalniz yarisi ile dörtte biri vardir. Yarisi 2, dörtte biri de 1 eder ki, mecmu'u 3 olur.

Tâm: Cüzleri kendine müsavi olan sayidir. 6 gibi; 6 nin yarisi, üçte biri ve altida biri vardir. Yarisi 3, üçte biri, 2 altida biri de 1 olup bunlarin mecmu'u yine 6 eder.

Bu üç nevi sayinin en mu'teberi tam olanidir. Tam olan 6 adedi üzerinde mübalaga göstermek istenilince birlikleri onar defa büyütülmüs ve 6 adedi 60 olmustur.

(Yetmis küsur) rivayetine gelince: Bunun ta'yinindeki hikmet de sudur: Yedi sayisi adedin bir çok kisimlarina samildir. Çünkü aded çift, tek basit mürekkeb gibi kisimlara ayrilir. Binaenaleyh 7 üzerinde mübalaga göstermek istenince onun birlikleri de onar defa büyütülerek 70 olmustur.

Küsur manasini verdigimiz (Bid) kelimesinin 6 ve 7 ma'nalarina gelebilecegini zira bunun iki ile on arasindaki sayilara itlak edildigini az yukarida mezkûr kelimeyi izah ederken gördük. Hâsili altmis küsur rivayetinde altmisin asli alti, yetmis küsur rivayetinde de yetmisin asli yedidir. Aded
ta'yininin vechi budur.

2 - Bu. rivâyetlerdeki altmis ve yetmis adedlerinin -hakikat mi yoksa mübalâga yolu ile mi zikredildikleri ulema arasinda ihtilaflidir. Bazilarina göre bunlardan murad, çokluk ifâde etmektir; adedlerin hakikat-lari maksud degildir. Tîybî de bu ihtimal üzerinde durmustur. Bu takdirde küsuru zikretmek çoklugu daha da ileri götürmek içindir. Yani imanin su'beleri öyle mübheni bir takim adedlerdir ki, çok olduklari için sayilarinin sonu yoktur. Araplardan bazilari 70 adedinin çok defa mübalaga için kullanildigim söylemislerdir. (Bid') lafziyla ifade edilen yedinin onun üzerine ziyade olunmasi, yedi adedinin sayilar içinde en kâmil aded olmasindandir. Çünkü alti adedi ilk tam sayidir. Onun üzerine bir ilâve edilince yedi olur. Binaenaleyh yedi adedi kâmil adeddir. Zira tam olandan sonra ancak kâmil olan gelir. Arslana da kuvveti kemal derecesinde oldugu için (sebû') derler. Yetmis adedi ise gayenin gayesidir. Çünkü birlerin gayesi onlardir.

3- Utanmak niçin imandan sayilmistir? denilirse söyle cevap verilir: Haya' nami verilen utanma iyi seyleri yapmaya kötü olanlari yapmamaya sevkeden bir sâiktir ki, kimi sair iyi ameller gibi kesbi bir ahlâk kimi de bir tabiat ve haslet olur. Ancak onu seriat kanununa göre kullanmanin ik-tisab ve niyyete muhtaç olduguna bakarak haya da imandan sayilmistir.

58 — (...) Bize Züheyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Cerir, [209] Süheyl'den [210], o da Abdullah b. Dinar'dan, o da Ebû Sâlih'den [211], o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet eyledi. Ebû Hüreyre söyle demis: Re-sûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seîlem):

«imân yetmis küsur yahud: altmis küsur subedir. Bunlar>n efdali (Al-lahdan baska ilâh yoktur) demektir. En

asagisi ise yoldan eziyet verecek seyieri gidermekdir. Hâyâ da imanin bir su'besidir.»
Bu hadîsi Buharî «Altmis küsur» lafziyla seksiz olarak rivayet etmistir. Ebû Davûd, Tirmizi ve diger bazi zevat da onu Süheyl tarikinden «yetmis küsur lâfziyls seksiz olarak rivayet etmislerdir. Müslim'in buradaki rivayetinde râvi Süheyl, yetmis küsur mü yoksa altmis küsur mü buyuruldugu hususunda sek etmistir.
Burada : «Hâyâ da imanin bir su'besidi buyurulmus; diger rivayette:
«Hâyâ imandandir.» baska bir rivayette: *
«Haya ancak hayir getirir.» daha baska bir rivayette:« «Hayanin hepsi hayirdir.» denilmistir.
Haya: Istihyâ yani utanmak manâsina gelir. Lügat ulemasina igöre istihyâ, hayattan alinmistir. Utanmak manasina gelen haya, hissin kiivvet ve letafetindedir.
Ebu'l-Kaasim Cüneyd-i Bagdadi hazretleri hayayi; söyle ta'rif etmistir :
«Allah'in ni'metlerîni ve kulluk babinda yapilan kusurlari göirerek bunlarin arasinda meydana gelen hâle haya derler.»
Ibni Salâh'a göre:
«Haya, kötülüklerden ve hukukda kusurdan men'eden bir
Zemahseri ise :
«Haya, kendisiyle zemmolunan seyi yapan kimseye ânz olan bîsjl degisme ve kirginliktir.» diye ta'rif eder.
Her hayanin mutlak surette hayir olmasi ve hayâmn ancak hayir getirmesi meselesini bazi ulema müskil sayarlar. Çünkü, utanan kimse bazen pek hürmet ettigi bir kimse ile karsilasir da ona emri bil ma'rufu yapamaz. Bazen de haya kendisine bazi haklari ihlâl ettirir. Bu ve emsali hâller âdeten ma'lum olan seylerdir.
Yukaridaki müskile ulemadan Ibni Sa1âh'in da dahil oldugu bir cemaat su cevabi vermislerdir: Zikredilen bu mâni' hakikatte haya degil, acizlik ve gevsekliktir. Gevseklik hayaya benzetilmek suretiyle ona bazi yerlerde mecazen haya demislerdir.
Eziyet veren seylerden murad: yol üzerindeki diken, tas ve molefc gibi seylerdir.

59 — (36) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seyhe ile Amru'n-Nâkid ve Züheyr b. Harb rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Süfyân b. Uyeyne, Zührî'den, o da Sâlim'den [212] o da babasindan naklen rivayet etti. Babasi söyle demis: — Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) bir adami kardesine haya hakkinda nasihat ederken isitti; de: «Haya imandandir.» buyurdular.
Bu hadîs müttefakun aleydir. Buhâri 'nin rivayetinde: « «o » «Birak onu» ifâdesi de vardir. Onu Ebû Dâvu-d, Tirmizi ve Nesaî dahî tahric etmislerdir.
Haya hakkindaki nasihatten murad: Niçin utaniyorsun diye onu tek-" dir ve çok utanmanin iyi bir sey olmadigini kendisine anlatmasidir [213] Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) bunu görünce hemen müdâhale etmis; ve: «Birak onu! Zira haya imandandir.» buyurarak utanmanin fena bir sey olmadigini, kendisine tenbih etmistir.
Burada söyle bir sual hatira gelebilir: Haya imandan bir cüz olunca, hayasizin imaninin bir kismi yok demektir. îman bir bütün olup parçalanmayi kabul etmedigine göre imaninin bir kismi noksan olan kimsenin dinden çikmasi lâzim gelmez mi? Imansizlik küfür degil midir? Bu suâlin cevabi sudur:
Haya imanin hakikatinden degil, kemalindendir. Bir seyin kemalinin bulunmamasi ise o seyin bulunmamasini istilzam etmez. Evet, ameller imanin hakikatinde dahildir; diyenlerce iskâl yine baki ise de muhakkik ulemadan buna kail olan yoktur.
Kötülüklerden ve bilcümle utanç verecek seyleri yapmaktan kaçinmaya tesvik; nasihatin ancak yerinde oldugu zaman nazar-i i'tibara alinacagi; yersiz nasihatten men'etmenin lüzumu bu hadîsin delâlet ettigi fai-
deler cümlesindendir.

(...) Bize Abd b. Humeyd rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Abdürrazzak rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ma'mer* [214]

Zühri'den bu isnadla haber verdi; ve:
— -Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) Ensardan, kardesinej nasihat eden bir zâtin yanma ugradi» dedi:

60 (37) — Bize Muhammed b. el-Müsennâ ile Muhammed b. el-Bessâr rivayet ettiler. Lâfiz îbni'I-Müsemiâ'mndir. Dediler ki: Bize Muhammed b. Ca'fer rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Kâtâde'den naklen rivayet etti. Katâde demis ki: Ben Ebu's-Sevvâr'i [215] anlatirken dinledim. Kendisi Imrân b, Husayni [216] Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) 'in:
«Utanmak hayirdan baska bîr sey getirmez.» buyurdugunu rivayet ederken isitmis. Derken Büseyr b. Kâ'b:
«Hakikaten bazi utancin vakar bazisinin da sekinet oldugu hikmette yazilidir,» demis. Bunun üzerine imrân:
«Ben sana Resulüllah (Sallallahü A leyhi ve Seilem) 'den hadîs rivayet ediyorum. Sen bana sahifelerinden bahsediyorsun.» mukabelesinde bulunmus.
Az yukarida da arzolundugu vecihle bu hadîs müskül görülmüstür. Çünkü bazen utanmak, sahibini ifrata götürerek onun A11ah'a karsi vazifelerini görmesine mâni' olur; böyle bir hayada hayir olmadigi ma'-lumdur. Ibni Salâh bu iskâle cevap vermis; mezkûr hayanin hakikatte haya degil aciz ve gevseklik oldugunu beyân etmisse de Müslim sarihlerinden Ebû Abdil1âh Muhammed eî-Übbî, gerek Ibni Salâh'in gerekse hükemânin hayayi tefsirlerinden bu-radakinin hakikaten haya oldugunu anlayarak iskâle söyle cevap veriyor:
«Eger haya kelimesinin basindaki edat (lâmi ta'rif) umum edati olarak kabul edilirse bu hadîs âmm-i mahsustur. Edatin umum için geldigi kabul edilmezse, hadîs bir kaziyye-i mühmeledir. Kaziyye-i mühmele, eüz'iyye kuvvetindedir. îki kaziyye-i cüz'Iyye arasinda ise tenakuz yoktur. Çünkü ma'nalan söyle olur: Bazi haya hayirdan baska bir sey getirmez; bazi hayada hayir yoktur.
Bu mesele müteâkib hadîsin serhinde biraz daha izah edilecekt r.

61 — (...) Bize Yahya b. Habib [217] el-Hârisi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hâmmâd b. Zeyd, Ishâk'tan [218] ~ki Ibni Süveyd'dir— naklen Ebû Katâde'nin [219] (sunu) tahdis ettigini anlatti. Ebu katade demis ki:
— Aramizda Büseyr b. Kâ'b'da bulundugu halde bizden bir cemaatla birlikte tmrân b. Husayn'm yaninda bulunuyorduk. Iste o gün Inirân bize hadîs rivayet ederek dedi kî:
— Resulüllah (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem):
«Hayanin hepsi hayirdir.» Yahud: «Hayanin bütünü hayirdir.» buyurdular. Derken Büseyr b. Kâ'b :
— Biz hakikaten tazi kitaplarda yahud hikmette: bir kisim bayanin sekInet ve Allah'a ta'zim oldugunu görüyoruz; ama onun zaif olani da var, dedi. Bunun üzerine Inirân kizdi. Hatta gözleri kipkirmizi oldu. Ve sun-lari söyledi:
— Bana bak! Ben sana Resulâllah (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem)'den hadîs rivayet ediyorum; sen buna i'tiraz ediyorsun ha?
Imrân hadîsi, Büseyr de kendi sözünü tekrarladilar durdular. Imrân (iyice) küplere bindi. Biz de (Imrâni teskin için) Büseyr hakkinda boyuna :
— O gerçekten bizdendir ya Ebâ Nüceyd! O zararsizdir., diyorduk. Raht: Içlerinde kadin bulunmamak sartiyle sayilari ondan asagi olan
erkekler cemaatidir. Bu lâfizdan bir kisi için müfred bir kelime yoktur.
Cem'i: Erhut, erhât, erâhit ve erâhît gelir. Bir kimsenin kavmu kabilesine de raht denilir.
îmrân (Radiyallahu anh) 'm Hz. Büseyr'e kizarak inkârda bulunmasi : Peygamber (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem)'in :
«Hayanin hepsi hayirdir.» buyurmus oldugunu isittigi hâlde yine: «Ha-yânin bazisi zaiftir.» iddiasinda bulundugundanü.ir. Sünnetin karsisinda baska bir söze tahammül edememesi yahud kalbinde süphesi olanlar böyle felsefi yollara saparlar korkusu ile inkâr etmis olmasi da ihtimâl dahilindedir.

Übbi'ye göre hadîsle hükemanm sözü arasinda muâraza öncak Haya kelimesinin basindaki harf-i ta'rif umum edati olarak kabul edildigi zaman tahakkuk eder. Zira bu takdirde hadîs :
«Her utanmada hayir vardir.» ma'nasina gelir. Hükemanin sözü ise : «Bazi utanmada hayir yoktur.» kuvvetindedir. Salibe-i cüziyye, mûcibe-i kulliyyeyi nakzeder. Az yukarida bu bâbta muhtelif sözler söylendigin hatta hadîsin bir kaziyye-i mühmele olmasi ihtimali üzerinde duruldugunu görmüstük. Binaenaleyh Hz. Imrân'm inkârina sebeb olarak söylenecek en dogru söz Übbi'ye göre dahi Peygamber (Saîlaîlahü Aleyhi ve SellemYm hadîsine karsi hükemanm sözünün zikredilmesidir. Nitekim Hz. Imrân'in:
«Ben sana Resûlüllah (Saîlaîlahü Aleyhi ve SeUein)'âen hadîs rivayet ediyorum; sen bana kendi sahifelerinden bahsediyorsun.» sözü de buna delildir.
Hz. Büseyr'in isaret ettigi hükema kavline gelince :
Hükemaya göre her fazilet mutlaka mezmum iki tarafin yani ifratla tefritin ortasidir. Nitekim Peygamber (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem) de:
«Umurun en hayirlilari ortalaridir.» buyurmuslardir. Meselâ: Ilim bir fazilettir. Bu fazilet ifratla tefritin ortasmdadir. Onun ifrat tarafi dehâ, tefrit tarafi da belâdet yani akilsizliktir. Dehâ mezmumdur. Çünkü hileye götürür. Akilsizligin kötü bir sey oldugu ise beyandan müstagni dir. [220] Secaat da bir fazilettir. Bu faziletin ifrat tarafi, tehevvür; tefrit tarafi da korkakliktir. Tehevvür çirkindir. Çünkü tehevvür bir isin sonunu düsünmeden hareket etmektir, ki zulme ve nefsi tehlikeye götürür. Korkaklik da çirkindir. Zira mali ve cam korumaktan meneder. Tam yerinde ölmekten meselâ harpde sehid olmaktan kaçmayi emreder.
Hâsili hükema bütün faziletleri böyle ifratla tefrit arasidir diye takrir ederler. Haya denilen utanma'da bir fazilet olduguna göre onun da ifrat ve tefrit taraflari vardir. Hayanin ifrat tarafi haver yani gevsekliktir. Tefrit tarafi ise halâat yani basina buyrukluktur. Gevseklik çirkindir. Çünkü vazifeyi terketmeye ve bir çok hayirli isleri yapmamaya sebeb oîur. Basina buyruklugun çirkinligi ise meydandadir.
ifâdesi asil nüshalarda böyledir. Buna Nahiv ulemasi: «Ekelûnî el-berâgîs» lügati derler. Çünkü bir fiil yalniz bir faile isnad olundugu için fail tesni-ye veya cemi' oldugu zaman âmiline tesniye ve cemi' alâmeti takilmaz. Hadîsimizde ise fail tesniye oldugu gibi fiilin sonuna da tesniye alâmeti takilmistir. Beni Tayy ve Benî Haris gibi bazi arap kabileleri bunu yaparlardi. Böyle cümleler iki suretle halledilirler:
1- îsmi zahir, muzmerin bedelidir. Yani ihmerrâ fiilinin faili, sonundaki (tâ) dir. (Aynâhu) kelimesi ise (tâ) zamirinin bedelidir.
2- Ismi zahir mübteda-i muahhar; zamir-i muttasilla birlikte fiilde haber-i mukaddemdir. Yani ibaredeki (Aynâhu) mübtedâ, (ihmerratâ) cümlesi de haber-i mukaddemdir.
Maamafih hadîs» Ebû Davud 'un «Sünen»inde; seklinde de rivayet olunmustur.
«O gerçekten bizdendir; o zararsizdir.» ifadesinden murâd: «O münafiklik veya zindiklikla yahud bid'at gibi bir sey ile itham olunan, ehl-i sünnete muhalif kimselerden degildir.» demektir.

Bize Ishâk b. tbrahim rivayet etti. (Dedi ki) : Bize en-Nadr [221] haber verdi. (Dedi ki): Bize Ebû Neâmete'l-Adevi [222] rivayet etti. Dedi ki: Huceyr b. er-Rebî'el-Adevi'yi, tmrân b. Husayn'dan, o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sc//emJ'den naklen Hammâd b. Zeyd hadîsi tarzinda söylerken isittim.

13- Islamin Vasiflarini Toplayan Hadis Babi

62 — (38) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seyhe ile Ebû Küreyb [223] rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Ibni Nümeyr [224] rivayet etti. H.

Bize Kuteybetü'bnü Said [225] ile îshak b* Ibrahim dahi hep birden Cerir'den [226] rivayet ettiler. H.

(Yine) Bize Ebû Küreyb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Üsâme [227] rivayet eyledi. Bunlarin hepsi Hisâm h.

Urve'den [228] o da babasindan, o da Süfyan b. Abdillahi's-Sekafi'den [229] naklen rivayet etti Süfyân söyle demis:
— Dedim ki Ya Resulâllah! Islâm hakkinda bana öyle bir söz söyle ki, onu senden sonra hiç bir kimseye sormayayim. Ebû Üsâme hadîsinde: senden baskasina (sormayayim) seklindedir. Besulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Allah'a îman ettim de, ve dosdogru ol!» buyurdular.
Yukaridaki hadîs hakkinda Kaadî Iyâz sunlari söylemistir.
«Bu hadîs Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellemyin CevamiVl-kelim (az sözle çok ma'na ifâde eden) sözlerindendu*. Hadîs, Teâ1â Hazretlerinin
Rabbimiz Allah'dir; dedikten sonra istikamet yolunu tutanlar...» yani A11ah'i tevhid ile ona iman ettikten sonra istikamet yolunu tutan, ve ölünceye kadar Teâ1â Hazretlerine tââti iltizam ederek tevhidden sapmayanlar... Fussüet: 30 âyet-i kerimesine uygundur. Ashab-i kiramin ekseri müfessirleri ile onlardan sonraki müfessirler zikrettigimiz bu kavli iltizâm etmislerdir. Hadîsin ma'nasi da Insâllahu Teâlâ budur.
Sultanu'l-Müfessirin Ibni Abbâs (Radiyallaliuanh)
«Sen hemen emrolundugun vecihle müstakim ol. Hûd: 112: ayet-i kerimesi hakkinda söyle demistir :
— Resulüllah (Saîlallahü Aleyhi ve SeIIem) 'e bütün Kur'an'-, da, bu âyetten daha siddetli ve mesakkatli bir âyet daha nazil olmamistir. Bundan dolayidir ki, ashab-i kiram: (sana ihtiyarlik çabuk geldi.) dedikleri vakit. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Selîem):
— Beni hûd süresiyle arkadaslari ihtiyarlatti.» buyurmuslardi.
Üstâd Ebu'l-Kaasim el-Kuseyri, risalesinde istikameti söyle ta'rif etmistir: Istikâmet bir derece olup, her seyin kemâli ve tamami onunladir. Hayir ve hasenatin husul bulmasi ve nizami onun vücuduna baglidir. Hâl-ü tavrinda müstakim olmayan kimsenin çalisip çabalamasi bosunadir. Derler ki: istikâmet sahibi olmaya ancak büyükler takat getirebilirler. Çünkü istikâmet ma'hud harc-i âlem seylerin disina çikmak, rusûm ve âdetlerden ayrilarak dogrulugun hakikati ile Allah Teâîâ'mn divânina durmaktir. Bundan dolayidir ki Peygamber (Saîlallahü Aleyhi ve Sellem); «Istikâmet sahibi olun ama onu layikiyle beceremezsiniz.» buyurmustur. Bu hadîsi Tirmizi de rivayet etmistir. Onda su ziyade de vardir.
«Yâ Resul âllahî Benim için en ziyade korktugun sey nedir? dedim.» Resulüllah (Saîlallahü Aleyhi ve Sellem) dilini tutarak:
«Sudur.» buyurdular.
Evet hadîs-i serif Kaadi îyâz (Rahimehullah)'m dedigi gibi cevâmi'u'l-kelimdendir. Çünkü Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 23 senede bütün tafsilatiyla anlattiklarim bunda hulâsa etmistir. Istikâmetin iman üzerine sümme ile atfedilmesi onun derecesinin ikrar derecesinden uzak olduguna isaret içindir. Ancak buradaki uzaklik zaman itibariyle degil rütbe farki itibariyledir; ve istikâmetin rütbesi daha yüksektir. Zira istikâmet, taatlere ve sadâkata devamdir.
Bazilari buradaki uzakligi zamana hamlederek kâfirlerin fürü-i imanla yâni amellerle muhatab olmadiklari hükmünü çikarirlar. Çünkü hadîs-de evvelâ iman sonra istikâmet emredilmistir.

14- Islamin Fazilet Yarismasini ve Hangi Umurunun Daha Faziletli Oldugunu Beyan Babi

63 (39)- Bize Kuteybetü'bnü Said rivayet etti. (Dedi ki): Bize Leys [230] rivayet eyledi. H.
Bize Muhammed b. Rumh [231] b. el-Muhâcir rivayet*(Dedi ki): Size Leys, Yezid b. Ebi Habib'den [232], o da EbuI-Hayr'dan [233] o da Abdullah b. Amr'dan naklen haber verdi ki:
— Bir adam Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):e:

— îslâmin hangi hasleti daha hayirlidir? diye sormus. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Yemegi yedirir ve tanidigin tanimadigin herkese selâm verirsin.» buyurmuslardir.
Bu hadîsi Buhari iman bahsinin müteaddid yerlerinde tahric ettigi gibi, Ebû Davûd Edeb bahsinde Nesai imanda, Ibni mâceet'inie bahsinde rivayet etmislerdir. Bütün râvilerinin Misirli ve her birinin büyük birer imam olmasi ender rastlanan garâibdendir.
Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e sual soran zâtin kim oldugu kat'iyetle ma'lûm degilse deHz. Ebû Zerr el-Gifârî oldugunu söyleyenler vardir.
Insanlarin bir birlerini sevip saymalari islâmin bir nizami ve seriatin bir rüknü oldugu için Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mezkûr nizamin sebebini teskil eden yemek yedirme, selâmi ifsa ve birbirine hediyye gönderme gibi seylere tesvik etmis; Bunlarin ziddi olan ku-susme, tecessüs, kovuculuk ve iki yüzlülük gibi seylerden nehi buyurmustur. Burada yalniz iki seyi zikretmesi, soran kimsenin onlari hakkiyla ifâ etmedigini bildigindendir. Çünkü Fahr-i Kâinat (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) efendimiz anladigi sekilde cevap verirlerdi. Yoksa yemek yedirmekle herkese selâm vermek mutlak suretde hayir sayilamazlar. Hadîsin ikinci rivayetinde :
«Elinden ve dilinden müslünianlarin emin olduklari kimsedir.» seklinde cevap vermesi de soranin hâline nazarandir. Bu hadîsden çikarilan faideler:
1- Hadîsde yemek yedirmeye tesvik buyuruluyor ki, bu da cömertlikle güzel ahlâkin emâresidir. Ayni zamanda muhtaçlara yardim ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem)in A11ah'a sigindigi açligi bertaraf mânâlarini da tezammun eder.
2- Hadîs-i serif selâmi ifsaya tesvik ediyor. Bunda da müslüman-lara kargi mütevâzi' davranmaya, onlarin kalplerini kazanmaya, müslü-manlarin birlesmelerine ve birbirlerini sevmelerine tesvik vardir.
3- Hadîsde selâmin tamim edilmesine isaret vardir. Büyüklenenle-rin yaptiklari gibi selâmi gözünün begendiklerine vererek begenmediklerine vermemek asla dogru bir hareket degildir. Çünkü bütün mü'min-ler bir birinin kardesi olup kardeslige riâyet hususunda müsavidirler. Ancak bu umum, müslümanlara mahsustur. Kâfire ibtidâen selâm verilmez. Zira Peygamber (Sallallahü- Aleyhi ve Seilem): «Yahudilerle hiristiyanlara evvelâ siz selâm vermeyin. Yolda onlardan birine rastlarsaniz onu yolun dar tarafina sikistirin.» buyurmustur.
Fâsik ise baska bir delille bu umumdan tahsis edilmistir. Hâli süpheli olan kimse ise hakkinda tahsis sabit oluncaya, kadar hadîsin umumunda dâhildir. Acaba neden Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) bu hadîsde iki seyi hassaten zikretmistir? Bu suâlin cevabi sudur:
Iyi ameller, biri mâli digeri bedeni olmak üzere iki kisim oldugundan yemek yedirmeye tesvik ile mâli olanlara, selâm vermekle de bedeni amellere isaret buyurmustur. Daha baska türlü cevap verenler de vardir.

64 — (40) Bize Ehu't-Tâhir Ahmed b. Amr b. Abdillâh b. Amr b. Serh el-Misri rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Vehb [234], Ami b. el-Hâris'-den [235], o da, Yezid b. Ebi Habib'den, o da Ebu'l-Hayr'dan naklen haber verdigine göre Ebu'1-Hayr Abdullah b. Amr b. Âs'i söyle derken isitmis:
— Bir adam Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) 'e: .Müslümanlarin hangisi daha hayirlidir? diye sordu. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seilem);
«Elinden ve dilinden müslümanlarin emin oldugu kimsedir.» buyurdular.
Bu hadîsi biraz ziyâde ile Buhâri, Ebu Dâvûd, Nesi îbni Hibban ve Hâkim tahric etmislerdir.
Hadîsdeki (el) den murad hakiki el de ma'nevi el de olabilir. Bir kIrr -senin malim haksiz yere istilâ etmek onu ma'nen elinde bulundurmakdir. Hadîs-î serif:
«Müslümanlarin en hayirlisi, bir müslümana sözle ve fiille eziyet vermeyen kimsedir.» ma'nasinadir. Elin zikredilmesi ekseri isler onunla görüldü-gündendir.
Müslümandan murad da kâmil müslümandir. Yoksa bu sifatta olmayan kimse müslümanliktan çikar demek degildir. Araplar:
«Âlim, Zeyddir; mal devedir.» derler. Bundan maksadlan:

«Kâmil alim Zeyddir; makbul mal devedir.» demektir. Yani cümlede hasir degil tafdil vardir.
Bu hadîs dahi cevami'u'l-Kelimdendir. Ei ile dilin hassaten zikredilmeleri, çok kullanildiklari içindir.

Hadisden Çikarilan Faideler:

1- Hadîs-i serif ne ile olursa olsun müslümana eziyyet vermeyce yasak ediyor.
2- Hadîs «Müslümanin noksani olmaz» diyen mürcie taifesi vab-i reddir.
3- Günahlari terk ile menhiyyattan kaçinmaya tesviktir.
Burada söyle bir suâl hatira gelebilir: Ta'zir, te'dib ve hadd-i self'iyi ikamede eziyyet yokmudur; bunlar niçin mesru' olmuslar?
Cevab sudur: Bunlar bil icmâ' bu hadîsin umumundan çikarilmislardir. Yahud bunlar eziyyet degil, ileride kendileri için selâmeti aramaktir. Hadîsde müslümanlar taglib yolu ile zikredilmislerdir. Yoksa müslüman kadinlara ve zimmilere eziyyet de yasaktir.

65 — (41) Bize Hasen el-Hulvânî ile Abd b. Huroeyd hep birden, Ebû Âsim'dan [236] rivayet ettiler. Abd dedi ki: Bize Ebû Âsim, tbni Cüreyc'den [237] naklen haber verdi ki, Ibnî Cüreyc Ebu'z-Zübeyr'i [238] söyle derken isitmis:
— Câbir'i dinledim: Peygamber (Sallaüahii Aleyhi ve SeHem)*i: «Müslüman, elinden ve dilinden müsiürnanlarin emin oldugu kimsedir.» buyururken isittim diyordu.

66 — (42) Bana Said b. Yahya b. Said eî-Emevi [239] rivayet etti. De-ti ki: Bana babam rivayet ett.i (Dedi ki): Bize Ebu Biirdete'bnü Abdiî-lâh [240] b. Ebi Bürdete'bni Ebî Musa, Ebû Bürde'den [241] o da Ebû Mûa' [242] dan naklen rivayet eyledi. Ebu Mûsâ demis ki:
— Yâ Resulâllab! îslâm(a dahil olanlar)m bangssi daha hayiriidir, dedim. Eesulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Elinden ve dilinden Müslümanlarin emin oldugu kimsedir.» buyurdular.
Bana bu hadîsi Ibrahim b. Said el-Cevheri [243] dahi rivayet
etti.
(Dedi ki): Bize Ebû Üsâme [244] rivayet etti. Dedi ki:
— Bana Büreydü'bnü Abdülâh bu isnâdla rivayet etti. Hesulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e müsiümanlarin hangisi daha efdaldir?diye soruldu diyerek bu hadîsin mislini anlatti.
Bu hadîsi Buhâri ile Nesâide iman bahsinde tahriç etmislerdir. Buhâri onu aynen buradaki senediyle tahric etmistir. î ir-mizi ise Zühd babinda rivayet etmektedir.
Senedinin hep Kûfe'li râvilerden mütesekkil olmasi ve bir sefeide ayni künyeyi tasiyan iki tane râvi bulunmasi, isnadinin letâiünde|i sayilir.
Burada Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e suâl soran Hz. Ebû Musa' el-Es'arî 'dir, Müs1im'in bir rivayetinde ve Hasan b. Süfyân ile Ebû Ya'lâ'nin «Müsned» lerin-de soranlarin bir kaç kisi olduklari anlasiliyorsada bu rivayetlerin arasinda birbirine muhalefet yoktur. Çünkü «Sorduk» seklindeki cem'i rivayetinde de Ebu Musa (Radiyallahu anli) soranlarin içinde dâhildir.
Görülüyor ki hadîsin bir rivayetinde:
«Islâmm hangi hasleti daha hayirlidir?» diye sorulmus; Una: «Yemegi yedirirsin ve tanidigin tanimadigin herkese selâmi verirsin»| üiye
cevap verilmis; diger rivayetinde:

«Müslümanlarin hangisi daha hayirlidir?» denilmis; buna da:
«Elinden ve dilinden müslümanlarin emin oldugu kimsedir.» seklinde cevap verilmist

Yukarida da isaret ettigimiz gibi «Müslümanlarin en hayirlisi kimdir?» suâline muhtelif cevaplar verilmesini ulemâ soranlarin hâline hamletmis-lerdir. Meselâ; bir yerde yemek yedirmekle, selâm vermek ihmâl edildiginden onlari tesvike ihtiyâç hasil olmus; baska yerde müslümanlara eza etmekten sakindirmaya lüzum hasil olmustur.

15 - Kendileriyle Vasiflanan Kimsenin Imanin Tadini Buldugu Hasletlerin Beyani Babi

67 -(43) Bize Ishâk b. Ibrahim [245] ile Muhammed b. Yahya b. Ebi Ömer ve Muhammed b. Bessâr toptan Sekafî [246] den rivayet ettiler, tbni Ebî Ömer dedi ki: Bize Abdülvebhâb, Eyyûb'tan [247], o da Ebû Ki-lâbeden [248], o da Enes'dcn, o da Nebiy (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'den naklen rivayet eyledi. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Üç sey vardir ki, bunlar kimde bulunursa o kimse imânin tadini bulur,
1- Bir kimseye Allah ve Resulü, baskalarindan daha sevgili olmak.
2- Bir kimse sevdigini yalniz Allah için sevmek.
3 - Bir kimseyi Allah küfürden kurtardiktan sonra, tekrar küfre dön-mekden, atese ati Im ak dan tiksindigi gibi tiksinmek.» buyurmuslar.
Hadîsin bir rivayetinde (Küfre dönmekten) ibaresinin yerine:
Yanutl' veva hirîstiyan olmaga dönmekten...» buyurulmustur.
Bu hadîsi Buhâri ile Müslim bilittif ak Muhammed b. el-Müsennâ 'dan ayni isnadla tahric etmislerdir. Buhâri onu müteaddid yerlerde az çok lâfiz degisikliklerile rivayet ettigi gibi ayni hadîsi Tirmizi ile Nesâi dahi tahric etmislerdir.
Imam Muhy iddin Nevevî:
«Bu hadis-i serif Islâmm esas kaidelerinden büyük bir kaidedir.» demistir. Buhari sarihlerinden Bedrüddin Ayni bu söze sunlari ilâve etmektedir:
«Nasil büyük bir kaide olmasin ki; bu hadîsde imanin aslini hattâ aynini teskil eden Allah ve Resulüllah sevgisi vardir. Hakikatte Allah ve Resulüllah sevgisi, Allah 'dan baskasini sevmemek ve küfre dönmekten tiksinmek: imam haddizatinda kuvvetli, kalbi imana yatkin ve imam etiyle kanina karismis olan kimselere müyesserdir. Iste imanin tadini bulacak dan ancak bunlardir.»
U\em&(Rahimehumüllah): «Imanin tadindan murâd, ibâdet ve tâatlari lezzetli görmek, Allah ile Resulü 'nün rizalarini kazanmak iiçin mesakkatlara tahammül göstermek; ve bunlari dünya menfaatine tercih etmekdir.» diyorlar.
Kulun A11ah'ini sevmesi, onun emirlerine uyarak ibâdet ve tâat-ta bulunmasi; muhalefet göstermemesi dir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i sevmek de öyledir. Onu sevmek seriatini benimsemekle olur.
Bu bâbta Kaadî Iyâz sunlari söylemistir:
«Allah'i sevmenin ma'nasi, ona tâat hususunda istikaamet sahibi olmak ve her hususda emir ve nehiylerini benimsemektir. Maksad bu sevginin semereleridir. Çünkü sevginin asli, sevgilinin arzusuna muvafik olan seye meyletmektir. Halbuki Allah Teâlâ hazretleri meyletmek-den ve kendisine meyledilmekden münezzehdir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) i sevmeye gelince: onda meyi caizdir. Zira insanin muvafakat gösterdigi seye meyletmesi, ya begendigi için olur; güzel sekil ile istiha açici yemeklere meyli gibi, yahud akliyla lezzet aldigi ahlâk ve ma'nalar oldugundandir. Zamanlarina erismese bile ulemâ ve su-lehâyi sevmek gibi. Yahud da kendisince iyilikde bulundugu ve zararini giderdigi içindir, ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve

Sellem) hakkinda bütün bu ma'nalar mevcuddur. Yani onun zahir ve bâtini kâmildir. O bütün faziletleri sahsinda toplamis, bütün müslümanlari hidâyete kavusturmak suretiyle kendilerine ihsanda bulunmustur.

«Imanin tadini bulur,» ifadesinde kinaye suretiyle istiare vardir. Çünkü tad yalniz yenilen seylerde olur. Iman yenilen seylerden degildir. Binaenaleyh burada mecaz vardir. Ve iman bala benzedilmistir; aralarindaki vasf-i müsterek ve vech-i sebeh lezzet duyma ve kalbin meylidir. Buna istiâre-i mekniyye derler. Müsebbeh zikredildikten sonra ona mü-sebbehün bihin levazimindan olan tad, tehayyül suretiyle izafe edilmis; ve bir îstiâre-i tahyiliyye meydana gelmistir.

Cüney^d-i Bagdadi (Rahimehuüah) : Geceleyin ibâdet edenler için ibâdet, eglence sahipleri için eglence yapmaktan daha lezzetlidir.» demistir. Ibrahim Ibni Edhem (Rahlmehullah) 'in dahi: «Vallahi biz öyle bir lezzet içerisindeyiz ki, bu lezzeti hükümdarlar bilmis olsalar onun için bize kiliçla harb açarlardi.» dedigi rivayet olunur.

Hadîs-i serif Allah için bir birini sevmeye tesvik etmektedir.

Çünkü Teâ1â Hazretleri mü'minleri kardes ilân etmistir. Allah ve Resulünü sevmekten o Resulün getirdigi dine sâlik olanlari sevmek lâzim gelir. Binaenaleyh imanin tadi, ancak hâlis Allah için yapildigi, dünya menfaatleri ve beseri huzuzâtîa karistinîmadigi zaman duyulur. Zira dünyevi menfaatler için Allah' ve Resulü 'nü sevenler umduklari menfaate nail olduktan sonra bu sevgiden mahrum kalirlar.

Hadîsde üç seyin hâsseten zikredilmesi, kalbe aid ameller olduklari için bunlara riya karismadigin dan dir. Bu üç sey, îmanin müsebbebi olduklarindan onun tadina delil sayilmislardir. Çünkü müsebbebin mevcudiyeti sebebin vücuduna delâlet eder. Mezkûr üç sey birbirinin lâzim-i gayri mufariki olduklarindan ayn ayri bulunamazlar. Binaenaleyh mefhumu adedi nazar-i i'tibâra alinarak:

«Kendisinde bu üç seyden yalniz biri bulunan kimseye ne denilir?» seklinde bir suâl var id olamaz.

Imam Mâlik (Rahimehutlah) ile diger bir takim ulemâ: «Allah için sevmek ve Allah için bugzetmek dini vâcibattandir.» demislerdir.

Bu hadîs hakkinda söyle bir suâl hâtira gelebilir. Nasil olmus da Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Setlem) burada: «Bîr kimseye Allah Ile ResGlü baskalarindan daha sevgili olmak...» demis; yani «baskalarindan» ifâdesindeki zamiri Allah ile Resulü arasinda müsterek kull'anmistir. Halbuki, hutbe okurken bir yerde zamiri Allah ile Resulü arasinda müsterek kullanarak: «Her kim onlara (Allah ile Resulüne) isyan ederse muhakkak sapmistir.» diyen bir hatibi bizzat Pey-amber (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) paylamis; ona «Sen ne kötü hatipmissIn...» demisti.

Bu suale asagidaki muhtelif cevaplar verilmistir:

1- Hutbe Hâli ile buradaki hâl arasinda fark vardir. Hutbe'den mak-sad sözü izahtir. Burada ise bilâkis bellemesi kolay olsun diye sözü kisadan kesmek matluptur. Onun için hutbe halinde zamiri Allah ile Resulü arasinda müsterek kullanan hatibe darilmis; burada ise ayni zamiri kendisi, kullanmistir.

2- Kaadi Iyâz'a göre Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) 'in burada zamiri tesniye kullanmasi, Allah ile Resûlullah sevgilerinin-teker teker degil de mecmu' itibariyle nazar-i i'tibâra alinacagina isaret içindir. Hatibe Allah ile Resu1ü'nü ayri ayri zikretmesini emir buyurmasi ise her ikisine yapilan isyanin ayri ayri isyan sayilacagina tenbih içindir.

3- Ulemâdan bazilarina göre zamiri müsterek kullanmak Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Sellem)'e mahsus olmak üzere ona caiz fakat ümmetine caiz degildir. Zira ümmetinden birinin müsterek zamir kullanmasi,. Allah ile Resul ü'nü birbirine müsavi tuttu; zanam verir; Resul-i Ekrem (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) hakkinda ise böyle bir iham ihtimali yoktur.

Daha baska sekilde cevap verenler de vardir.

68 — (...) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ile Ibni Bessâr [249] rivayet ettiler, Dediîer ki: Bize Muhammed b. Ca'fer rivayet eyledi. (Dedi ki): Bize Su'be rivayet etti. Dedi ki:

— Katâde'y* Enes'den naklen rivayet ederken dinledim. Demis ki: Re-sulüllah (SallaUahü'Aleyhi ve Sellem): «Üç sey vardir; bunlar kimde bulunurlarsa o kimse imânin tadini bulur.
1- Bîr kimsenin sevdigini yalniz Allah için sevmesi.
2- Bir kimseye AJlah ve Resulünün baskalarindan daha sevgili olmasi.
3- Bîr kimseyi Allah küfürden kurtardiktan sonra atese atilmasi kendisine küfre dönmekten daha makbul olmasi.» buyurdular.
Bu hadîsle imam Buhâri, küfür etmesi için zorlanan bir kimsenin azimetle amel ederek ölünceye kadar mü'min kalmasinin faziletine istidlal etmistir. Buhari ayni hadîsi müteaddit yerlerde tahric etmisse de bu rivayetlerde gerek hadîsin metin ve isnadîari arasinda fark bulunmasi, gerekse hadîsden çikarilan hükümlerin muhtelif olmasi, mezkûr rivayetlerin baska baska hadîslermis gibi muamele görmesine sebeb olmustur.
Müslim (Rahimehullah) ise ayni ma'nadaki hadisleri daima bir arada zikretmistir.

(...) Bize Ishak b. Mansur rivayet etti. (dedi ki): Bize Nadr b. Sümeyl anlatti. (Dedi ki): Bize Hammâd [250] ,.Sâbit*ten, [251] o da Enes'den naklen haber verdi: .
— Resulüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Seîlem) buyurdu »diyerek ötekilerin hadîsinin benzerini söylemis. Su kadar var ki o (küfre dönmekten, ifâdesinin yerine: «Yahudi veya htristiyan olmaga dönmekten» demistir.

16- Resulüllah Sallallahu Aleyhi ve Sellemi Refikadan Çocukdan, Babadan ve Bütün Insanlardan Daha Çok Sevmenin Vucübu ve Onu Bu Derece Muhabbetle Sevmeyene Imansiz Denilecegi Babi

69 — (44) Bana Züheyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki: Bize Ismail b. Uleyye rivayet eyledi. H.
Bize Seybân b. Ebî Seybe [252] dahi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ab-dülvâris [253] rivayet etti. Her ikisi Abdülâzizden, [254] o da, Enes'den naklen rivayet ettiler. Encs söyle demis: Resulü 11 ah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) :
«Hiç bir kul — Abdülvârisin hadîsinde; bir adam — ben kendisine ehlinden, malindan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadikça (Kâmil) iman etmis sayilamaz.» buyurdular.
Bu hadîsi bir parça lâfiz degisikligi ile Buhâri ve Nesâi dâhi tahric etmislerdir. Rivayetlerin bazisinda Resulüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'in sözüne yemin ile basladigi görülüyor. Bundan mak-sad, sözü te'kid'dir. Mühim bir meselede yemin caizdir.
«Iman etmis sayilmaz» ifadesinden murad: imansiz kalir, demek degil, iman-i kâmille iman etmis olmaz demektir. Bu hadîsden muradin Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) ugurunda can vermek oldugu söylenir.
Ibni Battal Ebu'z-Zinâd'in sunlari söyledigini kaydeder:
«Bu hadîs Resulüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) *e verilen cevami'u'l-keli'mdendir. Çünkü mahabbet üç kisimdir.
1- Iclâl ve ta'zim mahabbeti. Evladin babayi sevmesi gibi
2 - Merhamet ve sefkat mahabbeti. Babanin evladini sevmesi gibi
3- Müsakele ve begenme mahabbeti. Insanlarin birbirini sevmesi gibi. Resulüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) bunlarin hepsini kendinde toplamisti.»
Kaadi Iyâz diyor ki:
«Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'in sünnetine yardim etmek, seriatini müdâfaada bulunmak ve onun zamanina yetistirerek onun ugrunda malini, canini bezletmis olmayi temenni etmek onu sevinekden maduddur. Bundan anlasilir ki, imanin hakikati ancak bunlarla tamam olur; ve iman ne zaman Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'in kadru kiymetinin seref ve mertebesinin her baba ve evladdan, her iyiden ve iyilik yapandan üstün oldugu hakikatine ererse ancak o zaman sahih olur. Buna inanmayip baskasina i'tikad eden

kimse mü'min degildir...»
Ancak Mâîikilerden Ebul-Abbâs Ahmed el-Kurtubi
Kaadi Iyâz'm bu sözlerine i'tiraz etmis ve sunlari söylemistir:
«Kaadi 'nin sözünün zahiri, bu mahabbeti Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'i ta'zim ve tebcil i'tikadinda bulunmaya hamlettigini gösterir. Bu i'tikad'da bulunmayan bir kimsenin küfüründe süphe yoksa da bu hadîsden murad, Peygamberimizin büyüklügünü i'tikad degildir. Çünkü büyüklügü i'tikad etmek ne mahabbet demektir; ne de mahabbeti istilzam eder. Çok defa insan bir seyin büyüklügünü över de onu sevmez. Su halde kendinde bu sevgiyi bulamayanin imam kemâle ermemis demektir.
Halbuki sahih bir inançla iman eden herkes bu mahabbetten hâli degildir. Amr b. Âs (Raâiyallahu anh)
«Benim için Resulüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'den daha sevgili, benim gözümde ondan daha büyük bir kimse yoktu; ama ona Alan ta'zim i m d en gözüm doya doya ona bakaimyordum.» demistir, Ömer (Radiyallahu anh) dahi bu hadîsi isitince:
«Ya ResûlâIlah;sSen' bana canimdan gayri her seyden sevgilisin de-dikde Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem): «Canindan da ya Ömer!» buyurmus; Ömer derhal: «Canimdan da.» demis; Resu1- i Zisan (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem): «Simdi oldu yâ örner^» buyurmuslardir.
Bu mahabbet ise ta'zim i'tikadi degil, kalbin meylidir. Lâkin insanlar bu meyi hususunda bir birlerinden farklidirlar...»
Müslim sarihlerinden e1-Übbî de su mütaleada bulunmaktadir: «Eger Kaadi Iyâz, Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'in kadrini yükseltmekden onun makam i'tibariyîe yüksekligini kasdetti ise, dedigi gibi buna i'tikadi olmayan bir kimse mü'min degildir. Yok sevgi hususunda yüksekligi murad etti ise «Mü'min degildir» sözünden anlasilan ma'na kemâli nefyetmektir. (Yani Kâmil mü'min degildir demektir.)
bünkü baba ve ogul sevgisi fitridir. Insandan ayrilmaz. Binaenaleyh bil-carz Peygamber (Sailallahü Aleyhi ve Sellcm) 'i
Babasindan veya oglundan çok sevmeyen biri bulunsa biz onun küfrüne kat'î hüküm veremeyiz.

70- (...) Bize Muhatnmed b. el-Müsennâ ile Ibni Bessar [255] rivayet
eltiler. Dediler ki: Bize Muhammed b. Ca'fer rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be rivayet etti. Dedi ki: Katâdeyi Enes b. Mâlik'den naklen rivayet ederken dinledim. Enes söyle demis:
— Resulüllâh (Sailallahü Aleyhi ve Sellem):
«Sizden hiç biriniz, ben kendisine çocugundan, babasindan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadikça (Imân-i kâmille) imân etmis olamaz.» buyurdular.
Ha1âbî diyor ki: «Resulüllâh (Sailallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadîsi ile tabiî sevgiyi degil, ihtiyarî sevgiyi kasdetmistir. Çünkü insa-nin kendini sevmesi bir tabiattir; onu ters çevirmeye imkân yoktur. Hadîsin ma'nasi sudur:
«Bana tâat ugrunda nefsini telef etmedikçe ve benim rizami helakin pahasina da olsa kendi lievâ ve hevesine tercih eylemedikçe beni sevme davasinda dogruyu söylemis olmazsin...» Yani iman-i kâmil sahibi bir mü'minin üzerinde Peygambe r (Sailallahü Aleyhi ve Sellem) 'in hak ki, babasinin, oglunun ve bütün insanlarin hakkindan daha büyüktür. Çünkü biz ebedi cehennemden ancak onun sayesinde kurtulmus; hidâyete onun sayesinde ermisizdir...»
Acaba bu hadîsde insanin cani niçin zikredilmemistir? Halbuki
Teâ1â Hazretleri:
«Peygamber mü'minlere kendi nefislerinden daha Heridir...» [256] buyurmustur. Binaenaleyh Resulüllâh (Sailallahü Aleyhi ve Sellem) 'i canindan daha çok sevmek her mü'minin borcudur? Bu suâlin cevabi sudur: Bir kimsenin nazarinda A11ah'm yarattigi en kiymetli hatta çok defa canindan bile kiymetli varlik baba ile çocuk oldugundan hadîs-i se-rifde temsil suretiyle onlar zikredilmislerdir. Ma'na sudur: «Ben kendisine en sevdigi

seylerden daha sevgili olmadikça bir kimsenin imâni kâmil olamaz.»
En sevdigi seylerin içinde bittabi' can da vardir. Sevdigi seylerin hükmü bu olunca sevmedigi peylerin hükmü kendiliginden anlasilir.
Yahud müslümanm Peygamber (Sailallahü A leyhi ve Sellem) 'i c nindan daha çok sevmesi icâbettigi baska delillerden ma'lum oldugu için burada can zikredilmemistir.
Hadîs-i serifde baba ile çocuk zikredilmis; anne ile kiz zikredilmemis1-se de çocuk kelimesi hem oglana hem kiza sâmildir. Annenin zikredilme1-mesi ya babanin zikrinden anlasilacagi yahud onun hükmü baska delilden ma'lum oldugu Içindir.
Babanin çocuktan evvel zikredilmesi dahi ekseriyete nazarandir. Yâni babalar sayi itibariyle çokturlar. Çünkü her çocugun babasi vardir; îk-kat her babanin çocugu yoktur.
Babayi ta'zim cihetine bakarak evvel zikretmis de olabilir. Çocugiir evvel zikredildigi yerlerde ise sefkat ve merhamet ciheti nazar-i itibar alinmistir.

17- Bir Kimse Kendisi Için Hayir Namina Neyi Arzu Ediyorsa Müslüman Kardesi Için de Onu Arzu Etmenin Iman Hasletlerinden Olduguna Delil Babi

71- (45) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ile îbni Bessar rivayet eltiler. Dediler ki: Bize Muhammed b. Câ'fer rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su' be rivayet etti. Dedi ki: Katâde'y* Enes b. Mâlik'den, o da Nebiy (Sailallahü Aleyhi ve Se/temJ'den isitmis olarak rivayet ederken dinledim. Peygamber (Sailallahü Aleyhi ve Sellem):
«Sizden hiç biriniz kendi nefsi için diledigini (dinî kardesi için de — Yahud komsusu için de — dilemedikçe (tam) îman etmis olamaz.» buyurmuslar.
Bu hadis Sahih-i Müslim ile Abd b. Humeyd'in «Müsned»in-de ve Nesai'nin bir rivayetinde sek ile tesbit edilmis; ve «Din kardesi için de yahud komsusu içinde dilemedikçe...» denilmistir. Baska muhad-disler onu seksiz olarak; (Din kardesi içinde) seklinde rivayet ederler.
Hadîsi Buhâri Tirmizi Nesai Abd b. Humeyd, Ebu Bekir Ismâîli, Ibni Mendeh ve Ibrii Hibbân dahi tahric etmislerdir.
Ulema-i Kiramin beyanina göre hadîsin manasi: Kendisi için diledigini din kardesi için de dilemedikçe tam îman etmis olamaz, demektir. Yoksa asl-i îmân' kendinde bu sifat bulunmayanda da vardir. Maksad; din kardesi için tâat ve mubah olan seyleri dilemektir. Nitekim Nesai1 nin rivayetinde bu cihet tasrih edilmistir.
Ebu Amr Ibni Salâh diyor ki:
«Kendisi için diledigini din kardesi için de dilemek adetâ imkânsiz derecede güç sayilan seylerdendir. Halbuki mesele öyle degildir. Çünkü hadîsin ma'nasi; Islâmda sizden biriniz kendisi için diledigi seyin (aynini degil) mislini din kardesi için de dilemedikçe tani îman etmis olmaz demektir. Bunu yapmak, kendine verilen ni'metten hiç bir sey noksan kalmamak ve kendine verilene dokunmamak sarti ile din kardesine de böyle bir nimetin verilmesini istemekle olur. Bu kalb-i selim sahibi olan bir kimse için kolaydir. Yalniz bozuk kalbli olana güç gelir. Allah bize ve bilcümle din kardeslerimize afiyetler versin.»
Ibni Sala h'm imkânsiz derecede güç saydigi sey; kendisi için diledigi bir seyin aynisini din kardesi için de dilemektir. Bu ister hissî ister ma'nevi seylerde olsun hemen'hemen imkânsizdir. Çünkü bir insan kendine nasib olan bir ni'metin kendinden alinarak baskasina verilmesini kolay kolay istemez. Ayni ni'metin hem kendinde kalmasina hem baskasinin olmasina ise imkân yoktur. Zira bir cevher veya arazin ayni zamanda iki yerde bulunmasi imkânsizdir.
Hadîs-i serifde bahsedilen îmandan murâd, iman-i kâmil olduguna göre söyle bir suâl vârid olmaktadir; Su halde kendisi için diledigi seyleri din kardesi için de dileyen kimse dînin sair erkânim yapmasa bile mü' min-i kâmil olmak icâbeder. Cevap: Bu söz bir mübâlegadir. Onun için burada dilek sanki imanin en büyük rüknü imis gibi gösterilmistir. Ya-hud bu dilek imânin diger rükünlerini de istilzam eder.
Kâmil îman sahibi olmak için kendine diledigi seylerin mislini din kardesine dilemek lâzim geldigi gibi bunun

ziddi yani kendisi için kötü gördügü seyleri din kardesi için de kötü görmek imanin kemâlindendir. Ancak dilemekle kötü görmek birbirinin ziddi olduklari ve biri zikredilince derhal öteki de hatira gelecegi için hadisde iki ziddan birinin zikriy-le iktifa edilmistir.
Ebu Abdillâh el-Übbî, bu hadîsin dünya umuru hakkinda vârid oldugunu, âhiret umuru hakkinda ise Teâ1â hazretlerinin
«Bu hususta yarisçilar müsabaka yapsin!
(Mutaffifin: 26)» buyurdugunu söylerken âhiret hususunda din kardesinden daha üstün mertebe dilemenin caiz olduguna isaret etmistir.

72 —(...) Bana ZüIieyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahya b. Said, Hüseyn el-MualIim'den [257], 0 da Katâde'den, o da Enes'den, o da Peygamber (Sallalkhü Aleyhi ve Sellem) 'den naklen rivayet eyledi. Efendimiz: «Nefsim Kabza-i Kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, hiç bir kul kendisi için diledigini komsusu için yahud din kardesi için de dilemedikçe (tam) îmân etmis olmaz.» buyurmuslar.

18 - Komsuya Eziyyetin Haram Kilindigini Beyan Babi

73 — (46) Bize Yahya b. Eyyub ile Kuteybetü'bnu Said ve Ali b. Hucr toptan Ismail b. Ca'fer'den rivayet ettiler. Ibni Eyyub dedi ki: Bize Ismail rivayet etti. Dedi ki: Bana el-AIâ' [258] babasindan, o da Ebu Hüreyre'den naklen haber verdi ki, Rcsulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Komsusu serrinden emin olmayan kimse cennete giremez» buyurmuslar.
Zahirine bakilirsa bu hadis cennete girmesin diye beddua degil, giremeyecegini ihbardir. Müslim sarihi e1-Übbi de buna kaildir.
Bevâik: Bâikanm cem'idir. Bâika: Ser, belâ, gâiîe, mühlik olan sey ve ansizin basa gelen sikinti ma'nalanna gelir. Bir kimsenin serrinden korkulmasi o kimse için ma'siyyettir. Hâl böyle olunca _ Allah'in son derece makam-i ihtirama yükselttigi ve ikram olunmasini istedigi, aksi takdirde cennete koymayacagini beyanla tehdidde bulundugu komsuya fenalik yapmanin ne demek olacagini bir düsünmelidir.
îmam Nevevi'ye göre «Cennete giremez.» ifâdesi iki sekilde izah olunur.
1- Bu sözün ma'nasi: Komsuya eziyet eden kimsenin cezasi dogrudan dogruya cennete girememektir. Yani cennetin kapilan açilarak ehl-i necat olanlar girmege basladiklari zaman o geriye birakilir. Artik onun isi Allah !a kalmistir. Ya cezasina kadar cehennemde azâb ettikden sonra yahud affederek ceza vermeden cennetine koyar.
2 - Cennete girememek, komsuya eziyyet etmenin haram oldugunu bildigi halde onu helâl sayanlara hamledilir. Böylesi kâfir oldugundan cennete asla giremeyecektir. Ancak bu ikinci surete el-TJbbî söyle i'tiraz ediyor: «Bu takdirde komsuyu zikretmenin" bir faydasi kalmaz. Çünkü hüküm her âsî, münafik ve kâfire amm ve samil olur. Evlâ olan bu hadîsi, tevbe etmeden ölüp de hakkindaki tehdid infaz edilen ve cehennemden sefaatla çikan kimseye hamletmektir.»
Burada söyle bir suâl hatira gelebilir: Bir kimse komsusuna eziyyet etmek ister de sonra bundan vazgeçerse yine muâhaze olunur mu? bu hal: «Kulum kötülük yapmays gönülden geçirir de yapmazsa o kötülügü yazmayin...» hadis-i kudsisine muariz" degil midir? Bu suâle el-Übbî söyle cevap veriyor:
«Yazilmayan kasid hârîcde taallûk ettigi sey vücud bulmayandir; sarap içmek isteyip de içmemek gibi. Buradaki kasdm disarida taallûk ettigi sey ise vücud bulmustur; çünkü komsusu, kasdmi icra edecegini zannederek eziyyet görmüstür. Yolculari korkutup da kendilerine bir zarar getirmeyen yol kesici gibi. Yahud söyle denilir; o halde bu sahsdan sâdir olan sirf bir kasid degil, azimdir. Azim ise sahih kavle göre rnuâhazeyi icâb eder.

19 - Komsuya ve Müsafire Ikrami Tesvik, Hayir (Konusmak) Müstesna (Olmak Üzere) Sükütu Iltizam ve

Bütün Bunlarin Îmandan Olusu Babi

74 — (47) Bana Harmeletü'bnü Yahya rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Vehb [259] anlatti. Dedi ki: Bana Yunus, [260] Ibni Sihâb'dan [261], o da Ebû Selemete'bni Abdirrahman'dan [262], o da Ebu Hüreyre'den, o da Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem^den naklen haber verdi. Resulü Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)

«Her kim Allah'a ve son güne iman ediyorsa ya hayir söylesin yahud sussun! Her kim Allaha ve son güne iman ediyorsa komsusuna ikram etsin, her kim Allah'a ve son güne îmân ediyorsa müsafîrine ikram etsin!» buyurmuslar.

Bu hadisi imam Buhari Edeb ve Rikaak bahislerinde, Müs1im Muhtasaran Ahkâm bahsinde, Ebû Dâvud Et'ime'de, Tirmizi Birr babinda, Nesai Rikaak'da, Ibni Mâce Edeb bahsinde tahriç etmislerdir...

Lâfizlari arasinda az çok degisiklik vardir.

Meselâ bir rivâyetde:

«Komsusuna ikram etsin.» digerinde:

«Komsusuna eziyyet vermesin.» baska bir rivayette:

«Komsusuna iyilik etsin.» Duyurulmustur. Bunlarin hepsi komsu hakkinin büyüklügüne râci'dir.

Kaadi Iyâz (Rahimehullah) bu hadis hakkinda sunlari söylemistir: «Hadîsin ma'nasi sudur: Islâmin seriatlerini benimseyen bir kirii-seye komsusu ile misafirine ikram ve ihsan gerekir. Bunlarin her biri komsunun hakkini tanitmak ve o hakki korumaya tesviktir. A11ah Teâ1â hazretleri dahi kitabi kerîminde ona iyilikde bulunmayi tavsiye buyurmustur. [263] Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)

«Cibri(Aleyhisseîâm)bana komsuyu o kadar tavsiye etti durdu ki sonunda onu bana mirasçi yapacak sandim.» buyurmustur.

Ziyafet yani misafir agirlamak Islâm âdabindan, peygamberlerle süle-hâmn ahlâkmdandir. eys, ziyafeti bir geceligine vâcib saymistir. Delili: «Misafir gecesi her müsiüman üzerine vâcib olan bir haktir.» mealindeki hadis-i serif ile:

«Eger bir kavme misafir olur da sizin için misafirin hakkini emrederlerse hemen kabul edin; bunu yapmazlarsa kendilerine lâyik olan misafir hakkim onlardan siz altn!» mealindeki Ukbe hadîsidir.

Umumiyetle fukahaya göre misafirperverlik güzel ahlâktan ma'dûd-dur. Delilleri Peygamber (SaîtalîahU Aleyhi ve Sellem) 'in: «Onun caizesi bir günle bir gecedir...» hadîsidir. Caize: Bahsis, ihsan, armagan demektir. Ve ancak ihtiyarî olur. Resüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in «Ikram etsin; ihsan eylesin!» buyurmasi da bunu gösterir. Çünkü böyle bir ta'bir vâcib ma'nasmda kullanilmaz. Üstelik burada komsuya yapilacak olan ikram ve ihsan izafe edilmistir. Komsuya ikram ve ihsan ise vâcib degildir. Fukaha, bu babtaki hadisleri: «Sadr-i Islâmda vâ-rid olmuslardir» diye te'vil etmislerdir. Çünkü sadr-i îslâmda yardim vâcib idi. Ziyafeti vâcib görenler onun hem sehirli hem köylüye mi yoksa yalniz köylüye mi vâcib oldugunda ihtilâf etmislerdir.

Imam Safi ile Muhammed b. el-Hakem, her ikisine de vâcib olduguna kaildirler. Imam Mâlik ile Suhnûn, yalniz kir ahalisine vâcib oldugunu söylemislerdir. Zira misafir, sehirde otellerde ve hanlarda yer, çarsilarda satin alacak yiyecek bulabilir. Filvaki' bir hadisde : «Ziyafet hayme nisîniere (çadirda yasayanlara) vâcibdir. Sehirlilere vâcib degildir.» denilmistir. Lâkin bu hadis ulemaya göre mevzu'dur.

Muhtâc olarak yollara düsen kimsenin telef olacagindan kdrkulursa onu misafir etmek farz-i ayin oldugu gibi zimmilere [264] misafir agirlamak sart kosulursa onlarin da misafir kabul etmeleri icâbeder. Kaadi Iyaz'm sözü burada sona erdi.

«Yâ hayir söylesin yahud sussun...» ifâdesinden murad sudur: Bir - kimse konusmak isterse evvelâ düsünmeli, eger konusacagi sey muhakkak hayir ve ister vâcib ister mendûb olsun sevabi mûcib bir is ise onu söylemelidir.

Sayed hayirli degilse haram da olsa, mekruh ve mübâh da olsa onu söyleniemelidir. Su halde, harama veya mekruha vardiracagindan korkuîursa, mubah sözü dahi konusmamak mendub olur. Âdetde böyle sözler pek çoktur. Hattâ ekseriyeti teskil ederler. Halbuki Teâ1â Hazretleri: «Insan her ne söylerse (onu yazmak için) yaninda r ut! aka hazir bir murakib vardir» [265] buyurmustur.

Kulun konustugu her seyin ve bu arada mubah olan sözlerinin dahi yazilip yazilmayacagi meselesi selef ve halef ulemâ arasinda ihtilaflidir. Ibn i Abbâs (Radiyallahu anh) ile bir takim ulemaya göre yazilan sözler sevab veya ikaab icâbedenlerdir. Bu takdirde âyet-i kerîme tahsis edilmis olur; ve: «Sevâb yahud ikaab icâbedecek her ne söylerse (onu yazmak için) yaninda mutlaka hazir bir murakib vardir.» mânâsina gelir. Haram veya mekruha vardirmasin diye seriat bir çok mubahlardan vaz geçmeyi de emretmistir. îkrime'ye göre kulun söyledigi her söz mutlak surette yazilir.

îmam Safii bu hadisin ma'nâsiyla amel etmis; ve: «Konusmak isteyen bir kimse evvelâ düsünmeli, eger söyleyeceklerinden kendisine bir zarar gelmeyecekse konusmali; zarar gelecekse yahud zarar süphesi varsa vaz geçmelidir.» demistir.

Magrib'de zamaninin imami sayilan Mâliki ulemasindan Ebû Muhammed Abdullah b. Ebî Zeyd sunlari söylemistir: «Bütün hayir âdabi su dört hadisden çikar:

1 - «Her kim Allaha ve son güne imân ediyorsa yâ hayir söylesin yahud sussun!»

2 - «Isine girmeyen seye karismamasi kisinin iyi müsiüman oldugundandir.

3 - Resulülla h(SaUallahü Aleyhi ve Sellem) 'in kisaca tavsiyede bulundugu zâta: «Kizma!» buyurmasi;

4 - «Sizden biriniz kendisi için diledigini dîn kardesi için de dilemedikçe (tam) îmân etmis olmaz.»

Fuday1 b. Iyaz'in: «Her kim sözünü amelinden sayarsa lüzumsuz seyler hakkinda az konusur.» dedigi rivayet olunur. Zün Nûn (Rahimehullah) dahi: «Insanlarin nefsini en koruyani en ziyade dilini tutanidir.» demistir.

Hâsili insan yerinde susmali, icabinda konusmalidir. Çünkü: «Hakki söylemekten susan dilsiz seytandir.» buyurulmustur. Binaenaleyh yerine göre susmakla söylemenin ikiside serefli hasletlerdir.

75 __ (...) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebu'l-Ahvas, [266] Ebû Hasîn'den, [267] o da Ebû Sâlih'den, [268] o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet eyledi. Ebû Hüreyre söyle demis; Resulüllâh (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Her kim Allah'a ve son güne îmân ediyorsa komsusuna eziyyet etmesin! Her kim Allah'a ve son güne îmân ediyorsa misafirine Ikramda bulunsun! Her kim Allah'a ve son güne imân ediyorsa ya hayir söylesin ya sussun!» buyurdular.

ibaresi Müslim'in asil nüshalarinda böyle ise de Müslim 'den baskalari onu : seklinde rivayet etmislerdir. Her iki rivayet de sahindir. Yâ'nm hazfîyle kelime zâten «Eziyyet etmesin.» ma'nasma nehî olur. Ya'nm isbâtiyla ise: «Eziyyet etmez» ma'nasma haber olursa da maksad yine nehîdir; ve eziyet etmesin. » demekden daha beligdir. Nitekim:

«Anneler çocuklarini tam iki sene emzirirler...» [269] âyet-i kerimesi ve emsali de böyledirler.

Hadîsi Buhari Edeb bahsinde Kuteybe 'den tahric etmistir. Onun rivayeti «Eziyyet etmesin» seklindedir. Ayni Hadîsi, Ibni Mâcede «Fitneler» bahsinde Ebu Bekir Ibni Ebî Seybe' den rivayet etmistir. Ebu Bekir Ibni Kbî Seybe: «Ebu'l-Ahvas, Ebû Hasîn'den bu hadisden baska hadis rivayet etmemistir.» der.

Eziyyet etmek günah olmakla beraber, insani dinden çikarmaz. Yalniz îmanin kemâlini giderir.

Bu hadislerde îmânin Allah ile son güne tahsis Duyurulmasi mebde' ile ma'âda isaret içindir. Yani kendisini yaratan A11ah'a ve kiyamet gününde mükâfat veya müeâzat verecegine inanan kimse komsusuna eziyyet etmesin demektir.

Misafire ikram meselesinin, yerine göre degistigini hatta farz oldugunu bundan evvelki hadîsin serhinde

görmüstük. Kirmani söyle diyor: «Acaba hadisde neden bu üç seyi zikretmistir?» dersen, ben de derim ki: Bu söz cevâmiü'l-kelimdendir; bu üç sey de esaslardandir. Bunlarin üçüncüsü kavlî, birincisi ve ikincisi fi'lî olan esaslara isarettir. Ikiden birincisi: kötülüklerden hâli kalmaya, Ikincisi faziletlerle nefsi zînetleme-ye isarettir. Yâni bir kimsede A11ah'in emrini tâ'zîm sifati varsa o kimse mutlaka Allah Teâlâ 'nin yarattiklarina karsi ya hayir söylemek veya serre karsi susmak yahud fayda veren bîr seyi yapmak, zararliyi terkederek sefkat sifatiyle vasiflanacaktir.»

76 — (...) Bize Ishâk b. Ibrahim rivayet etti. (Dedi ki): BIze Isâ b. Yunus, A'mes'den, o da Ebû Sâlih'den,'o da Ebû Hüreyre'den naklen ba-ber verdi. Ebû Hüreyre: Resûlüllah (Saîîalîahii Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki diyerek Ebu Hasin hadisi gibi rivayette bulunmus; ancak (Komsusuna eziyyet etmesin yerine:) «Komsusuna iyilik etsin.» demis.

77 -- (48) Bize Züheyr b. Harb ile Muhammed b. Abdillah b. Nümeyr ikisi birden Ibni Uyeyne'den rivayet ettiler, tbni Nümeyr dedi ki: Bize Süfyân, Amr'dan [270] rivayet etti ki, Arar Nâfi' b. Cübeyr'i [271], Ebû Süreyh el-Huzâî'den [272] naklen söyle haber verirken dinlemis: Nebiy (Sallalhhü Aleyhi ve Sellem):
«Her kim Allah'a ve son güne iman ederse komsusuna iyilik etsin! Her kim Allah'a ve son güne imân ederse misafirin^ ikram etsin, her kim Allah'a ve son güne imân ederse ya hayir söylesin ya sussun!» buyurdular.

20 - Münkeri Nehyetmenin Imandan Oldugunu, Imanin Artip Eksildigini, Iyiligi Emir ve Kötülükden Nehyin Vacib Olduklarini Beyan Babi

78 — (49) Bize Ebu Bekir b. EM Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ve-kî' Süfyân'dan [273] rivayet etti. H.

Bize Muhammed b. el-Müsennâ dahi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Mu-hammed b. Ca'fer [274] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be rivayet etti. (Ebu Bekir b. Ebî Seybe ile Muhammed b. el-Müsennâ) ikisi birden Kays b. Müslim'den [275], o da Târik b. Sihâb'dan [276] rivayet ettiler. Bu hadis Ebû Bekir'indir.. Ebû Bekir söyle dedi:

— Bayram günü ilk defa ise namazdan evvel hutbe ile baslayan Mer-vân'dir. [277] Bir adam ayaga kalkarak ona:
— Namaz hutbeden öncedir; demis. Mervân:
— Oradaki terkedilmistir; cevabini vermis. Bunun üzerine Ebû Saîd:
— Ama su zât hakikaten kendisine düseni yapti. Ben Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)i:
«Sizden her hangi biriniz bir kötülük görürse onu hemen eliyle degistirsin: Eger buna gücü yetmiyorsa diliyle degistirsin; ona da gücü yetmiyorsa kalbiyle degistirsin. Imanin en zaifi de budur.» buyururken isittim; demis.
Bu hadisin müttefekun aleyh bir rivayeti vardir ki Seyhayn onu Bayram namazi bahsinde tahric etmislerdir. Meali sudur:
«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) Ramazan ve Kurban bayramlarinda namazgaha çikardi; ve (Yapmaga) basladigi ilk is namaz olurdu. Sonra namazi bitirerek cemaata karsi ayakta durur; cemaat, saflarinda otururlardi. Böylece onlara va'zeder, tavsiyede bulunur; ve emrederdi. Sayed bir ordu ayirmak isterse onu ayirir; Yahud orduya müteâllik ,bir sey emretmek isterse emreder; sonra (Medine'ye dogru) çekilir giderdi. Ebû Said diyor ki:
— Halk bu minval üzere devam edegeldi. Nihayet ben Medine enjiîri Mervân ile bir Kurban veya Ramazan bayraminda namazgaha çiktim. Oraya varinca ne göreyim, karsimda Kesir b. es-Salt'in yaptigi bir minber!... Bir de baktim Mervân namazi kilmadan ona çikmak istiyor!... Hemen elbisesinden çektim. O da beni çekti ve (minbere) çikti; namaz lan Önce hutbeyi okudu. Ben kendisine:

«Vallahi sünneti degistirdiniz!» dedim. Mervân:
«Yâ Ebâ Said! Senin bildigin geçti.» dedi.
«Vallahi benîm bildigim (sekil) bilmedigimden daha hayirlidir» dedim.
«Cemaat namazdan sonra bizi dinlemeye oturmuyorlar da onun için hutbeyi namazdan önceye aldim.» dedi.
Bu hadisden açikça anlasiliyor ki Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) zamaninda minber yoktu. Bayram namazlari sahrada kilinir; namazdan sonra Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) cemaata karsi ayaga kalkarak hutbesini okurdu. Kendileri son derece mütevazi olduklari için minber yaptirmaya lüzum görmemislerdi.
Kaadi Iyaz'in beyanina göre ilk defa hutbeyi namazdan evvel kimin okudugu ihtilaflidir. Bazilari bunun Hz. Osman (RadIyallahu anh) oldugunu söylemis; bir takimlari, cemaat bayram namazim kildiktan sonra hutbeyi dinlemeden dagildigi için bunu Hz. Ömer (RadIyallahu anh) m yaptigini iddia etmislerdir. Hattâ Ömer (RadIyallahu anh)'m bunu cemaat dagiliyor diye degil, geç kalanlar namaza yetissin diye yaptigini ileri sürenler vardir,
«Hutbeyi ilk defa namazdan önce okuyan Muâviye (RadIyallahu anh) dir» diyenlerle Abdullah b. Zübeyr (RadIyallahu anh) oldugunu söyleyenler de vardir.
Fakat bütün bu söylentilere ragmen Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) ile Ebû Bekir, Ömer, Osman ve A1î (Radiyallahu Anhüm) hazerâtindan sabit olan: namazi hutbeden Önce kildiklaridir. Umumiyetle fukahanm kavli de budur. Hatta bu hususta icmâ' bulundugunu iddia edenler de vardir. Bunlar icmâi ya hilaftan sonra iddia etmis; Yahud asr-i Seâdetle Huîefa-i Râsidin zamanlarinda meselenin ittifaki olma&na bakarak Beni Ümeyye'nin hilafini nazar-i i'tibâra almamislardir. Ebu Said-i Hudri (Radiyallahu anli) 'in bir çok zevat huzurunda: «Amma su zât hakikaten kendisine düseni yapti.» demesi onlarca sünnetin bu sekilde karar kildigina, Mervan’in yaptiginin dogru olmadigina delildir. Zâten Hz. Efcu Said .in bu hadisle ihticâc etmesi de bunu gösterir. Çünkü Mervan'in yaptiginin dogru olduguna i'tikad etse yahud eskiden böyle bir sey yapilmis veya bir sünnet görülmüs olsa ona münker demezdi. Bu rivayet Mervan'dan önce hiç bir halifenin bayram namazindan evvel hutbe okumadigina delildir. Ömer, Osman ve Muâviye (Radiyallahu Anhüm) hazerâtimn okuduklarim gösteren rivayetler dogru degildir.
Acaba Mervan'mbu hareketine karsi Ebu Said-i Hudri (Radiyallahu anh) gibi bir sahâbî-i celil nasil ses çikarmadi da cemaatten bir zât i'tirazda bulundu?
Bu suâle bir kaç vecihle cevap verilmistir:
1- Ihtimal Ebu Said (Radiyallahu anh) sonradan yetismis; o gelinceye kadar i'tiraz eden zât sözüne baslamis; Ebu Said onlar konusurken gelmistir.
2 - Ebu Said (Radiyallahu anh) orada imistir. Lâkin ya kendisi yahud baskasi aleyhine bir fitne çikacagindan korktugundan i'tiraz edememistir. I'tiraz eden zâtin kavm ü kabilesi orada bulundugu cihetle onun için korku mevzu-u bahs olmadigindan o inkârda bulunmustur.
3 - I'tiraz eden zât korkmus fakat ne pahasina olursa olsun inkârda bulunmustur. Böyle yerlerde bu caiz hatta müstehaptir.
4 - Caiz ki Ebu Said (Radiyallahu anh) inkâra hazirlanmis; lâkin öteki zât ondan çabuk davranarak söze baslamis; Hz. Ebu Said de onu te'yid etmistir.
Imam Müslim 'in buradaki rivayetine göre Mervan'la münakasa eden zât cemaattan biridir. Buhari ile tahriç ettikleri rivayette ise bunun bizzat Hz. Ebu Said oldugu, namazgaha beraber geldikleri, Ebu Said'in Mervan'm elini tutarak onu men'etmege çalistigi, Mervan'in da ona red cevabi verdigi zikredilmektedir ki, bu hâl hâdisenin ayri ayri iki defa tekerrür ettigi ihtimalini dogurmustur. Fakat Müslim sarihlerinden el-Übbî bu ihtimali vârid görmüyor. Ona göre vak'a birdir. Mervan'a cemaatten biri i'tirazda bulunmustur. Mervan onu dinlemeyince bu sefer meseleye Ebu Said (Radiyallahu anh) müdâhale etmistir.
Hz. Ebu Said 'in: «Su zât hakikaten kendisine düseni yapti.» demesi bu isi dogru bulmayip reddettiginin sarih ifadesidir.

Resûlullah (Salîallahü Aleyhi ve Selkmj'm: «Sizden her hangi biriniz bir kötülük görürse onu hemen eliyle degistirsin!» buyurmasi bilic-ma' vücub ifâde eden bir emirdir. Islâmda iyiligi emre emr-i bil ma'ruf, kötülükten nehye de nehy-i anil münker derler. Bu mesele müslümanlara kitâb, sünnet ve icma-i ümmetle yâni bütün naklî delillerle farz kilinmistir. Iyiligi emir, kötülükten nehiy ayni zamanda din demek olan nasihat-tan ma'duddur. Bu hususda bazi râfizilerden baska muhalefet eden yoktur. Onlann muhalefetlerinin ise bir kiymeti yoktur.

Emri bil ma'rufun vücubu mü'tezile taifesinin dedikleri gibi aklî de degil ser'idir. Vakia Kur'an-i Kerîm'de:

«Siz kendinizi kollayin; siz hidâyete erdikten sonra baskasinin sapmasi size zarar etmez. [278] buyurulmustur. Amma bunun ma'nasi siz baskalarina emri bil ma'rufla ugrasmayin demek degil, muhakkikin ulamanin beyanina göre:

«Siz aldiginiz tâ'Hmaâta göre emri bü-mâ'ruf, nehy-i ani'I-münkeri yaptiniz mi artik baskalarinin taksiri size zarar etmez» demektir. Çünkü kula yüklenen vazife yalniz iyiligi emir, kötülükten nehiydir. Bunlari kabul ettirmek onun vazifesi degildir. Eserde vârid olduguna göre Hz. Ebû Bekir bu âyeti minberde okumus ve: «Siz bunu dogru te'vil edemiyorsunuz. Ben Resulülîah (Salîallahü Aleyhi ve Seîiem)'den isittim: «Bir kavim zâlimi görürler de men'etmezlerse Allah'in onlara kendi tarafindan bir azâb göndermesi yakmcaciktir; buyuruyordu» demistir.

Emri bil ma'ruf nehy-i ani'l-münker farz-i kifâyedir. Binâenaleyh her farz-i kifâye gibi o da bazi kimselerin ifâsiyle diger rnüsîümanlardan saakit olur. Lâkin hiç ifâ eden bulunmazsa özrü bulunmayan bütün mükellefler günahkâr olur. Emr bil rna'rufun farz-i ayn oldugu yerler de vardir. Meselâ: Bir yerde bu vazifeyi bir kisiden baska bilen bulunmazsa o bir kisiye emri bilma'rufu ifâ etmek farz-i ayin oldugu gibi bir babanin evlâdi ile karisina iyiligi emir, kötülüklerden kendilerini nehyetmesi de farz-i ayndir.

Ulema-i kiram emri bil ma'ruf nehy-i ani'l-münker vazifesinin- mükelleflerden sakit olmayacagini beyan etmislerdir. Çünkü mükellefin vazifesi ettigi emir veya nehyin, muhatabina te'sir edip etmedigini düsünmek degil, sadece o emir veya nehyi etmektir. Ihtarin mü'minlere fayds verecegi ise âyetle sabittir. Yine ulemanin temsillerine göre emri bil ma1-rufa misal: avret yerinin bir kismi açilan kimseye örtünmesini tenbih et mektir.

Emri bil ma'ruf vazifesini yapan kimsenin emrettigi seye kendisinii de imtisal etmesi, nehyettiginden kaçinmasi sözünün te'sirîi olmasi içii pek mühim ve lâzim ise de sart degildir. Eger emir ve nehyetügi seyle kendinde de varsa bu sefer vazifesi çift olur; ve evvela kendine emir vey nehiyde bulunmasi sonra ayni seyi baskasina yapmasi icâbeder.

Mu'tezileye göre kötülükten nehiy isini ancak kendisi kötülük etmeyen ifa edebilir.

Delilleri:

«Kendi nefislerinizi unutub da âleme iyiligi mi emrediyorsunuz?» (Bake-re: 44) âyet-i kerîmesidir. Mutezileden bazilari; bir kimse kendinin etmedigi kötülükten baskalarim nehyedebilir demislerdir.

Emri bil ma'ruf nehiy ani'l-münker vazifesi yalniz devletin bu is için tâyin ettigi me'murlara mahsus degildir; onu müslümanlarin efradi da yapabilirler. Imamü'l-Harameyn :«Buna delil icma-i müslimîndir.» diyor. Filhakika gerek asr-i seâdetde gerekse diger asirlarda bu isin memuru olmayanlar me'murlara iyiligi emir, kötülüklerden onlari nehyederler; sair müslümanlar onlarin bu yaptiklarini takrir ve kabul eyler; baskalarinin isine karisiyorlar diye kendilerini ayiplamazlardi. Sonra bu vazifeyi ancak bilenler yapar. Sayed yapilacak emir namaz, oruç ve saire gibi herkesin bildigi vâciblerden, nehiy dahi zina ve içki gibi meshur menhiyyattan olursa bunlari emir ve nehiyde bütün müslümanlar müsterektir. Fakat nâdir tesadüf edilen fiil, kavil ve içtihada dair ise avam takiminin gerek isbât gerekse nefi suretiyle bu ise karismaga haklari yoktur; bu sefer mesele yalniz ulemaya mahsus kalir. Ulema dahi ittifaki meselelere dair emir ve nehiyde bulunurlar. Ihtilafli meseleler hakkinda bir sey diyemezler. Çünkü iki mezhebin birine göre her müctehid hakka isabet eder. Digerine göre hakka isabet eden yalniz bir kisidir; amma hangi müctehidin hatâ ettigini bilmek kullara müyesser degildir. Hatâ edene günah dahi yoktur.

Su kadar var ki, müctehidlerin hilafindan çikmak için nasihat yollu emri bil ma'rufda bulunmak güzel ve makbul bir istir. Zira bir sünneti ihlâl etmemek veya baska bir hilafa sebeb olmamak sartiyîe ulema-i kiram

müctehidlerin hilafindan çikmaya bilittifak kaildirler. Meselâ dört mezhebin imamlarina göre ittifakla caiz olacak bir abdest; evvelâ niyet edilerek, her azayi âyetteki tertib üzere yikamak, yikarken hafifçe ogus-turmak, bir uzuvdan ötekine geçerken fazla vakit kaybetmemek, yâni azayi bir biri arkasindan acele yikamak, basin, bütününe meshetmekle alinir.

Imam Nevevi emri bil ma'ruf, nehiy ani'l-münker'in çok zamandir zayi' oldugundan, onun zamaninda bundan pek az bir takim izler kaldigindan bahsettikten sonra sözüne söyle devam ediyor: «Emri bil ma'ruf, çok büyük bir bâbtir. Bu isin nizâm ve kivami ancak onunla kaimdir. Fenaliklar çogalinca azâb iyiye ve kötüye umumi olarak gelir. Zâlime mâni' olmazlarsa Allah Teâ1â 'nin azabini onlara umumües-tirmesi pek yakindir:

«Allah'in emrine muhalefet edenler ya baslarina bir beiâ gelmesinden yahud acikli bir azaba duçar olmalarindan korunuversinler!» [279]

Su halde âhiretinin ma'mur olmasini dileyen ve A11ah'in rizasini korku ile tahsil etmege çalisan bir kimseye gereken vazife, bu baba ehemmiyet vermektir. Çünkü faydasi çok büyüktür. Bâ husus, çogunun elden gittigi bir zamanda!... Kendisine i'tirazda bulunan kimsenin rütbesi yüksek diye ondan korkmamalidir. Zira Allah Teâîâ Hazretleri:

«Allah kendi dinine yardim edene elbet yardim edecektir.» [280]

«Her kim Allah (m emirlerin) e sarilirsa muhakkak dogru yola hidâyet olunur. [281]

[282] ve : «Bizim Için mücâhede edenler yok mu, onlari mutlaka (dogru) yollarimiza hidâyet edecegiz.» [283]

«Yoksa insanlar hiç imtihan olunmadan iman ettik demekle birakilacaklar mi sandilar? Yemin olsun ki, biz onlardan öncekileri imtihan ettik. Dogru söyleyenleri Allah elbette bilecek, yalancilari da elbet bilecektir.» buyurmustur.

Bilmeli ki, ecir külfete göredir. Emri bil ma'rufu bir kimseye olan sadakati, sevgisi, müdâhenesi, bir kimseden itibar bekledigi veya onun yaninda i'tibannin devam etmesini istedigi için elden birakmamalidir. Çünkü; ona olan sadâkat ve sevgisi kendisine bir hürmet ve hak icâbeder. Onun haklarindan biri de kendisine nasihat etmek ve ona âhireti için yararli isleri göstermek, zararlilarindan korumaktir. Insanin dostu ve ahbabi, âhiretini ma'mur etmeye çalisan kimsedir. Velev ki bu hâl onun dünyasi hakkinda bir noksanliga bâdi olsun. Düsmani ise âhiretinin zayi olmasina veya noksanligina çalisandir; isterse bu sebeble ona dünyasi için bir nevi menfaat hâsil olsun. Iblisin bize düsmanligi böyledir. Peygamberler (Salevâtullahi ve Selâmuhu Aleyhim Ecmain) mü'minlerin dostlaridir. Çünkü onlarin âhiretlerine yararli seylere ve o seyler için kendilerine yol göstermege çalisirlar. Kerim olan Allah 'dan bizi, dostlarimizi ve sair müslümanlari rizâsina muvaffak kilmasini dileriz. Bizlere cûd-u rahmetini tesmil buyursun.»

Emri bil ma'rufu yapan kimsenin nezaket, rifk u mülâyemetle muamelede bulunmasi icâbeder. Zira maksada bu daha elverislidir, îmam Safiî: «Bir kimse din kardesine gizlice va'z ederse ona gerçekten nasihat etmis ve onu ziynetlemis olur. Asikâre va'zeden ise onu muhakkak surette rezil etmis ve batirmistir.» demistir.

Nevevi ekseriyetle insanlarin emri bil ma'ruia karsi göz yumduklari seylere misal olarak kusurlu bir mali satilirken gorüh de i'tirazda bulunmamalarim, o malin kurusunu müsteriye söylememelerini gösteriyor; bunun açik bir hatâ oldugunu söylüyor; ve: «Halbuki bilenin saticiya i'ti-raz ve inkârda bulunmasinin, müsteriye malm kusurlu oldugunu bildirmesinin vâcib oldugunu ulema nassan beyân etmislerdir.» diyor.

Münkerden nehyîn nasil yapilacagini Resulü Ekrem (Saltallahü Aleyhi ve SeUem) bu hadisde güzelce beyan etmistir. Mezkûr beyandan anlasildigina göre bir kötülük gören kimse imkân bulursa onu eliyle men'edecektir. Buna gücü yetmiyorsa diliyle, bu da mümkün degilse kalbiyle mâni' olacaktir. Kalble mâni' olmanin ma'nasi o seyi kerih görmek, ondan tiksinmektir. Bu hakikatda bir kötülüge mâ'ni olmak degilse de baskasi elinden gelmedigi için bizzarure onunla iktifa eder, Allahu â'lem bundan dolayi onun hakkinda: «Imanin en zaifidir»

buyurulmustur. Yani kötülügü degistirme hususunda semeresi en az olan budur. Yoksa imanin en zayifi yoldan eziyet veren seylerin atilmasi oldugu yukarida görülmüstü: Maamafih buradaki zaifligi mutlak birakarak iki hadisin arasim bulmakda mümkündür. Bu takdirde eziyet veren seyin atilmasiyle kötülügü kalben degistirmek birbirine müsavidir. Bundan daha zaif mertebe yoktur. Hatta kalben degistirme daha da zayiftir.

Babimizin hadisi hakkinda Kaadi Iyâz sunlari söylemistir: «Bu hadis, münkerin nasil degistirilecegini beyân hususunda esastir. Mün-keri degistiren kimseye düsen vazife, kavlen olsun fi'len olsun onu gideren herseyle degistirmektir. Meselâ; bâtil bir seyin âletlerini kiracak, içkiyi ya bizzat dökecek, yahut birine döktürecek; gasbedilen mallan ya bizzat gasibdan alarak sahiplerine iade edecek yahud imkâni varsa baskasina emrederek bu isi yaptiracaktir.

Münkeri degistirirken câhil ile serrinden korkulan kuvvet' sahibi zâlime karsi son derece yumusak davranmalidir. Çünkü bu sekilde hareket etmesi sözünün kabulüne daha ziyade yarar.

Nitekim bu isi vazife olarak üzerine alan me'murun da ayni ma'na-dan dolayi salâh ve fazilet ehli olmasi müstehabtir. Saskinliginda devam edenle tembelliginde israfa varan hakkinda siddet göstermelidir. Amma bunu yapmak için gösterdigi siddetin, degistirdiginden, daha kötü bir mün-kere sebeb olmayacagindan emin bulunmasi sarttir. Kendisi zâlimin tasallutundan mahfuz olmalidir. Eger zann-i galibine göre o münkeri eliyle degistirmek kendisinin veya baskasinin öldürülmesi gibi daha siddetli bir münkere sebeb olacaksa elle degistirmekten vazgeçerek dil ile söylemeli, nasihat ve korkutma ile iktifa etmelidir. Sayet söylemenin o münker gibi bir münkere sebeb olacagindan korkarsa kalbiyle degistirmelidir. Hadis-den murad insallah budur. Eger emri bil ma'ruf hususunda yardim edecek bir kimse bulunursa, silâh çekmeye ve harbe müncer olmamak sartiyle yardim diler...»

Bazilarina göre ölecegini dahi bilse münkere karsi behemahal sarih sözle i'tirazda bulunmak lâzimdir. Fakat bu kavil dogru degildir.

Bu bâbda Imamü'l-Haremeyn'de söyle demektedir: «Mesele silah çekmeye ve harbe müncer olmamak sartiyle, lâfdan almayan büyük günah sahibini devletin tebaasi efradi fi'len o günahdan men'edebilirler. Is harbe dayanirsa hükümdara havale edilir. Zamaninin hükümdari zâlim olur da zulmü meydana çikar; ve yaptigi bu kötü hareketten sözle men'edüdigi zaman vazgeçemezse memleketin ileri gelenleri, silah çekme ve harbetme bahasina bile olsa onu hal' (Yani azil) için ittifak edebilirler...»

Ancak îmamü'I-Harameyn'm bahsettigi bu hali' meselesi ulemâ arasinda garib karsilanmis ve: «Bundan maksad: hükümdarin hal'i ile daha büyük bir fesad çikacagindan korkulmazsa o zaman hal'edilebilir; demektir.» seklinde te'vil edilmistir. Yine Imamii'l-Haremeyn'in beyanina göre emri bil-ma'rufla vazifeli olan kimse mücerred zann üzerine evlere girip arastirma yapamaz. O ancak gördükleriyle mesgul olur.

Ebu'l-Hasen Mârûdî arastirma meselesini ikiye ayirmaktadir:

1- Islenen bir harama dair olup sonradan tedariki mümkün degilse arastirma caizdir. Meselâ: dogru söyledigine i'timâd ettigi bir zât: «Su eve birisi bir adam kapadi; öldürecek.» Yahud: «Bir kadin kapadi; zina edecek» dese o evi aramak caizdir. Çünkü aranmadigi takdirde elden giden firsatin tedarikine imkân yoktur. Bu aramayi yalniz devlet me'muru degil ahâli dahi yapabilirler.

2- Yukarida söylenenlerden bir derece asagi olan münkerattir. Bunlarda içeriye girerek arastirma yapmak caiz degildir. Meselâ: bir evden kötü kötü eglence sesleri gelse içeride islenen menhiyyati men'etmek için eve girilemez; disaridan men'edilir.

79 —(...) Bize Ehu Küreyb Muhammed b. el-AIâ' rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Muaviye [284] rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-A'mes, Ismail b. Recâ'dan, [285] o da babasindan, o da Ebû Said el-Hudri'den, bir de Kays b. Müslim'den, o da Tarik b. Sihâb'dan, o da Ebû Said-i Hudri'-den Mervân kissasi ile Ebû Said'in Peygamber (SaiMlahü Aleyhi ve Sellem) den rivayet ettigi hadisi hakkinda (bundan önceki) Su'be ve Süfyan hadisinin mislini rivayet eyledi.

Ibaredeki Kays b. Müslim, Ismail b. Eecâ1 üzerine ma'tuftur. Ma'na sudur: Bu hadisi el-A'mes, Ismail b. Recâ 'dan, o da tarikin birinde Kays b. Müslim 'den rivayet etmistir. Allahu a'lem.

80 — (50) Bana Amru'n-Nâkid ile Ebû Bekir b. en-Nadr ve Abd b. Humeyd rivayet ettiler. Bu lâfiz Abd (b. Humeyd) indir. Dediler ki: Bize Yâkub b. Ibrahim b. Sa'd rivayet etti. Dedi ki: Bana babam, Salih b. Key-san'dan, o da el-Hâris'den, [286] o da Ca'fer b. AbdiIIâh b. el-Hakem [287] den, o da Abdurrahmân b. el-Misver'den [288], o da Ebû Râfi'den [289] o da Abdullah b. Mes'ûd'dan naklen rivayet eyledi ki, Resulüllah (Saîîalîahü Aleyhi ve Sellem) söyle buyurmuslar:
«Benden önce Allah'in hiç bîr ümmete gönderdigi bir peygamber yoktur kî, o Peygamberin, ümmetinden Havarileri ve sünnetine tâbi' olan, emrine uyan ashabi olmasin. Kissa su ki, sonra onlarin ardindan, yapmadiklarini söyleyen ve emrolunmadiklari seyleri yapan bir takim kötü nesiller mey* dana çikar. Iste kim bunlara karsi eliyle mücâhede ederse o rr.ü'mindir. Kim onlara karsi diliyle mücâhede ederse o da mü'm indir. Kim onlara karsi kalbiyle mücâhede ederse o da mü'mindir, Amma bunun ötesinde imandan bir hardal danesi de yoktur.»
Ebû Kâfi' demis ki:
— Ben bunu Abdullah b. Ömer'e anlattim da kabul etmedi. Derken Ibnî Mes'ud geldi ve Kanat (vadisine) indi. Abdullah b. Ömer onu ziyarete giderken beni de beraberine almak istedi. Ben de onunla beraber gittim. Oturdugumuzda Ibni Mes'ud'a bu hadisi sordum. Onu bana, Ibni Ömer'e anlattigim gibi anlatti.
Salih:
— Böyle bir hadis hakikaten Ebû Râfi'den rivayet olundu; demistir. (...) Bu hadisi bana Ebû Bekir b. Ishâk b. Muhammed [290] de rivayet

etti. (Dedi ki): Bize Ibni EM Meryem [291] haber verdi. (Dedi ki): Bize Abdülâziz b. Muhammed rivayet etti. Dedi ki: Bana el-Hâris b. el-Fudayl el-Hatmiy Ca'fer b. Abdillâh b. el-Hakem'den, o da Abdurrahman b. el-Misver b. Mabrama'dan, o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'in âzadlisi Ebû Râfi'den, o da Abdullah b. Mes'ûd'dan naklen Salih'in hadisi gibi haber verdi. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)söyle buyurmus-lar:
«Hiç bir peygamber gelmemistir ki, o peygamberin yolunda yürüyen ve sünnetini sünnet edinen bîr takim havarileri olmasin.» Yalniz Ebû Râü', Ibni Mes'ud'un gelisini ve Ibni Ömer'in onunla bulusmasini zikretmemitir.
Hadisin isnadinda birbirinden rivayette bulunan dört dane tabiî bir araya gelmistir ki, nâdirattan sayilir. Bunlar: Salih, Haris, Cafer ve Abdurrahman 'dirlar.
Ümmet: Bir peygamberin tabileri ve ashabi den. iktir. Bazen peygamberin dine da'vet ettigi kimseler ma'nasmda umumi olarak kullanilir. Bu takdirde ümmetin ma'nasmda kâfirler de dâhil oldugundan müslümanlara ümmet-i icabet, kâfirlere ümmet-i dâ'vet denilir. Maamaiih ekseriyetle birinci ma'nada kullanilir.
Havârî: Yardimci, hâlis ve çamasirci ma'nalanna gelir. Burada havarilerden murâd; lügat ulemasindan Ezheri ile diger bazilarina göre peygamberlerin en yakin ve her türlü kusurdan azade dostlaridir. Bir tamamlari: «Havariler, peygamberlerin yardimcilaridir...» demis; baskalari mücahidler ma'nasma geldigini söylemislerdir. «Havariler, peygamberlerden sonra onlarin yerine halife olabilecek kimselerdir.* diyenler de olmustur.
Bu hadis zahiren; «Bir peygamber gelir onunla l)ir veya iki kisi beraber olur; baska b*r peygamber gelir; onunla beraber kimse yoktur.» hadisine muariz görünürse de hakikatta aralarinda muâraza yoktur; çünkü buradaki hadisden murad ekseriyettir. Yani ekseriyet itibariyle her peygamberin ümmetinden havarileri vardir; demektir. Yahud ibareden sifat hazfedümistir. Ma'na: Tâbi'leri bulunan hiç bir peygamber yoktur ki, ümmetinden havarileri olmasin; demektir. Bazilari: «Bu hadis Nebiler hakkindadir. Tabiî bulunmayanlardan bahseden hadis ise Resule mahsustur.» diyerek iki hadisin baska baska ma'nalar tasidigini iddia etmislerdir.
Ibarede atif harflerinden (sümme)nin kullanilmasi, Peygamberlerin sünnetlerinin degistirilmesi; kendilerinden

çok zaman sonra olduguna ten-büi içindir. Rütbede uzaklik bildirmek için kullanilmis olmasi da caizdir. (Sümme) den sonra gelen zamîr, nahiv ulemâsinin «zamir-i kissa» namini verdikleri zamirdir. Bu zamirle müzekkere isaret edilirse ona «zamir-i sân» derler. Mânâ sudur: Bilahare bu selef-i salibinin ardindan Öyle kötü bir nesil gelir ki, bunlarin diyanetten hiç bir nasibi olmaz.

Hulûf: Halfin cem'idir; ve arkadan gelen kötü nesil manasinadir, Halef ise hayirh nesil demektir. Meshur olan bu ise de lisân ulemâsrndan bir çoklari bahusus Ebu Zeyd : «Bu kelime ister halef ister half okunsun, hayirli ve hayirsiz nesil manasinda kullanilir» demislerdir. Bazilari kötü nesil ma'nasma kelimenin (Halef) okunabilecegini, fakat; hayirli nesil manasina (Halh) seklinde okunamayacagini ileri sürmüslerdir.

Kanaat: Medine-i Münevvere'de bir vadidir. Kenarinda Medinelilerin mallari vardir. Bu kelime bâzi esas nüshalarda buradaki gibidir; ve hem alem, hem müennes oldugu için gayri munsariftir. Fakat ekseriyetle esas nüshalarda ve Müslim'in ekseri râvileri tarafindan:

t seklinde zabtolunmustur.

Finâ' avlu içi ma'nasmadir. Kaadi lyâz Semerkandî'-nin rivayetinde kelimenin (kanâat) oldugunu söylemi stirki, dogrusu da odur; finâ' rivayeti hata ve tasniftir.

Sâ1ih'in : «Böyle b*r hadis hakikaten Ebû Râfi'den rivayet olundu.» sözü üzerine Kaadi Iyaz (Rahimehullah) sunlari söylemistir: Bunun ma'nasi sudur: Salih b. Keysân senedde Ibni Mes'ud 'u hiç zikretmeden: bu hadis Ebu Râü 'den, o da Peygamber (Sallallafiü Aleyhi ve Sellem) 'den naklen rivayet olunmustur; demistir. Filvaki' Buhâri bu hadisi tarihinde muhtasaran: Ebu Râfi'den, o da Peygamber (Salîaliahü Aleyhi ve Sellem) 'den diyerek rivayet ekmistir. Ebu Aliy el'-Ceyyânî, Ahmed b. Hanbel'in:

«Bu hadis mahfuz degildir. Hem bu söz Ibni Mes'ud 'un sözüne benzemiyor. Ibni Mes'ud: «Benimle bulusuncaya kadar sabredin, diyor.» dedigini söylemistir.

Ibni Salâh da diyor ki: «Bu hadisi Ahmed b. Hanbel (Rahimehullah) inkâr etmistir. Amma onu el-Hâris 'den hep mevsuk râvilerden mütesekkil bir cemaat rivayet etmistir. Zaif râviler hakkinda yazilan kitaplarda biz e1-Hâris'in zikredildigini görmedik. Ibni Ebi Hatim !in kitabinda Yahya b. Main 'den naklen onun sika oldugu söyleniyor. Sonra el-Hâris bu hadisi yalniz basina rivayet etmemistir. Salih b. Keysan'm sözünün de isaret ettigi ve-cihle onun tabileri de vardir.Imâm Dâre Kutnî merhum «Kitâ-bü'1-IIel» adli eserinde bu hadisin baska yollardan da rivayet edildigini, bunlardan birinin Ebû Vâkid el-Leysî yolu olup Ibni Mes'ud'dan, o da Peygamber (Salîaliahü Aleyhi ve Sellem)'den naklettigini zikretmistir.

Ibni Mes'ud (Radiyallahu anh) 'in: «Benimle bulusuncaya kadar sabredin!» demesi münkeri inkârdan dolayi kan dökülecegi yahud fitne bas gösterecegi veya benzeri bir hadise meydana gelecegi içindir. Bu hadisde bozgunculara karsi elle ve dille cihada tesvik buyurulmasi fitne çikmasina sebeb olmayacak yerlere mahsustur. Su da var ki, bu hadis geçmis ümmetler hakkindadir. Onun lâfzinda bu ümmetin zikri geçmemistir. Imam Nevevi bütün bu kavilleri zikrettikden sonra: «Imam Ahmed merhumun bu hadise dokunmasi sasilacak seydir.» der.

Hadisin sonundaki: ibaresini Hari rî «Dürretü'1-Gavvas» nâm eserinde inkâr etmis ve:

denilmeyip denilecegi iddiasinda bulunmussa da Cev heri bunun denilebilecegini Sihâh » inda beyân etmistir.

21- Iman Ehlinin Imanda Birbirlerinden Farkli Oluslari ve Yemenlilerin Bu Husustaki Üstünlügü Babi

81 — (51) Bize Ebû Bekir b, Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki); Bize Ebû Üsâme [292] rivayet etti. H.

Bize Ibni Nümeyr de rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet eyledi. H.

Bize Ebû Küreyb [293] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni tdris [294] rivayet eyledi bunlarin hepsi Ismail b. Ebî Hâlid'den rivayet ettiler. H.

[295]

(Yine) Bize Yahya b. Habib el-Hârisî rivayet etti. Bu söz onundur. (Dedi ki): Bize Mu'temir, Ismail'den rivayet etti. Ismail söyle demis: Kays'i [296] Ebû Mes'ud'dan [297] rivayet ederken dinledim. Dedi ki:
— Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Seiiem) eliyle Yemen tarafina isaret ederek:
«Bana bakin! Imân su taraftadir. Sertlik ve kati kalblilik de develerin kuyruklari dibindeki yaygaracilarda, seytanin iki boynuzunun dogdugu yerdeki Rabia ve Mudar kabilelerindedir.» buyurdular.

82 — (52) Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî [298] rivayet etti. (Dedi ki) t Bize Hammâd [299] haber verdi. (Dedi ki): Bize Eyyub [300] rivayet ettit (Dedi ki): Bize Muhammed, [301] Ebû Hüreyre'den naklen rivayet ettiL Ebû Hüreyre söyle demis: Resûlüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Selleni):
«Yemenliler geldi. Onlar kalben nazik insanlardir. Iman Yemen'Ii, dîn anlayisi Yemen'li, hikmet de Yemen'lidir.» buyurdular.

83 — (...) Bize Muhammed b. el-Müsennâ rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Ebî Adiy [302] rivayet etti. H. Bana Amru'n-Nâkid [303] da rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ishâk b. Yusuf el-Ezrak [304] rivayet etti. Bunlarin her ikisi, Ibni Avn'dan [305], o da Muhammed'den, [306] o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet ettiler. Ebû Hüreyre: «Resûlüllah (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu» diyerek bu hadisin mislini rivayet etmis.

84 - (...) Bana Amru'n-Nâfcid ile'Hasen el-Hulvânî rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Ya'kub —ki Ibni Ibrahim b. Sa'd'dir— rivayet etti.
(Dedi ki): Bize Ebû Salih, [307] A'rac'dan [308] naklen rivayet etti. Dedi ki: Ebû Hüreyre sunlari söyledi: Resulüllah (SaUailahü Aleyhi ve Seîlem):
«Size Yemenliler geldi. Onlar yumusak kalbli ve nâzik gönüllü zevattir. Fikih Yemen'li, hikmet de Yemen'ltdir.» buyurdular.

85 — (...) Bize Yahya b. Yahya rivayet etti. Dedi ki: Mâlik'e [309] Ebu'z Zinâd'dan dinledigim, onun da eî-A'rac'dan, onun da Ebû Hürey-re'den naklettigi su hadisi okudum: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Küfrün basi sark tarafindadir. Kendini begenme, büyüklerime at ve deve sahibi olan yaygaraci bedevilerde, vakar ise koyun sahiblerindedir.» buyurmuslar.

86 — (...) Yahya b. Eyyub ile Kuteybe [310] ve Ibni Hucr, [311] Ismail b. Ca'fer'den rivayet ettiler. Ibni Eyyûb dedi ki: Bize Ismail rivayet etti. Dedi ki: Bana el-Alâ' [312], babasindan, o da Ebû Hüreyre'den naklen haber verdi ki: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Imân Yemenlidir; küfür sark tarafinda, vakar koyun sahihlerinde, kendini begenme ve riya da yaygaracilarda at ve deve sahiblerindedir. buyurmuslar.

87 — (...) Bana Harmelctü'bnü Yahya rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Vehb [313] haber verdi. Dedi ki: Bana Yunus, [314] Ibni Sihâb'-dan [315] rivayet.etti. Demis kü Bana Ebû Seîemete'bnü Abdîrrâhmân haber verdi ki, Ebû Hüröyre söyle demis: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'i:

«Kendini begenme ve büyüklerime yaygaraci bedevilerde, vakar ise koyun sahiblerindedir.» buyururken isittim.

88 — (...) Bize Abdullah b. Abdirrahman ed-Dârimî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebu'I-Yemân [316] haber verdi. (Dedi ki): Bize, Suayb [317] Zühri' den bu isnadla bu hadisin benzerini haber verdi: «Imân Yemenlidir. Hikmet de Yemenlidir.» ifadesini de ziyâde etti.

89 — (...) Bize Abdullah b. Abdirrahman rivayet etti: (Dedi ki): Bize Ebu'l-Yemân, Suayb'dan, o da Zühri'den naklen haber verdi. (Demis ki): Bana Saidü'bnü'l Müseyyeb rivayet etti ki, Ebû Hüreyre söyle demis: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Yemenliler geldi. Onlarin gönülleri nâzik, kalbleri yumusaktir. Imân Yemen'li, hikmet de Yemen'lidir. Vakar koyun sahihlerinde, övünmek ve büyüklenmek yaygaraci bedevilerde, günesin dogdugu taraftadir.» buyurken isittim.

90 — (...) Bize Ebû Bekir Ibni Ebî Seybe ile Ebû Küreyb rivayet etliler. Dediler ki: Bize Ebû Muâviye, [318] A'mes'den, [319] o da Ebû Salih'ten, o da [320] Ebû Hüreyre'den naklen rivayet etti. Söyle demis: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Size Yemenliler geldi. Onlar, kalpleri pek yumusak gönülleri pek nazik îevâttir. Imân Yemen'lidir; hikmet de Yemen'lidir. Küfrün basi sark tarafin-ladir.» buyurdular.
(...) Bize Kuteybetü'bnü Said ile Z.ülieyr b. Harb rivayet ettiler, Dedi-llei ki: Bize Cerir, A'mes'den (bu hadisi) bu isnadla rivayet etti. Amma: '«Küfrün basi sark tarafindadir.» ifadesini zikretmedi.

91— (...) Bize Muhammedü'bnü'l-Müsennâ rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Ebî Adiy rivayet eyledi. H.
Bana Bism'bnü Hâlid' [321] dahi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muham-med yani Ibni Ca'fer rivayet etti. Her ikisi de dediler ki: Bize Su'be, [322] A'mes'den [323] bu isnadla Cerir [324] hadisinin benzerini rivayet etti. Ve:
«Ögünme, büyüklenme deve sahiplerinde, vakar ve sekinet ise koyun sa-hiplerindedir.» ifadesini ziyâde eyledi.

92 — (53) Bize Ishâk b. Ibrahim [325] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdullah b. el-Hâris el-Mahzûmî [326], Ibni Cüreyc'den naklen haber verdi. Demis ki: Bana Ebu'z-Zübeyr [327] haber verdi. Kendisi Câbir b. Abdillâh'i söyle derken isitmis: Resulüllah (Salîaîlahii Aleyhi ve Sellem) :
«Kalp katiliklari ile kabalik dogudadir. Imân ise HIcazlilardadir.» buyurdular.
Bu bâbda gördügümüz on üç hadis hakikatte bir hadisin muhtelif rivayetleridir. Hadis müttefekun alevdir. Onu Buhâri dahi, «Bed'ül-Halk», «Talak», «Menakibu Kureys» ve «Megazî» bâblannda muhtelif râ-vilerden tahriç etmistir.
Ulemâ bu hadisin bâzi yerlerinde ihtilâfa düsmüslerdir. Mezkûr ihtilâflari Kaadi Iyaz bir yere toplamis; bilâhere Ibni Salâh kisaltarak daha vazih bir sekle sokmustur. Söyle ki:
«Ulemâ imânin Yemen'lilere nisbet edilmesini zahirî ma'nâsmdan çikarak muhtelif te'villerde bulunmuslardir. Buna sebeb imanin mebdei Mekkc-i Mükerreme ve daha sonra Medine-i Münevvere olmasidir. Magrib ulemasindan Ebu Ubeyd île ondan sonra gelenler bu hususta bir kaç kavil naklederler: Birinci kavle göre; Resulüllah (SallallahU Aleyhi ve Selkm) «Imân Yemen'lidir.» buyurmakla Mekke'yi kasdetmis-tir. Çünkü Mekke, Tihâme'dendir. Tihame ise Yemen'den sayilir; derler,
Ikinci kavle göre murad: Mekke ile Medine'dir. Zira Resûîüllai (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in, bu hadisi

Tebük'de söyledigi rivayet olunuyor. Bu takdirde Mekke ile Medine, Peygamber (SallallahL Aleyhi ve Sellem) ile Yemen arasinda kalirlar; ve Yemen tarafina isaret etmis; fakat Mekke ile Medine'yi kasd ederek: «Imân Yemen'lidir.*! buyurmus olur. Yani Mekke ile Medine'yi Yemen'den saymasi, o tarafdî bulunduklari içindir. Nitekim Kâ'be-i Muazzama Mekke'de oldugu haldi onun Yemen tarafina bakan kösesine »Rüknü Yemânî» derler.

Üçüncü kavle göre: maksad Ensârdir. Çünkü onlar aslen Yemen'lidir ler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e yardim ettikleri için zaman onlara nisbet edilmistir. Ulemadan birçoklari bu kavli tercih ettikiti gibi Ebû Ubeyd de onu begenmektedir.

Lâkin Ibni Salâh mezkûr üç kavli de tenkid ederek sunlari

«Eger Ebû Ubeyd ile'onun izinden gidenler Müsim ile baskalarinin yaptiklari gibi bu hadisin bütün rivayet yollarini lâfizlariyle bir araya toplayarak üzerinde dursalar bu söylediklerinden ha baska bir neticeye varirlar; zahiri rna'nayi birakmazlar; ve mutlak zikredüdigine göre hadisden muradin Yemen ve Yemenliler olduguna hükmederlerdi. Zira hadisin bazi lâfizlarinda: «Size Yemen'lîler geldi.» buyurulmustur ki. Ensar da bu söze muhatab olanlarin içindedir. Su halde Yemenliler Ensardan baskadirlar. Resulüllah (SaUaîîahü Aleyhi ve Sellemyin.: « Yemen'IÜer geldi » buyurmasi da Öyledir. O zaman gelenler Ensardan baskalari idi. Sonra Peygamber (Saltallahii Aleyhi ve Sellem) gelenleri kemâl-i imanla hüküm verecek sekilde vasiflandirmis; ve : «Imân Yemenlidir» sözünü buna bina etmistir. Binaenaleyh mezkûr hadis Mekke ile Medine'ye degil, kendisine gelen Yemen'lilerin imânina isarettir.

Sözü zahiri ma'nasinda birakarak hakikaten Yemen'liler ma'nasma almaya bir mâni'de yoktur. Çünkü bir kimse bir seyle vasiflanir da o seyin kendisinde bulundugu kuvvetle bilinirse, o kimsenin bu seyle temayüz ettigini ve bu hususda hâlinin kemâl üzere oldugunu göstermek için

0 sey kendisine nisbet edilir. Iste iman hususunda o gün gelen Yemen'li-lerle Resulüllah (SalîaUahü Aleyhi ve Sellem) 'in hayatindan ve ir-tihalinden az sonra gelen Üveysü'l-Karanî, Ebû Müslim el-Havlânî (Rahimehutîah) ve emsali gibi kalbi selim, imâni kavi zevatin halleri de böyle idi. Bundan dolayi imani onlara nisbet etmek, onu baskalarindan nefi ma'nasma gelmeksizin bu zevatin iman-i kâmil sahibi olduklarini bildirmek içindir. Binaenaleyh bu hadisle Resûlül1ah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in : «Imân Hicaz'hlardadir.» hadisi arasinda hiç bir münâfat yoktur.

Sonra bu hadisden murad her devirde yasayan Yemen'liîer degil, o zamankilerdir. Zira lâfiz her devirdekileri iktizâ etmez. Bu hususda hak budur. Bizi hakka hidâyetinden dolayi Allah Teâ1â'ya sükrederiz. AHahu a'lem.

Ibni Salâh, bundan sonra sözüne söyle devam etmistir: «Ha-disde zikri geçen fikih ve hikmete gelince; Burada fikih, din hususundaki anlayisindan ibarettir. Sonralari fukahâ ve usûl-ü fikih, ulemasi fikhi: «Amele dair olan ser'î hükümleri, aynen delil getirmek suretiyle anlamaktir.» diye tahsise karar vermislerdir.

Hikmeti ta'rif hususunda ise bir çok sakat kaviller vardir. Her kavil onun sifatlarindan bazisini söylemekle iktifa etmistir. Bu ta'riflerden bize en dürüst geleni sudur: «Hikmet, nufuz-u nazar, ahlâki tehzib, hakki hak bilerek onunla amel, neva hevese ve bâtila tâbi' olmayi önlemek gibi seylerle birlikte Allah Teâlâ'yi bilmeyi de içine olan hükümlerle vasiflanan ilimdir.» Hakim de bunlar kendisinde olan zâttir. Ebû Bekir b. Düreyd: «Sana nasihat ile seni kötülüklerden men'eden yahud iyilik yapmaya çagiran veya çirkin bir seyden seni nehyeden her kelime hikmettir; demistir.>

Hadisde Yemen'liler hakkinda :

«Onlarin kaibleri daha yumusak, gönülleri daha nâziktir.» buyurulmus; ve bir cümlede hem kalb hem fuâd kelimesi zikredilmistir. Halbuki (Kulûb) ve (Ef'ide) kelimeleri ayni ma'nayadirlar. Çünkü Kuiub: Kalbin; Ef ide: fuâd'in cem'idirler. Fuâd da kalb demektir. Su halde kalb sözü mütera-difiyle tekrarlanmistir. Bittabi böyle olmasi, ayni lâfzin tekrarlanmasindan daha makbuldür. Ancak fuâd'in kalb ma'nasma gelmedigini iddia edenler de vardir. Bunlardan bazilarina göre fuâd kalbin içi, digerlerine göre kalbin zari ma'nasmadir. Bu zar ince olursa bir seyin ondan geçmesi kolay ve sür'atli olur.

Kaiblerin yumusaklik, naziklik ve zayiflikla tavsif Duyurulmasinin ma'nasi, onlarin huzû' ve hasyet sahibi

olmalari, çabuk icabet etmeleri, baskalarinin kalpleri gibi siddet ve katilikla tavsif edilemeyip nasihat ve ihtardan çabuk mütenebbih olmalaridir.
Fahr: Kendini begenmek ve Övünmektir:
Huyelâ': Büyüklenmek ve baskasini hor görmektir.
«Feddâdîn» kelimesi Hattâbî'nin beyanina göre iki vecihle tefsir olunur. Ya (Fedde) filinden alma feddâd'in cem'idir; ve siddetli sesli demektir ki. deve sahiplerinin âdeti budur. Yahud fedan'in cem'idir.
Fedan; ziraat âleti, ziraatte kullanilan öküzler demektir. Bundan mak-sad çiftçilerdir. Nevevi «Dogrusu sedde ile feddâdin cem'i fedda-dîn'dir; hadis ulemâsiyle Esmaî'm'n ve cumhuru ehl-i lügatin kavli budur.» diyor.
Kurtubî: «Bu hadisde seddeliden baska rivayet yoktur.» demistir.
Bazilarina göre Feddâd: iki yüzden bine kadar hatta daha fazla devesi olan demektir. Maksad, devesi çok olan kaba saba yaygaracilar; kendini begenenlerdir. Ebu'l-Abbas'a göre bunlar; deveciler, çobanlar, sigir sahipleri ve hamallardir. Esmaî:. «Bunlar, tarlalarinda ve mallari ile hayvanlarinin arasinda sesleri yükselenlerdir. Fedid, siddetli ses ma'nasma gelir.» demistir. Hattabi diyor ki: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem)'in böylelerini zemmetmesi, dünya isleriyle ugrasirken, din islerine bakamadiklarmdandir. Bu onlari âhiret isinden ali-kor, kalbin katiligi ve saire de bundan meydana gelir.»
«Ehl-i veber : Yüncüler demektir. Maksad çölde yasayan bedevilerdir. Nitekim bunlarin ziddina yâni sehirlilere de ehl-i meder denilir. .
«Sertlik ve kati kalblilik ve develerin kuyruklari dibindeki yaygaracilarda» buyurmasi, hayvanlari götürürken yaygara ve gürültü çikardiklann-dandir. Bundan sonra; «Seytanin iki boynuzunun dogdugu yerdeki Rabiâ ve Mudar kabilelerindedir.» buyurulmustur. Rabia ve Mudar, yaygaracilardan bedeldir; yani yaygaracilar onlardir.
Seytanin iki boynuzundan murad: basinin iki yanidir. Bazilari: «Seytanin iki boynuzu, onun iki gurup bendegâmdir. O bunlari insanlari sapitmak için tesvik eder.» demis; bir takimlari: «Bunlar seytanin kâfirlerden olan yardimcilaridir.» mütaleasinda bulunmuslardir. Maksad, bilhassa sarkin son derece küfre ve seytanin tesallatuna ma'ruz bir yer oldugunu anlatmaktir. Nitekim rivayetin birinde: «Küfrün basi sark tarafidir.» buyurulmustur. Resulüllah (Sallaliahü Aleyhi ve Sellem) devrinde sarkda hâl böyle idi.
Burada mecûsîlerin küfrü çok siddetli olduguna isaret vardir. Zira mecusi olan acemlerle onlarin idaresinde bulunan araplarin memleketi, Medine'ye nisbetle sarkta idi. Bunlar gayet çok ve kuvvetli idiler. Hatta hükümdarlari Resulüllah (Sallaliahü Aleyhi ve Sellem) 'in mektubunu parçalamisti. Taberi'nin beyanina göre deccal dahi sarktan çikacaktir. Ekseri sark milletleri son derece azgin ve kâfir olduklari için atese taparlardi. Bin seneden beri atesleri sönmemisti. Atese hizmet edenlerin sayisinin yirmi bes bin oldugu söylenir.
Hadisde sarka «Seytanin iki boynuzunun dogdugu yer» denilmistir. Çünkü seytan günese karsi duran kimsenin karsisina dikilir. Günes dogdugu zaman basinin iki tarafinin arasinda kalir. Böylelikle günese karsi iiamaz kilanlarin kendisine secde ettigi zanmni verir.
Kaadi Iyaz'a göre sarkdan murad, Necd'dir. Çünkü Necd sarkda Medine'den baslar. Hadis Tebük'de söylendi ise onun sarki dahi Necd'-: dir. Kabîa ve Mudar kabileleri de orada yasarlardi. Bunlar iki kardes ka-; bile olup hayvancilik ve çiftçilikle geçinirlerdi. Sert tabiatli ve kati kalbli lâftan anlamaz kimselerdi.
Imam Nevevi kasveti: nasihat kabul etmemek; gilâzi da; anlamamak diye izah etmis; ve bunlarin ayni ma'naya geldigini söyleyenler oldugunu dahi kaydetmisse de el-Übbî: «Kasvet; yumusakligin ziddi; gilâz da re'fetin ziddidir.» demis; ve bu iki kelimenin burada: sarklilar ibret almaktan uzak kendilerine nasihat kâr etmez kimselerdir; ma'na-smdan kinaye olduklarini beyan etmistir.

22- Cennete Ancak Mü'minlerin Girecegini, Sevmenin Imandan Oldugunu Ve Selamlasmanin Sevgi Husulüne Sebeb Oldugunu Beyan Babi

93- (54) Bize Ebû Bekir Ibni Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Muaviye ile Vekî', A'mes'den, o da Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet etti. Ebû Hüreyre söyle demis: Resulüllab (Sallaliahü Aleyhi ve

Sellem):
«Siz imân etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de (tam) imân etmis olmazsiniz. Ben size bir sey göstereyim mi; onu yaparsaniz sevisirsiniz? Aranizda selâmi ifsa edin» buyurdular.
«Birbirinizi sevmedikçe de imân etmis olmazsiniz.» ifâdesinin nia'na-si: îmaninizin kemâl bulmasi ve halinizin düzelmesi ancak birbirinizi sevmekle olur demektir. Nevevi'ye göre «Imân etmedikçe cennete giremezsiniz.» cümlesinden maksad zahiri ma'nadir. Binâenaleyh cennete girmek için mü'min olmak sarttir. Velevki iman-i kâmil olmasin. Yani cennete girmek mutlak imana baglidir. Iman-i kâmil sahibi olmak ise mü'minlerin birbirini sevmesine baglidir.
Ibni Salâh diyor ki: «Bu hadisin ma'nasi: sizin imaniniz ancak birbirinizi sevmekle kemâl bulur. Eger böyle iman etmedi iseniz cennetlikler dogrudan dogruya cennete girerken sizler giremezsiniz; demektir.» Yani, siz Iman-i Kâmil ile imân etmedikçe dogrudan dogruya cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman-i kâmil sahibi olamazsiniz.
Nevevi, îbni Salâh'm sözünü ihtimal dahilinde görmektedir.
«Selâmi aranizda ifsa edin!»» ifsa etmek: dagitmak ve yaymaktir. Bu cümle, tanidik olsun olmasin bütün müslümânlara adetâ saçarcasma bol bol selâm vermeye tesviktir.
Selâm vermek birlesip kaynasmanin ve sevgi celbinin en basta gelen sebeblerindendir. Müslümanlarin birbirleriyle tanismalari ve kendilerini
Baska milletlerden ayiran siarlarini meydana çikarmalari onun ifsasi sadesinde mümkün olur. Ayni zamanda selâm vermekde nefsi tevâzua alinirima, müslümanlarin hürmetini ta'zim, birbirleriyle küsüsüp alâkayi kesmeyi ve ara bozmayi ortadan kaldirma gibi nice güzel ma'nalar vardir. Insan verdigi selâmin Allah için oldugunu bilmeli ve onu yalniz esine dostuna degil her müslümana vermelidir.
« l^trV. » cümlesi ekseri nüshalarda (nun)un iskatiyle rivayet edilmistir. Fiil, nefi veya nehî olmadigi halde sonundan (nun)un düsmesi tahfif içindir. Bazi nüshalardan (nun) hazf edilmemistir.

94- (...) Bana Zübeyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Cerir, [328] A'mes'den bu îsnadla haber verdi. Ebû Hüreyre: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Nefsim kabza-i kudretinde olan (Allah) a yemin ederim ki sizler imân etmedikçe cennete giremezsiniz.» buyurdular: diyerek (bundan Ön çeki) Ebû Muâviye ve Veki' hadisinin mislini rivayet etmis.

23- Dinin Nasihat Oldugunu Beyan Babi

95 - (55) Bize Muhammed b. Abbâd el-Mekkî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân [329] rivayet etti. Dedi ki: Süheyl'e [330], Amr [331] bize el-Ka'kaa'dasi, [332] o da babandan rivayet etti; dedim. Ve benim rivayet sil&ilem)den hir kisi düsürmesini recâ ettim. [333] Bunun üzerine Süheyl : Ben bu hadisi babamin dinledigi zattan dinledim. O zât Sam'da babamin dostu idi; dedi. Bundan sonra bize Süfyân, Süheyl'den o da Atâ' b. Yezid'den, o da Temimü'd Dârî'den naklen rivayet etti ki, Peygambei
(Saîlaîlahü Aleyhi ve Selîem) :
«Din nasihattir.» buyurmuslar. (Râvi diyor ki)
«Kime?» dedik.
«Allah'a, kitabina, resulüne, müslümanlarm imamlarina ve bilumum müslümanlara.» buyurdular.
Bu hadisi Buhâri, Müslim, Ebû Dâvud, Nesaî ve diger bazi ulema tahric etmislerdir.
Hadîsin sâni pek büyüktür. Islâmm mihveri onun üzerindedir. mâdan birçoklari onu bütün islâmi umuru toplayan dört esas hadisden biri sayarlarsa da imâm Nevevi bunun dogru olmadigini, islâmm asil mihveri bunun üzerinde bulundugunu söylüyor. Hadisi Temim'-den Müslim yalniz basma rivayet etmistir. Buhâri' de Ter mim-i Dâri

'den rivayet edilmis hadis yoktur. Müs1im'de dei yalmz bu hadis vardir. Nasihat lügatta: ögüt vermek, ihlâs, hayirli isleri davet, hayirsizlardan nehiy, bali süzmek gibi birçok ma'nalara gelir. Bu kelime hakkinda Hattâbi sunlari söylemektedir:

«Nasihat: cem'iyetli bir kelimedir. Ma'nâsi nasihat edilen kimseye hayirli nasib toplamaktir. Onun veciz isimlerden ve kisa sözlerden oldugu söylenir. Arap dilinde bundan ve bir de felah kelimesinden daha ziyâde dünya ve âhiret hayrim bir araya toplayan kelime yoktur. Nasihatin:

«Adam elbisesini dikti» sözünden alindigi söylenir. Su halde nasihatçinm nasihat verdigi kimsenin iyiligini arama hususundaki fi'li elbisenin yirtiklarini yamamaya benzetilmis demektir. Nasihatin:

«Bali mumdan süzdüm» sözünden alindigini soyleyenler de vardir. Bunlar sözün hile ve yalandan kurtarilmasini, balin karisik kismindan süzülniesine benzetmislerdir.

Hadisin ma'nâsi: Dinin diregi ve kivami nasihattir; demektir. Nitekim; «Hacc arafedir* yani onun diregi ve büyük kismi arafedir; sözü de böyledir.»

Nasihatin tefsirine gelince: Ulemânin beyanina göre A11ah'a nasihatdan murad: ona iman etmek; seriki olmadigina kail olmak, sifatlarinda küfre sapmamak, Al1ah'i bütün kemâl ve celâl sifatlariyle tavsif, cümle noksan sifatlarindan tenzih eylemek; ona tâat etmek; âsi olmaktan kaçinmak, Allah için sevmek, Allah için bugzetmek, ona itaat edenlere muzaheret, isyan edenlere husumet, küfredenlerle ci-hâd etmek, nimetlerini i'tiraf ile sükürde bulunmak, her isinde ihlâs ve samimiyet göstermek, bütün bu sayilan vasiflara da'vet ve tesvik eylemek, bu hususta bütün insanlara yahud mümkün olanlara lütuf göstermektir.

Hattâbî (Rahitnehullah) : «Bu izafetin hakikati, kendi nefsine nasihat olmasi itibariyle kula râcidir; Çünkü, Allah herhangi bir kimsenin nasihatinden müstagnidir» demistir.

A11ah'm kitabina nasihat: Onun Allah kelâmi olduguna, onu Allah indirdigine, kul sözlerinin hiç biri ona benzemedigine, kullardan hiç birinin onun mislini getiremiyecegine iman etmek, sonra ona ta'-zimde bulunmak, onu tecvid ve adabina riâyet, harflerine dikkat ederek husu' ile okumak, düsmanlarin tahrifine ve ona dil uzatanlara karsi müdâfaada bulunmak, Kur'an-i Kerîm'de beyan buyurulan her seye inanarak tasdik etmek, ahkâmina vâkif olmak, ulûm ve mesellerini anlamaga çalismak, nasihatlerinden ibret almak acâib ve garaibi hususunda tefekküre dalmak, muhkem âyetleriyle amel, mütesâbih olanlarim tasdik etmek, umumunu, hususunu, nâsih ve mensûhunu arastirmak, Kur'an ilimlerini nesir ve o ilimleri, o nasihatleri ögrenmege da'vetle olur.

Resu1ü11ah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e nasihat: Onun peygamberligini tasdik ile getirdigi seylerin hepsine imân etmek, emir ve nehiy-lerinde ona itaat etmek, hayât ve mematanda ona muzaherette bulunmak, ona yardim edenlere muzaheret, düsmanlarina husumet göstermek, ona ta'zimde bulunmak, sünnetini ihya, da'vet ile seriatini nesretmek, seriattan hürmeti nefi ile onun ilimllerini ögrenmek, ma'nalarini anlamak ve bunlan^ ögrenmeye baskalarini da'vet eylemek, okur ve ögretirken ilme hürmetkar davranmak, terbiye ve nezâket dâiresinde okumak, bilmedigi bir ilim hakkinda söz söylememek, ulemaya hürmet ve ta'zimde bulunmak, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in ahlâk ve âdabiyle ahlâklanmak, onun ehl-i Beytini ve ashabini sevmek, sünnetinde bid'atçi-lik eden veya ashab-i kiramdan birine dil uzatanlarin semtinden kaçmak gibi seylerdir.

Müslümanlarin imamlarina nasihat: Onlarin hükümdar ve kumandanlarina ta'bir-i mahsusu ile ülû'I-emre itaat, hak ugrunda kendilerine yardim, hakdan ayrilmamalarini tenbih, unuttuklari seyleri veya henüz duymadiklari müslüman haklarini lûtf u nezâketle ihtarda bulunmak, onlara isyan etmemek ve halkin onlara itât babinda gönül birligine varmasidir.

Hattâbî ülû'l-emrin arkasinda namaz kilmayi, onunla birlikte cihada gitmeyi ona zekât vermeyi, zulmünden korkuldugu zaman silâhla ona isyan etmemeyi, yalanci medh u senalarla onu aldatmamayi ve ona hayir dua da bulunmayi da nasihattan saymis; ve bütün bunlarin, müslüman imamlarindan ülû'1-emir devlet adamlari kasdedildigine göre oldugunu kaydettikten sonra bazân (müslümanlann imamlari) ta'birinded din âlimleri kasdedildigini söylemistir. Onlara nasihat, rivayet ettiklerini kabul etmek, ahkâm hususunda onlara tâbi' olmak ve kendilerine hüsnü zanda bulunmaktir.

Âmme-i müslimin'den murâd: müslüman ahâlidir. Bunlara nasihâ din ve dünyalarina faydali olan seyleri

kendilerine göstermek, onlari ögjj retmek, kusurlarini görmezden gelmek, onlara ezâ etmemek, yardimlanU na kosmak, zararlarim gidermek, iyiligi emir; kötülügü nehyetmek, bül] yüklerine hürmet, küçüklerine sefkatda bulunmak, aldatmamak, hased em memek, kendisi için diledigini onlar için de dilemek, kötü gördügünü on!) lar için de kötü görmek, onlarin mallarini, canlarini, irzlarim müdafaa etmek, kendilerini bu sayilan seylerle ahlâklanmaya tesvik etmek ve tâat-lara nesatlarini açmak gibi seylerdir.
Ibni Bâttâî diyor ki: «Bu hadis nasihate din ve islâm denilef bilecegine, kavle oldugu gibi fi'le de din denilebilecegine delildir. Nasir hat farz-i kifayedir. Bazilarinin yapmasiyla digerlerinden sakit olur. Nasihat takat nisbetinde lâzim olur. Nasihati eden zât, nasihatinin kabul edilecegini ve kendine bir fenalik yapilmayacagini bilirse nasihat etmesi vacib olur. Kendisi için kötülük edileceginden korkarsa ona nasihati terk için ruhsat vardir.»
Görülüyor ki nasihat, hakikaten pek çok rna'nalari kendinde toplayan bir kelimedir. Lisanimizda daha ziyâde (ögüt vermek) manasinda kullanilan bu kelime burada yalniz o ma'na ile kalmiyor. Bilhassa bu hadis-de bütün ma'nalanna âmm ve samil olarak kullanilmistir.

96 — (...) Bana Muhammed b. Hatim rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Mehdi [334] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân, Süheyl b. Ebi Sâlih'den, o da Atâ' b. Yezid el-Leysî'den, o da Temim-i Dâri'den, o da Nebiy (SaUallahii Aleyhi ve SeUem)'âen nakletmis olmak üzere bu hadisin mislini rivayet etti.

(...) Bana Ümeyyetü'bnü Eistân dahi rivayet etti. (Dedi ki): Bize
Yezid yani Ibni Zürey' rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ravh —ki îbni Kaa-sim'dir — rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süheyl, Atâ' b. Yezid'den rivayet eyledi. Onu Ebû Salih'e Temim-i Dâri'den, o da Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)den nakletmis olmak üzere bu hadisin mislini rivayet ederken dinlemis.

97 - (56) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdullah b. Nümeyr ile Ebû Üsâme, Ismail b. Ebi Hâlid'den o da Kays'-dan, [335] o da Cerir'den [336] naklen rivayet ettiler. Cerir:
«Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e, namazi kilmak, zekâti ver-mek ve her müslümana nasihatta bulunmak sarti ile beyat ettim.» demis.

98 — (...) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Züheyr b. Harb ve Ibni Nümeyr rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Süfyân [337], Ziyâd b. îlâka' [338] dan rivayet etti.. Ziyâd, Cerir b. Abdillâh'i: «Ben Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)e' her müslümana sadakatli olacagima beyat ettim.» derken isitmis.

99 — (...) Bize Süreye b. Yûnus [339] ile Ya'kub ed-Devrakî [340] rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Hüseyni, [341] Seyyar' [342] dan, o da Sa'bi'den, o da Cerir'den naklen rivayet etti. Cerir: «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e söz dinleyip tâatte bulunmak sartiyle beyat ettim. Bana: «Gücünün yettigi hususda » cümlesini telkin buyurdu. Bir de; her müslümana nasihatta bulunmak üzere beyat eyledim.» demis.
Ya'kub kendi rivayetinde söyle dedi: «Hüseym: Bize Seyyar rivayet etti; dedi.»
Yukanki rivayetlerin birinde Hz. Ctrir b. Abdillâh (Radiyctllahu anh) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e îslâmin erkânindan yalniz namazla zekât üzerine beyat ettigini bildirmektedir. Çünkü bunlar keîime-i sehâdetten sonra îslâmin en mühim rükünleridir. Kur'an-i Kerîm'in bir çok yerlerinde daima beraber zikredilmislerdir. Oruç ve diger erkânin burada zikredilmemesi tâatin mefhumunda dahil olduklari içindir. Zira hadisin bir rivayetinde Cerir (Radiyallahu anh) «Söz dinleyip tâatte bulunmak sartiyle beyat ettim» demistir.
Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iin Hz. Cerir'e :

«Gücünün yettigi hususda buyurmasi Teâ1â Hazretlerinin: «Allah hiç bir kimseye gücünün yetmeyecegi seyi teklif etmez.» [343] âyet-i kerîmesine muvafiktir. Bu cümleyi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kemâl-i sefkatinden dolayi Hz. Cerir'e ta'lim buyurmustur. Çünkü insan bazi hâllerde aciz kalir; ve eger sözünü: «Müyesser olursa yahud yapabilirsem» gibi bir sart cümlesi ile kayid-lamazsa çok defa verdigi sözün altinda kalir.

Hafiz Taberâni' nin rivayeti Hz. Cerir'in son derece âlice-nâb ve cömerd bir zât oldugunu gösterir. Mezkûr rivayete göre Cerir (Radiyallahu anh) kendisine bir at satin almak için kölesine emretmis o da 300 dirheme bir at satin alarak parasini Ödemek için atla birlikte sahibini de Cerir (Radiyallahu anh) 'a getirmis. Cerir ati begenmis; ve sahibine:

«Senin atin 300 dirhemden fazla eder. Onu 400 dirheme satar misin?» demis. At sahibi:

«Bu sana kalmis bir seydir yâ Ebâ Abdillâh!» demis. Cerir:

«Senin atin bundan da fazla eder. Onu 500 dirheme satar misin?» demis; ve «Senin atin bundan da fazla eder» diyerek yüzer yüzer arttirmak suretiyle hayvanin fiyatini 800 dirheme yükseltmis. Nihayet onu 800 dirheme satin almis. Kendisine neden böyle yaptigi sorulunca:

«Çünkü, ben Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e, her müslümana sadakatli olacagima beyat ettim.» demistir.

Bey'at: Örfen hiç bir münazaa ve münakasa götürmeyecek sekilde her isini hükümdara birakma hususunda ona söz vermektir. Bey'at ederken as-hâh-i kiram. Peygamber (SaÜaiîahü Aleyhi ve Sellem) 'in elinden tutarlar; verdikleri sözü bu suretle te'kid ederlerdi. Bu hâl alisverise benzedigi için alis veris manasina gelen beyi' kelimesinden alinarak söz ver-meyo bey'at denilmistir.

Son hadisin senedinde Imam Müs1im'in : «Yakub kendi rivayetinde süyle dedi...» diyerek onun rivayet seklini göstermesi ince bir manaya tenbih içindir. Söyle ki: Hâvilerden Hü§eym müdellistir. Mü-dellis râvi, hadisi «an» edâtile rivayet ederse o hadisle ihticâc edilmez. Ancak o hadisi baska bir yoldan dinledigi sabit olursa o zaman ihticac olunur. Imam Müslim bu hadisi iki sevliden yani Süreye ile Ya'kub 'dan rivayet etmistir. Süreyc'in rivayetinde «an» edata vardir. Fakat Ya'kub 'unkinde yoktur. Iste Müslim onun rivayetinde «an» olmadigini göstermek suretiyle hadisin muttasil oldugunu beyân etmistir. Bu onun son derece dikkat ve ihtiyat sahibi bir zât oldugunu gösterir.

24- Günahlar Sebebiyle Imanin Eksilmesini ve Günaha Dalan Kimseye — Kemalinin Yoklugu Manasiyla — Imansiz Denilebilecegini Beyan Babi

100 — (57) Bana Harmeîetü'bnü Yahya b. AbdÜiah b. Imrân et-Tücibî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Vebb [344] haber verdi Dedi kî: Bana Yunus, [345] Ibni Sihâb'dan naklen haber verdi. Demis ki: Ebû Usâmete'bni Abdirrahtnan ile Saidü'bnü'l-Müseyyebi sunu söylerlerken isittim: Ebû Hüreyre dedi ki: Gerçekten Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Zâni zina ederken mü'niin olarak zina etmez. Hirsiz, çalarken mü'min olarak çalmaz. Sarabi içerken dahi sarhos mü'min olarak içmez.» buyurdular.

Ibni Sihâb söyle demis: «Bana da Abdülmelik b. Ebi Bekir b. Abdir-rahman haber verdi ki, Ebu Bekir onlara bu sözleri Ebu Hüreyre'den rivayet eder; sonra söyle dermis: Ebu Hüreyre bu sözlere: «Halkin gözleri önünde kiymetli bir seyi zorla yagma ederken mü'min olarak yagma etmez.* cümlesini de katardi.

Bu hadisi Buhari KHabü'I-Mezalim ile Kitâbu'l-Esribe de Hz. Ebu Hüreyre 'den, Hudûd bahsinde Ebû Bekir b. Ab-dirrahman 'dan tahriç ettigi gibi, Nesai Esribe ve Recim bahislerinde Ibni Mâce'de «Fîten» bahsinde Isa b. Hammad'-dan rivayet etmislerdir. Bu babta Ebû Davud Hz. Cabir'den, Tirmizi Hz. Enes b. Mâlik 'den, Ahmed b. Hanbel Hz. Zeyd b. Hâ1id 'den, îbni Hibbân Imrân b. Hu-sayn ile Sa'lebetü'bnü'l-Hakera (Radtyalkihu Anhüma) dan, Ibni Ebî Seybe Asim b. Küleyb tarikiyle bir sa-habiden; Abdurrezzâk, Ebû Bekir Bey hâki, Ta-berâtii ve

Ebû Dâvûdu Tay âlisî Hz. Abdullah b. Ebî Evfâ 'dan, yine Taberânî, Hz. Abdullah b. Mugaf feî'den, Ebû Davud Tayâlisî ile Said b. Mansur Hz. Ali (Radiyallahu anh) 'dan hadisler rivayet etmislerdir. Bu ma'nâda hadisler pek çoktur.

Hadis-i serifin manasi hususunda ulema ihtilâf etmislerdir. Hasan-i Basri ile Ibni Cerîr Taberi'ye göre: «Mü'min olarak zina etmez, mü'min olarak çalmaz; mü'min olarak sarap Içmez...» cümlelerinin ma'nâsi: imanindan dolayi Ögülecek bir seyi kalmaz; demektir; yoksa imâni bakidir. Bir takimlari;

«Bu münkerâti islemeye devam eden kimse imândan çikar» demis; digerleri bunlari helâl i'tikad ederek yapanin dinden çikarak kâfir olacagini söylemislerdir. Ibni Tin'in nakline göre Buhârî: «Böy-lelerinden imanin nuru alinir.» demistir, ki bu kavil îbni Abbas (Radiyallahu anh) dan da rivayet olunur. Bazilarina göre A11ah'a tâat hususunda basireti kapanir. Zührî; «Bu ve emsali hadisler mütesâbi hâttandirlar. Binaenaleyh onlara iman edilip geçilir; ma'nalanna dalmak olmaz; Çünkü biz onlarin ma'nalanm anlamayiz^» demistir. Bütün bu te'viller ihtimâl dahilinde olmakla beraber muhakkikîn-i ulemaya göre hadisin en dogru ma'nasi, mezkûr günahlari isleyenlerde imanin kemâlinin kalmamasidir. Burada ve benzeri yerlerde nefiden murâd: Kemâldir. Meselâ: «Faydasiz bilgi ilim degildir; dünyada attan baska mal yoktur; âhiret hayâtindan baska hayât olamaz.» sözleri hep bu ma'nada söylenirler. Bundan maksad: faydasiz bilgi tam ilim degildir; attan- daha mükemmel mal yoktur; âhiret hayâtindan baska ma'mur hayât olamaz; demektir. Bu gibi te'viller her lisanda çoktur.

Hadisin bu sekilde te'viline sebeb: onun Hz. Ebu Zerr ve Ubâd e (Radiyallahu Anhüma) hadislerine muariz bulunmasidir. Ebû Zerr (Radiyallahu anh) hadisinde : «Bir kimse, AIIah'dan baska ilâh yoktur, derse, zina da etse hirsizlik da yapsa cennete girecektir» buyu-" rulrnus Ubâd et ü'bnü's-Sâm i (Radiyallahu anh) 'in sahih ve meshur olan hadisinde ise : «Ashab-i kiramin çalmamak, zina etmemek, âsi olmamak ilâh...» sartiyle Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve SeUem) 'e bey'atta bulunduklari, bundan sonra Resûlüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellemfin onlara: «Sizden hanginiz sözünde durursa onun eceri Allah'a aîrldir; kim bunlardan birini yapar da dünyada ceza görürse bu onun keffâreti olur; kim yaparda ceza görmezse onun isi Allah Teâîâ'ya kalmistir. Dilerse affeder; dilerse azâb eyler.» buyurdugu beyan olunuyor. Üstelik Teâ1â Hazretleri:

«Süphesiz ki Allah kendisine sirk kosulmayi affetmez. Amma bundan asagisini diledigine affeder.» [346] buyurmus; ehli hak olan müslümanlar da, zânî, kaatil ve diger büyük günahkârlarin bu günâhlar sebebiyle dinden çikmadiklarina, bunlarin mü'min fakat imanlari noksan olduguna ittifak etmislerdir. Sayet tevbe ederlerse cezalari sakit olur. Büyük günahlara devam ederken ölürlerse isleri Allah'a kalir. Dilerse onlari affeder. Ve dogrudan dogruya cennetine koyar. Dilerse cezalari nisbetinde azâb ettikten sonra cennetine nail kilar.

Iste bu delillerden dolayi buradaki hadis ile emsalini te'vile zaruret hasil olmustur. Zâten bir meselede zahiren birbirine muariz iki hadis görülürse yapilacak is onlarin aralarini bulmaktir.

Ibni Battal diyor ki : «Bu hadis, sarap hususunda varid olan en siddetli delildir. Hâriciler bununla istidlal ederek büyük günâh isleyenlerin küfrüne hükmetmislerdir. Ehl-i sünnet ise buradaki imâm, kâmil ma'nasma hamîetmistir. Yani bir kimse sarap içerken kâmil bir imâna mâlik degildir. Bazilari bunun büyük bir tehdit ve tesdid kabilinden oldugunu söylerler.»

Ulemâ bu hadisde bütün ma'siyet nevilerine ve onlardan sakinmaya tenbih oldugunu söylerler. Zinayi zikretmekle bütün sehvetlere, sarapla sütün Allah yolundan saptiran ve gaflete sürükleyen seylere, hirsizlikla dünyaya dalmaya ve harama meyletmeye, yagmacilikla da kü! ri hiçe sayarak onlarla hiç utanmadan alay etmeye tenbih olunmustu:'. .

IbniCerir Taberî 'nin rivayetine göre Muharnmed b. Zeyd b. Vâkid bu hadisi inkâr etmis; râvilerinin hata ettik-lerini beyanla Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve SeUem) 'in sadece «mü'min zina etmez ve çalmaz.» buyurmus oldugunu söylemistir.

Hadisin zahirine bakilirsa : «Ebu Hüreyre bu sözlere Çnal-kin gözleri önünde kiymetli bir seyi zorla yagma ederken mü'min rak yagma etmez) cümlesini de katardi.» ibaresi Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Selîem)Jm hadisi degil, Ebu Hüreyit (Radiyallahu anh) 'in sözüdür. Ancak baska bir rivayetten bu kismin Resûlüllah

(SallaUahü Aleyhi ve SeUem) 'in hadisinden oldugu atnla-silmistir. Çünkü Ebu Nuaym'in tahric ettigi bu rivayette söyle buyurumiustur :
«Nefsim kabza-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, eger sizden biriniz yagmacilik ederse...» Hz. Hemmâm b. Münebbi a'in. rivayet ettigi bu hadis sarahaten Resûlüllah (SallaUahü A ley hf ve SeUem) 'e ref edilmektedir.
Ebû Amr Ibni Salâh bu iki rivayetin arasini bulmus^ ve ezcümle sunlari söylemistir : «Bu suretle anlasildi ki, Ebû. Bekir b. Abdirrâhman'm (Ebu Hüreyre bu sözlere su cümleyi de katardi) demesinden murad: o sözleri Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Senem) den rivâyeten katardi; Kendi sözleri olmak üzere söylemezdi, demektir.»

101 — (...) Bana Abdülmelik b. Suayb b. Leyls b. Sa'd [347] rivayet etti. Dedi ki: Bana babani, dedemden rivayet etti. Dedem demis ki: Bana Ükayl b. Hâlid rivayet etti. Dedi ki: Ibni Sihâb sunu söyledi. Bana Ebû Bekir b. Abdirrâhman b. el-Hâris b. Hisâm [348], Ebû Hüreyre'den naklen haber verdi ki, Ebû Hüreyre: Gerçekten Resulüllali (Sallaüahü Aleyhi ve Seliem):
«Zânî zina ederken ilâh...» buyurdular, demis. Ve bu hadisi yagmayi da zikrederek yukariki gibi hikâye etmis; yalniz «Kiymetli bir seyi» kaydim zikretmemis.
Ibni's-Sihâb söyle demistir: «Bana Saîdu'bnü'l-Müseyyeb ile Ebû Se-lemete Ibni Abdirrahmân, Ebû Hüreyre'den, o da Eesulüllah (Salîalîahü-Aleyhi ve Seliem)'den naklen (yagma) kaydi müstesna olmak üzere Ebû Bekir'in bu hadisinin mislini rivayet etti.»
ifâdesi esas i'tibârile: seklinde — yani (yezkûru) fi'li zamirle kullanilmak icâbederdi. Burada ya ihtisar kasdedilerek zamir hazf edilmistir; yahud fiil meçhul okunacak ve cümle hâl mevkiinde olacaktir. Râyî Ebû Bekir'in hadisdeki yagma cümlesini yalniz Ebu Hüreyre (Raâfyallaliii anh) 'a izafe etmesi, baskalarinin bu cümleyi Resûlülla h.{$allallahü Aleyhi ve Seliem) 'e merfu*. olarak rivayet etmediklerini duydugu içindir.

102 — (...) Bana Muhammed b. Mihrân er-Râzi [349] rivayet etti. Dedi ki: Bana Isâ b. Yûnus haber verdi. (Dedi ki): Bize Evzâî, Zühri'den, o da Ihni'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ve Ebû Bekir b. Abdirrahmân b. el-Hâris b. Hisâm'dan, onlar da Ebû Hüreyre'den, o da Nebî (Sallallahü Aleyhi ve Seliem)'den isitmis olmak üzere Ukayl'in Zühri'den, onun da Ebû Bekir b. Abdirrahman'dan, onun da Ebû Hüreyre'den naklettigi hadis gibi rivayet etti. Ebû Hüreyre yagmayi zikretmis fakat (kiymetli bir sey) kaydini söylememis.
»terkibi meshur nüshalarda hep bu tarzda rivayet edilmistir. Kiymeti ve mikdari çok ma'nâsina gelir. Ayni terkibi Ibrahim e1-Harbî sekHnde rivayet etmistir. O da ayni nia'nayi ifade eder.

103 — (...) Bana Hasan b. Aliy el-Hulvânî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ya'kûb b. Ibrahim rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülâziz b. el-Mutta-lib, [350] Safvân b. Süleym' [351] den, o da Meymune'nin [352] kölesi Âjtâ' b. Yesâr [353] ile Humeyd b. Abdirrahman'dan [354] onlar da Ebû Hü-reyre'den, o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den naklen rivayet etti. H.

Yine bize Muhammed b. Kâfi* rivayet eyledi. (Dedi ki): Bize Abdur-rezzâk [355] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ma'mer [356], Hemmâm b. Mü-nebbih'den, [357] o da Ebû Hüreyre'den, o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'den naklen haber verdi.

(...) Bize Kuteybetü'bnü Said rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdülâziz yani, Derâverdî, el-Alâ b. Abdirrahman'dan, o da babasindan, o da Ebû Hüreyre'den, o da Peygamber (SaîhUahü Aleyhi ve Sellem) 'den isitmis olmak üzere,

bütün bu zevat Zührî'nin hadisi gibi rivayet ettiler. Su kadar var ki, el-Alâ' ile Safvân b. Süîeym'in hadislerinde «Insanlarin gözü önünde» ifadesi yoktur. Hemraâm'in hadisinde ise: «Hem mü'mînlerîn gözleri önünde yagma ederken müTmih sayilamaz» ibaresi vardir. Hemmâm: «Sizden biriniz ganimete hiyanet ederken de mü'min olarak hiyanet etmez. Binaenaleyh sakinin! Sakimn!» ifâdesini de ziyâde eylemistir.
Gulûl: ganimet mallarina hiyanet etmek; onlan asirmak demektir.

104 — (...) Bana Muhammed b. el-Müsennâ rivayet etti. (Dedi ki):
Bize Ibni Ebî Adiy, Su'be'den, o da Süleyman'dan, o da Zekvan'dan, o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet etti ki, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve .Sellem)
«Zina eden kisi zina ederken mü'min olarak zina edemez; (hirsiz) çalarken mü'min olarak çalamaz, (sarhos) da sarap Içerken mü'min olarak içemez; amma tevbe henüz ma'ruzdur.» buyurmuslar.
«Tevbe henüz maVuzdur.» yani Allah Teâlâ Hazretleri kullarinin gerek kendi nefislerine gerekse seytanin igvâlarma karsi za'fla-rini bildigi için âsilere bir rahmet olmak üzere tevbeyi kendilerine ar-zetmistir. Onlari battiklari günah deryasindan kurtaracak çâre budur; ve hâlâ mesru'dur. Can bogaza gelmedikçe yapilan tevbenin kabul olunacagina ulemâ ittifak etmislerdir. Nitekim bu babta hadis de vardir.
Tevbe, edilen günaha pisman olmaktir. Tevbenin üç rüknü vardir :
1- Günâhi islemekten vazgeçmek;
2- Yaptigina pismak olmak;
3- Bir daha o günâhi islememeye azmetmek.
Bir kimse bir günahindan dolayi tevbe eder de sonra o günahi tekrar islerse tevbesi bâtil olmaz. Bir günahi isleyip dururken baska bir günahi için tevbe etmek de caiz ve sahihtir. Ehl-i sünnetin mezhebi budur. Bu iki meselede mu'tezile ehl-i hakka muhaliftir. fiillerinin failleri hazf edilmistir. Bunlar:
fiiller nehi ma'nasmda yâni: « de rivayet "olunmuslardir.
takdirindedirler. Mezkûr ve seklinde

105 — (...) Bana Muhammed b. Kâfi' rivayet etti. (Dedi ki): Bize durrezzâk rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyan, A'mes'den, o da Zek dan, o da Ebû Hüreyre'den merfû' olarak haber verdi. Ebû Kür* «Zina eden kisi...»diyerek Su'be hadisinin tenzerini zikretmis.

25 - Münafik Hasletlerini Beyan Babi

106 — (58) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdullah b. Nümeyr [358] rivayet eyledi. H.
Bize Ibni Nümeyr dahî rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti. (Dedi ki): Bize el-A'mes rivayet etti. H.
Bana Züheyr b. Harb da rivayet etti. (Dedi ki): Bize Vekî' rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân, [359] A'mes'den, o da Abdullah b., Mürre'-den, [360] o da Mesrûk'dan, [361] o da Abdullah b, Amr'dan naklen rivayet eyledi. Abdullah söyle demis: Resuliülah{'Sa//a/te/n'i Aleyhi ve Sellem) :
«Dört sey vardir ki, bunlar kimde bulunursa o kimse hâlis münafik olur. Kimde bunlardan bir nesne bulunursa onu biraS<incaya kadar kendisinde nifaktan bir haslet var dernektir.
1-Konustu mu yalan söyler:
2 -Söz verirse sözünde durmaz,
3-Va'dederse va'dînden döner;
4-Kavga ederse bastan çikar.» buyurdular.
Su kadar var ki Süfyân'm hadîsinde : «Eger o kimsede bunlardan bîr haslet bulunursa kendisinde nifaktan bir

haslet var demektir.» buyu-rulmustur.
Bu hadîsi Buhari îman ve Cizye bahislerinde tahric ettigi gibi diger K jtübü sitte sahipleri dahi muhtelif yerlerde rivayet etmislerdir.
Münafik lâfzi nifaktan alinmistir. Ibni Sîde'nin beyanina göre nifak: bir vecihden Islâm'a girip bir vecihden çikmaktir. Bu kelime «Nâfikaaü'l-Yerbû'» «Ova Siçaninin deligi» ta'birinden alinmistir. Ova siçaninin yer altinda iki deligi olurmus. Bunlarin biri yeryüzüne tama-miyle açik, digeri kapali fakat kafasiyle vurunca açüiverecek kadar hafif bulunurmus. Bu delige «Nâfikaâ» denilirmis. Hayvan onu daima gizler; ötekinden girip çikarmis. Avci «Kaasiâ» denilen açik delige gelirse o Nâ-fikaa'i açarak kaçarmis. Iste ova siçani nasil Naafikaa'i gizleyip Kaasiâ'i meydanda tutarsa münafik da küfrünü gizleyip îmanini gösterdiginden ya-hud seriatin bir kapisindan girip öteki kapisindan çiktigindan kendisine bu isim verilmistir. Söyle de denilebilir: Nâfikaa' denilen deligin disi nasil dümdüz yeryüzü gibi görünür fakat içi delik ise münafik da onun gibi disi baska içi baskadir.
Bazilari münafik kelimesinin «Nefak» dan alindigini söylerler. Nefak: yer altindaki kanal, (tünel) demektir. Böyle bir kanalin sahibi onda nasil gizlenirse münafik da Islâm perdesi altinda gizlendigi için ona bu isim verilmistir.
Hasili münafik baskalarina içindekinin aksini gösteren kimsedir. Istilahda münafik: içinden kâfir olup disindan müslüman görünen kimsedir. Eger bu renkli görünüs îman hususunda ise nifaki küfürdür; îmân hususunda degilse amel nifakidir. Bunda fiil ve terk dahildir. Bu gün zm-diki da ayni sekilde izah ediyorlar. Imam Mâli k'den rivayet olunduguna göre Peygamber (Sallaliahü Aleyhi ve Seîletn) devrindeki nifak bu günkü zindikliktir.
Nifakin hakikatim anlayabilmek için. onun taksimatini bilmek icâ-beder. Söyle ki: Kalbin dört hâli vardir :
1-Delile dayanan mutlak i'tikad. Bu ilimdir
2-Delîîe dayanmayan mutlak i'tikad. Mukallidin i'tikadi gibi.
3 -Gayri-i mutabik i'tikad. Bu cehildir.
4 -Kalbin i'tikaddan hâli olusu. Dilin ise üç hâli vardir :
1-Ikrar,
2-Inkâr,
3-Sükût,
Bunlarin mecmuundan, asagida sirahyacagimiz on iki kisim meydja-na gelir :

1-Kalble bilerek dille ikrar. Eger bu ikrari sahibi kendi ihtiyarimle yaparsa o kimse hakikî mü'mindir. Cebren yaparsa z'âhire göre kâfirdir.
2- Kalble bilerek dille inkâr. Bu inkâr cebrî ise sahibi müslüman, ihtiyarî olursa kâfir-i muânniddir.
3- Kalble bilgi hâsil, fakat dille ikrar veya inkârdan hâlî olmak, Eger bu sükût iztirân ise o kimse hak mü'mindir, ihtiyarî olarak susarsa ihtilaflidir. Meselâ; bir kimse Allah'i delili ile bildikten sonra diliyle ikrara vakit bulamadan ansizin ölse o kimse kat'i olarak mü'mindir. Fakat A11ah'i delili ile bildikten sonra kendi ihtiyari ile ikrar etmezse imam Gazali onun da mü'min oldugunu söylemistir.
4- Mukallidin i'tikadi ya ikrar ya inkâr yahud da sükût ile olur. Sayet kendi ihtiyariyle ikrarda bulunursa bu ikrar mukallidin imânidir; ve bazi muhaliflere ragmen sahihtir.
5- Eger mukallidin ikrari iztirâri olursa mesele birinci surete tefer-ru' eder. Orada böylesi için, zahire göre kâfirdir dedigimize göre bura-dakine de münafik hükmünü vermek icâbeder.
6- Mukallidin sükût etmesi, ihtiyari ve iztirârî hallerde aynen üçüncü kisim hükmündedir.
7- Mukallid kalben inkâr eder de diliyle ikrarda bulunur fakat bu ikran cebrî olursa kendisine münafik hükmü verilir.
8- Kalben inkâr ettigi halde kendi ihtiyariyle ikrarda bulunursa buna küfr-i inâdî derler ki, nifakin bir kismidir.
9- Hem kalben hem de diliyle A11ah 'i inkâr eden kâfir olur.
10- Kalbi hâlî olan bir kimse kendi ihtiyariyle ikrarda bulunursa küfürden kurtulur. Mecburen ikrar ederse

küfretmis sayilmaz.
11- Kalbi hâlî olup diliyle inkâr eden kimsenin hükmü onuncu kismin aksinedir.
12- Hem kalbi hem dili hâlî bir kimse tetkik ve te'emmül müddetini geçirmisse tekfiri vâcib olur. Münafikligina hükmedilmez.
Bu taksimden anlasilir ki, münafik, disi içine uymayan kimsedir.

107 — (59) Bize Yahya b. Eyyûb ile Kuteybü'bnü Saîd rivayet ettiler; lâfiz Yahya'nindir. Dediler ki: Bize Ismail b. Ca'fer rivayet etti. Dedi ki: Bana Ebû Süheyl, NâfP b. Mâlik b. Ebî Âmir'den o da babasindan, o da Ebû Hüreyre'den naklen haber verdi ki, Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Selletn) :
«Münafigin alâmeti üç seydir:
1 - Konustu mu yalan söyler:
2 - Va'd ederse (sözünden) döner.
3 - Kendisine (bir sey) emniyet olunursa hiyanet eder.» buyurmuslar.
Bu hadisi imam Buhârî (Rahimehullah) îman, Vcsayâ, Sehâdât ve Edeb bahislerinde tahric ettigi gibi Tirmizi ile Nesâide rivayet etmislerdir.
Âyet: alâmet demektir. Kur'an âyetleri bir cümlenin diger bir cümleden ayrildigina alâmet olduklari için onlara da bu isim verilmistir.
Kezib ve Kizb : Vâki'm ziddmi haber vermek yani yalan söylemektir. Bazilari kibz: dogru söylemenin ziddidir; demislerdir.
Va'detniek: Hayirli bir isi yapmaya söz vermektir. Ser için vaîd kelimesi kullanilir ve tehdid manasina gelir.
Hiyanet; emanette seriatin hilâfina tesarrufda bulunmaktir. Hadîsin üç cümlesinde, tehakkuka delâlet eden (izâ)mn kullanilmasi, bu üç seyin münafik alâmeti olduklarina tenbih içindir. Keza mezkûr üç cümlenin mef'ulsüz zikredilmesi ma'nânm umumuna tenbih içindir.
Hadîs-i serifde münafik alâmetlerinin üç gösterilmesi bundan önceki hadîse muariz gibi görünüyor; çünkü o hadisde mezkûr alâmetler dört idi. Maamafih aralarinda muâraza yoktur. Zira o hadisdeki, «Va'dederse va'dinden döner.» cümlesiyle bu hadisdeki, «Kendisine (bir sey) emniyet olunursa hiyanet eder.» cümlesi ma'na i'tibariyle birdirler. Çünkü gadr de, kendisine emniyet olunan söz hususunda hiyânet etmektir.
Serefüddin Tîbi diyor ki: «Bu iki rivayet arasinda asla münâfât yoktur. Zira bir seyin bir kaç tane alâmeti olurda bazen bu alâmetlerden biri, bazen hepsi veya ekserisi zikredilebilir.*
Kurtubî de: «Ihtimal Peygamber (SatlaUahü Aleyhi ve Seltem) onlarin bazi hasletlerini yeni Ögrenmistir.» demistir. Bazilari nifak alâmetleri bestir diyerek iki hadisin arasini bulmuslardir. Fakat evlâ olan: Adedin tahsisi maadasinin ziyâde ve noksan kabul etmeyecegine delil olamaz; demektir. Hasili bu hadisdeki üç alâmetten münafigin sifati anlasiliyor. Sifatlarin üçe inhisar etmesi; kavi, fiil ve niyetin fesadina tenbih içindir. Yanî: «Konustu mu yalan söyler.» ifadesiyle kavlin fesadina tenbih buyuruîdugu gibi «Kendisine bîrsey emniyet olunursa hiyânet eder,» cümlesiyle fi'lin fesadina; «Va'dederse sözünden döner» ibaresiyle de niyetin fesadina tenbîh olunmustur.
Ulemâdan bir çoklari bu hadisi müskül saymislardir. Çünkü hadisde münafik alâmeti olmak üzere gösterilen hasletler bazen tam bir müs-lümanda da bulunur. Halbuki böyle bir müslümanm küfrüne veya münafikligma hükmedüemiyecegine icma'i ümmet vardir. Bu hususda! bir Çok vecihler ileri sürülmüstür :
1- Imam Nevevî'ye göre hadisde iskâl yoktur. Çünkü ma'nasi sudur: Bu hasletler nifaktir. Bunlarin sahibi münafiga benzer ve münafik ahlâkim almis demektir. Zira nifak; içinde gizlediginin ziddini meydana çikarmaktir. Su hâl mezkûr hasletlerin sahibinde mevcuddur, ama onun nifaki yalniz konustugu, va'dettigi ve ona emniyet eden kimseye mahsustur. Binaenaleyh; Islâmiyet hakkinda münafik degildir. Yani içinde küfrü gizlemis sayilmaz.
2- Bazilarina göre hadis, ekseri ahlâki böyle kötü olanlar hakkindadir. Nadiren yapanlar hükümde dâhil

degildirler.

3- Hattâbi söyle diyor : «Peygamber (SaUaîlahü Aleyhi ve Sellem)'m bu sözü mezkûr hasletleri âdet edinenleri - bu hasletler! nifaka vardirir endisesiyle sakindirmak içindir. Gayr-i ihtiyari veya i'tiyad edinmeksizin nadiren yapanlara degildir. Bir hadisde: Tacir fâcirdir. Ümmetimin ekseri münafiklari da hafizlardir.» buyurulmustur. Bunun ma'-nasi yalandan sakmdirmaktrr. Çünkü yalan söylemek fücur ma'nasma-dir. Binaenaleyh bu hadis bütün tacirlerin fâcir olmasini icâbetmez. Hafizlardan bazilarinda amele karsi bir az samimiyetsizlik ve bir parça riya olabilir, ama bu onlarin hepsinin münafik olmasini gerektirmez. Nifak iki kisimdir: Biri nifak sahibinin dindar görünüp içinde küfrü gizlemesidir. Hz. Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) zamanindaki münafiklar böyle idiler. Digeri: dînî vazifelerini kimsenin görmedigi yerde yapmamak baskalarinin, gördügü yerde yapmaktir. Buna da nifak denir. Nitekim bir hadisde : «Mü'mine sövmek fisktir; onunla çarpismak da küfürdür.» buyurulmustur. Lâkin bu küfür hakîkî küfürden asagi; bu fisk hakikî fisktan, bu nifak da hakîkî nifaktan asagidirlar.»

4 - Bazilari: «Bu hadis muayyen bir münafik hakkinda vârid olmustur. Yalniz Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seilem) kimseniri yüzüne karsi sarahaten: «Filân münafiktir.» demez; isaretle anlatirdi. Meselâ : «Bazi kimselere ne oluyor ki söyle söyle yapiyorlar?» derdi! Burada da o adam bununla bilinsin diye ona «âyet» lafzîyle isaret etmistir » derler.

5 - Birtakim ulema hadisden muradin Peygamber (SalluUahü Aleyhi ve Seilem) zamanindaki münafiklar oldugunu söylemislerdir.j Bu münafiklar : «îmân ettik» diyerek yalan söylemis; dinlerine emniyet olundugu zaman hiyanet etmis; Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemye din babinda yardim va'dinde bulunmus, fakat sözlerinden dönmüslerdir. Kaadî Iyâz, bir çok imamlarin bu kavle meylettiklerini söyler. Bu hadîsin tefsiri babinda Atâ1 b. Ebî Rebâh'in kavli bu oldugu gibi Hasan-i Basri, dahi bu kavle dönmüstür. Ashab-i kiramdan Abdullah b. Amr, Ibni Abbâs, Said b. Cübeyr (Radiyallahu Anhüm) hazerâtinin mezhebi de budur.

Bu bâbda rivayet olunan bir hadîse göre Basra'li bir adam Atâ b. Ebi Rebâh.a sunlari söylemis: «Hasan- Basri'yi: Her kimde üç haslet bulunursa ben ona münafik demekten çekinmem :

a) Konustugu zaman yalan söyleyen,

b) Va'dettigi zaman sözünden dönen,

c) Kendisine emniyet olundugu zaman hiyanet eden... derken i-sittim. Bunun üzerine Atâ o adama su sözleri söylemis : «Hasan'-in yanma döndügün vakit ona de ki: Atâ ' sana selâm ediyor ve Yûsuf (Aîeyhisselâm)in kardeslerine ne dersin? Onlar da konustular yalan söylediler; va'dettiler sözlerinden döndüler; kendilerine emniyet olundu; hiyanet ettiler; münafik oldular mi? diyor.»Bundan sonra Ata1 yanindakilere bakmis ve: Ulemâdan size rivayet olunan seylerin dogru olanlarini kabul, dogru olmayanlarini reddedin!» demis.

Müslim sarihlerinden Ebu Abdilîâh el-Übbî Atâ 'in bu i'tirazini begenmemis; ve: «Bu inkâr Hasan'a teveccüh etmez. Yusuf (Aleyhisselâmym kardeslerinin yaptiklari, nadirâttandir. Onlar bu yaptiklarinda israr etmemislerdir.» demistir.

Nevevi hadisdeki münafik hasletlerini kendinde bulunduran bir müslümanin münafik olmadigina delil olarak mezkûr hasletlerin Hz. Yusuf (Aîeyhisselâm) fm kardeslerinde de bulundugunu ileri sürmüs-se de el-Übbî ona da i'tirâz etmis ve: «Gerek eskiden gerekse simdi olsun ulema bu temsili reddetmekte ve onu Nevevi 'nin takvasina yakistiramamaktadir...» demistir. Rivayete nazaran Said b. Cübey r bu nifak hadîsine merak etmis ve onu Abdullah b. Ömer'le Ibni Abbâs (Radiyallahu Anhüm) hazera-tina sormus. Onlar: «Buna biz de senin kadar merak ediyoruz.» demisler. Bunun üzerine hep birlikte onu Resûlüliah (Sallallahü Aleyhi ve SelIem)'e sormuslar. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) gülmüs ve : «O sözlerden sîze ne? Ben onlari münafiklara tahsis ettim. Konusursa yalan söyler dedigim Allanin bana indirdigi

«Sana münafiklar geldigi zaman) [362] ... «âyeti

hususundadir. Sizler de böyle misiniz?» demis. Onlar; hayir! cevâbini vermisler. Resûlüliah (Salîallohü Aleyhi ve Sellem): «O halde size bir sey yok; siz bundan berisiniz!» buyurmuslar. «Va'dederse sözünden döner;

dedigim Teâlâ Hazretlerinin:

«Onlardan bazilari: eger bize fadl u kereminden bir seyler verirse diye Allah ile muahede yapanlar... [363] » âyet-i kerimesi hakkindadir.
Siz de böylemisiniz? demis. Hayir! cevabini vermisler. Resûlüliah (Sallalkihü Aleyhi ve Sellem): : «O halde size bir sey yok; siz bunlardan berisiniz» buyurmus. «Emniyet olunursa hiyanet eder dememe gelince: bu da Allah Teâlâ'nin bana indirdigi:

«Süphesiz ki biz o emaneti göklere, yere ve daglara arzettik... [364], âyet-i hakkindadir. Imdi dini hususunda kendisine emniyet olunan her insan görünür görünmez her yerde cünüplükden yikanir; namaz kilar; oruç tutar. Münafik ise bunu yalniz görünür yerde yapar. Sizler de böyle misiniz?» demis. Yine, hayir! cevabini vermisler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): «Öyle ise size bir sey yok; siz bundan berisiniz.» buyurmuslar.
6 - Huzeyfe'ye göre nifak kalkmistir. Nifak yalniz Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Selleni) zamaninda vardi. Ondan sonra ya iman vardir ya küfür. Çünkü Islâmiyet her tarafa yayilmis; insanlar Islâm diyarinda dogmuslardir. Binaenaleyh kim müslüman görünür de içinde küfrü gizlerse mürted olur.
7 - Kaadi Iyâz: «Bu hadisdert murâd: Islâmdaki umumî nifak degil mezkûr hasletlerle içinde gizlediginin aksini gösterme hususunda münafiklarin hâline benzetme yapmaktir. Böylesinin nifakî, ko-. nustugu, va'dettigi ve kendisine emniyet eden kimseye karsi olur.» diyor.
8 - Kurtubiy'e göre ise buradaki nifaktan murad, amele dair nifaktir.
Bu kavillerin içinde en güzeli Nevevi 'nin zikrettigi ve e1-Übbi 'nin de taraftar oldugu birinci kavildir. Ekser-i ulema ile muhakkikinin kavilleri de budur.

108 — (...) Bize Ebû Bekir b. Ishâk rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Ebî Meryem [365] haber verdi. (Dedi ki): Bize Muhammed b. Ca'fer haber verdi. Dedi ki: Bana Huraka'nin mevlâsi el-Alâ' b. Abdirrahman b. Ya'kub, babasindan, o da Ebû Hüreyre'den naklen haber verdi. Ebû Hü-reyre söyle demis: Resûlüliah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Üç sey münafik alâmetlerindendir: (Münafik)
1 - Konustugu zaman yalan söyler.
2 - Va'dettigi zaman sözünden döner.
3 - Kendisine emniyet olunursa hiyânet eder.» buyurdular.
Mevlâ: hem köleye hem onu âzad eden sahibine itlâk edilen bir sözdür. Burada ondan murad: âzad edilmis köledir. Önceki rivâyetlerdeki mefhum-i adedin muteber olmadigina burada isaret vardir. Çünkü münafik alâmetlerinden bazilari sunlardir ma'nasma: «Üç sey münafik alâmeîlerindendir.» buyurulmustur. Filhakika münafiklarin burada zikredilenlerden baska alâmetleri de vardir. Nitekim bu cümleden olmak üzere Teâ1â Hazretleri:

«Namaza kalktiklari vakit tenbel tenbel kalkarlar... [366] » buyurmustur.

109 — (...) Bize Ukbetü'bnü MÜkrem el-Ammiy [367] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Zükeyr Yahya b. Muhammed b. Kays [368] rivayet et-Dedi ki: Ben el-Alâ' b. Abdirrahmân'i tu isnâdla rivayet ederken dinledim. Hem: «Münafigin alâmRti üçtür. Isterse oruç tutsun, namaz kilsin ve kendini müslüman saysin.» dedi.

110 — (...) Bana Ebû Nasr et-Temmâr [369] ile Abdül'A'lâ b. Ham-mâd [370] rivayet etti. Dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme, Davud b. Ebî Hindden, [371] o da Said b. el-Müseyyeb'den, o da Ebû Hüreyre'den naklen

rivayet etti Ebû Hüreyrc : Resûlüllah (Soilallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu; diyerek Yahya b. Muhamnied'in el-Alâ'dan rivayet ettigi hadisin mislini rivayet etmis. Bu hadisde: «Isterse oruç tutsun, namaz kilsin ve kendini müslüman saysin» ibaresini zikretmis.

26 - Müslüman Kardesine «Ey Kafir» Diyen Kimsenin Iman Halini Beyan Babi

111 (60) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muhammed b. Bisr ile Abdullah b. Nümeyr rivayet attiler. Dediler ki: Bize Ubeydullah b. Ömer, Nâfi'den, [372] o da Ibni Ömer'den naklen rivayet etti ki, Peygamber (SaUallahü A leyhi ve Sellem) :
«Bir adam din kardesini tekfir ederse ikisinden biri o tekfir sebebiyle muhakkak (küfre) döner.» buyurmuslar.

(...) Bize Yahya b. Yahya et-Temimî iîe Yahya b. Eyyûb, Kuteybetü'b-nti Said ve Alî b. Hucr toptan Ismail b. Ca'ferden rivayet ettiler. Yahya b. Yahya dedi ki: Bize Ismail b. Ca'fer, Abdullah b. Dinar'dan naklen haber verdi ki, kendisi Ibni Ömer'i söyle derken isitmis. Resûlüllah (SaUallahü A leyhi ve Sellem):
«Her hangi bîr kimse din kardesine; «ey kâfir,» derse bu tekfir sebebiyle ikisinden biri muhakkak küfre döner. Eger o kimse dedigi gibi ise ne a'lâ! Aksi takdirde sözü kendi aleyhine döner.» buyurdular.
Bu hadis müttefekun aleyhtir. Buhâri onu «KHabü'I-Edeb» de rivayet etmistir. Ebû Davud ile Taberâni de ayni ma'nada hadisler rivayet etmislerdir.
Tekfir: Küfre nisbet etmek, kâfir oldugunu iddia eylemektir. Bazilari bu kelimenin tekfir degil, ikfâr seklinde kullanilacagini iddia etmislerse de tekfir sekli hadisde vârid olmustur.
Ulemadan bâzilari bu hadisi müskül saymislardir. Çünkü ehl-i Hakkin mezhebine göre bir müslüman zina ve katil gibi günahlar sebebiyle dahi tekfir edilemez. Islâm dinini bâtil i'tikad etmemek sartiyle din kardesine kâfir demek de böyledir. Bu sebeble ortaya bir çok te'viller çikmistir.
1- Hadis, din kardesine kâfir demeyi helâl i'kad edene hamlolunur; böylesi kâfirdir. Bu takdirde : «Tekfir sebebiyle ikisinden biri muhakkak-küfre döner.» ifadesinin ma'nasi tekfiri kendisine döner de kendisi kâfir olur, demektir. Zira eger kâfir diyen sözünde sâdiksa, muhatabi kâfir olur, yalan söylemisse sözü kendisine döner.
2 - Din kardesine isnâd ettigi nakisa ve onu tekfirinin günahi kendisine döner. Ibni Battal'm kavli budur.
3 - Hadis, mü'minleri tekfir eden haricîlere hamlolunur. Bu vechi Kaadi Iyâz (Rahimehullah), imâm Mâlik b. Enes (Rahimehullah) dan rivayet etmisse de mezkûr vecih zaif görülmüstür. Çünkü sahih ve muhtar olan mezheb, ekser-i ulemâ ile muhakkikinin, kavlidir. Bu kavle göre ise emsali ehl-i bid'at gibi hâriciler de tekfir edilmezler, Maamafih ulemadan bazilari haricîlerin tekfirinde israr etmektedir. Çünkü hâriciler hakikaten din-i islâmm —hâsa— bâtil olduguna inanmakda ve son derece çürük ve fasid bir takim delillerle islâmiyeti küfür saymaktadir.
4 - Din kardesine kâfir demek âkibet kendini küfre götürür; çünkü, günahlar küfrün postasidir derler. Bu sözü çok diline dolayanin âki-beti küfür olacagindan korkulur. Hadisin sonunda: «Eger (o kimse) dedigi gibi ise ne a'lâ. Aksi takdirde sözü kendi aleyhine döner.» buyu-rulmasi, keza Ebu Avâne 'nin rivayetinde : «Eger dedigi gibi ise ne a'lâ! Aksi takdirde kendisi küfre döner.» denilmesi bu vechi te'yid" eder.
Bir rivâyctde: «Bir kimse din kardesine; «ey kâfir» derse ikisinden birine küfür vâcib- olur.» buyurulmustur.
5 - Hadisin ma'nasi; tekfiri kendisine döner demektir. Yanî dönen küfür degil, tekfirdir. Zira dîn kardesini kâfir saymasi kendini tekfir etmek gibidir.
Ancak ulemanin bu te'villeri, kâfir diyen sahis sözünü tefsir etmedigine göredir. Sayed tekfirinin sebebini izah ederse günahkâr degil, ma'zur olur. Nitekim asr-i seâdetde Hâtib b. Beltea (Radiyallahu anh) Mekke müsriklerine mektup yazarak Islâm ordusunun ahvâlini bildirmek istedigi zaman Ömer (Radiyallahu anh) kendisine münafik demis; fakat bu sözü, müsriklere mektup yazmakla hakikaten münafik oldu zanniyla söyledigi için ma'zur sayilmistir; Söyledigi sözün hükmünü veya kâfir dedigi sahsin hâlini bilmeyen de Allahu

a'lem ma'zur olur. Buhâ ri 'de bu hususa dair bir bâb vardir.

27 - Bile Bile Babasini Inkar Eden Kimsenin Iman Halini Beyan Babi

112 — (61) Bana Züheyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdüs-samed b. Abdîl vâris rivayet etti. (Dedi ki): Bize baham rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hüseyin el-Muallim, îbni Eüreyde'den, [373] o da Yahya b. Ya'mer'den, o da Ebu'l-Esved'den, [374] o da Ebû Zerr'den, [375] o da Resûlüllah (Sallaüahü Aleyhi ve Selîem) 'den söyle buyururken isitmis olmak üzere rivayet etti:
«Bile bile babasindan baskasinin oglu oldugunu iddia eden hiç bir adam yoktur ki, küfretmis olmasin. Her kim kendinin olmayan bir seyi (Benim diye] iddia ederse o kimse bizden degildir. O, cehennemde oturacagi yere hazir olsun! ve her kirn bir kimseyi kâfir dîye çagirir veya düsman olmadigi halde Ona Allah'in düsmani derse, sözü kendi sleyhine döner.»
Hadis niuttefekun aleyhtir. Buhâri onu «Kitâbü'l-Menâkibj» de rivayet etmistir.
«Hiç bir adam» dan murâd; erkek olsun kadin olsun her insandi Babadan baskasina intisâb, ancak bilerek yapilirsa günah olur; bilmeyerek yapilirsa günahi yoktur. Onun için hadis-i serifde «Bile sile» diye kaydolunmustur.
«Küfretmis olmasin» cümlesi iki suretle teVil edilmistir :
1-Hadis, bilerek baskasinin çocugu oldugunu iddia etmeyi helâl itikâd eden hakkindadir. Böylesi mesru'un ziddmi helâl i'tikad ettigi için Al1ah'a küfretmis olur.
2 - Baskasina intisabi helâl i'tikad etmeyen hakkinda bu söz küfran-i ni'met ma'nasmadir; ve söyleyen hakkinda agir sekilde men' ve zecir teskil eder. Yani bilerek babasindan baskasini babamdir diye iddia eden kimse A11ah
'a ve babasina karsi küfran-i ni'met etmis olur.
Kendinin olmayan bir seyi benimdir diye iddiaya gelince: o seye baskasinin hakki taallûk etsin etmesin mutlak surette ona sahip çikmak haramdir. Hattâ Nevevî'nin beyânina göre hâkim senindir diye hük-metse bile helâl degildir. Yalniz imam Ebu Hanîfe Jye göre helâl olur. Kendinin olmayan seyden murad; ser'an hak etmedigi seydir. Resu1ü11ah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in: «Bizden degildir.» buyurmasi, bizim güzel yolumuzda degildir ma'nasmadir. Nitekim bir babanin ogluna; «Benden degilsin» demesi de bu ma'nayadir.
bu cümle: «Cehennemdeki yerini boylasin» yahud: «Orada kendine bir yer hazirlasin» ma'nasmadir. Yani cümle yâ duâ yahud emir lâfziyle haberdir ki, münasib olan da budur. Ve «Onun cezasi budur; fcelki ceza görür belki de affolunur. Yahud tevbe-ye muvaffak olur da günahi sakit olur.» demektir. Hadisin bu ikinci cümlesinde dahi bilerek iddia sarttir. Çünkü günah ve tehdid bir seyi bilerek yapan kimseye terettüb eder. Sonra buradaki hüküm âhirete aiddir. Dünyevî hükmüne gelince: Ulemadan bir cemaata göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Se//em)'in üzerinden yalan uyduran kimsenin tevbesi kabul edilmez. Hz. Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî ile imam Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir es-Sayrafî ve Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî de ayni hükme kaildirler.

Hadisi Serifden Su Hükümler Çikarilmistir:

1- Nesebi (soyu) belli olan bir kimsenin soyunu inkâr ederek baska bir! babanin çocugu oldugunu iddiaya kalkismasi haramdir.
2- Kisinin gerek isbât, gerekse nefi yönünden irtikâb ettigi suç hakkinda bir sey diyebilmek için o suçu bilerek islemis olmasi icâbeder.
3- Günahlardan siddetle men'etmek maksadiyle onlara küfür demek caizdir.

[376]

113 — (62) -Bana Hârûn b. Said el-Eylî rivayet etti. (Dedi ki):
Bize Ibni Vehb [377] rivayet eyledi. Dedi ki: Bana Amr, [378] Ca'fer h. Rabia'dan, o da Irak b. Mâlik'den [379] naklen haher verdi ki, Irak Ebû Hüreyre'yi söyle derken isitmis: Gerçekten Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Babalarinizi inkâr etmeyin. Zira her kim babasini inkâr ederse bu (yaptigi) küfürdür.» buyurdular.

114 — (63) -Bana Aniru'n - Nâjtid rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hü-seym b. Besir rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hâüd, [380] Ebû Osman [381] dan naklen haber verdi. Demis ki: Ziyada neseb iddia olundugu zaman Ebû Bekre'ye [382] rastladim; ve kendisine dedim ki: Bu yaptiginiz nedir? Ben Sa'dü'bnü Ebî Vakkas'i söyle derken isittim: Kulaklarim Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve SeUem): «Her kim isiâmda, babasi olmadigini bildigi halde babasindan baskasini baba iddia ederse ona cennet haramdir» buyururken isitti. Bunun üzerine Ebû Bekre : Evet onu ben de Resülûllah (Salhllahü Aleyhi ve Sellem) 'den isittim, dedi.
Bu iki rivayetten birincinin serhi ondan önceki hadisde geçti. Ikinciye gelince : Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in burada; «Ona cennet haramdir.» buyurmasi yukarida geçtigi veçhile iki sekilde te'vil edilmistir:
1 -Bu söz babasindan baskasina intisabi helâl i'tikad eden hakkindadir.
2 -Boylesinin cezasi, ehl-i necat olanlar cennete girerken dogrudan dogruya cennete girememektir. O ya cezasini çektikten sonra yahud da Allah Teâlâ 'nm affina mazhar olarak ceza görmeksizin bilâhare cennete girecektir.
«Cennet haramdir.» ta'birinden murad: cennet memnu'dur, demektir.
«Babasina intisabi terk etti; onu inkâr etti» demektir. Ragbet fi'li «an» edatiyle kullanilirsa terk etmek, yüz çevirmek manâsina gelir, «fi» edatiyle ise istek ve ragbet göstermek demektir.
Ikinci rivayette zikri geçen Ziyâd, bazen Ziyadü'bnü Ebih bâzan da Ziyadü'bnü Ümmih diye anilan fakat daha ziyâde Ziyâd b. Ebî Süf yan diye mesk ir olan zattir ki, Ebû Bekre 'nin anne bir kardesidir. Babasi belli degildir. Ebû Süf yan 'in gayr-i mesru oglu oldugu söylenir. Evvelce Ziyâd b. Ubeyd es-Sakafi diye anilirdi.
Bilâhere Muaviy etü'bnü Ebî Süf yan, kardesi oldugunu iddia ederek nesebini babasi Ebû Süfyan'a ilhak etti. Böylelikle Ziyad vaktiyle Hz. A1î (Radiyaiîahu anli) tarafinda iken Muâviye (Rahimehullah)hn yakinlarindan oldu.
Edib, hatib ve dâhi bir zâtti. Ancak fazla siddet gösteren bir devlet adami idi. 35 hicrî tarihinde vefat etmistir. Halk Muâviye 'nin bu isine çok içerlemisti. Ebû Bekre (Radiyaiîahu anh) kardesinin hareketlerini begenmedigi için onunla alâkasini kesmis; onunla ebediy-yen konusmamaya yemin etmisdi. Ihtimal Ebû Osman onun kardesiyle konusmadigini bilmedigi için : «Bu yaptiginiz nedir?» diye çikis-mistir. Yahud bu sözle Ziyad'm babasindan baskasina intisabim kasd-ederek : «Kardesinin su yaptigi nedir? Ne çirkin ve cezasi büyük bir is yapti: Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onun bu yaptigini yapana cenneti haram kildi» demek istemistir. sekillerinde de rivayet edilmistir. Nevevi bunlarin hepsinin dogru oldugunu söyler.

115 — (...) Bize Ebu Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yahya b. Zckeriyyâ b. Ebî Zaide ile Ebû Muâviye, [383] Âsim'dan, [384] o da Ebû Osman'dan, g da Sa'd [385] ile Ebû Bekre'den naklen her ikisinin de: «Bu hadisi Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'den kulaklarini isitti; kalbim belledi: Her kim babasi olmadigini bildigi halde babasindan baskasini (baba) iddia ederse ona cennet haramdir, buyuruyordu,» dedigini rivayet ettiler.

28 - Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)in: «Müslümana Sövmek Fisktir; Onunla Çarpismak Ise Küfürdür» Hadisini Beyan Babi

116 — (64) Bize Muhammed b. Bekkâr b. er-Reyyân ile Avn b. Sellâm rivayet ettiler. Dediler ki i Bize

Muhammed b. Talba [386] rivayet etti. H.
Bize Muhammed b. el-Müsennâ da rivayet etti. (Dedi ki); Bize Abdur-rahman b. Mehdi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân [387] rivayet etti. H.

Bize yine Muhammed b. el-Müsennâ rivayet etti. (Dedi kî): Bize Muhammed b. Ca'fer [388] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be rivayet etti. Bunlarin hepsi Zübeyd'den, [389] o da Ebû Vâild'den, o da Abdullah b. Mes'ud'dsn naklen rivayet ettiler. Ibni Mes'ud söyle demis: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Müslümana sögmek fiskttr. Onunla çarpismak ise küfürdür» buyurdular. Zübeyd demis ki: «Bunun üzerine ben Ebû Vâile; Bunu Abdullah Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem /den naklen rivayet ederken ondan sen mi isittin?» dedim
«Evet» dedi. Amma Su'be'nin hadisinde Zübeyd'in Vâile söyledigi söz yoktur.
Hadis müttefekun. aleyhdir. Buhâri onu «Kitabü'1-Imân», «Ki-tabii'l-Edeb» ve «Kitabü'l-Fiten» de tahric ettigi gibi diger hadis imamlarindan Tirmizi, Nesâî, Ibni Mâce, Ahmed b. Hanbe1 ve baskalari da rivayet etmislerdir.
Sebb: lügatte sögmek ve bir kimsenin namusunu lekeleyecek sekilde konusmaktir. Sibâb'da ayni ma'naya gelir. Bazilari bunun mufa'ale babindan masdar oldugunu ve sögüsmek ma'nasina geldigini, digerleri sebb ma'nasma isim oldugunu söylerler. Îbrâhimü'l-Harbî sibâbin ma'naca sebbden daha siddetli oldugunu ileri sürmüstür. Ona göre sibâb bir kimse hakkinda o kimsede bulunan bulunmayan bütün ayiblari söylemektir.
Fisk ve füsûk: lügatte hak yoldan ve tâatten çikmaktir. Hatta fare, deliginden çiktigi için ona bile araplar «Füveysika» derler.
Kitâl'den murad, mukaateîe yâni çarpisma ve harbetmedir. Maamâ-fih muhasama yâni düsmanlik ma'nasma da kullanilmis olabilir; çünkü-arapiar muhasamaya da mukaateîe derler.
Hadistfen murad: Bir müslümana haksiz yere sÖgüp saymak bilicma' haramdir. Bu isi yapan fâsiktir. Cezasi te'dib olunmaktir. Haksiz yere müslümanla kavga ve çarpisma yapan ise ehl-i hakk müslümanlara göre dinden çikmak ma'nasma küfretmis olmaz. Ancak müslümanla harbct-menin helâl olduguna inanirsa o zaman dinden çikar. Fakat mesele yine de ihtilaflidir.
1 - Ibni Battal'a göre buradaki küfürden murâd; müslüman-larin haklarina kargi küfrânda bulunmaktir. Çünkü, Allah müslü-manlari kardes yapmis; darginlarinin aralarim bulmayi emretti; Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) dahi mü'minlerin birbirleriyle kavga edip-küsüsmelerini yasak etmis; bunu yapanlarin din kardesinin hakkina küfran ettigini haber vermistir.
Küfrân: bir ni'meti örtmek, gizlemek ve inkâr etmektir.
2 - Bazilarima göre burada müsîümanla çarpismaya mecazen küfür denilmistir. Zira müslümanla çarpismak kâfirin sanmdandir. Binaenaleyh müslümanla çarpisan müsîüman bu hususda kâfire benzetilmistir.
3 - Bir takimlari: «Buradaki küfürden murâd, lügavî küfürdür» derler. Lügatte küfür: örtmek, gizlemek ma'nasma gelir. Bir müslümanm müsîüman üzerindeki hakki, ona yardimda bulunmak, ezâ ve cefâ etme-mektir. Onunla çarpisan ise onun bu hakkini Örtbas ediyor gizliyor demektir.
4 - Kirmânî 'ye göre küfürden murâd ya küfre vardirir ma'na-smadir; yahud kâfirlerin fi'li gibi demektir.
5 - Hâttâbi 'ye göre ise buradaki küfürden murâd : A11ah'a küfürdür. Çünkü hadis, hiç sebebsiz ve te'vil de etmeden müslümanla çarpismayi helâl i'tikad eden hakkindadir. Te'vil ederse kâfir veya fâsik sayilmaz. Nitekim te'vil ederek hükümdar aleyhine kiyam eden bâgiler de tekfir edilmezler.
Burada söyle bir suâl vârid olabilir; sögmekle çarpismanin ikisinin de failleri fiska nisbet edilir fakat tekfir olunmaz. O halde neden sögme-ye karsi füsûk denilmis de çarpisma hakkinda küfür ta'birî kullanilmistir? Bu suâlin cevâbi sudur ;
Çarpisma daha agirdir; yahud çarpisma kâfirlerin ahlâkina daha [çok benzedigi için onun hakkinda küfür tâbiri kullanilmistir.

117 — (...) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Ibni'l-Müsennâ, Muham-med b. Ca'fer'den [390] o da Su'be'den, o da Mansur'dan [391], naklen rivayet etti. H.

Yine bize Ibni Nümeyr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Affân [392] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, A'nies'den rivayet etti, Mansur ile A'mes'in ikisi de Ebû Vâil'den, o da Abdullah'tan, [393] o da Peygamber (SallaUahü Aleyhi ve Selle/n) 'den (yukariki) hadisin mislini rivayet ettiler.

29 - Peygamber (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'ün: «Benden Sonra Dönüp Birbirinizin Boyunlarini Vuran Kafirler Olmayin» Hadislerin Ma'nasini Beyan Babi

118 — (65) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Muhammed b. el-Müsennâ ve Ibni Bessar [394] hep birden Muhammed b. Ca'fer'den [395], o da' Su-be*den naklen rivayet ettiler. H.
Bize Ubeydullah b. Muâz da rivayet etti. Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize babam rivayet eyledi. (Dedi ki): Bize Su'be Alî b. Müdrikeden [396],
0 da ceddi Cerir'den [397] naklen rivayet eden Ebû Zür'adan [398] dinlemis olarak tahdis eyledi. Cerir söj "e demis: Bana Peygamber (Salîallahü Aleyhi ve Selletn) Haccetü'I-Vedâ'da: «Su insanlari sustur!» dedi. Bunun arkasindan söyle buyurdular: «Benden sonra dönüp bir birinizin boyunlarini vuran kâfirler olmayin!»
Bu hadis-i serif Haccetü'l-Vedâ'daki hutbeden bir parçadir. Resu1ü11ah (SaMlahü Aleyhi ve Selleni)'in Hz. Cerir'e: «Su insanlari sustur!» diye emretmesi, orada bulunanlara pek mühim beyanatta bulunacagi içindir. Nitekim öyle de olmustur. Bu hacca Haccetü'1-vedâ' denilmesi, Fahr-i Kâinat (Sallaliahü Aleyhi ve Sellem) Efendimiz orada ashabi ile vedâ'lastigi içindir. Veda' hutbesi meshurdur. ResuIüllah (Sallaliahü Aleyhi ve Sellem) bu hutbede ashab-i kiramma dinlerini ta'Hm buyurmus; ve seriatinin orada bulunmayanlara da tebligini vasiyet etmistir.
«Benden sonra dönüp bir birinizin boyunlarini vuran kâfirler olmayin!» hadisinin ma'riasi hususunda sekiz kavil vardir :
1 - Müslümanlarin birbirlerini öldürmelerini helâl i'tikad etmek küfürdür. Meger ki te'vil ile ola.
2- Hadisden murad: Küfrün hakikati degil, küfran-i ni'metdir. Yani bir birinizi vurarak nankörlük etmeyin demektir.
3 - Birbirinizi vurmaniz sizi küfre götürür.
4 - Bu is kâfirlerin isi gibi çirkin bir istir.
5 - Hadisden murad küfrün hakikatidir. Ya'ni : «Küfretmeyin, müsiüman kalmakta devam edin! demektir.
6 - Hattâî ile diger bazi ulemânin rivayetlerine göre kâfirlerden murâd; silâh kusananlardir. Çünkü arapçada silâh kusanana kâfir denir. Bunu Ezherî «Tehzibivl-lüga» adli eserinde beyân etmistir.
7 - Hattâbî 'ye göre ma'na : «Birbirinizi tekfir etmeyin sonra birbirinizi öldürmeyi de helâl addetmeye baslarsiniz» demektir.
8- Küfürden murâd örtmektir. Yani benden sonra dönüp hakki ört bas etmeyin; gizlemeyin demektir, imâm Nevevi bu kavillerin içinden en ziyâde dördüncüyü begenmekte ve Kaadi Iyaz'mda ayni kavli ihtiyar ettigini söylemektedir.
Kaadi lyaz (Rahimehullah). hadisdeki: «
ba'zi âlimlerin seklinde zaptettiklerini nakletmis; fakat
bunun ma'nayi çikmaza sokmak oldugunu söylemistir. Ebul-Beka el-Ukberî dahi mezkûr f i'lin ancak bir sart takdiriyle meczum okunabilecegini, yânî cümleyi:

«Eger dönerseniz bir birinizin boyunlarini vurursunuz» sekline sokmakla bunun mümkün olabilecegini söylemistir. Fiil meczum okunursa mukadder emrin cevabi olur. Merfu' okundugu takdirde cümle isti'nâfiyye veya hâl olur. Ulemâdan bazilarina göre fi'li meczum okuyan ma'nayi küfürle te'vil etmis olur. Merfu okuyan ise onu yukariya ta'lik etmedigi için cümle ya hâl yahud müste'nef olur.
Resulü Ilah (Salîallahü Aleyhi ve Sellem)'in : «Benden sonra dönüp kâfir olmayin» buyurmasi bazi ulemâya göre : «Ben suradan ayrildiktan sonra» ma'nasmadir. O gün kurban bayrami oldugu için Peygamber (Sallaliahü Aleyhi ve Sellem) Mina'da bulunuyorlardi. Ya-' hud Efendimiz (Sallaliahü Aleyhi ve Sellem) bu irtidâd isinin kendi hayâtinda olmayacagini bilmis de vefatindan sonrasi için ashabini nehyetmistir.
Hâriciler bu hadisle istidlal ederek büyük günâh isleyen kimsenin dinden çikip kâfir oldugunu iddia ederler. Derler ki: «Bu hadisin mâ'nâsi: «Benden sonra birbirinizi öldürme sebebiyle küfretmeyin!» demektir. Haksiz yere insan öldürmek büyük günahtir. Su halde nass-x hadisden anlasiliyor ki büyük günah isleyen kâfir olurmus.»
Buradaki küfürden muradin ne oldugunu tayin babinda ulemanin neler söyledigini az evvel sekiz madde halinde siraladigimiz düsünülürse hâricilere verilecek cevap kendiliginden ortaya çikar.
îcma-i ümmeti delil olarak kabul etmeyen ehl-i bid'at da bu hadisle istidlal ederler. Ve : «Bu ümmeti küfürden nehiy etmek, onun küfür edebilecegine delildir. Çünkü küfretmesi imkânsiz olaydi ondan nehyedilmez-di. Bu suretle ümmetin küfür üzerine ittifak etmesi mümkün olunca icti-hadda hatâ üzerine ittifak etmesi evleviyetle mümkün ve caiz olur.» derler.
Ehl-i bid'atm bu istidlali dogru degildir. Çünkü teklifin sarti, fi'lin hadd-i zâtinda mümkün olmasidir. Haricî bir sebeble o fi'lin imkân haricinde kalmasi onun teklif olunmasina mâni' degildir.
Iste ümmetin hatâ üzerine içtimâi haddi zâtinda mümkün fakat Sâri' Hazretlerinin olmayacagini haber vermesiyle imkânsizligi anlasilmistir. Hadd-i zâtinda mümkün olup da baska bir sebeble imkân haricinde kalan bir-seyi teklif ise bilittifak caizdir. Teklif-i mâla yutak yâni kulun gücü yetmeyecegi bir isi teklif caiz degildir diyenlere göre mümten'i olan teklif :hadd-i zatinda imkânsiz olan bir seyin yapilmasini tekliftir.

119 - (66) Bize Ubeydullah b. Muâz rivayet etti. (Dedi ki): Bize ba-ibain [399] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Vâkid b. Muhammed'den o da babasindan [400], o da Ibni Ömer'den, o da Nebiy (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den duymus olarak fcu hadisin mislini rivayet etti.

120 — (...) Bana Ebu Bekir b. Ebî Seybe ile Ebû Bekir b. Hallâd-i Bahilî [401] rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Muhamiued b. Ca'fer [402] riviyet etti. (Dedi ki):Bize Su'be, Vâkid b. Muhammed b. Zeyd'den rivayet eilti. Vâkid babasini Abdullah b. Ömer'den rivayet ederken isitmis; o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Se'demj'den nakletmis ki, Resulüllah (dallallahü Aleyhi ve. Selîem) Haccetü'1-Vedâ' da:
«Vah size, yahud vay sîzin hâlinize! Benden sonra dönüp birbirinizin boyunlarini vuran kâfirler olmayin!» buyurmuslar.
Hadis müttefekun. aleyhdir. Buhari onu : «Kitâbü'I- Edeb», «Ki-tabü'l-Mcgazî», '«Kitâhü'l-Hudud», «Kitâbü'd-Diyât» ve «Kitabü'l-Fiten» de tahric etmistir.
«Vah size yahud vay size» ifâdesindeki sekli. Bedrüddin-i Aynî'nin beyanina göre râvi Muhammed b. Zey d'den yahud on-4an önceki râvidendir. Bu iki kelime arapçada çok defa yan yana da kul-lEmihrlar. Telefuzîari bir birine yakin oldugu için insani kolayca sek ve süpheye düsürebilirler.
Kaadî Ivez srapîan bir seye sastiklari veya acidiklari zaman kullandigini söyler. Imam Sibeveyh: «Veyl: helâka duçar olan kimse hakkinda kullanilir; Veyh ise açmayi ifâde eder...» demistir. Yine Sibeveyh'in; «Veyh, helâka duçar olan bir kimseyi men'etmek için kullanilir.» dedigi rivayet olunur. Sair ulema bu iki kelimenin helak için beddua makaminda kullanilmayip sâdece sasma ve acima bildirdiklerini söylemislerdir Hz. Ömer (Radiyallahu

onh) : «Veyh merhamet kelimesidir.» demistir. Herevî ise : «Veyh hak etmedigi bir belâya duçar olan kimseye acima ve ta'ziye için, veyl de: hak ettigi bir belâya çarpan için acimadan söylenen sözlerdir.» diyor.
Ibni Abbâs (Radiyallahu anh)'dan veyl'in mesakkat ma'nasma geldigi rivayet olunmustur

(...) Bana Harmeletü'bnü Yahya rivayet etti (Dedi ki): Bize Abdullah b. Vehb haber verdi. Dedi ki: Bana Ömer b. Muhammed [403]'in rivayetine göre babasi [404] kendisine (Abdullah) Ibni Ömer'den, o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)yden isitmis olmak üzere Su'be'nin Vâkid'dan rivayet ettigi hadisin mislini rivayet etmis.

30 - Nesebe Dil Uzatmaya ve Ölüye Aglamaya Küfür Adi Verilmesi Babi

121 — (67) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Muâvîye rivayet etti. H.

Bize IbnI Nümeyr'de rivayet etti. Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize babam [405] ile Muhammed b. Ubeyd rivayet ettiler. Bunlar hepbirden A'mes'den, o da Ebû Salih'den, o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet ettiler. Ebû Hüreyre söyle demis: Resulüllah (SalîaUahü Aleyhi ve Sellem):
«Insanlarda iki haslet vardir ki, bu iki haslet onlarda küfürdür. Nesebe dil uzatmak ve ölüye feryad ederek aglamak.» buyurdular.
Nesebe diî uzatmak, bir kimsenin babasindan baskasina intisâb etmesi veya mesru' surette dogdugunu süpheye düsürecek sekilde konusmasidir.
Niyâha : ölen bir kimsenin iyiliklerini sayarak feryatla aglamaktir. Bu iki seyin küfür sayilmasi dahi yukarida görüldügü gibi muhtelif sekillerde te'vil edilmistir. Ezcümle:
1- Bazilarina gb're buradaki küfürden murad, bu iki seyin küf-fann amellerinden ve cahiliyyet devri adetlerinden olmalaridir. Nitekim Peygamber (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem) kadinlar kendisine beyat ederken ölüye feryad edip aglamayacaklarina dair onlardan söz almis : «Ölenin arkasindan yanakiarma vuran, ceplerini yirtan ve cahiliyet da'vasin-aa bulunan bizden degildir.» buyurmustur. Bu hususta onbes sahâbiden hadis rivayet edilmistir. Aynî (Rahimehulloh) «Umdetü'l-Kaari» adli Buhârî serhinde bu zevatin isimlerini ve rivayet ettikleri hadisleri siralamistir. Biz, «et-Tavzih» sahibinin yaptigi gibi yalniz isimlerini saymakla iktifa edecegiz.
Bu zevat: **1-** Ibni Mes'ud, **2-** Ebû Mûsâ el-Es'ari, **3-** Ma'kil b. Mu-karrin, **4-** Ebû Mâlik el-Es'ari, **5-** Ebû Hüreyre, **6-** Ibni Abbâs, **7-** Mua-viye, **8-** Ebû Said-i Hudrî, **9-** Ebû Ümâme, **10-** Alî b. Ebî Tâlib, **11-** Câ-bir, **12-** Kays b. Âsim, **13-** Cünâdetü'bnü Mâlik, **14-** Üraraü, Atiyye, **15-** Ümmü Seleme (Radiyallahu Anhüm) hazeratidir.
Islâmiyet istihza, giybet ve kazif yani, namuslu kadinlara zina iftirasi gibi seyleri de yasak etti. Çünkü bunlar da cahiliyet devri amel-lerindendir. Resulüllah (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem) «Allah sizden cahiliyet kibrini, soy sop ile ögünmeyi kaldirmistir.» buyurmustur.
2 - Burada küfürden murad: Küfre müeddi olmaktir.
3 - Murad: Küfran-i ni'mettir.
4 - Küfür kelimesi hakikî ma'nasinda kullanilmistir.
Ancak bu hüküm ta'n ile niyâhayi helâl i'tikad edenlere mahsustur.
Hadis-i serif nesebe ta'n ile niyahanm haram oldugunu agir bir lisanla ifâde ediyor.

31 - Kaçak Köleye Kafir Denilmesi Babi

122 — (68) Bize AK b. Hucr es-Sa'dî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ismail (yâ'ni Ibnî Uieyye), Mansûr b. Abdirrahman [406] dan, o da Sa'bîden, o da Cerir' [407] den naklen rivayet etti. Sa'bî Cerirî: «Her hangi bir köle

sahiplerinden kaçarsa, onlara donünceye kadar küfretmistir.» derken isitmis. Mansur: «Vallahi bu hadis gerçekten Peygamber (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'den de rivayet olundu. Lâkin ben onun burada Basra'da benden rivayet edilmesini istemiyorum» demis.
Hadisin diger bir rivayetinde «Küfretmistir» yerine:
«Zimmet» ondan beri olmustur» denilmistir. Bunun ma'nasi: o kölenin zimmeti yoktur, demektir.
Zimmet: lügatte söz vermektir; zemmden alinmistir. Sözünden dönen kimse zemmi hak ettigi için söz vermeye zimmet denilmistir. Emân ve garanti ma'nalanna da geiir. Istilahda ise; bâzi ulemaya göre: bir vasif olup insan onunla lehine ve aleyhine bir sey lâzim gelmesine ehil olur. Bir takimlari onu vasif degil zât olarak kabul etmis ve : «Zimmet, ahd-u peymani olan bir nefistir.» diye ta'rifde bulunmuslardir. Çünkü insan bü-jtün fukahâya göre lehine ve aleyhine bir sey vâcib olmaya elverisli bir zimmete sahip olarak dünyaya gelir. Sair hayvanlar böyle degildir.
Ibni Salâh: «Burada zimmet zimâm yani hürmet diye tefsir edilen zimmet de olabilir; Allahm zimmeti, Resulüllah (Saîlaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'in zimmeti yâni tekeffülü, emanet ve riâyeti kabilinden de olabilir. Bundan dolayidir ki bir kaçak köle, sahibinin kendisini cezalandirmasindan masundur. Zira kölenin kaçmasile zimmet (masuniyet) ortadan kalkmistir.» diyor". Bittabi zimmeti kalmayinca harbî hükmüne girer ve kani heder olur.
Hadîsin baska bir rivayetinde :
«Köle kaçtigi zaman sahiplerinin yanina dönünceye kadar hiç bir namazi kabul olunmaz.» buyurulmustur.
Bu hadisi imam Mâziri ve ona tebean Kaadî Iyaz teVil etmislerdir. Onlara göre namazin kabul edilmemesi, kaçmayi helâl i'ti-kad eden köleye mahsustur. Bu köle kâfirdir. Onun hiç bir namazi ve baska ibadeti kabul edilmez; zâten namazi zikretmekle sair ibâdetlere tenbih olunmustur. Fakat Ebû Amr Ibnî Salâh buna i'tiraz etmis ve : «Bilâkis bu hüküm helâl i'tikad etmeyende de câridir. Hem namazin kabul edilmemesinden onun sahih olmasi da lâzim gelmez; kaçak kölenin namazi sahih lâkin makbul degildir. Kabul edilmedigini bu ha-disden anliyoruz. Çünkü ma'siyetle birlikte kilinmistir. Namazin sahih olmasi ise sihhatim istilzam eden sartlari ve erkâni bulundugundandir. Burada hiç bir tenakuz da yoktur. Namazin kabul edilmemesinin eseri sevabsiz kalmasinda, sahih olusunun eseri ise; kaza lâzim gelmemesinde ve bir de namazi terk edenler gibi cezalandirilmamasinda kendini gösterir» demistir. Ona göre te'vile hacet yoktur.
Hadisde kaçak köle hakkinda «küfretmisîir.» denilmesi biraz yukarida gördügümüz sekiz sekilde te'vil edilir.
Mansur'unbu hadisi Sa'bî tarikile Cerir'e mevkuf olarak rivayet etmesi, sonra onun Peygamber(Salîaîlahü Aleyhi ve Sellem) 'e merfu' oldugunu yeminle bildirerek : «lâkin ben onun burada Basra'da benden rivayet edilmesini istemiyorum.» demesi o zaman Basra, hâriciler ve mu'tezile taifeleriyle dolu oldugu içindir. Mezkûr taifeler günah isleyenlerin ebediyyen cehennemde kalacaklarina kail hattâ Hâriciler küfrüne hükmettikleri cihetle Mansur kaçak kölenin de küfrüne hükmedeceklerinden korkmustur.
Bu bid'at taifelerinin bâtil mezheplerine sirasi geldikçe kitabimizin bir çok yerlerinde lâzim gelen cevaplar verilecektir.

123 — (69) Bize Ebû Bekir b. EM Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hafe b. Giyâs, Dâvûd'dan, [408] o da Sa'bi'den, o da Cerir'den naklen rivayet eyledi. Cerir söyle demis: ResulüUah (Saliallahü Aleyhi ve Sellem):
«Her hangi bir köle kaçarsa zimmet ondan berî olmustur.» buyurdular.
Zimmetin beri olmasinin ma'nasi o kimsenin emniyeti babinda îs-lâmiyetçe verilen ahd-u peyman kalkmistir. Artik, o sahis bir harbîden farksizdir; mâsun degildir demek oldugu yukariki hadisin serhinde görüldü.

124 — (70) Bize Yahya b. Yahya rivayet etti. (Dedi ki): Bize Cerir, [409] Mugira' [410] dan, o da Sabi'den naklen haberverdi. Demis ki: Cerir b. Abdillâh Peygamber (Saliallahü Aleyhi ve Sellem)'âen naklen onun: *cBir köle kaçtimi onun hiç bir namazi kabul edilmez.» buyurdugunu rivayet ederdi.

Bundan muradin ne oldugu yukariki rivayette görüldü. Sunu da ilâve edelim ki; ekseri Safiî âlimlerine göre; gasbedilen bir yerde kilman namaz sahihtir; yalmz sevabi yoktur. Bazilari, bu namaz sahih degildir demislerdir. Hanefi âlimlere göre gasbedilen yerde namaz kilmak mekruhtur.

32 - Yildizin Dogup Batmasile Yagmura Kavustuk Diyenin Küfrünü Beyan Babi

125 — (71) Bize Yahya b. Yahya rivayet etti. Dedi ki: Bana Salih b. Keysan'dan gelen, onun da Ubeydulîah b. Abdillâh b. Utbe'den, onun da Zeyd b. Hâlid-i Cühenî'den [411] naklen rivayet ettigi bir hadisi Bîâlik'e [412] okudum. Zeyd söyle demis: Eesulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hudeybiyede bize sabah namazini geceleyin yagan yagmurdan sonra kildirdi. «Namazdan çikinca cemaata karsi döndü ve: Rabbiniz ne buyurdu bilirmS-siniz?» diye sordu. Cemaat — Allah ve Resulü bilir; dediler. (SaHallahü Aleyhi ve Sellem):
«Allah: kullarimdan bazisi bana mü'min, bazisi da kâfir olarak sabahladi. Kim; Allanin fadlu rahmetîle yagmura kavustuk dedi ise, iste o bana imân, yildiza küfretmistir. Kim, filân ve filân yildizin dogmasi veya batmasile yagmura kavustuk dedi ise; o da bana küfür, yildiza imân etmistir, buyurdu.» dedi.
Hadis müttefckun aleyhdir. Onu Buhâri: «Kîtâbü's-Sâlat» ile
«Kitâbü'l- Megâzi» de ve : «Istiska» babinda, Sünen sahiplerinden Ebû Davud «Tib» da. Nesâî de «Kitâbü's-Sâlat» da tahric etmislerdir. Bu hadis-i serif, kudsi hadislerden biridir. Onun için zamirleri Allah'a râc'idir.
Resulülîah (Sallallahü Aleyhi ve Se!lem)'in: «Bilirmisiniz?» diye istifhamla söze baslamasi, tenbih içindir. Hatta Nesâî'nin rivayetinde: «isitmediniz mi Rabbiniz bu aksam ne buyurdu?» demistir.
Mevzu-i bahis sabah namazi Hudeybiye'de kilinmistir. Nitekim Buhârî 'nin rivayetinde sarahaten zikredilmistir. Hudeybiye Mekkeye yakin bir köydür. Müsrikler Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i oradan geri çevirmis; Beytullahi ziyaretine müsaade etmemislerdi.
Kur'an-i Kerîmde zikri geçen «Agaç altindaki beyât-î ridvân» orada olmustur.
Hudeybiye kelimesi meshur ve muhtar olan kavle göre (ya) nin tahfifile Hudeybiye seklinde okunur, Imam Safi ile lügat ulemasinin ve bazi eh-li hadisin kavilleri budur, imam Kisai ile Ibni Vehb ve ekser-i muhaddisîne göre (yâ) nin seddesile Hudeybiyye oku-Ci'râne 'nin (râ) si üzerinde de ayni sekilde ihtilâf olunmustur.
Hadîsin ma'nasi hususunda ulemâ iki kavil üzerine ihtilâf etmislernur. dir.
Birinci kavle göre : filân yildizin dogmasi veya batmasüe yagmura kavustuk demek Allah'a küfürdür. Bu söz, sahibini dinden çikarir; yalniz bu hüküm yildizin yagmur yagdiracagina inanan kimselere mahsus-tui. Nitekim câhiliyyet devrinde böyle i'tikad edilirdi. Buna inanan bir kimsenin kâfir oldugunda süphe yoktur, Cumhûr-u ulemanin kavli bu oldugu gibi hadîsin zahirinden anlasilan ma'nâ da budur. Su hâlde yagmuru Allah Teâlâ yagdirdigina, yildizin dogmasi veya batmasi ona ancak âdi bir alâmet olduguna inanmak sartile bu sözü söylemek küfrü icâbet-mez. Çünkü : Bize filân vakit yagmur verildi, ma'nasma gelir. Maamafih esah olan kavle göre böyle demek yine de kerâhet-i tenzihiyye ile mekruhtur. Kerahete sebeb, ayni sözün bâzan küfür için bazen da baska ma'-nada kullanilmasi ve bu suretle söylenene su-i zann edilmesi; bir de avni sözün câhiliyyet devrinin ve onlarin yolundan gidenlerin siari olmasidir.
Ikinci kavle göre: Küfürden murâd: Allanin ni'metlerine karsi küf-randa bulunmaktir. Bu ma'na, yildizin yagmur yagdirdigina inanmayana göredir. Babimiz hadislerinin en sonuncusuda: «Insanlardan bazisi sükrederek, bazisi da küfranda bulunarak sabahladi.» buyurulmasi, keza ondan evvelki rivayette: «Allah gök yüzünden hiç bir bereket indirmemistir ki, insanlardan bâzisi o berekete küfrând» bulunmasin.» denilmis olmasi bu te'vili te'yid eder.
Nev': aslinda yildiz demek degildir. Bu kelime : yildiz batti ve kayboldu ma'nasina masdardir. Bazilari, yildiz dogdu ma'nasma geldigini söylemislerdir. Çünkü ayin menzilleri diye bilinen, bütün sene dogduklari yerler ma'lum yirmisekIz yildizdan biri her onüç gecede bir garbda fecir zamaninda batar; onun karsisinda o saatte sarkda bir yildiz dogar-mis. Eger yagmur yagarsa, câhiliyyet devri araplan bu yagmuru, batan yildiza —Esmaiye

göre dogana— nisbet eder; yagmuru o yildizin yagdirdigina inamrlarmis. Bazen faile masdar ismini vermek kabilinden mecazen yildiza da nev' denilir.
Hattâbi 'ye göre yildiz demektir, E bû Ishâk ez-Zeccâc . garpda batan yildizlara enva', sarkda doganlara da bevârih denildigini söylüyor.

Bu babta «Tecrid tercemesinde de su ma'lumat verilmektedir : [413]
«Nev'in cem'i enva'dir. Enva' ayin menzilleri ma'nasmadir. Aym men-zileri yirmi sekizdir. Ay her gece bunlardan bir menzilde bulunur. Bu menzillerden her biri o semâ sahasinda bulunan yildizlardan birinin ismile anilir.
1- Seretan, **2-** Butayn, **3-** Süreyya, **4-** Deberân, **5-** Hek'a, **6-** Hen'a, **7-** Zirâu'1-Esed, **8-** Nesre, **9-** Tarf, **10-** Cephe, **11-**.Zebra, **12-** Sarfe, **13 -** Avvâ', **14-** Simaku, **15-** A'zel, **16-** Gafer, **17-** Zubana, **18-** Iklîl, **19-** Kalbu'l-akreb, **20-** Sevle, **21-** Nâim, **22-** Belde, **23-** Sa'd-u za-bih, **24-** Sa'd-u bûlâ', **25-** Sa'dü-s' Suûd, **26-** Sa'du'l-Ahbiye, **27-** Fer'u evvel, **28-** Fer-u' sâni, **29-** Batnu'1-Hût.
Bu isimleri alan. yildizlarin daima ondördü geceleyin ufkun üstünde, diger ondördü ufkun altindadir. Hangisi garp tarafindan batarsa, rakib ismi verilen yildiz sark tarafindan dogar. Ilk ondört menzil simal menzilleri, sonrakiler cenup menzilleridir.
Araplar bu yildizlardan birinin fecir zamaninda batmasile birlikde, rakîb olan yildizin o saatte dogmasina nev'derler. Onun için lügat ulemâsinin kimi yildizin batmasina, k*/ni dogmasina, kimi de her ikisine birden nev' denildigini söylerler. Bu nev'Ier bir biri arkasindan onüçer gün fasila ile battiginda ve rakipleri dogdugunda o müddet zarfinda yagmur, rüzgâr, soguk, sicak, bereket her ne olursa batan yildiza izafe edilir; ve: filân sey filân yildizin nev'inde vâki' oldu, derlerdi.
Yalniz cephenin batmasi ondört günde olur ki; bu hesaba1 göre yirmi sekiz nev'in batmasi 365 gün eder ve günes senesi bununla sona erer. Envü* hesabina göre hangi yildizdan baslanmissa yeni günes senesi de o yildizdan baslamis olur; ta'bir-i aharla sene yirmisekiz kisma bölünüp . takriben her onüç gün zarfinda vukua gelen cevvî hâdiseler, o günlerde hâkim addedilen yildiza isnad edilirdi!»
Ebû Bekir Ibnü'l-Arabi diyor ki: «Bu hadîsi Imam Mâlik «istiska» babina iki sebeble almistir.
Birinci sebeb: Araplarin yagmuru yildizlardan beklemesidir. Iste Peygamber (Saîîallahü Aleyhi ve Seliem) kalplerle yildizlar arasindaki bu alâkayi kesmistir.
Ikinci sebeb: Hz. Ömer (Radiyallahu anh) zamaninda kitlik olmustu. Ömer (Radiyallahu anh) Hz. Abbâs'a; «Ülker yildizlarindan kaçi kalmis?» diye sormus. Abbas (Radiyallahu anh) : «Söylendigi ne göre yâ Emîre'l-mü'minîn! onlar ufuk il a yedi dane olarak goriinüyorlar-niis.» demisti. Mezkûr yildizlar kaybolur olmaz yagmur indi. Ömerle Ab-basa bakin ki, onlar bile Ülker yildizlarini ve zamani gelince onlarin batmasini beklemislerdir.» IbnI'l-Arâbî sözüne söyle devam ediyor : «Süphesiz ki yagmuru Allah'dan degilde — yildiz yaratmis olmak üzere — yildizlardan bekleyen kimse kâfirdir. Allah'in yildizlara verdigi bir hâssad-dan dolayi yildizlar yagmuru yaratir diye i'tikad eden de kâfirdir. Çünkü yaratmak ve emir vermek Allahdan baskasina caiz degildir. Nitekim Allah Teâlâ Hazretleri:

«Dikkat edin yaratmak ve emir ancak ona mahsustur. [414] buyurmustur. Ama yildizlarin dogup batmasini bekleyerek, Allah'in âdeti budur diye onlardan yagmur bekleyene bir sey yoktur. Zira Allah Teâlâ bulutlara, rüzgâr ve yagmurlara bir takim menfaatlar tevdi etmistir...»

Bu Hadisden Çikarilan Hükümler:

1- Hükümdar veya kumandan bir meselenin bütün inceliklerini düsünsünler diye o meseleyi arkadaslarina arzedebilir.
2 - Allah Teâlâ her seye bir sebeb halk etmistir. Hüküm o sebebe izafe olunur. Fakat hakikatta fail Allahu Zü'1-Celâldir.

3- Peygamber (SalIallahü Aleyhi ve Seliem) 'in vasitasiz olarak Allah'dan haber vermesi onun kadr-u saninin pek büyük olduguna delâlet eder.
4 - Yagmur yagdirmayi Allah'dan baskasina nisbet etmek caiz degildir.

126 — (72) Bana Harmeletü'bnü Yahya ile Amr b. Sevvâd-i Âmiri [415] ve Muhammed b. Selemete'l-Muradi [416] rivayet ettiler. Murâdî dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb (Yunus) dan [417] rivayet etti. Diger ikisi dediler ki: Bize Ibni Vehb haber verdi: Dedi ki: Bana Yunus, Ibni Sihâb'dan naklen haber verdi. Demis ki: Bant^Jbeydullah b. Abdillâh b. Utbe rivayet etti kî, Ebû Hureyre söyle demis: Resulüllah (SallallahU Aleyhi ve Seliem):
«Görmediniz mi Rabbiniz ne buyurdu! Ben kullarima hiç bir (yagmur) ni'met (i) ihsan etmemisîmdir ki, onlardan bir gurup o ni'mete küfrân etmesin. (Onu) yildiz (verdi); yildiz sayesinde (oldu) derler.
Bana Muhammedi b. Selemete'1-Mui-âdî rivayet etti. (Dedi ki):
Bize Abdullah b. Vehb, Amru'bnü'l-Hâris'den rivayet etti. H.
Bana Amr b. Sevvâd da rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdullah b. Vehb
haber verdi. (Dedi ki): Bize Anirubnü'I-Hâris haber verdi ki, Ehû Hü-reyrcnin âzadlisi Ebû Yûnus [418] kendisine Ebû Hureyreden o da Re-su\ül\ah (Saüallahü Aleyhi ve Seller») 'den naklen tahdis eylemis. Buyurmus-
lar ki:
«Allah gökten hiç bir (yagmur) bereket (i) indirmemistir ki insanlardan bir firka ona küfranda bulunmamis olsunlar. Allah yagmuru indirir; onlar yildiz söyle yapti; böyle etti derler. Muradî'nin hadisinde ise: «su ve su yildiz sayesinde...» ifâdesi vardir.

127 — (73) Bana Abbâs b. Abdilâzim [419] el-Anberî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Nadr b. Muhammed [420] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ikrime — ki Ibni Amniârdir— rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Zümeyl [421] rivayet etti. Dedi ki: Bana Ibni Abbâs rivayet eyledi. Dedi ki : Peygamber (Saüallahü Aleyhi ve Sellem) zamaninda halk yagmura kavustu. Bunun üzerine "Sehiy^Sallallahü Aleyhi ve Sellem) söyle buyurdular.
Insanlardan bâzisi sükrederek, bir takimi da küfrederek sabahladi. Bazilari: Bu, Allanin rahmetidir; dediler. Bazilari da gerçekten su ve su yildizin nev'i dogru çikti dediler.
Ibni Abbas dedi ki :
— Bunun üzerine su âyet indi: «Yildizlarin düsüs yerlerine yemin ederim...» ve tâ: «rizkinizi behemehal tekzib etmege mi kalkiyorsunuz?» (Vakia : 75 - 82) âyetine vardi.
Bundan Önceki iki rivayetin birinde yagmura nimet denilmis; digerinde bereket tâbiri kullanilmistir. Mezkûr ta'birlerden bilumum nimetler kasdedilmemistir.
Halkin bu tarzdaki konusmalari eski bir âdet olup ihtimal o güne kadar sürüp gelmistir, llaamafih hadisi duymazdan önceye aid olmasi da muhtemeldir.
E1-Ubbi Islâm feylesoflarindan Fârabi ile Ibni Sina'nm Aristo ya tâbi' olarak : «Birden yalniz bîr çikar» faraziyesine kail olmalarini ehl-i cahiliyyetin yildiza yagmur isnadi kabilinden hezeyanlar diye vasiflandirmislar. Bu feylesoflara göre: Allah Teâlâ vâ-cibü'l-vücud clunca, bir olmasi icâbeder. Bir olunca, ancak bir sey yarat-masi gerekir. Çünkü iki sey yaratmis olsa hadd-i zatinda muhtelif iki sey rtibariîe yaratacaktir ki, bu ona vacib olan birlige munâfi kesrettir. Binaenaleyh bir olan Allahdan ancak bir sey sadir olmustur ki, o da akildir. Sonra bu akildan dört cevher, akl-i sâniden de dört cevher sâdir olmus; derken bu tertib üzere ar. akil, dokuz nefis ve dokuz felek meydana gelmis. Sonra bu felekler harekete gelerek dört temel unsur denilen hava, su ates ve toprak meydana gelmis, daha sonra bu unsurlar hareket ederek gök kubbenin altindaki su aîem-i kevn ve fesâd vûcud bulmus...

E1-Übbînin beyanina göre feylesoflarin bu bâbtaki hezeyanlari çoktur. Fakat müddeâîanni delil yolu ile isbât edecek hiç bir mesnedîeri yoktur. Delil hususunda sikistirilacak olurlarsa: «Böyle seyler deil ile anlasilmaz; bunlar ancak riyazatîa anlasilir. Riyâzati kim eyi yaparsa söylediklerimizi de o anlar...» derler.
Hadis-i serifde bahsedilen âyetler Vakia Sûresinin 75, 32 âyetleridir. Bunlar hakkinda Ibni Salâh söyle demektedir : Murad-i Ilâhi bütün bu âyetlerin yildizlar hakkinda söylenenler için indigini anlatmak degildir. Bu hususta inen yalniz «rizkinizi behemehal tekzib etmege mi kalkiyorsunuz?» âyet-i kelimesidir. Diger âyetler baska seyler hakkinda nazil olmustur. Ancak hepsi bir defada nâziî oldugu için hep birden zikredilmislerdir. Ibni Abbâs (Radiyallahu anh)*dan gelen rivayetlerin bâzilarinda yalniz bu âyeti zikirle iktifa edilmis olmasi da bunu gösterir. »
Âyetin tefsirine gelince : Ekseri müfessirler «buradaki nzikdan mu-râd sükürdür.» diyorlar ki, Sultânü'l-Müfessirin Ibni Abbas (Radiyaüahu anh) 'm kavli de budur. Bu takdirde ma'na söyle -lur : «Sükredeceginiz yerde, yagmuru yiMiza nisbet etmek sûretile tekzibe mi kalkisiyorsunuz?»
Ezher-î ile Ebû Alî Farisiye göre âyetten muzaf hazfedilmistir. Mâna: «Rizkinizin sükrünü tekzihden ibaret mi yapiyorsunuz?» dernektir, Ha-san-i Basrî'ye göre rizkin ma'nasi nasibtir...
Mevakiu'n-nucümdan murad: ekser-i Müfesirine göre semâdaki yildizlarin batmasidir. Bazilari mevaki': dogduklari yerlerdir; demis bir takimlari da kiyamet gününde dagilip saçilmalari ma'nasini vermislerdir. Hatta nücumdan murad: Kur'an-i Kerîmin nücûmudur diyenler vardir. Bu kavil Ibni Abbâs (Radiyallahu anh)'dan mervidir. Kur'an'm nücûmu kisim kisim indirilmesi; mevâkiî de indirildigi zamanlardir. Mücâhid: «Me-vâkiu'n-nücum» Kur'an'in muhkem âyetleridir.» demistir.

33 - Ensar Ile Ali Radiyallahu Anhümü Sevmanin Îmandan ve Îman Alametlerinden, Onlara Bugz Etmenin Ise Nifak Alametlerinden Olduguna Delil Babi

128 — (74) Bize Muhammedü'bnü'l-Müsennâ rivayet etti. (Dedi ki): Bize Abdurrahman b. Mehdi, Su'beden, o da Abdullah b. Abdillâh b. Cebr'-den [422] naklen rivayet etti. Abdullah demis ki; Enes-i söyle derken isittim : Resulülla (SaHalîahü Aleyhi ve Selîem):
«Münafigin alâmeti Ensara bugzetmek, mü'minîn alâmeti ise Ensâri sevmektir.» buyurdular.

(...) - Bize Yahya b. Habîb el-Hârisi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hâîid yâni Ibnü'l-Hâris [423] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Abdullah b. Abdillâh'dan, o da Enes'den, o da Peygamber (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem) den naklen rivayet etti ki, Efendimiz (Sallaîlahü Aleyhi ve Sellem):
«Ensari sevmek iman alâmeti, onlara bugzetmek ise nifak alâmetidir.» buyurmuslar.

129 — (75) Bana Züheyr b. Harb rivayet etti. Dedi ki: Bana Muâi b. Mu âz rivayet eyledi. H.

Bana Ubeydullah b. Muâz da rivayet etti: Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize babam [424] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Adiy b. Sabüt'den [425] rivayet etti. Adiy demis ki: Berâ'i [426] Peygamber (Saliallahü Aleyhi ve Selîem)"den naklen onun Ensâr hakkinda:
«Onlari ancak mii'min olan sever; ve onlara ancak münafik oSan bugz-eder. Onlari kim severse Allah da onu sever; kim bugzederse Allah da ona bugzeder.» buyurdugunu rivayet ederken isittim.
Su'be demis ki: «Adiy'ye:
— Bunu BerâMan mi isittin? dedim. «Bana anlatti.» dedi.

130 — (76) Bize Kuteybetü'bnü Said rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yâ-kub (yani Ibni Abdirrahmân el-Kaarî) [427] [428]

, Süheyl'den, o da babasindan, o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet etti ki, Kesulülîah (SallaVahü Aleyhi ve Sellem) :
«Allaha ve âhiret gününe iman eden hiç bir kimse Ensara bugz etmez.» buyurmuslar.

__(77) Bize Osman b. Muhammed b. Ehî Seybe rivayet etti. (Dedi ki):
Bize Cerir [429] rivayet eyledi. H.
Bize Ebû Bekir Ibni Ebî Seybe dahî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Üsâme [430] rivayet etti. Cerir ile Ebû Üsame her ikisi A'mcs'den, o da Ebû Sâlih'den, [431] o da Ebû Said'den [432] naklen rivayet ettiler. Ebû Said söyle demis: Resulüllah (Sallallahü A leyhi ve Seiiem) :
«Allaha ve âhiret gününe imân eden bir kimse Ensâra bugzetmez.» buyurdular.
Bu hadisi az farkla Buhârî ve Nesâi dahi tahric etmislerdir. Bu hâ r i 'nin rivayetleri: «Kitabü'Mmân» «Kitabü's-Sahâbe» «Kitabü's-Sehâdât» «Kitabü'1-Edeb» ve «Kîtâbü'l-Vasâya» dadir.
Âyetin, alâmet ma'nasina geldigini ve münafik hakkindaki kavilleri yukarida görmüstük. Simdi de bu hadislerin ma'nalanni görelim :
. Ensâr : nâsir'in cem'idir. Nasîr'in cem'i oldugunu söyleyenler de vardir. Nasir! yardim eden demektir. Nasir'de öyledir; hattâ daha mubalega-lidir. Medine'li Evs ve Hazrec kabileleri Peygamber (Sattallahü Aleyhi ve Selle m)'e pek büyük yardimlarda bulunduklari için bu ismi onlara bizzat Resulü Zîsân (Sallallahü Aleyhi ve Selle m) efendimiz vermistir. Daha Önceleri her iki kabilenin büyük anneleri olan Kaylc'nin ismine izafetle bunlara Beni kay1e denilirmis. Resulüllah (Sallallahii Aleyhi ve Sellemy'iYi tesmiyesinden sonra «Ensar» sözü kendilerine alem oldukdan maada çocuklarina, dost ve yardimcilarina da ensâr denilmistir. Bazilari bu ismi onlara Allah Teâlâ'nin verdigini söylerler.
Filhakika Ensar-i kiram islâmin nesri ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i müdâfaa ugrunda pek büyük yardimlarda bulunmuslardir. Hicret günlerinde ona ve Mekke'den gelen muhacir müslümanlara en güzel misafirperverlik örnegini onlar göstermis; onlari kendi aileleri efradindan daha ileri tutmus; bu ugurda mallarini ve canlarim feda etmislerdir.
Islâm dinini meydana çikarmak onu i'lâ etmek için her ta'rif ve tasvirin üstünde sehâmet ve fedâkârliklar gösteren bu muhterem zevati sevmek, kendilerine hürmet göstermek elbet de îmânin sihhatma, Islâmiyet hususundaki sadâkata delâlet eder. Çur.kü onlari sevmek Islâmiyetin meydana çikmasina ve kuvvet bulmasina sevinmek demektir, Ensar-i kirami bu yararliklarindan dolayi sevmeyerek kendilerine bugzetmek süphesiz ki; nifak alâmetidir, Boyleleri zahiren müslüman görünseler bile; kalben kâfirdirler. Bu ma'naca buguzda bulunmak yalniz ensar hakkinda degil bütün ashab-i kiram hakkinda rr.ernnû'dur. Nitekim bundan sonra gelen Hz. Ali (Radiyallahu onlu hadîsinden de anlasilacaktir. Bununla beraber ensâr-i kiramin yinede bir hakk-i tekaddümleri vardir.
Ensar ve diger ashabdan biri hakkinda bu ma'naya degil de baska bir cihetten muvakkaten bir adern-i muhabbet eseri göstermek nifaka alâmet degildir. Bu hususda Kurtubi söyle demistir :
«Amma bir kimse bu cihetten baska, arizi bir sebeble, meselâ bir maksada muhalefet ve bir zarar veya benzeri bir seyden dolayi ashâbtan birine bugzederse bundan dolayi münafik ve kâfir olmaz. Ashâb arasinda bir çok muhalefet ve muharebeler olmustur. Bununla beraber hiç biri digerinin nifakina hükmetmemistir. Onlarin bu husustaki hâlleri ahkâm babinda müctehidlerin hâlleri gibidir. Ya (bir kavle göre) hepsi hakka isabet etmistir; denilir yahut (diger bir kavle göre) isabet eden bir dâne-sidir. Fakat hatâ eden ma'zûr olur. Çünkü o re'yine ve zanmna göre muhataptir. Iste bunlardan birine maazallah bir seyden dolayi bugzeden kimse âsî olur; tevbe etmesi gerekir...»
Burada bâzi sualler hatira gelebilir. Söyle ki;
1- Hadisin bütün rivayetlerinde göze çarpan «ensâr» kelimesi cem'i killettir. Cem'i killet 10 dan yukarida

kullanilmaz; halbu ki; ashab-i kirâm on degil binlerce idiler. Acaba kelime niçin kilk'te cemi'len-mistir...
Cevap : killetle kesret ancak nekire olan cemilerde nazar-i i'tibara alinir. Ma'rife cemi'lerde aralarinda hiç bir fark yoktur.
2 - Hadîsin zahirine bakarak Ashab-i kirami sevmeyenlere kâfir diyecek miyiz?
Cevap : Hayir, demeyecegiz. Çünkü böylesinde imanin yalniz alâmeti yoktur. Alâmetin bulunmamasi ise gösterdigi seyin de bulunmamasini icabetmez. Söylede cevap verilebilir: Buradaki imandan murâd îmânin kemâlidir. Kemâli bulunmamakla imanin kendisinin de bulunmamasi icâ-betmez.
3 - Ashaba bugzeden kimse kalbîle zarurât-i diniyeyi tasdiketse bile yine münafik olur mu?
Cevap: Burada maksad: Ensar-i kirama Peygamber (Sallallahii Aleyhi ve Sellem)'m yardimcilari oldugu için bugzedenlerdir. Hem Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemf'e bugzetmek hem de onun peygamberligini tasdikde bulunmak mümkin degildir.

131 - (78) Bize Ebû Bekir Ibni Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Veki' [433] ile Ebû Muâviye, [434] A'mesden rivayet ettiler. H.
Bize Yaliya b. Yahya dahî rivayet etti. Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize Ebû Muâviye, A'mes'den, o da Adiy b. Sâbit'den, o da Zirr'den [435] naklen haber verdi. Zirr demis ki: Aliy sunlari söyledi:
«DâneyI yaran ve insani yaratan Allâha yemin ederim ki, beni raü'-mimjen baskasinin sevmemesi ve munâfikdan baskasinin bana bugzetme-mesi ûmmî olan Peygamber (Sallallahü A leyhi ve Seltem) Jin bana kat-i bir ahdu peymamdir.»
Dâneyi yaratmaktan murad ondan nebat çikararak büyütmektir.
Neseme: însan demektir. Nefis ma'nasina oldugunu söyleyenler de vardir. Ezheri, nesemenin nefis ma'nasina geldigini ve can tasiyan her hayvana neseme denildigini hikâye eder.
Ümmî: okuma yazma bilmeyen demektir. Resulüllah (SaÜatlahü Aleyhi ve Selîem) ümmî idiler. Onun bu hâli Peygamberligine delâlet eden en büyük mucizelerinden biridir.
Hz. Aliyü'bnü Ebî Tâ1ib (Radiyalîahu anh)'m Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e ne derece yakin akraba hatta onun damadi oldugunu, Islâmiyet ugurunda gösterdigi yararliklari ve Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in kendisini son derece severek takdir ettigini bilen bir kimsenin onu bundan dolayi sevmesi imân ve Islâminin sidki-na delâlet eder. Yine bu sebepten ona bugzeden süphesiz münafik olur. Diger ashab-i kirami sevmenin veya onlara bugzetmenin hükmü de budur.

34 - Taatlarin Noksanligi Sebebile Imanin Azalmasini ve Küfür Lafzinin Hukuk ve Ni'mete Küfran Gibi Allahi Inkardan Baska Manada Kullanilabilecegini Beyan Babi

132 - (79) Bize Muhammed b. Rumh b. el-Muhâdr-i Misrî rivayet etti. (Dedi ki): Bize Leys, [436] Ibnü'l-Hâd'dan, [437] o da Abdullah b. Dinardan, o da Abdullah b. Ömer'den, o da Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'den isitmis olmak üzere haber verdi. Efendimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Ey kadinlar cemâli! sadaka verin! istigfari da.,çok yapin! çünkü ben ekseriyetle cehennemliklerin sizlerden oldugunu gördüm.» buyurmuslar.
Bunun üzerine o kadinlardan akli basinda biri:
— Yâ Resulâllah! Aceb biz ne yapmisiz ki cehennemliklerin ekserisi bizden olmus? demis. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Çünkü siz çok lâ'net eder; kocalariniza karsi küfran-i nimette bulunursunuz. Akil ve dîni noksan olanlardan hiç birinin akilli bîr kimseye sizin kadar galebe çaldigini görmedim.» demis. Kadin:
— Yâ Resulâllah! Akil ve dinin noksanligi nedir? diye sormus. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— «Akil noksanligina gelince: iki kadinin sahidligi bir erkegin sahidligine muâdildir. Iste aklin noksanligi budur. Kadin günlerce namaz kilmaz; ramazanda (bii müddet) oruç tutmaz. Dinîn noksanligi da budur.» buyurmuslar.

Bana bu hadisi Ehu't-Tâhir [438] de rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni rehb, [439] Bekir b. Mutlardan, [440] o da Ibni'l-Had'dan naklen bu isnad-1a bu hadisin mislini haber verdi.

— (80) Bana Hasen b. Aliy el-Hulvânî ile Ebû Bekir b. Isliâk rivayet et-ttler, dediler ki: Bize Itmü Ebi Meryem rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muham-med b. Ca'fer haber verdi. Dedi ki: Bana Zeyd b. Eslem, [441] Iyâd b. Ab-dIiiâli'daiî, [442] o da Ebû Said-i Hudrî'den, o da Nebiy (Sallallahü Aleyhi e Sellem)"den naklen haber verdi. H.

Bize Yahya b. Eyyûb ile Kuteybe ve Ibni Hücr rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Ismail —kî Ibni Ca'ferdir— Amr b. Ebî Amr'dan, [443] ü da el-Makburî'den [444] o da Ebû Hüreyre'den, o da Nebiy (SallallahU Aleyhi ve Sellem) 'den naklen, Ibni Ömer'in Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) den naklen rivayet ettigi hadis ma'nâsinda bir hadis rivayet etti.

Bu hadisi Müslim bir kaç yoldan rivayet ettigi gibi Buhari dahi : ilayiz, Oruç, Bayram namazlari bahislerinde; Nesaî Namaz bahsinde taline etmistir. Onu Ibni Mâce ile baskalari da rivayet etmislerdir.

Buhâri'nin rivayetine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)

bir kurban veya ramazan bayrami namazina giderken kadinlara rastlamis ve hadisde geçen sözleri kendilerine o zaman söylemistir.

Ma'ser: cemaat demektir. Kav m. rant ve nefer kelimeleri de ayni ma'nâya gelirler. Buniarm müfredleri yoktur. Sa'1ebi : «Ma7ser kelimesi erkekler cemaatine mahsustur.» demisse de bu söz kabul edilmemistir. Nevevî: «Ma'ser, bir seyde ortak olan cemaattir. Meselâ: insan bir ma'ser, cin ma'ser,'kadinlar ma'ser, seytanlar marserdir; cem'i : meâsir gelir.» diyor.

Ekseriyetle cehennemliklerin kadinlar oldugu Peygamber (Sallallahii Aleyhi ve Sellemj'e Isrâ gecesinde gösterilmistir. Hâdiseyi anlatirken Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliemy'm kadinlara hitabe: «sizi gördüm» demekten muradi muhatabi olan kadinlar degil, hemcinsleridir. Yâni ekseriyetle cehennemlikler sizin siniftandir; demek istemistir. Cennetlikler hakkinda vârid olan bir hadisde : «Onlarin her birerlerinin ikiser karisi olacak...» buyurulmustur.

Bu hadis, kadinlarin erkeklerden çok olacagina delâlet ederse de el-Übbi'nin beyanina göre; kadinlarin o gün erkeklerden çok olmasi her zaman onlardan fazla olmalarini istilzam etmez. Yahud : kadinlar cehennemde erkeklerden çoktur; bir erkege iki kadin verilmesi ise cehennemden çiktikdan sonra olacaktir.» denilir. Maama'fih bir erkege verilen iki kadinin hurilerden olmasi ihtimâli de vardir. Nitekim Teâlâ Hazretleri ehl-i cennet erkekleri hurilerle evlendirecegini va'detmistir,

« f »ne sebei^e ta'birindeki «bâ» sebep için «mâ» da istif hamiye

olarak kullanilmislardir. Istifham için gelen «mâ» kelimesi mecrur olursa teleffuzu hafifletmek için sonundaki elifi hazfederek mimi meftuh okumak vâcib olur. gibi.

Fakat ayni kelime ism-i mevsul yahud mevsuf veya masdariyye olarak kullanilirsa elifi hazfedilmez.

Cezle : akilli, fikirli demektir. Ibni Düreyd'e göre cezâlet: akil ve vakardir. Cezil: her seyin büyügü ve çogudur. Eî-Übbi: «Kadinin, korunmak maksadile yalniz —cehennemlik olmanin— sebebini sormasi, onun cezâlletine delâlet eder.» demistir.

Lâ'n: Lügatte hayirdan uzaklastirmak, kogmak ve sögmek ma'nâsi-nadir. Lâ'net bundan alinma bir isimdir.

Her seye lâ'net etmek arap kadinlarinin âdeti îdi. Sonra bu âdet erkeklerine de geçmis ve o derece süyu' bulmustu ki begendikleri her seyi lâ'netle anarlar; meselâ: «filân ne de sâirmis Allah

lanet etsin!..» derlerdi. Hattâ Ibni Düreyd'in kasidesini pek begendikleri için onun hakkinda da bu sözü söylemisler ve bu sebeble mezkûr kasideye «el-MeVûne» denilmistir.

i. Son nefesinde imanini kurtarip kurtaramadigi bilinmeyen bir kimseye lâ'net etmek, ulemânin ittifâkile haramdir. Fakat Iblis, Ebû Cehil ve Ebû. Leheb gibi akibetleri nassan ma'lûm olan kâfirlere lâ'net caizdir. Çünkü kâfir olarak öldügü veya ölecegi nasla bildirilen kimse kat'î olarak Allah'in rahmetinden uzaklastirilmistir; binâenaleyh ona lanet edene günah yoktur. Ta'yin etmemek sartiyla bir sifatin sahibine îâ'net etmek, meselâ: zâlimler, kâfirler... demek caizdir.

Bu cümleden murâd: kadinlarin kocalarina karsi küfran-i ni'mette bulunduklarim, onlardan gördükleri nimetleri azin-sadiklarini beyândir.

Asîr: Koca demektir; muaseretten alindigi için zevceye ve ese dosta da asîr denilir. Burada ondan murâd hassaten kocadir.

Hadisde kadinlara hitâb umumîdir; yalniz mevcud olanlar orada bulunmayanlara taglib edilmislerdir.

Çok lâ'net etmekle küfrân-i ni'met edenlerin cehennem azâbile teh-did olunmalarindan bunlarin büyük günâh oldugu ma'nasi çikarilmistir. Hatta Dâvudî: küfrân-i ni'met en büyük günahlardandir.» demis-: tir. Ancak E1-Übbî lâ'netle küfrân arasinda hüküm i'tibârile fark görmektedir. Ona göre küfran-i ni'met büyük günahtir; çünkü cezasi cehennemdir. Lâ'n ise küçük günahlardandir. Zira hadisde onun çok yapildigi beyân Duyurulmustur; küçük günahlar ancak çok yapildigi zaman büyük günaha inkilâb ederler.

Akil: lügatte humkun ziddidir. Asmaî 'ye göre masdar bir kelimedir. Ibni Düreyd (ikaal) den müstak oldugunu söylemistir. Ikal devenin bacagini bagladiklari iptir; bu ip deveyi nasil zabt ederse; akil da insani cehilden öylece korudugu için ona bu isim verilmistir. Ezherî 'nin «Tehzib» inde: «Akilli kimse, nefsini habseden ve onu hevâ-sina tabî' olmaktan men' eyleyendir.» denilmistir. Bazilari akli: «Bir ga-rizedir ki, manî' bulunmadigi takdirde zaruriyâti bilmek buna tâbi'dir.» diye ta'rif etmislerdir. Akim; hilm, hicr, lüb, maht ve zihn gibi bir çok müteradifleri vardir. Aklin yeri bâzilarina göre dimagdir. Imam-i A'zam'm kavli de budur. îmam Safii ile diger bir takim ulemaya göre aklin yeri kalbur. Bazilari: «Akim yeri dimagdir. Ancak onu kalp tedbir eder.» demislerdir. Bundan dolayidir ki: «Akil bir cevherdir. Allah onu dimagda yaratmis; nurunu kalbe vermistir; onun sayesinde mugayyebât vasita ile mahsusât ise müsahede suretile anlasilir.» denilmistir.

Kelâm ulemâsina göre akil, ilim demektir. Aklin daha baska ta'rifle-ri de vardir.

Lübb: Hâlis akil demektir. Akilla lübb arasinda umûm ve husus mutlak vardir. Her lübb akildir; fakat her akil lübb degildir. Kadinlar nercihetten erkeklerden noksan olduklari halde yine onlara galebe çalarlar. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) buna teaccüb etmistir. Hz. Muâviye (Radiyaîlahu anh) 'in kadinlar hakkinda : «Onlar iyi adamlara galebe çalarlar; kötü adamlar da onlara galebe çalarlar.» dedigi rivayet olunur. Lisanimizda da : «Kadinin fendi erkegi yendi.» denilir. Imam Gazâlî'nin rivayetine göre Said b. el-Müseyyeb 40 yasina vardigi zaman bir gözü görmez olmus. Bundan sonra 40 yil yasadigi ve yalniz evinden mescide giderken görüldügü halde: «Nefsim için en ziyâde korkum kadinlardandir.» dermis.

Maamafih bu hadisden murad; akil ve dinleri noksan oldugu için kadinlari zemmetmek degildir. Çünkü: noksanlik onlarin yaradilislari ik-tizasidir. Onun zikredilmesi, kadinlarin fitnesine kapilmakdan bilhassa akli basinda, tedbirli erkekleri sakindirmak içindir. Zira; böyleleri kadinlarin fitnesine kapihrlarsa onlar gibi akil ve dinleri noksan; adaletleri sakit olur. Artik baskalarîle birlikte dahî sehâdetleri kabul edilmez.

Nevevi diyor ki: «Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) in, namaz ve orucu terk ettikleri için kadinlari din noksanligi ile vasiflandirmasinin ma'nasi rhüskil görülüyorsa da hakikat halde müskil degildir. Çünkü dîn, iman ve Islâm kelimeleri ayni ma'nâda müsterektir. Kimin ibâdeti çok olursa dîn ve imâni da artar. Ibâdeti noksan olanin dini de noksanlasir.» Fakat Buhâri sârihi Ayn î Nevevi'nin bu sözüne i'tiraz etmis; ve: üç seyin ma'nada müsterek oldugu iddiasi müsellem degildir. Çünkü aralarinda lügaten ve ser'an fark vardir. îmâni artti veya azaldi demek, imanin zâtina degil, sifatina râci'dir... demistir.

Akil ve dîn noksanliigi bu hadisde bütün kadinlara âmm ve sâmil görünüyor. Halbuki Tirmiz! ile Imam Ahmed b. Hanbe1'in rivayet ettikleri Enes (Radiyaîlahu anh) hadîsinde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seliem): «cihan kadinlarindan dört dânesi sana kâfidir: Meryem binti Imrân, Fir'avnin karisi Âsiye, Hadice binti Huveylid ve Fâtime bin ti Muhammed.» buyurmustur.

Bazilari bu iki hadisin arasini bulmak için: «Umum ifâde eden kadinlar hadisinden bazi ferdler hâriç kalmistir; çünkü bunlar azdir.» demislerdir. Aliâme Aynî bu cevabi begenmemis; ve: «Bu hususta dogru cevap sudur: Bir seyin bütününe hükmetmek onun her ferdine hüküm sayilmayi istilzam etmez.» demistir.
Nevevî dinde noksanligin yalniz günah icâb eden sekle münhasir kalmadigini beyanla sunlari söylemistir : .
«Din noksanligi bâzan günah icâb edecek sekilde olur. Özürsüz namazi terk etmek gibi. Bâzan günah icabetmeyecek sekilde olur. Bir özürden dolayi cuma namazini terk etmek gibi. Bâzan da mükellef iken olur. Hayizli kadinin namaz ve orucu terk etmesi gibi. Fakat bu kadin ma'zur olduguna göre acaba hayiz zamaninda kazasiz olarak terk ettigi namazlardan dolayi kendisine sevap verilir mi? Nitekim hastaya sevap verilir; ve saglamken kildigi nafile namazlar, hastaliginda da kalmis gibi yazilir* denilirse cevap sudur: Hadisin zahirine göre bu kadina sevap yoktur. Aralarindaki farka gelince: Hasta o namazlari devam niyeti ile kilardi ve kilmaya da ehil idi. Hayizlinm hâli öyle degildir. Onun niyeti, hayiz zamaninda namazi terk etmektir. Hem nasil terketmesin ki, o halde namaz kilmak kendisin o zâten haramdir.»
Aynî Nevevi 'nin bu son sözüne de i'tirâz etmis-; ve : «harami terk ettiginden dolayi sevap verilmesi icâbeder.» demistir.
Hasili, dinde noksanlik, nisbi bir seydir. Dîni bütün bir kimse kendimden daha mükemmel olana nisbetle nakis savilir.

Hadisden Çikarilan Hükümler:

1 - Bu hadisde sadaka vermeye, hayirli islere, istigfar ve sair tâatla-
ra tesvik vardir.
2 - Yapilan iyilikler kötülükleri yok eder. Nitekim bu bâbta âyet de vardir.
3 - Küfran-i ni'met büyük günahlardandir.
4 - La'net dahi pek çirkin günahlardandir. Ancak büyük günah olduguna hadisde delil yoktur.
5 - Allahi inkârdan baskasina, meselâ: Kocaya iyilige, ni'mete ve hak* ka karsi nankörlükte bulunmaya küfür denilebilir.
6 - Imam ziyade ve noksan kabul eder. (Asli itabari ile degil.)
7 - Hükümdar ve büyükler, ahâliye nasihat ederek onlari kendilerine itaate tesvik edebilir. Ayrica kadinlara da nasihat verilebilir.
8 - Talebe mualliminin ve tâbi1 metbu'unun ne söyledigini anlayamadigi zaman tekrar izahini istemesi caizdir.
9 - Ramazan a;ma sadece ramazan denilebilir.
10 - Iki kadinin sahidligi bir erkegin sehâdetine muadildir.
11 - Bu hadis hayzin kadindan namaz ve orucu iskat ettigine nassan delildir.

35 – Namazi Terk Edene Kafir Adi Verilebilecegini Beyan Babi

133 — (81) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Ebû Küreyb [445] rivayet ettiler. Dediler ki: Bize Ebû Muâvîyc, [446] A'mes'den, o la Ebû Salih' [447] den, o da Ebû Hüreyre'den naklen rivayet etti. Ebû Hüreyre söyle demis. ResuîüIIah (SuUallahii Aleyhi ve Sellem) :
«Ademoglu secde ayetini okuyup secde ederse, seytan aghyarak uzaklasir; ve der ki: Vay haline — Ebu Küreybin rivayetinde vay halime seklindedir — Ademoglu secde etmeye me'mur oldu ve hemen secde etti. Binaenaleyh cennet onundur. Ben de secde iie emrolundum; ama ben secdeden imtina' ettim. Bu sebeble cehennem de benimdir.»

— (...) Bana Züheyr b. Harb rivayet etti. (Dedi ki): Bize Veki' rivayet eyledi. (Dedi ki): Bize A'ines bu isnadla

bu hadisin mislini rivayet etti. Ancak o (Ben secdeden imtina1 ettim cümlesinin yerine); «Ben isyan ettim. Bu sebeble cehennem de benimdir.» dedi.
Bu hadisi Müslimden maada Ahmed b. Hanbel, Ibni Mâce ve Ibni Hibbân da rivayet etmislerdir.
Nevevî'nin beyânina göre; Müslim 'in bu hadisle bundan sonrakini burada zikretmesi bâzi fiillerin terki hakikaten, bazilarinin terki de ismen küfür oldugunu göstermek içindir. Burada seytandan muradin Iblis oldugu anlasiliyor. Zira: «ben isyan ettim...» diyor. Secde emrine isyan ederek kâfir olan, Iblistir. Nitekim Teâlâ Hazretleri bu bâbda: [448]
«Hani Meleklere: Âdem'e secde edin demistik de melekler derhal secde
etmisler, yalniz Iblis imtina' etmis; büyüklenmisti. O zâten kâfirlerdendi...» buyurmustur.
Cumhur-u müfessirine göre; buradaki küfürden murâd iblisin ilm-i ilahideki küfrüdür. Bâzilari: «secde etmedigi için kâfir oldu.» demislerdir.
Seytanin aglamasi pismanligindan degil hasedindendir. Çünkü, Adem oglu onun cehennemlik olmasina sebeb olan seyle cennete girmektedir. E1-Übbî' ve göre; Iblisin aglamasindan murâd hakikat olabilir ve bu mümteni' degildir; zira Iblis cisimdir. «Vay haline» ma'nasina gelen «yâ veylehu» sözü konusmanin âdâbmdandir. Baskasindan, kötü bir sey hikâye ederken mütekellim zamiri kullanmak icâb ederse kötülük kendine izafe edilmesin diye zamiri degistirmek âdet olmustur,
Sücûd : meyletmek; alnini yere koymak, huzü' ve boyan bükmek ma1-nâlanna gelir. Ancak meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesi namaz secdesi gibi alinlarini yere koymakla degil tehiyye ve selâmlama secdesi idi. Bu secde egilerek yapilmisti.
Ulemâdan bâzilarina göre; tehiyye secdesi mubahtir. Hanefiler secde-i tilâvetin vâcib olduguna bu hadisle istidlal etmislerdir. Diger mezheplere göre secde-i tilâvet sünnettir.

134 — (82) Bize Yahya b. Yahya et-Temîmi ile Osman b. Ebî Seybe ikisi de Cerir' [449] den rivayet ettiler. Yahya dedi ki: Bize Cerîr, A'mes'-den o da Ebû Sûfyan' [450] dan naklen haber verdi. Demis ki: Câbîri [451] söyle derken isittim : Nebiy (SaUallahii Aleyhi ve Sellem)'i: «Gerçekden kisi ile sirk ve küfrün arasinda (yalniz) namazi terk etmek vardir, n buyururken isittim.

(...) Bize Ebû Gassan el-Mismaî [452] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Dahhâk b. Mahled, Ibni Cüreyc'den [453] naklen rivayet etti. Demis ki:
Bana Ebû-s'Zübeyr [454] haber verdi ki, Cabir b. AbdIUahi, söyle derken isitmis. Resuiüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemy)
«Kisi ile sirk ve küfrün arasinda (yalniz) namazi terk etmek vardir.» buyururken isittim.
Müs1im'in bütün esas nüshalarinda küfür kelimesi sirkin üzerine (vav) ile atfediîmistir; ve ikisi de Allah'a küfretmek ma'nasmda kullanilmistir. Fakat Ebû Avâne el-Esferâînî ile Ebû Nuaym el-Isbâhânî 'nin rivayetlerinde ayni kelimeler birbiri üzerine, yahud ma'nasma gelen (ev) ile atfolunmuslardir. Bu takdirde ma'nalari da degisiktir. Ve sirk: Allahi i'tiraf etmekle beraber putlara ve sair mahlukaata tapanlara itlak olunur; küfür ise, ondan daha umumi bir ma'nada kullanilmis olur. Filhakika mezkûr kelimelerin bu tarzda kullanildiklari da vardir. «Kisi ile sirk arasinda namazi terk etmek vardir» hadisinin manâsi : «Bir müslüniam küfürden meneden sey, namaz kilmasidir; namazi birakti mi artik o kimse ile sirk arasinda mâni' kalmaz; küfre girer.» demektir.
Gerçekten namazi terk eden kimse onun farz oldugunu inkâr ediyorsa; bütün ulemanin icmai ile dinden çikar. Yalniz yeni müslüman olup da henüz namazin farz oldugunu Ögrenecek kadar bir zaman rnüslümanlar arasinda bulunamayan ma'zur sayilir. Farz oldugunu i'tikad etmekle beraber tenbelliginden kilmiyorsa mesele ulemâ

arasinda ihtilaflidir. Imam Mâlik ile Safiî ve diger bir çok ulemâya göre kâfir degil fâsik olur; ve tövbekar olmasi istenir. Sayet tevbe etmezse hadd-i ser'isi tatbik edilir ki, bu da kiliçla öldürülmektir.
Selef den bir cemaata göre; namazi terk eden alelitlak kâfir olur. Bu kavil Hz. Alî (Radiyallahu «»/ij'dan rivayet edilmistir Imam Ahmed h. Hanbel 'den gelen iki rivayetten biri bu oldugu gibi Abdullah b. el-Mübarek ile Ishâk b. Râhuye 'nin ve diger bazi zevatin mezhebi de budur.
Imam-i A'zam ile Küfe'îi âlimlere ve Sâfiiler-den Müzenî 'ye göre kâfir olmaz. Cezasi da ölüm degil ta'zir ve namaz kilincaya kadar hapisdir.
Namaz kilmayanin küfrüne hükmedenler bu hadisin zâhirile ve bu meseleyi kelime-i tevhide kiyasla istidlal ederler. Öldürülmez diyenlerin delili: « ^J^ t^-^lVt]„,. ^^\ ^ J^V » «Bir müslümanin kani ancafc
üç seyden birile helâl oiur...» hadisidir. Mezkûr hadisde namaz.zikredil memistir.
Cumhur-u ulema namaz kilmayanin dindeki çikmadigina : [455]
'Süphesiz ki Allah kendisine sirk kosulmasmi affetmez. Amma bundan asagisini diledigine afveder...» âyet-i kerimesi ve «Allahdan baska ilâh voktur diyen cennete girecektir...» hadis-i serifile istidlal etmislerdir.
Katli lâzim geldigine delilleri, Teâlâ Hazretlerinin :
«Eger tevbe ederler de namazi kilarlar; zekâti da verirlerse onlari serbest birakin.» âyeti kerimesile: «'insanlarla tâ AHahdan baska ilâh yoktur diyerek namazi kilincaya, zekâti verinceye kadar mukaateleye me'mur oldum...» hadisidir.
Cumhur : «Kul ile küfrün arasinda (sadece) namazi terk etmek vardir.» diyen bu hadisi muhtelif sekillerde te'yil etmis, ezcümle :
1 - Bundan murad : namazi terk eden kâfir gibi cezalandirilmayi
hak etmistir ki, bu ceza katildir;
2 - Hadis, namazi terketmeyi helâl i'tikad eden hakkindadir;
3 - Namaz kilmamak kendisini küfre götürür;
4 - Namaz kilmayanin yaptigi bu is kâfirlerin isidir; demislerdir. Namazdan maada zekât, oruç, hacc, abdest ve gusuî gibi farzlardan
birini terk eden hakkinda ihtilâf vardir. Imam Ma1ik'e göre; bir kimse «abdest almam; oruç tutmam...» dese kendisinden tevbekâr olmasi is-.tenir; sayed tevbe etmezse öldürülür. «Zekât vermem» derse elinden zorla alinir. Vermezse mukaatele edilir. Fakat: «haccetmem.» derse buna mecbur edilmez; çünkü hacem samani genistir, Ibni Habib ise : Bir kimse: bert abdest almam; yikanmam; oruç tutmam; dese yahud zekâtla hacci terk etse kâfir olur.» demistir ki, selefden bir cemâatin kavli de budur. Sair ulemâya göre; ibâdetin farziyetini inkâr etmedikçe küfretmis olmaz. Zira bu babda ashab-i kiramin icmâi vardir.

36 - Allah Tealaya Imanin, Amellesin En Faziletlisi Oldugunu Beyan Babi

135 — (83) Bize Mansur,b. Ebî Müzâhim [456] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibrahim b. Sard [457] rivayet etti. H. Bana Muhammed b. Ca'fer b. Ziyad [458] da rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibrahim yâni Ibni Sa'd, Ibni Sihâb'dan, o da Said b. el-Müseyyeb'den o da Ebû Hüreyre'den naklen haber verdi. Ebû Hüreyre sunlari söylemis : ResulUUaâh (Saliatlahii Aleyhi ve Sellem) 'e amellerin hangisinin daha faziletli oldugu soruldu.
«Allaha imandir.» buyurdular. Soran zat: Sonra nedir? dedi. Resulül-lah (Salhllahii Aleyhi ve Sellem):
«Allah yoIunda cihaddir.» buyurdular. Soran : Ondan sonra nedir9 dedi. Resuliîllah
«Hacc-i mebrurdur.» buyurdular.
Muhammed b. Ca'fer'in rivayetinde ise: Rcsulüllah (SallallahU Aleyhi ve Sellem) «Allaha ve Resulüne Imandir.» buyurdu; denilmektedir ,

— (...) Bana bu hadisi Muhammed b. Râfi' ile Ahd. b. Humeyd de Ab-durrâzzâk'dan rivayet ettiler. (Demis ki): Bize Manicr, ZühriMcn bu is-nâdla bu hadisin mislini haber verdi.

136 — (84) Bana Ehu'r-Rahi'ez-Zehrâni rivayet etti. (Dedi ki) : Bize Hammâd b. Zeyd rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hisâm b. Urve rivayet eyledi, H.
Bize Halef b. Hisâm dahi rivayet etti. Bu lâfiz onundur. (Dedi ki): Bize ammâd b. Zeyd Hisâm b. Urve'den o da babasindan, o da Ebû Murâvih 1-Leysî'den, [459] o da Ebû Zerr'dcn naklen rivayet etti. Ebû Zerr söyle emis :
— Ya Resiilâllah, amellerin hangisi daha faziletlidir? dedim. Peygam-er (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«AIlaha îmanla Onun yolunda cihâddir.» buyurdu. Köle ve câriyele-in hangisi (ni âzad etrnek) daha faziletlidir? dedim.
«Sahiplerince en nefis sayilanlarile fiyati en yüksek olanlaridir.» >uyurdu. Ya (bunu) yapamazsam? dedim.
«Yapan bir kimseye yardim edersin, yahud yapamayan namina sen yaparsin.» buyurdu. Ben :
— Yâ Resulailah! Bu isin bir kismini yapmakdan âciz kalirsam ne m yürürsün? dedim.
«Serrini insanlardan men' edersin; zira bu, senden sana bir sadakadir.» uyurdular.

— (...) Bize Muhammed b. Kâfi' ile Abd b. Humeyd rivayet ettiler. Abd «bize haber verdi» sigasini kullandi. Ibni Râü' ise: Bize Abdurrazzâk rivayet etti, dedi. (Abdurrazzâk demis ki): Bize Ma'mer Zühri'den, o da Utvetü'bnü'z-Zübeyr [460]'in âzadlisi Habib'dcn, o da Urvetü'bnü'z-Zü-beyr'den, o da Ebû Murâ\'ih'den, o da Ebû Zerrden, o da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seüem) 'den naklen bu hadisin mislini haber verdi. Su kadar var ki o : (burada sâni'lâfzini ma'rife yaparak) «su halde ya yapana yardim edersin yahud yapamayan namina sen yaparsin» dedi.

137 — (85) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Aliy b. Müshir, Seybâni'den, [461] o da el-VelId b. el-Ayzar'dau [462] o da Sa'd b. Iyâs Ebû Amr Seybânî'den, [463] o da Abdullah b. Mes addan naklen rivayet etti. tbni Mcs'ud söyle demis: Resulüilah (Sallallahü Aleyhi ve Seüem)'c, amelin hangisi daha faziletlidir diye sordum.
«Vaktinde (kilinan) namazdir.» buyurdu.
— Ondan sonra hangisidir? dedim. «Anneye babaya itaattir.» dedi.
— Sonra hangisidir? dedim.
«Allah yolunda cihâddir.» buyurdular. Daha fazlasini sormayi ancak ona acidigim kin biraktim.

138 — (...) Bize Muhammed b. Ebî Ömer el-Mekki rivayet etti. (Dedi ki): Bize Mervân el-Fezân rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Ya'fur, [464] cl-Velid b. el-Ayzâr'dan, o da Ebû Amr Seybânî'den, o da Abdullah b. Mes'ud'dan naklen rivayet etti. Söyle demis:
— «Ya Nebiyyaîlah, amellerin hangisi cennete daha yakindir? dedim» Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Namazlari vaktinde kilmakdir.» buyurdu.
— (Bundan sonra) nedir ya' Nebiyyallâh? dedim. «Anneye babaya itaattir.» dedi.
— (Sonra) nedir yâ Nebiyyallâh? dedim. «Allah yolunda cihaddir.» buyurdular.

139 - (...) Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anbcri rivayet etti. (Dedi ki): Bize babam rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, El-Velid b. el-Ayzâr'dan rivayet etti kî, el-Velid, Ebû Amr Es-Seybânîden dinlemis. Ebû Amr: Bana su evin sahibi rivayet etti; (diyerek Abdullahin hanesine isaret etmis') Abdullah söyle demis:

— Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'e amellerin hangisi Allaha daha makbuldür? diye sordum.
«Vaktinde (kilinan) namazdir.» dedi.
— Ondan sonra hangisidir? dedim. «Anne babaya itaattir.» buyurdu.
— Sonra hangisidir? dedim.
«Allah yolunda cihaddir.» buyurdular. Abdullah demis ki: Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) bunlari bana anlatti. Daha fazlasini sorsa idim mutlaka söylerdi.»

(...) - Bize Muhammed b. Bessâr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Mu-hammed b. Ca'fer rivayet eyledi. (Dedi ki): Bize Su'be bu isnadla bu hadisin mislini rivayet etti; ve «Abdullahin evine isaret etti amma onun adini bize söylemedi.» cümlesini ziyade eyledi.

140 (...) - Bize Osman b. Ebû Seyhe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Cerir, el-Hascn b. Ubeydillâh'dan, o da Ebû Amr es-Seybânî'den, o da Ab-dullah'dan, o da Peygamber (Sallallahü A leyhi ve Seliem) 'den naklen onun :
«Amellerin -yahud amelin- en faziletlisi, vaktinde kilinan namazla babaya itaattir.» buyurdugunu rivayet eyledi.
Bu babin hadisleri Ebû Hüre y re, Ebû Zerr-i Gifarî ve Ibni Mes'ud (Radiyallahu Anhunif hazerâtindan rivayet olunmustur. Birinci hadisde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) 'e suali soran zât Ebu Zerr (Radiyallahu anh)"6ir. Sormakdan maksadi da o ameli yapmaktir. Nitekim bütün Ashab-i kiramin âdetleri, hayirli bir is gördükleri vakit hemen onu yapmak idi.
Buradaki hadislerde hacc-i mebmr, birr-i vâlideyn gibi tabirler göze çarpmaktadir.
Hacc-i mebrur : Bazilarina göre içine günah karismayan haccdir; Bazi ulemaya göre ise; haçc-i mebrur: makbul hacc demektir. Zira mebrur kelimesi me'cur ma'nasma gelir. Bu kelimenin asli birr olup iyilik ve güzel is demektir.
Birr-i vâlideyn ta'biri de bundan alinmistir. Kaadi Iyaz'a göre mebrur. Sâdik ve sirf Allah için mânasina gedebilir.
Nevevî diyor ki : «Mebruru makbul ma'nasma almak müskil sayilabilir. Çünkü bir amelin kabul edilip edilmedigi bilinmez. Bunun cevabi sudur: bir ibâdeti yaptikdan sonra o kimsenin hayrinin artmasi o ibâdetin kabulüne alâmettir; denilmistir.
Birr-i Vâlideyn: anr-^ ve babaya itaat ve iyilik etmekdir. Hatta onlarin dostlarina iyilik ve ikramda bulunmak dahî bu hükme dâhildir.
Ikinci hadisde peçen «sâni'» tabiri bazi rivayetlerde «zayi'» seklinde zaptedilmistir. Ma'na i'tibariyle bu da dogru ise de; burada kelimenin sahih rivayeti «sâni'» dir.
Sâni': san'at sahibi, is adami demek olduguna göre onun mukaabilin-de san'atçi olmayan ma'nasma gelen «ahrâk*în zikredilmesi de bunu gösterir. Kelimeyi Hisam'm tashif ederek «zayi1» okudugu rivayet olunur.
Babimiz hadislerinin ma'nalarma gelince :
Görülüyor ki; Hz . Ebû Hüreyre hadisinde âmellerin en faziletlisi Allaha imân ondan sonra cihad. sonra haccdir. Ebû Zerr (Radiyallahu anh) hadisinde en faziletli amel imân ondan sonra cihaddir. Ibni Mes'ud (Radiyallahu anh) hadisinde ise amellerin en faziletlisi namaz, ondan sonra anne ve babaya itaat, ondan sonra cihad gelmek-tedir. «Tefadulü'l-fslâm» babinda geçen Abdullah b. Amr hadisinde: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e Islâmin hangi ameli daha hayirlidir? diye soruldugunu, Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) in buna cevaben : «Yemegi yedirir; selâmi tanidigin ve tanimadigin herkese verirsin...»buyurdugunu; ve yine ayni bâbdaki Ebû Musa hadisinde :
Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)%\ müsîümanlarm hangisi daha hayirlidir? diye soruldukda Peygamber (SuJallahîi Aleyhi ve Sellem)'in:
«Müsiümanîarin en hayirlisi elinden ve dilinden müsi umanlar sn esen kaldigi kimsedir.» seklinde cevap verdigini görmüstük, Bunlarin emsali çok-^un jj^l böyle olunca mezkûr hadislerin aralarini bulmak da bir hayli müskil olmus; bu bâbda ulema ihtilâf etmislerdir. Ezcümle Sâfiiyye ulemasindan Ebû Ab dili âh e1-Hu1eymi,

üstadi Ebû Bekir el-Kaffâl eg-Sâsî 'nin bu hadislerin aralarim iki vecih-le buldugunu söylemistir.
Birinci veçhe göre : Bu muhtelif cevaplar muhtelif hâl ve sahislara göre verilmistir. Zira bazen: esyanin en hayirlisi denilir. Ama bundan o esyanin bütün vecihlerden hayirli oldugu kasdedilmez. Maksad bazi hallerde en hayirli oldugunu anlatmaktir. Kaffâ1 bu hususda bir çok haberlerle ve bilhassa îbni Abbas (Radiyallahu anh) 'dan rivayet edilen bir hadisle istishad etmistir. Mezkûr hadisde Resulüllah (Saîtallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Haccetmemin bir kimse Için bîr hacc kirk gazadan daha faziletlidir. Amma hacc etmis oîan bir kimse Için bir gaza kirk haccdan daha faziletlidir.» buyurmus.
Ikinci veçhe göre: Hadislerin ibarelerinden edati hazf edilmistir. Fakat niyette mevcuddur. Binaenaleyh, amellerin en hayirlisi filân seydir; sözünden murad: o sey amellerin en hayirlilarindan biridir demektir. Nitekim : «falan kimse insanlarin en akilhsidir.» derler.
Bundan maksad : akillilarindan biridir; demektir. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: «sizin en hayirliniz ailesi için en hayirli olamniz-dir.» hadis-i serifi de bu ma'nayadir. Çünkü bir insanin ailesine hayirli olmasi, mutlak surette bütün insanlarin en hayirlisi olmasini icabetmez.
Bu ikinci veehe göre imân bütün amellerin efdalidir. Çünkü sifatin serefi müteallakimn serefine baglidir. Imanin rnüteallaki ise; Allah ve Resulüdür. Fakat diger faziletli ameller birbirlerine müsavidirler. Bunlarin birbirinden üstün olmasi delillerile anlasilir. Mezkûr ameller sahislara ve hâllere göre degisirler.
Vâkiâ bu ameller bâzi rivayetlerde birbirleri üzerine « f » edatile atfedilmislerdir. «Ondan sonra» ma'nasina gelen bu edat tertib ifade ederse de buradaki tertib yalniz zikirde yâni sözdedir. Nitekim Teâlâ hazretlerinin :
«Bu sarp yokusun ne oldugunu bildin mi? (Esir olanîbir basi çözmekdir. Ya-hud ümûrnî bir açlik gününde yakinligi olan bîr yetime veya toprak dösenen bir fakire yemek yedirmektir. Sonra imân edenlerden olmadi [465] » âyet-i kerîmesi ve emsalindeki atiflar da bu kabildendir.
Hadislerin aralarini bulmak için Kaadi Iyâz dahi iki vecih göstermistir. Bunlardan biri Kaffâl'in dedigi gibi muhtelif cevaplarin muhtelif hallere göre olmasidir.
Ikincisine göre: Peygamber (SaUallahU Aleyhi ve Sellem) 'in cihâdi hac-cin üzerine geçirmesi, sual îslâmiyetin ilk zamanlarina tesadüf ettiginden-dir. Zira o günler b;;rb darb günleri idi.
Müslim sarihlerinden Ebû Abdillâh Muhammed b. Ismail et-Temîmî bu ikinci vecihle birlikde ayri bir vecih ol-mak üzere (sümme) edatinin tertib ifâde etmedigini söylemisse de; bu kavil Usul-i Fikih ulemasile lisan âlimlerince sâzz sayilmistir. Temimi söyle diyor; «Sahih oîan sudur ki, cihadin efdal olmasi umumî ve mecburî seferberlik zamanina hamledilir. Çünkü o zaman cihâd herkese farz olur. Hal böyle olunca da cihâd ön plâna alinmaya ve Lesvika daha lâyik olur. Zira cihadda müsiümanîarin âmme maslahati vardir. Hem böyle zamanlarda cihad aletta'yin farziayn olur. Hacc öyle degildir.»
Muhammed b. Ca'fer'in rivayetinde amellerin en faziletlisi sorulunca Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: «Allah ve Resulüne imandir.» buyurmasini Nevevi imana amel denilecegine sarih delil saymaktadir. Nevevi diyor ki: «Bundan murad —Allahu a'lem — kendisile Islâm dinine girilen imandir, ki o da kalbile tasdik ve iki sehâ-deti getirmekle olur. Tasdi'.^kalbin, ikrar da diîin amelidir. Burada oruç, namaz, hacc, cihad ve saire gibi azanin amelleri imanda dâhil degildirler. Zira bunlar cihadla hacem kisimlarindan sayilmislardir. Bir de Peygamber (SaUallahU Aleyhi ve Sellem) buradaki suâle: «Allah ve Resulüne imandir.» cevabini vermistir ki, ameller hakkinda böyle denilemez. Amma bu mezkûr amellere imân denilmesine mâni1 degildir. Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)!in köle ve cariyeler hakkinda: «Sahiplerince en nefis sayilanlariie fiyati en yüksek olanlaridir.» buyurmasini Nevevi söyle izah ediyor : «Allahu a'-lem bundan murad: bir kisi âzâd etmek iste-mesidir. Fakat azâd edecek kimsenin bin lira parasi olur da bununla ya iki kiymetsiz köle veya câriye yahud bir tane kiymetli ve pahalisini almak isterse iki tane kiymetsizi almasi efdaîdir. Bu mesele kurbana benzemez. Çünkü Kurbanda semiz bir koyun kesmek iki tane zaiftan evlâdir. Bizim ashabimizdan Bagavî rahimehullah «et-Tehzib» nam eserinde bu iki meseleyi benim zikrettigim gibi anlattikdan sonra söyle demistir: Safiî (Rahimehullah) kurban hakkinda : Kiymetin çok, adedin az olmasi bence adedin çok, kiymetin az olmasindan

daha iyidir. Köle azadinda ise adedin çok, kiymetin az olmasi bence kiymetin çok, adedin az olmasindan daha makbuldür. Çünkü kurbandan maksad ettir. Semiz hayvanin eti ise hem daha çok, hem daha nefisdir. Köle azadindan maksad: o sahsin hâlini mükemmellestirmek ve onu kölelik mezelletinden kurtarmaktir. Bir cemaati kurtarmak ise bir kisiyi kurtarmakdan evlâdir, demistir.

Bu Hadislerden Çikarilan Hükümler:

1 - Namazlari vakitlerinin evvellerinde kilmak müstehaptir. Zira hem ihtiyata riâyet hem de vazifeyi vaktinde yapmaya sitâb olur,
2 - Suâlin güzel ve âdaba muvafik olmasi gerekir.
3 - Müfti ve muallim, sual soranlara ve talebeye karsi sabirli ve mütehammil oîr-iali; suallerin çoklugundan bikkinlik getirmemelidir.
4 - Talebe muallimine acimali onu yormamah, bilâkis yararina hareket etmelidir. Çünkü Ibni Mes'ud (Radiyalkihu anh) : «Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)1 e daha fazlasini sormayi ancak ona acidigim için birak-dmi.» demistir.
5 - Olmayan bir sey için: «söyle yapilsa söyle olurdu.» demek caiz-. dir. Zira Hz. Ibni Mes'tid; «daha fazlasini sorsam bana fazlasini söylerdi.» demistir.

37 - Sirkin Günahlarin En Çirkini Oldugunu ve Ondan Sonraki Günahlarin En Büyügünü Beyan Babi

141 - (86) Bize Osman b. Ebi Seybe ile Ishâk b. Ibrahim rivayet ettiler. Ishâk: Bize Cerir [466] haber verdi dedi. Osman ise: Bize Cerir, Man-sur'dan [467] , o da Ebû Vâil'den, o da Amr b. Surahbil' [468] den, o da Abdulfah'dan [469] naklen rivayet etti, dedi, Abdullah sunlari söylemis :
Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e
— Allah indinde en büyük günah nedir? dedim.
«Seni yaratmis oklugu hâlde Allaha sirk kosmandir.» buyurdu."
— Bu gerçekten pek büyük; bundan sonra nedir? dedim.
«Seninle beraber yemek yiyeceginden korkarak evlâdini öldürmendîr.» dedi.
— Ondan sonra nedir? dedim.
«Ondan sonra komsunun heIâtile zina etmendir.» buyurdular.

142 — (...) Bize Osman b. Ebî Seybe ile Ishâk b. Ibrahim Cerirden rivayet ettiler. Osman: Bize Cerir, A'mes'den, o da Ebû VâiTflen, [470], o cîa Amr b. Surahbil'den naklen rivayet etti; dedi. Abdullah söyle demis: Bir adam :
— Yâ Resulâllah! Allah indinde hangi günah en büyüktür? dedi. Ee-suîüllph (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Seni yaratmis oldugu halde Allah'in bir na2iri bulunduguna kail ol-mandir.» buyurdu. O zât:
— Sonra hangisidir? dîye sordu. Peygamber {Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Seninle beraber yemesinden korkarak evlâdini öidürmendsr.» dedi.
— Ondan sonra hangisidir? deyince :
«Komsunun heIâliyle zina etmendir.» Allah (Azze ve Celle) bunlari tasdik için: «Allahin hâlis kullan o kimselerdir ki, Allah'la beraber baska bir tanriya duâ etmezler; Allah'in haram kildigi nefsi öldürmezler meger ki hakla ola! Zina da etmezler. Her kim de bunlari yaparsa agir cezaya çarpar» [471] ayet-i kerimesini indirdi.
Bu iki rivayetin bütün râvilerinin Kûf e'Ü olmasi garib ve lâtif bir tesadüftür.
Ibni Mes'ud hazretlerinin buradaki suali hakkinda e1-Übbi sunlari söylemektedir: Amellerin en faziletlisi

hususundaki suâlin vechi yukarida geçti. Günahlarin en büyügüne gelince: Bütün günahlardan sakinmayi te'min için bu suali sormamak daha muvafik olurdu... denilemez; çünkü bu suâlin vechi dahi: o günahdan daha çok korunmak için sorulmus olmasidir.»

Nidd : misil demektir. Ahfes 'den rivayet edildigine göre; nidd; zid ve benzer ma'nâlarina gelir. E1-Übtai'ye göre nidd, misilden de ehass'dir. Çünkü; nidd, çaginîan muhalif misildir. Bu takdirde AUaha — hasa— muhalif olmayan misil iddiasi yasak degilmis gibi bir ma'nâ
hasil olursa da E1-Übbi buna cevaben: Bu söz :

«Senin Rabbin kullarina zulmeden degildir.» [472] âyeti kabilindendir, diyor. Yâni sigasi mübalagali ismi fail olsa da âyetten mubelega murâd edilmemistir demek istiyor.

«Seni yaratmis oldugu halde...» cümlesinden murâd, Allah ile Ona nazIr sayilan sey arasindaki farki beyân ve bu inanci takbihtir. Imam Ebu'l-Hasen Es'ari Allah Teâlâ 'nin ehass-i vasfi kudret olduguna bununla istidlal etmistir.

«Seninle beraber yemesinden korkarak evlâdini öldürmendir.» cümlesindeki evlâd kaydi, katlin pek çirkin bir sey oldugunu anlatmak içindir. Çünkü; bu fiil babalarin tabiatina tevdi' buyurulan sefkat ve merhamete ziddir. Binaenaleyh onu ancak canavar tabiatli beyinsizler yapar. Bu cümle Teâlâ Hazretlerinin:

«Fakirlik korkusu ile evlâdinizi öldürmeysrs!» âyet-i kerimesine isarettir.

Filhakika araplarin en çirkin âdetlerinden biri, fakirlik ve açlik korkusu ile çocuklarini Öldürmeleri idi. Hatta büyürse, bir namussuzluk eder endisesiyle kiz çocuklarini dogar dogmaz diri diri mezara gömerlerdi. Böyle diri diriye mezara gömülen kizlara mev'ûde denilir. Bu tüyler ürper-
tici çirkin âdet Kur'an-i Kerim 'de:

«Diri diriye mezara gömülen kiza, hangi suçundan dolayi öldürüldügü soruldugu vakit...» âyet-i kerimesiyle takbih olunmustur.

«Esâm» : günaha girmek rna'nasma ise de âyet-i kerimede ondan *nu-rad; günahin cezasidir. Nitekim lügat ulemasindan Halil b. Ah-raed'le Sibeveyh 'in, Ebû Amr Sey bani, Ferrâ' ve Ebû Aliy'il-Farisî 'nin kavilleri de budur. Yunus ile Ebû Ubeyde'ye göre ise «esâm»in mânasi tecziyedir. Ibni Abbâs (Radiyallahu anli) ile Süddî'ye göre cezadir. Bir çok mü-fessirler onun cehennemde bir vâdî oldugunu söylemislerdir.

«Komsunun he!âii»ndan murad: Karisidir. Zina mutlak surette haram ye büyük günah olmakla beraber burada komsunun karisi ile diye kayid-îanmasi, onunla zina etmenin daha da'çirkin ve büyük suç oldugunu göstermek içindir. Bir de komsunun karisini hasseten zikretmesi, ekseriyetle zina komsular arasinda yapiîdigmdandir. Zira evlerinin bir birine yakin olmasi görüsüp bulusmayi kolaylastirir.

Hadis-i serifde komsunun karisi ile yapilan zinanin büyük günah olarak gösterilmesi komsu kizi, gelini ve nikâhlisi olmayan her hangi bir komsu kadini ile zina etmenin hükümden hâriç kaldigina delâlet etmez. Çünkü buradaki «karisi» tâbiri bir kayd-i ihtirazi degil, kayd-i vukûîdir. Yâni ekseriyetle komsu kadinlari evli olduklari için bu ta'bir kullanilmistir. Yoksa evli olsun olmasin bütün komsAi kadinlari hükümde müsavidirler. Fakat «komsu ta'biri bir kayd-i ihtirazidir. Binaenaleyh komsu kadinla yapilan zina komsu olmayanla yapilan zinadan daha çirkin ve daha büyük bir suçtur. Evet, komsu komsusundan sadakat bekler. O evde yokken komsusu onun malini ve ailesini koruyacak ona her nevi' zararin gelmesine mâni' olacak onun gözlerini ardinda birakmayacaktir. Zira komsuya ikram ve ihsanda bulunmak hem A11ahu Zü' - ce1â1'in hern de Resûl-i ziSâi 'nin emirleridir. Bu cihet nazar-i i'tibara bara alinarak bir de komsunun karisi ile zina meselesi düsünülürse; onun ne derece çirkin bir fiil ve büyük bir günah oldugu kendiliginden meydana çikar.

Bundan dolayidir ki Hz: Mikdâd (Radiyallahu anh) 'm rivayet ettigi bir hadisde :

«Bir kimsenin on tane kadinla zina etmesi, komsusunun karisi ile zina etmesinden daha ehvendir.» Duyurulmustur. Araplar komsunun harim-i ismetini korumakla ögünürlerdi. Bu babda Arap Sairi Antere'den ve deha baskalarindan siirle-^nakledilmistir.

Hadisden Çikarilan Hükümler:

Bu hadisde A11ah'a sirk kosmanin en büyük günah oldugu onun arkasindan da haksiz yere insan öldürmek geldigi beyân ediliyor. Nevevi nin beyanina göre; anne babaya isyan etmek, sihir yapmak, riba yemek ve harpden kaçmak gibi büyük günahlarin kendilerine mahsus tafsilât ve ahkâmi vardir. Onlarin dereceleri de hallerine göre bu tafsilâttan anlasilir. Mezkûr günahlardan biri için bir yerde: «Bu, büyük günahlarin en büyügüdür» denilirse «En büyüklerinden biridir.» ma'nasi kasedilir.

38 - Büyük Günahlari ve onlarin En Büyügünü Beyan Babi

143 — (87) Bana Amr b. Muhammed b. Bükeyr b. Muhammet! en-Nâkid rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ismail b. Uleyye, Saîd el-Cüreyri' [473] den rivayet etti. (Demis ki): Bize Abdurrahman b. Ebî Bekre [474] babasindan rivayet etti. Demis kî: Resuîüllah (SaVallahii Aleyhi ve SeUemj'm yaninda idik. Üç defa :
«Size büyük günahlarin en büyügünü haber vereyim mi? Allaha sirk kosmak, anaya babaya Itaatsizlik etmek ve yalanci sahitligi yapmaktir -yahud- yalan söylemektir-» dedi.
Resuîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seliem) dayanmisti. Hemen (dogrulup) oturdu. Artik bu sözü o derece tekrarladi ki, biz:
«Keske sükût buyursalar dedik.»
Sirkin en büyük günah oldugunu bundan önceki bâbda ve sirasi geldikçe baska yerlerde gördük. Bu bsbda ehl-i kible olanlardan tek bir kimsenin süphesi yoktur.
Anneye babaya itaatsizlige gelince: bu mesele hadis-i serifde «Ukuk»
kelimesiyle ifade olunmustur.
Akk ve Ukûk lügatte: alâkayi kesmek sila-i rahimde bulunmamak ma1.
nâsmadir.
Ser'an haram olan ukûkun hakiki tarifini zabt eden ise azdir. Ebû Muhammed Ibni Abdisselâm bu bâbda sunlari söylemistir:
«Anneye ve babaya itaatsizlige ve onlara mahsus olan haklara dair . i'timâd edebilecegim bir kaide bulamadim. Filhakika onlara her emir ve nehy ettikleri sey hususunda itaat etmek biîittifak vacib degildir. Ama onlarin izni olmaksizin ogullarinin cihada gitmesi haram kilinmistir. Çünkü ogullarinin öldürülecegini veya azasindan bir uzvun kesilecegini düsünür ve buna son derece üzülürler. Çocuklarinin cani veya azasindan bir uzvu için tehlikeli görülen her seferin hükmü de budur.»
Ebû Amr Ibni Salâh «Fetâvâ» sinda anneye babaya itaatsizligi söyle ta'rif eder: «Haram olan itaatsizlik; vâcib fiillerden olmamak sartiyle anne ve babaya azimsanmayacak derecede eziyyet veren her fiildir. Çok defa: «Günah olmayan her hususda anneye babaya itaat farzdir; bu babta onlarin emirlerine muhalefette bulunmak, itaâtsizlikdir.» denilir. Ulemâdan bir çoklari süpheli seyler hususunda bile onlara itaati vâcib görmüslerdir. Bizim âlimlerimizden bâzilarinin «Anne ve babanin izni olmadan çocuk okumaga ve ticarete gidebilir» demesi, benim söylediklerime muhalif degildir. Çünkü bu söz mutlaktir. Benim söyledigimde ise bu mutlaki takyid vardir.»
Yalan yere sahidlik meselesinde zayi olan hakkin büyük veya küçük
Basra'lidir. olmasi arasinda hükmen bir fark olmadigi hadis ve kavaidin umûmundan ve mutlak olmasindan anlasilmaktadir.
Yalan söylemek ma'nasina gelen «kai-i zürû Kurtubi, yalanci sahitlik diye tefsir etmisse de E1-Übbi buna i'tiraz etmekde ve sunlari söylemektedir: «Öyle degildir. Bunun ma'nasi, bilmedigi bir seye kasden sahidlik etmektir; isterse vakia uygun düssün. Nitekim bir kimse bilmeden Zeyd , Amri öldürdü diye sahidlik etse de sonra bu sözün dogru oldugu anlasilsa yalan yere sahidlik etmisdIr...»
Kurtubî'nin beyanina göre yalanin en büyük günahlardan olmasi rnal ve can itlafina, harami helâl, helâli haram

yapmaya sebeb oldugundandir. Binaenaleyh sirkten sonra ondan daha büyük bir günah yoktur. Nitekim Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellemj'in onu söylerken dogrularak oturmasi, ona pek ziyade ehemmiyet verdigi içindir ki, bu da onun haram ve çok çirkin bir sey oldugunu bi't-te'kid ifâde eder, Maamâfih Nevevi insan Öldürmenin yelanci, sahidligi yapmakdan daha büyük günah olduguna kaildir.
Ashabin: «Keske sükût buyursalar!..." demeleri Resuîüllah (Sallallahü Aleyhi ve SeUeml'e acidiklari ve onu rahatsiz etmis olmaktan korktuklari içindir.

144 — (88) Bana Yahya b. Habib cl-Hârisi rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hâlid —ki Ibnü'l Haîris'dir— rivayet elti. (Dedi ki): Bize Su'be rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ubeydullah b..Ebî Bekir, Eiies'den, o da Peygamber (SallallahU Aleyhi ve Seliem)'dan naklen büyük günahlar hakkinda söyle buyurdugunu haber verdi:
«Allaha sirk kosmak, anne babaya âsî olmak, Insan öldürmek ve yalan söylemektir.»

(...) Bize Miihammed b. el-Velid b, Abdilhamid [475] rivayet etti. (Dedi ki): Bize JVluhammed b. Ca'fer rivayet etti. (Dedi ki); Bize Su'be rivayet etti. Dedi ki: Bana Ubeydullah b. Ebî Bekir [476] rivayet etti. Dedi ki: Enes b. Mâlik'i dinledim. Sunlari söyledi:
— Resutüllah (SaÜallahü Aleyhi ve Sellem) büyük günahlari anlatti.
— Yahud kendisine büyük günahlar soruldu da;
«Büyük günahlar: Allaha sirk kosmak, insan Öldürmek ve anaya babaya
âsî olmaktir.» dedi ve:
«Size büyük günahlarin en büyügünü haber vereyim mi? O da yalan söylemektir - Yahud yalanci sahitliktir-» buyurdular.
Su'be: «Zann-i galibime göre (yalanci sahitlik) dedi; demis.
Hadis-i serifin son cümlesi hakkinda Nevevi söyle diyor : *Bu söz akla gelen zahiri ma'nasma gelmez. Çünkü; Sirk hiç süphesiz yalanci sahidlikden daha büyüktür. Katil de öyledir. Su halde onu te'vil etmek gerekir. TeVili hususunda da üç vecih vardir :
1- Hadis küfre hamledilir. Yani bunu kâfir yapar. Çünkü kâfir hem yalan yere sahidîik eder; hem de böyle bir sehâdetle amel eder.
2- Bu söz yalan yere sahidîik etmeyi helal i'tikad eden hakkindadir.
Zira bu i'tikadda bulunan bir kimse kâfir olur.
3- Hadisden murad yukarida görüldügü vecihle yalan yere sahidîik etmek en büyük günahlardan biridir demektir.» Mamafih.
Nevevi, hadisi hakiki küfürle te'vil etmeyi zaif btümakda ve : «Bu hadis hukuk babinda yalanci sahidlikten rnen'etmek için vârid olmustur.» demektir.
Ulema-i Kiram büyük günahlarin muayyen bir adedle mahsur olarak ifâde edilmeyecegini söylemislerdir. Ibni— Abbas (Radiyallahu anh) hazretlerine :
— Büyük günahlar yedimidir? diye soruldukda:
«Onlar yetmise dabâ yakindir.» bir rivayette :«Yedi yüze daha yakindir.» dedig irivâyet olunur.
Resulüllah (SaUaîîahü Aleyhi ve Sellem) : «Büyük günahlar yedidir.» buyurmussa da bundan maksad : «Su yedi sey büyük günahlardandir.» demektir. Bu siyga umum ifade etse de tahsis olunmustur. Sonra bir rivâyetde büyük günahlarin yedi; diger rivayette üç, bazisinda dört gösterilmesi bunlar hem büyük günahlarin en çirkinlerinden olduklari hemde çûk vuku' bulduklari içindir. Bahusus câhiliyet devrinde büyük günahlar çok irtikab olunurdu.
Bir hadisde büyük günahlarin yalniz bir kismi anlatilmak istenildigi için bunda zikredilenler ötekinde zikredilmemistir. Bundan dolayidir ki; ana ve babaya sögmek, koguculuk etmek, bevüden temizlenmemek, yemin-i gârnus ve saire hep büyük ganah olduklari halde ayri ayri hadislerde beyan olunmuslardir.

Büyük günahin ta'rifine ve küçük günahdan ayrilmasina gelince : Ibni Abbâs (Radiyallahu anh) : «Allanin yasak ettigi her sey büyük günahtir.» demistir. Safiilerin Fikih ve Usul-i Fikih imamlarindan Ebû Ishâk el-Esferâinîn'in kavli de budur. Bunlarin delili : A1lah'm azamet ve celâline nisbetle her muhalefetin büyük günah sa-yilmasidir.
Cumhur-u ulemaya göre ise; günahlar büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrilirlar. Bu kavil Hz. îbni Abbas 'dan da rivayet olunur. Günahlarin büyük ve küçük kisimlarina ayrildigina kitab ve sünnetten bir çok deliller bulundugu gibi ümmetin selef ve halefi onlari hep bu taksime tâbi tutmuslardir. Imam Gazali «el-Basit fi'1-Mezheh» adli eserinde: «Küçük günah ile büyük günah arasindaki farki inkâr etmek fikha yarasmaz...» demistir. Gazal i'nin kavli-baskalarindan da nakledilmistir Evvet, A11ah'm celâline nisbetle ona muhalefette bulunmak cidder çirkin bir sey ise de; muhalefetlerin bazisi bazisindan büyük olur. Bu i'ti-barla onlar:
1 - Bes vakit namaz, ramazan orucu, hacc, Ömre, abdest, arife güni veya âsura orucu ile sahih hadislerin beyan ettigi sair hayirli amelleriî keffaret olabilecegi günalhar;
2- Mezkûr ibâdet ve tâatin keffaret olamadigi günahlar nâmiyle ik kisma ayrilirlar, iste seriat namaz ve emsalinin keffaret oldugu günahla ra küçük günahlar; bunlarin keffaret olamadiklarina büyük günahla adim vermistir. Bu suretle günahlarin büyük ve küçük diye taksim sabit oldukdan sonra; ulema bunlarin zabti hususunda dahi bir hay li ihtilâf etmislerdir. Ibni Abbâs (Radiyallahu anh) 'm ; «AHahii cehennem, gazab, lâ'net veya azab gibi bir seyle encama erdirdigi her gü nah büyüktür» dedigi rivayet olunur. Hasan-i Basri 'den de bu na yakin bir söz naklederler. Baskalari: Hangi günah için Allah ce hennemle tehdit eder veya dünyada haddi ser-i tatbik ettirirse; o güna büyüktür.» demislerdir. Imam Gaza1i'ye göre ise: insan hangi güm hi bir korku ve pismanlik sakincasi hissetmeden, onu küçümseyerek ii tikab edenler gibi hatta âdet hâline getirip de bu tahkir ve küçümseme yi de hissetmeyenler gibi yaparsa o günah büyüktür. Agizdan kaçtigin ve takva murakabesinin gevsekligine hamledilen ve pismanliktan hâli ka mayan günahlar ise küçük günahdir. Bunlar kisinin adaletine ma'ni' degi lerdir.
Ebû Amr Ibni's-Salâh büyük günahi söyle ta'rif edei yük ismi verilebilecek sekilde büyük olan ve mutlak surette büyük-kle vasiflanan her günah büyüktür.» Ona göre büyük günahin bir takim iareleri vardir. Bunlar: hadd-i ser-i icâbetmek, cehennem azabiyle teh-d olunmak, failine fasik denilmek, lâ'net olunmak gibi sevlerdir.
Bu hususda Izzü-d'Din Ibni Abdisselâm dahi 1-Kavaid» nam eserinde sunlari söylemistir : «Büyük günah ile küçük inan arasindaki farki ögrenmek istersen küçük günahin mefsedetini nass sabit olan büyük günahlarin rnefsedetiyle bir ölç! eger büyük günah-rm mefsedetinin azindan noksan gelirse o günah küçük günahlardan-r. Müsavi veya daha fazla olursa büyüktür. Meselâ: Bir kimse Allah Teâ1â'ya veya Resulü Zisani (Saliallahü Aleyhi ve Seltem) ibretlerine söger yahud Peygamberleri tahkir eder; onlardan birine ya-ci derse, yahud Kâ'be 'ye pislik bulastirir veya mushafi helaya atar-bütün bunlar — büyük günah olduklari seriat tarafindan tasrih edil-ese bile yine— en büyük günahlardandirlar. Keza zina etmek için bir mseye bir kadini tutmak yahud öldürsün diye bir müslümani tutmak iphesiz ki; yetim mali yemekden daha büyük bir mefsedettir. Halbuki ;tim malini yemek büyük günahlardandir. Müslümanlarin gizlendigi ri kâfirlere söylerse onlari kiliçdan geçireceklerini kadinlari ile çocuk-rini esir, mallarini yagma edeceklerini bildigi halde yine onlarin gizlen-gi yeri küf fara haber vermek de Öyledir. Zira; o kimseyi bu mefsedete nîsbet etmek onun Özürsüz harpten kaçmasindan daha büyüktür. Halki harpden kaçmak büyük günahdir...-»
Müfessirlerden Ebû'l-Hasen el-Vâ ki di ile diger bazi ema: «Sahih olan kavle göre büyük günahlarin ta'rif ve tahdidi belli igildir. Yalniz seriat günahlarin bir kismini büyük, bir kismini da küçük makla vasiflandirmis; bir çok nevi'lerini hiç tavsif etmemistir. Bunîam içinde büyük ve küçük olanlari vardir. Mezkûr günahlari beyan etme-nekdeki hikmet, kulun büyük günahtir korkusu ile bütün günahlardan sa-inmasini te'mindir.» demislerdir ki; onlarca bu hâl, kadir gecesi, cuma gününün icabet saati, geceleyin icabet saati, ism-i a'zam ve saire gibi ilah 'm kullarindan gizledigi seylere benzer.
Ulemâ hazerâti, küçük günahi islemeye israrla devam etmenin onu büyük günaha çevirecegini söylerler. Hz. Ömer'le Ibni Ab-â s ve diger bazi ashab-i kiram (Radiyalfahu Anhüm) «Istigfarla büyük günah, israrla da küçük günah kalmaz» demislerdir. Bu sözün ma'-nasi: istigfarla büyük günah affedilir; fakat islenirse küçük günah

büyük günah olur; demekdir.
Acaba israrin hududu nedir? Bu hususda Ebû Muhammed Izzüddin Ibni Abdisselâm sunlari söylemistir: «Israr: dinine ehemmiyet vermedigini gösterecek sekilde küçük günahi tekrar et-mekdir. Muhtelif nevi'lerden küçük günahlar bir araya gelir de mecmu'u, büyük günahlarin en küçügünün verdigi kanaati husule getirirse hüküm yine böyledir.*
ibni Sa1âh'a göre ise; küçük günaha israr:'o günahi islemeye devam etmek ve büyük denilecek sekilde onu devam üzere islemek azmin-do bulunmaktir. Bunun için zaman ve sayi tahdidi yoktur.

145 — (89) Bana Harun b. Said el-Eyli rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ibni Vehb rivayet etti. Dedi ki: Bana Süleyman b. Bilâl, Sevr b. Zeyd [477] den, o da Ebu'l-Gays'dan [478] o da Ebû Hüreyre'den Resuîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in söyle buyurdugunu rivayet eyledi:
«Yedi mühlik seyden kaçinin!»
— Bunlar nedir yâ Resulâllah? diye sorulunca :
«Allah'a sirk kosmak, ^ihir yapmak, Allah'in haram kiidigi bir kimseyi haksiz yere öldürmek, yetim mali yemek, faiz yemek, düsmana hücum aninda harpden kaçmak, namuslu, kendi halinde mü'min kadinlara zina iftirasi atmaktir.» buyurdular.
Bu hadisi imam Buhâri Ebû Dâvud ve Nesâî «Vasâyâ» bahsinde rivayet etmislerdir. «Mûbikaat» muhlikât yani helak edici seyler demektir.
«Zûr»; Sâ'1ebi ile baskalarina göre bir seyi güzel göstermek ve dinleyenlere onu bulundugu hâlin ziddiyle tavsif etmektir ki: yalani hak-mis gibi gösterdigi için bâtil bir tezvirdir.
«Muhsanât» burada namuslu kadinlar ma'nasma cemi'dir. Müfredi «Miihsancdir.
Seriatte ise; hür, âkil balig ve müslüman olup hâlen sahih nikâhla evli yahud basindan sahih nikâh geçmis bulunan erkege «muhsan»; kadina da «Muhsane» denir.
«GâÜlât» zinadan ve zina iftirasina ugradiklarindan haberleri bile olmayan kendi halinde kadinlardir.
Hadisin basinda : «Yedi mühlik seyden kaçinin!» buyurulmustur ki; bu ifade «Bunlari terk edin» demekten daha beligdir. Nitekim Kur'
Ibn-i Kerim'de de: «Zinaya yaklasmayin!» buyurulmusdur Budam etmeyin» demekden daha beligdir. Kaçinilmasi icâbeden yedi seyin birincisi; Allah'a sirk kosmak
|ânî ondan baska bir ilâh tanimaktir. Bundan daha büyük bir mühlîk Imadigi ma'lûmdur. Çünkü müsrik ebedî olarak cehennemde yanacak-
Ikincisi, sihirdir.
Sihir lügatte: bir seyin yönünü degistirmektir. Cevheri: «Sihir: fsûndur; Me'haz ve mensei lâtif ve gizli olan her sey sihirdir.» demistir; lldatmak ma'nasmada gelir.
Ebû Abdillah Râzî sihri sekiz, kisma ayirmistir. Söyle ki:
1) Yalancilarin ve yedi yildiza tapanlarin sihri. Bunlar taptiklari yeli seyyarenin bu âlemi idare ettigine, hayir ve serrin onlardan geldigine Inanirlar. Hz. Ibrahim (Aieyhisselâm) bu kavme gönderilmisdi.
2) Evham sahibleriyîe kuvvetli ruh sahiblerinin sihri,
3) Cinlerin yardimile yapilan sihir. Buna azâim ve teshir denir.
4) Tahayyül, göz boyacilik ve el çabuklugu ile yapilan sihir. Bazi mfessirlerin beyanina göre fir'avna yapilan sihir bu kabildendi.
5) Bir takim mürekkeb aletlerle yapilan acaip fiiller.
6) Bir takim devalarin yâni yiyecek ve yaglarin hâssalarindan bilistifade yapilan sihir.
7) Kalbin taallûku ile yapilan sihir. Bunda sihirbaz îsm-i azami bildigini ve ekseri islerde cinlerin kendisine mut'i ve ram olduklarini iddia eder.
8) El altindan koguculuk yapmak suretiyle meydana gelen sihirdir. Halk arasinda sayi' olan sihir budur.

Acaba sihrin hakikati var midir? Bu suâle Ebu'l-Muzaffer Yahya b. Muhammed su cevabi vermistir : «Ulemia sihrin hakikati olduguna ittifak etmislerdir. Bundan yalniz Ebû Hanife müstesna kalmis; ve sihrn hakikat olmadigina kail olmustur.» Kurtubi dahi: «Bizce sihir sabittir. Allah Teâlü 'nrn diledigini yaratmasiyle onun hakikati vardir. Bu babta mu'tezile ile safiilerden Ebû Is hâk el-Esferaini muhalefet etmis; ve sihrin bir tahayyül ve gözü aldatma oldugunu söylemislerdir.» demis ve sihrin: sa'baze (el-çabuk]ugu), Esma-i ilâhiyyeden bazilariyle ezber edilen bir takim sözler, seytani ta'iiraat, yiyecek ve saire ile yapilan kisimlari oldugunu bil-dirmistir.

Fa h reddini Râzî tefsirinde anu'tezile taifesi için : «Bunlar sihrin mevcudiyetini inkâr eder: ve ona inananlarin küfrüne kail olurlar. Ama ehl-i sünnet, sihirbazin hevâda uçmasini, insani esege, esegi insana kalbetmesini caiz görürler. Ancak sihirbaz muayyen efsun ve kelimeleri söylerken vücûda gelen seyleri halk edfin Allah 'dir; derler. Onlar felsefecilerle müneccimler ve yildiz perestîer gibi felek veya yildizlarin müessir olduguna kail degillerdir.» diyor. R â z i sihrin vâki' oldugunu ve onunla meydana gelen te'siri Allah halk ettigine;

«Onlar Allanin izni olmaksizin o Sihirle hiç bir kimseye zarar veremezler..

âyet-i kerimesile ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Selkmj'e yapilan sihrin te'sir ettigini bildiren hadislerle istidlal eder. Sihri ögrenme meselesine gelince : Râzi bu babda sunlari söylemistir; «Sihri ögrenmek ne çirkin ne de meninu'dur. Muhakkikin ulemâ buna ittifak etmislerdir. Çünkü ilim zâti i'tibâriyle sereflidir. Bir de su var ki; eger sihir bilinmezse onunla mucizenin farkini yapmak da mümkün olmaz. Mu'cizin âciz birakan ma'nasina geldigini bilmek vaciptir. Vacibin tevakkuf ettigi seyde vaciptir. Bu ise sihri ögrenmenin vâcib olmasini iktiza eyler. Va-cib olan bir sey nasil haram ve çirkin olabilir?..»

Fakat Sahih-i Buhâri sarihlerinden Bedrüddin Aynî Râzî nin bu sözüne bir kaç vecihle i'tiraz ederek demistir ki:

1- Eger Râzi «sihri ögrenmek çirkin degildir» demekle onun aklen çirkin olmadigini anlatmak istiyorsa; muhalifleri olan mu'tezile taifesi bunu menetmektedirler. Ser'an çirkin degildir demek istiyorsa Teâ1â hazretlerinin: «Seytanlarin okudugu sihre

tâbi' oldular..» âyet-i kerimesi sihrin çirkinligini beyan ediyor. Sahih hadisde :

«Her kim bir müneccim veya kâhine müracaat ederse Muhammed

(Sallallahü Aleyhi ve Sellemfe indirilen küfretmis olur.» Duyurulmustur. Sünende dahî:

«Her kim bîr dügüm yapar da ona üfürürse sihir yapti demektir.» hadisi vardir.

2 - Râzî: «Sihir memnu1 degildir; muhakkikin ulemâ buna ittifak etmislerdir...» diyor. Zikrettigimiz âyet ve hadislerin karsîsmda sihir nasil memnu' olmayabilir? Muhakkikin dedigi zevat seriat alimleridir. Hani bu babdaki sözleri nerededir?

3 - «Eger sihir bilinmezse onunla mu'cizenin farkim yapmakda mümkün olmaz ilâh...» sözleri fasiddir. Zira Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellemy'm en büyük mu'cizesi Kur'an-i Ke-r i m'dir...

4 - Mu'cizin âciz birakan ma'nasina geldigini ögrenmek asla sihir ilmine bagli degildir. Sonra bizzarure ma'lumdurki sahabe tabiin ve müslümanlann büyükleri ile âmme kismi mu'cizeyi bilirler; ve mucize ile baska seylerin arasim ayirirlardi. Halbuki sihri bilmezlerdi. Onu ne okumus ne de okutmuslardi. Ulema ve fukahanin nassan bildirdiklerine göre: sihri ögrenmek de Ögretmek de büyük günahdir. «Et-Telvilt» nam eserde bâzi Sâfiîlerin : «Sihri ögrenmek haram degildir; bilinip, on-" yapana karsi koymak ve sihri evliyanin kerametinden ayirmak için Ögrenmek caizdir» dedigi bildiriliyor. Aynî zahire göre bundan muradin Fahrüd- ibn-i Râzi ile imam Gazali oldugunu söylemistir.

Sihri öcrenerek yapmanin hükmü ûl^maâ arasinda ihtilaflidir. Ebû Hanife Mâlik ve Ahmed b. Hanbe1'e göre küfürdür, vainiz Hanefilerden bazisina göre serrinden korunmak için sihri Ögrenim ek küfür degildir. Ama sihir yapmanin caiz olduguna yahud fayda verdigine inanmak küfürdür. Seytanlarin insana istedigini yapabileceklerine linanmak dahi küfürdür.

Imam Safii söyle demistir : «Bir kimse sihri Ögrenirse kendisine: bize sihrini ta'rif et! deriz. Sayet Bâbilülerin i'tikad ettikleri yedi yildiza ibadet ve bu yildizlarin kendilerinden istenen seyi yapmasi gibi küfrü icâbedecek

sekilde beyanda bulunursa o kimse kâfirdir. Beyani küfür Icabetmiyor da sihrin mubah olduguna inaniyorsa yine kâfirdir.*

Sihir yapan kimsenin seri cezasi ölümdür. Yalniz imam Mâli k ile Ahmed b. Hanbe1'e göre bir defa yapmakla, Ebû Hanife ile Safii hazeratina göre ise bir kaç defa yapmakla yahud muayyen bir sahsa sihir yaptigim i'tiraf etmekle öldürülür. Safii 'den gayri imamlara göre sihribazm öldürülmesi bir hadd-i seridir. Sâfiiye göre ise fiilin tekrari veya i'tiraf halinde sihirbaz kisas olmak üzere öldürülür.

Imam A'zam Ebû Hanife'ye göre ehl-i kitabin sihirbazi da öldürülür. Eimme-i selâse denilen Mâlik, Safii ve Ahmed b. Hanbe1'e göre Öldürülmez. Onlara göre sihir yapan kadinin hükmü de erkek gibidir. Ebû Hanife'ye göre Öldürülmezse de hapsolu-rmr.

Sihir yapan kimsenin dünyaca tevbesinin kabul edilip edilmemesi ihtilaflidir. Imam Mâ1ik 'e göre kabul edilmez. Ebû Hânife ile Ahmed b. Hanbe1 'den nakledilen meshur kavle göre de hüküm budur. Imam Sâfii 'ye göre kabul edilir. Imam A Simed 'in ikinci kavli de budur. Imam Mâli k'den bir rivayete göre sihirbaz yakalanirsa, zindik gibi onun da tevbesi kabul olunmaz. Fakat yakalanmadan tevbo eder de tevbekâr olarak gelir teslim olursa öldürülmez. Ancak yaptigi sihirle insan öldûrmüsse kendisi de öldürülür. Imam Sâfii 'ye göre si-hirbaz: «Ben öldürmeyi kesdetmedim.» derse hatâ etmis sayilarak kendisinden diyet almir.

Imam Br. hâri 'nin naklettigine göre Saidü'bnü'1-Müseyyeb, sihir yapan kimseden sihrini çözmesini istemeyi caiz görmüstür. Bâzilari «Nüsra»ya cevaz vermisse de Hasan-i Basrî bunu mekruh saymistir;;

Nüsra: cinlerin çarptigi zannolunan bir kimseye tatbik edilen ilâç ve okumadir.

Üçüncüsü: katildir: Haksiz yere insan öldürmek imam Safii (Rahimehi-iltahi'a. göre A11ah'a sirkden sonran büyük günahtir. Bir hadisde : «Rahmanin arsi üç seyden depremr ve Allah üç seyden gadaba gelir* buyurulmus; katil bunlar arasinda zikredilmistir. [479] Katilin tevbesi hususunda ihtilâf edilmistir, Ibni Abbâs (Radiyallahu anh)'& göre kaatil ebedi olarak cehennemde kalacaktir. Hanefilerle diger ulemaya göre ebedî olmasa da cehennemde uzun zaman kalacaktir. Dünyevi cezasi ise kisâsen öldürülmektir. Ancak maktulün velileri affeder yahud uzlasirlarsa kisas edilmez: çünkü hak onlarindir. Kasden haksiz yere insan öldürmede Hanelilere göre keffaret verilmez. Zira keffaretde ibâdet ma'nasi vardir; binaenaleyh; onunla hâlis bir büyük günah olan katil Ödenemez. Safiilere göre ise keffaret lâzimdir. Onlar : «Hataen insan öldürmek bundan daha ehven oldugu halde onda keffaret mesru' olunca bunda evleviyetle mesru' olur.» diyorlar.

Dördüncüsü: yetim mali yemektir. Yetim : Babasi ölen küçük çocuk-dur. Hatta Zemahsehrî fye göre büyük çocuga da yetim denilebilir. Zira kelimenin lügat ma'nasi. yalniz kalmakdir. Ancak bu kelime daha ziyade küçükler hakkinda kullanilir. Vakia Peygamber
(SallüUahü Aleyhi ve Seileni): Bulugdan sonra yetimlik
yoktur» buyurmuslarsa da ona göre bu hadisden murâd lügati degil, seriati ögretmektir.

Hadisin zahirine bakilirsa yetim rnahm yemek mutlak surette haramdir. Su halde vasinin yemesi de memnu'dur. Nitekim buna kail olanlar vardir. Fakat cumhura göre vasi veya velinin ma'ruf vecihîe ve israf etmemek sartiyle yetim malindan yemeleri mesru'dur.

Besincisi: ribâ yemektir. Kîba : Mal verip karsiliginda rnal alirken alman veya verilen karsiliksiz ziyadedir. Buradaki «yemek» ta'birinden maksad ribâ muamelesi yani faizcilik yapmaktir. Faizcilikle kazanilan mallarin çogu yenildigi için mezkûr kazanca mecazen «yemek» denilmistir.

Ribâ meselesi bir çok âyet ve hadislerde en siddetli bir lisanla haram kilinmistir.

Altincisi: Düsmana hücum edilecegi zaman harpden kaçmaktir. Ancak bu kacis bir müslümanm karsisinda bir veya iki kâfir bulundugu zaman haramdir; daha fazla olurlarsa kaçmak caizdir. Hadis-i serif harpden laçmanm büyük günah olduguna delâlet etrnekdedir ki cumhuru ulema-|m mezhebi de budur. Yalniz Hasan-i Basri hazretlerine göre [arpden kaçmak- küçük günahtir. Ona göre bu babdaki âyet hassaten Sedir gazileri hakkinda nazil oîmusdur. Bazilari da âyetin baska bir âyet-nfshedildigine kaaildirier. Fakat dogrusu :
ister kirn o gün çarpismak için dönmek yahud baska bir bölükde mevki' iSmak halleri müstesna olmak üzere

kâfirlere arkasini dönerse muhakkak Jlahin bir gadabina ugrar; varacagi yer de cehennemdir. O ise pek kötü »ir yerdir» [480] âyet-i kerimesi ne Bedir gazilerine mahsusdur; ne de men-suhdur. Onun hükmü, cumhuru ulemanin dedikleri gibi her harbe âmm Ive samil olmak üzere kiyamete kadar bakidir.
Yedincisi:'Muhsan kadinlara zina iftirasinda bulunmaktir. Bu hü-Ikümde erkeklere edilen zina iftirasi da dahildir. Binaenaleyh kadin olsun erkek olsun: âkil ,bâlig ve namuslu olan bir müslümana zina iftirasinda bulunmanin cezasi hür olan müfteriye seksen, köleye kirk degnek vur-fmaktir.
Kâfir bir kadina zimmiyye [481] bile olsa zina iftirasinda bulunmak büyük I günah degildir. Bu sebeble müfteriye hadd vurulmaz. CairyeyR yapilan zina iftirasinin cezasi ta'zirdir.

146 — (90) Bize Kuteybetü'bnÜ Said rivayet etti. (Dedî ki) Bize Leys [482] tbnü'l-IIâd'dan, o da Sa'd b. Ibrahim'den, o da Humeyd b. Ab-dirrahnian'dan, o da Abdullah b. Amr b. Âs'dan Resulüllah (Sallaltahü Aleyhi ve Selîem) 'in söyle buyurdugunu rivayet eyledi:
«Bir kimsenin ebeveynine sögmesi büyük günahlardandir.» Ashâb:
— Yâ Resûlâllah! Hiç insan ebeveynine söger mi? dediler. Resulüllah (Sallallahii Aleyhi ve Sellem):
«Evet, bir adamin babasina söger; o da onun babasina söger. (Adamin) anasina söger; o da onun anasina söger.» huyurdular.

(...) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Muhamnied b. el-Müsennâ ve Ibni Bessâr toptan Muhamnied b. Ca'fer'den, o da Su'bc'den naklen rivayet eyledi. H.
Bana Muhammcd b. Hatim de rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yâhyâ b. Said [483] rivayet etti. (Dedi ki): Bize Süfyân [484] rivayet etti. (Su'be ile Süfyan'in) her ikisi Sa'd b. Ibrahim'den bu isnâdla bu hadisin mislini rivayet etmisler.
Bu hadisi Buhâri ile Ebû Dâvud «Edeb» bahsinde, Tir rai zi 'de, «Kitabü'l*bi ^s» de tahriç etmislerdir..
Ashabin : «Hiç insan ebeveynine söger mi?» diye mukabelede bulunmalari, bu isin vukuunu uzak gördüklerindendir. Çünkü tab-i selim bundan nefret eder. Resulü Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de ce-vaben, bu isi bir kimsenin ekseriyetle dogrudan dogruya degil de sebeb olmak sureti ile yaptigini beyan buyurmustur. Anaya babaya sövmege sebeb olmak büyük günahlardan sayilinca onlara sarahaten sögmek süphesiz ki en büyük günahlardan olur.
Bundan bes yüz otuz üç yil evvel yasamis olan Buhari sârihi Ayni bu babda sunlari söylemistir : «Bu zamanda Öyle insanlar var ki ebeveynine sögen kimseye ziyafet verir. Anasini babasini dögenler bile vardir. Bir çok kimseler ebeveyn âsisi mücrimlerin bu isi yaptiklarina sâhid olmuslardir. Hattâ babasini kesenler olurmus. Bu musibetin Misir'da çok vuku' buldugunu bana bir cemaat haber verdi. Allah Man afvü afiyet dileriz.»
Aynî (Rahiinehullah) üstadi Zey nüddin'in merfu' ve mevkuf hadislerden alinan büyük günah sayisinin kirka balig oldugunu söyledigine isaret ettikden sonra onun söylemedigi büyük günahlari siralamistir. Bunlardan bazilari sunlardir: Bir kimsenin babasindan baskasini babamdir diye iddia etmesi, küçük günahi islemeye Israrla devam, müslümana bühtanda bulunmak, kin tutmak, zina, livâta, hirsizlik, kabahatsiz bir kimseyi koguculukla öldürtmek, giybet etmek, Kur'an'dan bir sure veya âyet unutmak, nemmamlik etmek, ramazan gününde özürsüz orucu terk etme!.. Ölçü ve tartida hiyanet etmek, özürsüz namazi vaktinden evvel veya sonra kilmak, haksiz yere bir müslümsni dögmek, ashab-i kirama sögmek, rüsvet almak, deyyusluk etmek, emr-i'il ma'ruf, nehy-i ani'l münkeri muktedir oldugu halde terk etmek, hayvani yakmak, sebeb-siz olarak kadinin kocasina itaat etmemesi, ulema ile ehl-i Kur'an'i giybet etmek, özürsüz domuz eti veya iase yemek ve hayz hâlinde cima", etmek Çalgi dinlemek ve ipek elbise giymek yahud ipek yaygi üzerine oturma;-gibi seylerin büyük günah olup olmadigi ihtilaflidir. Imamü'l-Haremeyn Cüvevni ;ye göre bunlarda büyük günahlardandir. Râfiî ise sahih kavle

göre küçük günah olduklarini beyan etmistir.

Ibni Battal bu hadisin sedd-i zerâyi' [485] babinda bir temel kaide oldugunu söylemistir. Harama götüren yolun da haram oldugu bundan, alinir. Hadisin asli:
«AIîahdan baskasina; dua edenlere sögmeyîn.» âyet-i kerîmesidir. Usul ulemasi, putperest kâfirler A11ah'a söger diye puta sögmek gibi seylerde sedd-i zerayi'in vücubuna kail olmuslardir.
Mârt'i di ipek giyecegi maTum olan bir erkege ipek satmayi, keza sarap yapacak bir kimseye sira satmayi bu hadise istinaden men'etmis-tir.
Hanelilere göre ise sarap yapan kimseye sira satmak caizdir. Çünkü ma'siy et islenirken siranin ayni degismis yani sarap olmustur. Düsmana silâh satmak ise yasaktir; zira ma'siyet, satilan âletin ayniyle islenecek, onunla müslümanlar öldürülecektir.

Hadisden Çikarilan Hükümler:

1 - Sebebe hüküm izafe edilebilir.
2 - Galibe göre amel edilir. Çünkü babasina sogülen adam da soge-nin babasina sögebüir; fakat sögmemesi de caizdir. Ancak böyle hallerde ekseriyetle nasil muamele görülürse öyle muamele edilir. .
3 - Anne baba hakki pek büyük ve onlara itaat farzdir,
4 - Sedd-i zerîa mesru'dur.

39 - Kibrin Tahrimi ve Beyani Babi

147 — (91) Bize Muhammed b, el-Müsennâ ile Muhammedi b. Bes-sâr ve Ibrahim h. Dînâr [486] toptan Yahya b. Hammâd'dan [487] rivayet ettiler. Ibnü'l-Müsennâ dedi ki: Bana Yahya b. Hamtnâd rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Ebân b. Taglib'den [488] , o da Fudayl-i Fukayrnf [489] den, o da Ibrahhn-i Nehai'den, o da AIkame'den, [490] o da Abdullah b. Mes'ud'dan, o da Peygamber (Sallatlahü Aleyhi ve Sellem)'Aen nakletmis ol. mak üzere haber verdi, ResülüHah (Saüallahü Aleyhi ve Sellem):
«Kalbinde zerre mikdari i'Uiir olan kimse Cennete giremez.kbuyurmus. Bir zât:
— «Insan elbisesinin güzel, ayakkabinin güzel olmasini istiyor?» demis. Resulüllah (Salîallahü Aleyhi ve Sellem):
«Süphesiz ki Allah güzeldir; güzelligi sever, Kibir; hakki inkâr ve insanlari tahkir etmektir.» buyurmuslar.

148 - (...) Bize Mincâb b. el-Hâris et-Temîmi [491] ile Süveyd b. Said ikisi de Aliy b. Müshir'den rivayet ettiler. Mincâb dedi ki: Bize Ibni Müs-hir, A'mes'den, o da Ibrahim'den [492]: o da Alkâme'den, o da Abdullah'dan nakletmis olmak üzere haber verdi. Abdullah demis ki: Resulüllah (Salîaîhhü Aleyhi ve Seilem) :
«Kalbinde hardal datiesi kadar iman olan hiç bir kimse cehenneme girmez; kalbinde hardal danesi kadar tekebbür bulunan hiç bir kimse de cennete giremez.» buyurdular.

149 — (...) Bize Muhammcd b. Bessâr rivayet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Davud rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Ebân b. Taglib'den, o da Fu-dayl'den, o da Ibrahim'den, o da Alkame'den, o da Abdullah'dan, o da Peygamber (SallalIahü Aleyhi ve Sellem)'den nakletmis olarak rivayet eyledi. Resuîüllah (Sallallahü Aleyhi ve Seilem):
«Kalbinde zerre mikdari kibir bulunan kimse cennete giremez.» buyurmuslar.
Bu hadisi Ebû Davud, Tirmizi, Ahmed b. Hanbel, Ibni Asakîr ve Bey haki dahi tahriç etmislerdir. Isnadinda üç

dane tabiînin yâni A'mes, Ibrahim ve Alkâme hazerâtinin bir birlerinden rivayette bulunmalari ve keza bu üç zatla Mincâb'm ve Abdullah b. Mes'ud (Radiyallahu anh) 'in hep Kûfe'li olmalari nâdir tesadüf edilen letâiftendir.

«Kalbinde zerre mikdari kibir olan kimse cennete giremez» ibaresinin te'vili hususunda ulema ihtilâf etmislerdir. Ebû Süleyman Hattâbi bu ibareyi iki vecihle te'vil etmistir :

1 - Kibirden rmirad : imandan tekebbür etmek yânî iman etmemektir. Bu hâlde ölen bir kimse asla cennete giremez,

2 - Maksad: cennete giren bir kimsenin kalbinde oraya girerken kibir bulunamaz demektir. Nitekim Teâ1â hazretleri :

«Biz onlarin kalblerîndeki kin ve hasedi çikaracagiz.» [493]

buyurmustur. Ancak Ha11ab S 'nin bu te'villerini imam Nevevî begenmemis; hadisin ma'ruf olan kibirden yâni kendini baskalarindan yüksek görerek onlari tahkir ve hakki bertaraf etmekden nehi için vârid oldugunu söylemis; binaenaleyh bu te'villere hamledilerek matiub olan ma'nadan çikarilmama-si gerektigini bildirmistir.

Kaadi Iyâz ile sair muhakkikine göre hadisin ma'nâsi: cezasiz cennete giremez demektir. Nevevi'de bu kavli ihtiyar etmistir. Bazilari: «Evet ceza verilirse ma'na budur; fakat Cenab-i Hakk'm lütfü keremiyle o kimseyi affetmesi de caizdir. Binaenaleyh bütün mii'-minler ya dogrudan dogruya yahud da büyük günah islemekde israr hâlinde ölen günahkârlardan bazilari azâb gördükden sonra mutlaka cennete gireceklerdir demislerdir. Hadisden murad kibirlilerin cennete ilk giren takva sahipleriyle birlikde giremeyeceklerini beyândir.» diyenler de vardir.

Hadisin ikinci rivayetinde: «Kalbinde hardal dânesi kadar iman olan hiç bir kimse cehenneme girmez.» ifadesinin ma'nasi da kâfirler gibi cehenneme ebedî olarak girmez demektir.

«Insan elbisesinin güzel, ayakkabinin güzel olmasini istiyor?» diyen zâtin ismi Mâlik b. Murara' dir. Kaadi îyâz ile Ibni Abdilberr buna kail olmuslar sa da hafiz Halef Ibni Bes-küvâ1'in beyanina göre bu zatin kim oldugu ihtilaflidir. Ibn Ü1-A'râbî'ye göre Ebû Reyhâne Sem'un 'dur. Ali'yyü'b-nü'l Medînî «Tabrkat» nâmindaki eserinde bunun R.âbîatü'b -nü Âmir oldugunu söylemistir. Ibni A m r diyen bulundugunu da Ibni's-Seken kaydettigi gibi, Muâz b. Cebel diyenler oldugunu da Ibni Ebi'd-Dünya «Kitâbu'l-Humûl ve t-Tevâzu;» adli eserinde zikretmistir. Hatta bazilari Abdullah b. Amr Ibni '1-Âs , bâzilari da Harim b. Fâtik oldugunu söylemislerdir. Güzel elbise giymek Allanin nimetini göstermek ve ona sükretmek niyetiyle caizdir. Tirmizî'nin rivayet ettigi bir hadisde «Süphesiz ki; Allah Kulunun Üzerindeki nimetinin eserini görmek ister» buyurulmustur. Imam Âzamin dört yüz altin kiymetinde elbise giydigi rivayet olunur. Imam Muhammed pek kiymetli elbise giyer ve: «Benim Hanimlarim cariyelerim var, benden baskasina bakmasinlar diye ziynetleniyorum.» dermis. Gerçi Hz. Ömer'in yamali elbise giydigi rivayet olunursa da o bunu fakii memurlarina Örnek olmak için giymisdir, deniliyor.

«Süphesiz k! Allah güzeldir; güzelligi sever» cümlesinin ma'nasi hu susunda dahi ihtilâf edilmistir. Bazilarina göre bunun ma'nasi: Allahm hei emri güzeldir; esama-i husnâ onun, cemâl ve kemâl sifatlari da ona mah sustur demektir.

Diger bazilari: «Kerim; mükrim, semî: müsmî' manasina geldigi gib cemil de mücmil yanî güzellik veren manasina gelir.» demislerdir Kuseyrî (Rahimehullah) cemilin celil yânî büyük ma'nasma geldi gini söylemis; Hattâbi ise nur ve güzelligin sahibi manasinda kul lanildigim hikâye etmistir. Bazilarina göre cemil: size karsi fiilleri lütûfke güzeldir; size az amel teklif eder: teklif ettigini ifâ hususunda size yor-Um eder; ifasindan dolayi bol bol ec;r verir demektir.

Nevevi diyor ki: «Bu isim bu sahih hadisde vârid olmussa da ha-[dis haber-i vahiddir. Esma - i husna hadisinde dahi vârid olmustur; fal:al onun da isnadi hakkinda söz edilmistir. Muhtar olan kavle göre Allah Teâ1â'ya cernil denilebilir. Ulemâdan bâzilari bunu tecviz etmemisleridir.»

Imamü'l-Haremeyn ,umutaleada bulunuyor : A11ah'm isimleriyle sifatlan namina seran neler varid olmussa onlari bizde söyleyebiliriz. Seriatin men' ettiklerini biz de men' ederiz. Izin verilip veril-Imedi^ine dair bir emare

bulunmayanlar hakkinda helâldir veya haramidir diye biz hüküm veremeyiz. Çünkü seria+m hükümleri ser'i yollardan ilinir. Sayed bir seyin helâl veya haram olduguna biz hükmedecek olursak seriat haricinde kendimiz bir hüküm isbât etmis oluruz. Sonra bir ismi Allah Teâlâ 'ya itlak edebilmek için ser'an kati bir delil bulunmasi I sart degildir. Ilim icâbetmese de amel iktiza eden bir delilin bulunmasi kâfidir. Su kadar var ki ser'i kiyaslar amelin muktezasidirlar. Onun için bir ismi ve bir sifati A11ah'a itlak hususunda onlarla istidlal caiz degildir.»
Imamü'1-Karameyn 'in «Helâldir veya haramdir diye hüküm veremeyiz...» seklindeki Izahati için Nevevi: «Bu söz muhtar olan mezhep üzerine bina edilmistir...» dedikden sonra sözlerine söyle devam ediyor: «Çünkü bizim ulemamizin muhakkîklarma göre esya hakkinda helâldir; haramdir; mubahtir yahud daha baska bir seydir diye hüküm verile, mez. Zira ehl-i sünnete göre hüküm ancak seriatla verilir. Ulemamizdan bazilari: «Esya aslî ibâha üzredir.» demislerdir. Bir takimlari asli hürmete, bazilari da tevakkufa kail olmuslardir; yani bu hususda ne denilecegi bilinmez; derler. Bunlar içerisinde muhtar olan kavil birincisidir.
Filhakika Allah TeâS â'y', ser'an vârid olmayan fakat yasak da edilmeyen kemâl, celâl ve medih sifatiyle tavrif etmenin veya ona böyle bir isim vermenin caiz olup olmayacaginda ehl-i sünnet ulemasi ihtilâf etmisler; bir taife bunu caiz görmüs, digerleri ise caiz olacagina dair Kitâb, sünnet-i mütevâtire veya icmâ'dan birisinden kat'i bir nass-i ser'i vârid olmadikça tecviz etmemislerdir.
Mezkûr sifatlarla A11ah’m tavsif edilebilecegi hususunda haber-i vahid bir delil bulunursa mesele yine ihtilaflidir. Bazilarina göre caizdir. Derler ki: «Böyle bir isim veya sifatla Allaha duâ ve senada bulunmak, amel babindandir; haber-i vâridle amel ise caizdir.»
Digerlerine göre caiz degildir. Çünkü bu is Allah'a caiz veya müstehil olan seyi i'tikad meselesine râci'dir. î'tikadm yolu ise katiyettir. Yani onu isbât edecek delilin kâfi olmasi icâbeder. Kaadî lyaz: «Dogrusu caiz olmaktir. Zira bu hem amele hemde Allah Teâlâ 'nin: «Güzel isimler Allaha mahsustur. Binaenaleyh ona bu isimlerle duâ edin!»
âyet-i kerimesine sâmildir.» demistir .Buna mukabil el-Übbî : «Isimle zikir ve onunla duâ etmek, o ismin ma'nasim i'tikadin fer'idir. I'tikadda matlub olan sey ise kat'iyettir. Binaenaleyh sözün dogrusu, bu isin caiz ol-mamasidir.» diyor.
Esma-i husnânin 99 isim oldugunu bildiren hadis muttefekun aleydir. Yalniz bu hadisde isimler aîetta'yin beyan olunmamistir. Ta'yin suretiyle beyan eden hadisi Tirmizi rivayet etmis; ve: «Bu îiadis hasen sa-hîhdir.» demisse de mezkûr hadisde «cemil» ismi zikredilmemistir. ffc/LJ I i^j» terkibi Tirmizi ile Ebû Davud'dan seklinde rivayet olunmustur. Fakat msnâca ikisi de birdir. Yani her ikisinin ma'nasi: insanlari tahkir etmek demektir.

40 - Allaha Hiç Bir Seyi Serik Kosmayarak Ölen Kimsenin Cennete, Müsrik Olarak Ölenin Cehenneme Girecegi Babi

150 — (92) Bize Muhammed b. Abdillah h. Nümeyr rivayet etti. (Dedi ki): Bize babamla Vekî', Ames'den, o da Sakik'den [494] o da Abdullah'-dan [495] nakletmis olarak üzere rivayet ettiler. Vekî : ResulüHah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu; iladesini kullanmis; Ibni Nümeyr ise: ResulüHah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemj'den dinledim; diyerek rivayet etti. Abdullah Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i:
«Her kim Aflaha bir seyi serik kosarak ölürse cehenneme girer.» buyururken isittim. Ben de dedim ki:
«Allah'a hiç bir seyi serik kosmayarak ölen dahî cennete girer.» demis.

151 — (93) Bize Ebû Bekir b. Ebî Seybe ile Ebû Küreyb de rivayet ettiler. Dediler ki : Bize Ebû Muâviye, A'mes'den, o da Ebû Süfyan'dan, [496]
o da Cabir'den [497] nakletmis olmak üzere rivayet etti. Câbir söyle demis: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e bir zât gelerek:

__ Yâ Resulâilah! Cennetle cehennemi Icâbettiren iki sey nedir? diye sordu. Resulü Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«Her kim Allah'a hiç bir seyi serik kosmayarak ölürse cennete girer; ve her kim ona bir seyi serik kosarak ölürse cehenneme girer.» buyurdular.

152 — (...) Bana Ebû Eyyub el-Gaylânî Süleyman b. Ubeydillâh ile Haccacü'bnü's Sa'ir tivâyet ettiler. Dediler ki: Bize Abdülmelik b, Amr rivayet eyledi. Dedi ki: Bize Kurre [498]. Ebu'z-Zübeyr' [499] den rivayet etti. (Demis ki): Bize Câbir b. AbdiHâh rivayet etti. Dedi ki: Re-Resûlülîah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)
«Her kim Allaha hiç bir seyi serik kosmayarak kavusursa cennete girer; ve her kim ona serik kosarak müiâkî olursa cehenneme girer.»buyururken isittim.
Ebû Eyyûb dedi ki: «Ebû z-Zübeyr Cabir'den naklen dedi.»

(....) Bana Ishâk b. Mansiir rivayet etti. (Dedi ki): Bize Muâz —ki Ibni Hisam'dîr— haber verdi. Dedi ki: bana baham, Ebû'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den naklen Peygamber (SaUaîiahü Aleyhi ve Sellem)'in bu hadisin mislini söyledigini rivayet etti.
Bu hadisi Buhari «Kitabü'l-Cenaiz», «Tefsir» «Eyman ve'n-Nüzür»
bahislerinde muhtelif râvilerden tahric ettigi gibi Nesaî dahi «tefsir» bahsinde Muhammedb. Abdil'a'la tarikiyle tahric etmistir.
Sirk : Allah elmakda cenâb-i Hakka ortak bulunduguna inanmaktir. Cevheri'nin «Sihâh» mda sirk: küfürdür deniliyor.
A11ah'm seriki olmadigina inanmaya iman-i ser'i derler. Binaenaleyh hadisin ma'nâsi: bir kimse —hasa— Ali ah'in ortagidir diyerek her hangi bir mevcuda velevki bir melek veya peygambere ibâdet etmek suretiyle sirk kosar da bu hâi üzere ölürse cehenneme girer; demektir. Nitekim hiristiyanlar, Hz. Cibril ile Isa (Aleyhisselâm) 'a bu ma'na-da ibâdet ettikleri için müsrikdirler. Çünkü ibâdet: Kendisinde Allahlik sifatlari görülen zâta karsi son derece tezellül ve huzû' göstermektir. Ancak sapla sekeri birbirinden ayiramayan bazi cahiller muhabbet ve itâatla ibâdeti bir sey zannederek peygamberlerden veya sulâhadan binne gösterilen mahabbet ve ta'zimi sirk sayarlar. Halbuki Peygamberleri (Salavatullahi aleyhim ecmain) sevmek onlara ta'zimde bulunmak, bir çok ser'i delillerle emir buyurulmusdur ki: «Her kim peygambere itaat ederse muhakkak Allah'a da itaat etmis olur.»
«Süphesiz ki sana bey'at edenler ancak Allaha bey'at ederler...» [500] ve emsali âyetlerle:
«Kim bana itaat ederse muhakkak Allah'a itaat etmis; ve bana isyan eden de Allah'a isyan etmis olur.» hadisi bunlardandir.
Hasili bir peygamberi veya ümmetinden bir zâti sevmek ve bu se-beble ona tazimde bulunmak baska, ona — hasa — Allah 'dir diye tapmak baskadir. Bunlard\n birincisi makbul ve matlub; ikincisi menfur ve sirkdir.
Hadisin Ebû Hamza rivayetinde Ibni Mes'ud (Radiyallahi anh) söyle demistir.
«Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir söz söyledi; ber de baskasini söyledim. O: her kim A11ah'a bir es iddia ederek ölürst cehenneme girecektir, dedi. Ben de : herkim A11ah'a nazîr iddia et meyerek ölürse cennete girecektir, dedim.» Müs1im'in bâzi nüshal; nnda buradakinin aksi yani Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Her kim Allaha hiç bîr seyi serik kosmayarak ölürse cennete girecektir. buyurdu. Ben de :
«Her kim A11ah'a bir seyi serik kosarak ölürse cehenneme gi recektir, dedim.» seklinde rivayet olunmustur.
Humeydi ile Ebu Avâne'nin rivayetleri dahî böyledir. Anlasiliyor ki mezkûr Câbi hadisindeki her iki sekil rivayet, Resulüllah (Sallallahü Aleyhi v Sellem)'in hadîsi olmak üzere sübût bulmustur.
Ibni Mes'ud (Radiyallahu an/i/in bunlardan birini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e refederek ötekini kendi sözü gibi gÖ: termesine gelince: bu hususda Kaadî Iyâz ve baskalari sunla: söylemislerdir :
«Bunun sebebi: Ibni Mes'ud'un Peygamber (Sallallah Aleyhi ve Sellem) 'den bu sözlerin yalniz birini isitmesidir. Öteki cümle yâ Kita'buliah 'dan bildigi için yahud Peygamber (SallaUahii Aleyhi ve Sellem)'den isittiginin

muktezâsi olarak kendisi ilâve etmistir.»
Fakat Nevevî bu söylenenleri noksan bulmakta ve Ibni Mes'ud hadisinde her iki cümlenin de Resulüllah (SallaUahii Aleyhi ve Sellem)'e refedildigini hatirlatarak söyle demektedir: «En iyisi : Ibni Ivîe s' u d bu iki cümleyi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sel!em)den isitmistir. Ancak bir müddet yalniz birini icâbettigi sekilde bellemis; ötekini hatirinda tutmamis; bu sebeble ezberindeki cümleyi mer-fu1 olarak rivayet ederek ötekini ona kendinden katmis. Baska bir zaman da öteki cümleyi bellemis; birinciyi unutmus; ve yine belledigini merfu' ötekini kendi sözü olmak üzere rivayet etmistir; demelidir.»
Nevevî'nin bu sekildeki izahatini lüzumsuz bir tekelîüf ve itnâb sayarak Ibni Mes'ud (Radiyallohu anh)'m, sözünü mefhumu muhalefetten aldigina hamletmek isteyenler ve bu münasebetle lüzumsuz yere itnabda bulunanlar varsa da hadisin muhtelif rivayetleri Kevevî1 nin ne derece hakli oldugunu göstermeye kâfi geldigi cihetle, muhalifinin uzun sözlerini burada nakle hacet görülmemistir.
Kirmani 'nin : «Acaba Ibnî Mes'ud bu hükmü nereden bilmistir?» seklindeki suâline Buhârî sarihi Aynî: «Sebebin mün-tefi olmasi müsebbebin de müntefî olmasini icâbettiginden bilmistir. Sirk müntefi oldu mu cehenneme girmek de kalmaz. Cehenneme girmek kalmadi mi cennete girmek lâzim gelir; zira bu iki sikkin üçüncüsü yoktur.
Yahud Teâ1â Hazretlerinin :
«Süphesiz ki Allah kendine sirk kosulmasini affetmez...» [501] âyet-i kerimesile emsalinden anlamistir.» diye cevap vermistir.
Imam Müslim (Rahimehullah) bu hadisin senedinde Veki'in «Resulüllah buyurdu» ifadesini kullandigini, Ibni Nümeyr'in ise :
«Resulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemyden isittim» dedigini göstermek suretiyle mühim bir incelige tenbih etmis; ve bu babtaki dikkat ve kemalini bir daha isbât etmistir. Incelik sudur; «Semi'tü» yânî «isittim» sözü ulemanin ittifâkiyle hadisin muttasil oldugunu gösterir. Hal-bu ki «Kaale» yâni «dedi» tabiri ulemâ arasinda ihtilaflidir. Cumhura göre bu da hadisin muttasil oldugunu bildirir. Fakat bazilari «onun ittisal bildirmesi için delil lâzimdir.» demislerdir. Su halde onlara göre bu sözle rivâyei edilen bir hadis sahâbinin mürseli hükmündedir. Sahâbînin mür-seli ise ihtilaflidir. Cumhura göre onunla ihticac edilir; ama sahabiden gayri kimsenin mürseli hüccet degildir, Sâfiîlerden Kbû Ishâk Esteraînî 'ye göre sahâbînin mürseli ile de ihticac edilemez. Demek oluyor ki, hadis hem muttasil hem mürsel olarak rivayet edilmistir. Böyle hem muttasil, hem mürsel olarak rivayet olunan hadisden hüccet olup olmayacagi dahî ihtilaflidir. Bazilari hüküm mürsiledir, demis; bazilari ek-
seriyete göre verilir; Kanaatinde bulunmus; bir takimlari da «Rivayeti en iyi belleyenlere göre verilir» demislerdir. Sahih olan kavil mevsul olan rivayeti tercih etmektir. Iste Müslim (Rahimehullah) 'm gösterdigi dikkât ve ihtiyat buradadir. Bir de böyle, yapmasa hadisi mâna itibâri ile rivayet etmis olur. Halbuki îâfzan rivayet bilittifak evlâdir. Hadis-i serif, A11ah 'a sirk kosarak ölenlerin cehenneme, sirk kosmayarak ölenlerin cennete gireceklerine delâlet ediyor ki, bu hususda ulema müttefiktirler. Müsrikler cehennemde ebedî kalacaklardir. Müsrik tâ'bîri, ya'hudî, hiris-tiyan, putperest ve sair bütün kafereye âmm ve sâmildir.
Sirk kosmaksizm ölenlerin cennete girecegi dahi kafi isede evvelce de arz ettigimiz vecihle hiç günah islemeyenler cennete Önce gireceklerdir. Büyük günahlari israrla islerken ölenlerin hali A11ah'm mesieti-ne kalmistir. Dilerse onlari günahlari nisbetinde azâb eder; de sonra cennetine koyar. Dilerse affederek hiç azâb göstermeden cennetlik eyler.

153 — (94) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ile Ibni Bessâr da rivayet ettiler. Ibnû'i-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Ca'fer rivayet etti. (Dedi ki): Bize Su'be, Vâsil el-Ahdeb'den, [502] o da el-Ma'rur b. Süveyd'-den [503] naklen rivayet etti. Demis ki: Ebû Zerr'i Peygamber (Saüallahü Aleyhi ve Selleniyûcn naklen rivayet

ederken dinledim. Resulüllah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem):
»Bana Cibril (Aleyhisselâm) geldi; ve: ümmetinden her kim AIIaha hiç bir seyi serik kosmayarak ölürse cennete girecektir; diye müjdeledi. Ben: Zina etse de hirsizlik yapsa da mi dedim.»
«(Evet) zina etse de hirsizlik yapsa da!.» buyurdular«

154 — (....) Bana Züheyr b. Harh ile Ahmed b. Hirâs (495) rivayet ettiler. Dediler hi: Bize Abdüssamed b. Abdilvâris rivayet etti. (Dedi ki): Büze babam rivayet etti. Dedi ki: Bana Hüseyn el-Muallim, tbni Eiirey-de'den rivayet etti. Ona da Yahya b. Ya'mer rivayet eylemis. Yahya'ya da Ebû'1-Esved-i Dilî, ona da Ebû Zerr rivayet etmis. Demis ki: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e geldim. Üzerinde beyaz bir elbise oldugu hal-de uyuyordu. (Döndüm) sonra (yine) geldim. Bir de baktim yine uyuyor, (Döndüm) Sonra yine geldim. (Bu sefer) uyanmisti. Hemen yanma oturdum. Müteakiben:
«Allahdan baska îtâh yoktur diyen ve bu ikrar üzerine ölen hiç bir kul
yoktur k\, cennete girmesin» buyurdu. Ben:
— Zina etse de hirsizlik yapsa da Öyle mi? dedim. Resuîüîlah
(SallaUahü Aleyhi ve Sellem):
«Evet, zina etse de hirsizlik yapsa da!» buyurdu. Ben (tekrar) :
— Zina etse de hirsizlik yapsa da mi? dedim.
«Evet, zina etse de hirsizlik yapsa da!» buyurdular. (Bu suâl cevap) üç defa tekrarlandi. Nihayet dördüncüde:
«Ebû Zerr patlasa da (öyle]» buyurdular. Ravî Ebû'l-Esved diyor ki: ij «Ebû Zerr (Oradan) çikarken: I
«Ebû Zerr patlasa da (öyle)» diyordu.
Bu hadisi imam Buhar i Cenaiz, Tevhid, Bed'ül-Halk, Isti'zân ve Rukaak bahislerinde ve Nesâî «Sl-Yevm ve'1-Lleyle» de tahriç ettigi gibi, Ebû Davûd ile Tirmizi dahî rivayet etmislerdir. Tirmizi: «bu hadis hasen sahihtir» demistir. Müslim onu zekât bahsinde de rivayet etmistir.
Bu bâbda Hz. Ebû'd-Derdâ' (RadiyaUahu anh) 'dan da bir hadis vardir. Mezkûr hadisi Müsedded b. Müserhed Müsned'in. de su lâfizlarla rivayet eder:
Resuîüîlah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
Horasanh olup Bagdad'da yasamistir'
«Eger bir kimse Allahdan baska ilâh olmadigina sehâdet getirir de Ai-Iaha hiç bir seyi serik kosmayarak ölürse cennete girer yahud cehennema girmez.» buyurdu. Ben : Zina etse de hirsizlik yapsa da (öyîel mi? dedim. Peygamber {Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
«Evet, zina etse de hirsizlik yapsa da/Ebu*d-Derdâ pailssada (Öyle)» buyurdular.
Ayni hadisi iman Ahmed b. Hanbe l'den Müsned'inde rivayet etmistir.
Hz. Cibril'in Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'e buradaki gelisi rü'ya halinde olmustur. Nitekim Ebû'l-Esved rivayetinde Ebû Zerr (RadiyaUahu anh) 'in Peygamber (SailaUahü Aleyhi ve Sellem) Üzerinde beyaz bir elbise oldugu halde uyuyordu» demesi buna delildir.
Resulülîah (Sallallahü Aleyhi ve Sellemj'm ümmeti: ümmet-i icabet ve ümmeti da'vet namlariyle iki kisma ayrildigina göre buradaki ümmetten murâd: ümmet-i icabet yâni ona iman edenlerdir. Maamâfih ümmet-i da-vetin kasdediîmis elmasi da muhtemeldir. Çünkü imân ettikten sonra onlar da ümmet-i icabetten olurlar.
Müsrik olmayarak öle^, ümmetin cennete girecegi haberi Hz. Ebû Zerr'in son derece merakini mucîb olmus; meger imanini kurtarabilenlere A11ah 'in ne büyük rahmeti varmis diye sasarak :
«Zina etse de hirsizlik yapsa da (Öyle mi?)» demistir. Anlasilan Hz. Ebû Zerr'in o anda hatirina:
«Zânî 2inâ ede?ken mü'mîn olarak zina etmez...» hadisi gelmis; onun için bu müjdeyi yadirgamistir. Ebû Zerr (RadiyaUahu anh) âdeta, söyle demis gibidir: zina etmeyen ve hirsizlik yapmayan için bir diyecegim yok. Ama zina etse de hirsizlik yapsa da yine cennete girecek mi? Resuîüîlah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hz. Ebû Zerr 'in pek büyük gördügü bu isi isbât sadedinde Evet, zina etse de, hirsizlik yapsada (yine cennete girecek) buyurarak cevaplandirmistir.

Büyük günahlarin yalniz bu iki nev'ini zikretmesi: bir hak ya A11ah'a yahud kullarina aid oldugu içindir. Bunlardan zina ile Allah Teâ1â'nin hakkina' hirsizlikla da kullarin haklarina isaret buyurmustur. Hatta zina evli bir kadinla yapilirsa onunla hem Allah hakki hem de kul hakki temsil edilebilir. Çünkü böyle bir zina ile kocanin da hakki yenmis olur.
Vakia seriat kaidelerine göre sirf imanla ölmek kul haklarim iskat etmez ama Resuîüîlah (SallaUahü Aleyhi ve Sellem) 'in bu cevabi o kaideleri bozmaz. Zira kul haklarinin ölümle sakit olmamasindan Allanin onlari tekeffül etmemesi lâzim gelmez. Peygamber (Sallallahü A leyhi ve Sellem) 'in Hz. Ebû Zerr 'in bu ise imkânsiz nazar ile bakmasini reddetmesi iste bundandir.
Yahud «Zina etse de, hirsizlik yapsa da cennete girer» sözünden mu-râd: netice itibariyle cennete girer demektir. Bu da ya dogrudan dogruya yahud günahina göre hak ettigi azabi çektikden sonra olur. Binaenaleyh bazilarinin Ebû Zerr hadisi hakkinda ileri geri söz ederek : »Ebû Zerr hadisi bazi cahillerin kendisine i'timad ederek günah irtikâbina cesaret göstermelerine sebeb olan ümid bahs hadislerdendir.» seklinde niü-tâleada bulunmalari yersizdir. Çünkü görüldügü veçhile hadisden murâd, zahirî ma'nasi degildir.
ta'birinin asil ma'nasi : Ebû Zerr'in burnu topraklansin demektir. Çünkü (ragime) fi'ili, toprak ma'nasma gelen (ragmen) dan alinmistir. Bu ta'bir, zelîl ve hakir olsun ma'nasinda kullanilir. Bazilarina göre ise «hoslanmasa da» ma'nasma gelir. Buhârî'nin rivayetinde : «Ebû Zerr bu hadisi rivayet ettikçe daima : «Ebû Zerr patiasa da, derdi» Kaydi vardir.
Res ulüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) 'in Hz. Ebû Zerr'e bunu söylemesi, zânî ile hirsizin affini ihtimalden uzak gördügü içindir. Ebû Zerr' (Radiyallahu anh) hakîkatde bu afva karsi degildi. Ancak günahdan ve onu isleyenlerden son derece nefret ettigi için hürmeti ayaklar altina alan zânî ile hirsizin affolunmalarini pek büyük bir hâdise te-lakkî etmis ve sasmisti.

Hadisden Çikarilan Hükümler:

1 - Büyük günahlar insani dinden çikarmaz; amelleri de hükümsüz birakmazlar.
2 - Resulülla h(Satlallahü Aleyhi ve Sellem): 'in :
«Zina etse de hirsizlik yapsa da...» buyurmasi : «Büyük günah isleyenlerin behemahal cehennemlik olduklari kestirilemez. Cehenneme girseler bile cezalarini çektikden sonra oradan çikarilarak ebedî kalmak üzere cennete girerler.» diyen ehl-i sünnete delildir. Hadis büyük günah isleyenlerin cehennemde ebedî kalacaklarina kaaiî olan mutezile ile hâricilerin kavlini reddetmektedir.

---

[1] Mücadele sûresi, âyet: 22
[2] Nahl sûresi, âyet: 106.
[3] Maide sûresi, âyet: 41.;
[4] Nahf sûresi, âyet: 106.
[5] Bu Hadîs-i Serifi Imam Buharî de rivayet etmisdir
[6] Bu Hadîs-i Serifi Imam Buharî de rivayet etmisdir
[7] Zâriyâl sûresi, âyet: 35-36.
[8] Hucurat sûresi, âyet: 14.
[9] Bu Hadîs-i Serifi Imam Buhari de rivayet etmisdir
[10] Âl-i tmran sûresi, âyet: 19.
[11] Maide sûresi, âyet: 3,
[12] Bu Hadîs-i Serifi imam Buharî. de rivayet etmisdir,

[13] Fetih sûresi, âyet: 3.

[14] Tevbe sûresi, âyet; 124.

[15] Bu âyetlerde imanin noksanlik kabul edecegine delil yoksa da ulemadan Kir-mânrnin beyanina göre ziyâdeyi kabul eden her sey bizzarûre noksani da kabul eder.

[16] **Takiid:** Baskasinin sözünü delilsiz olarak kabul etmektir.

[17] **Nazar:** Bir seyin delilini tedkik etmektir. Istidlal; Delil getirmektir

[18] Ebai-Hascn Kehmes b. el-Hasen: Sulehâdan bir zâttir. Basra'da yasamis ve 159 tarihinde vcfât etmistir.

[19] Abdullah b, Biireyde: Tâbiîndendir. Hz. Ömer (R.A.)'in Hilâfetinin üçüncü yilinda diger kardesi Süleyman'la ikiz olarak dogmusdu (bak. Tab., tbnl Sa'd, C. 7, s. 221). Kendisinden Kütüb-ü Sitte'nin Imamlari ehadis-i serife tahric eylemislerdir. Babasindan, Hz. Âîse (R.A.) dan, Semure b. Cündeb, tmran b. Hüsayn, Eî»u Musa e!-Es*BiI, Ebu'l-Esved DÛeK, Musire b. Sûlse, Abdullah b. Mcsud (R. anhum ecmain) hazretlerinden rivayette bulunmustur. Merv sehrinde Kadilik eylemistir. Oglu Sehl'de Huffazi Hadîsdendir. (R.H.) Bak. Ibnt Sa'd, Tabakat, C. 7, s. 221. Zeheb. Tez. Huffaz, C. 1, s. Î02. Hazreci Hulâsa, s. 162.

[20] Yahya b. Ya'mer: Beni Avf b. Bekr kabiiesindendir. Künyesi; Ebu SiJleyman'-dir. «Ebu Saîd» de denilir. Aslen Basrali olup, sonralari Merv'e yerlesmis; ve oranin kadiligini yapmistir. Hâkim Ebu Abdîllâh (321-405) «Tarihi Nisabor» adli eserinde, bu zatin fakîh, edib ve nâmdar bir nahiv üstadi oldugunu söyler. Nahiv ilmini Ebul-Esved'den okumustur. Bu zât Nahvin mucidi sayilir. Yahya lisan Itibariyle zamaninin en fasihi idi.
Ancak Ehl-i Beyte fazla meyyal göründügü ve bu sebeble Haccâc-i Zâlim tarafindan Horasan'a sürgün edildigi, orada vali tarafindan hos karsilanarak. Horasan'a kadi ta'yin edildigi söylenir. Yahya tâbiindendir. 129 târihinde vefat etmistir.

[21] Ma'bed el-Cühenî: Mervezî'nin «el-Ensâb» nâm eserindeki beyanina göre, Hu-zâa'nin Cühc.yne kabilesine mensuptur. Huzâa kabilesi Kûfe'ye yerlesmistir. Orada nâmlarina mensub bir mahalle vardir. BIr kismi Basra'ya yerlesmislerdir ki, Cüheyne de bunlar arasindadir.
îste Ma'bed h. Hâlîd el-Cühenî bu kabiledendir. Ma'bed, Hasaa-i Basrî (21-110) nin meclisine devam ediyordu. Basra'da kader aleyhinde Ilk söz eden odur. Sonralari Basra'-lilar da onun yolunu tutmuslardir.
Mâ'bedi, Haccâc-i Zâlim öldürtmüstür. Bu Mâ'bed'in, Ma'bed b. Ahdillâti b. Uvcymîr oldugunu söyleyenler de vardir.
Basra: Ezherî'nin naklettigine göre bu kelime: Basra, Busra ve Bisra sekillerinde okunabilirse de meshur olan telâffuzu Basra'dir. Hatta Ism-i tasgir yaparak Busayra diyen-ler dahi vardir. Ism-I mensnbu Basrî veya Bisrî gelir.
Basra'nm, Tedmür ve MÜ'tcfike gibi isimleri de vardir. Burasi «Islâmin Kubbesi» ve «Arabin Hazinesi» namlariyle yâd olunur. Basra, Hz. Ömer (R.A.) zamaninda kurul-mus bir sehirdir. Topragi üzerinde hiç bir zaman puta tapilmadigi söylenir.

[22] Kelime esas i'tibârile ceberlyye okunursa da galat-i meshur kabilinden cebriyye diye söhret bulmustur.

[23] Bak. Sünen-i Ebu Davud. KitabüVSÜnne Babu'l-Kader. C. 2, s. 524.

[24] **ümmü Veled**: Kendisinden döl almak: için ayrilan câriyedir. Bunlar satilamazlar

[25] Ebn Abdiilâh Ahmed b. Abde b. Musa: .Basrahdir. Müslim'in râvîlerinden-dir. Ancak «Kttabül-Cem'i Beyne Rkâii's-Sahihayn» sahibi bu Ahmed'in Hammâd b. Zeyd'den, onun da Eyyub'dan onun da Nâfi'den, onun da tbni Ömer (R.A.) dan rivayet ettigi «el-Ci^rânc» hadisini kitabina aldigi Için Müslim'e i'tiraz ediyor. Ve: «Bu hadîs sahih degildir; Peygamber (S.A.V.) in el-Ci'râne'den ömre yaptigi baska delille sabit olmustur» diyor. Halbuki mezkûr hadîse göre oradan Ömre yapmamistir.

[26] Ebu Recâ' Matar b. Tahman (-119): Aslen Horasanli olup, Basra'ya yerlesmistir. Mushaf yazdigi için kendisine «cl-Verrak» denilmistir. Hadîsin diger râvîleri hakkinda kitabin bas taraflarinda kisaca ma'lumat verilmisti.

[27] Ebu Abdillâh Muharoraed b. Hatim (-235): Bagdadlidir. Müslim'in râvî-lerindendir.

[28] Osman b. Giyas er-Bâsibî veya (el-BâhiIî) Basrahdir

[29] Künyesi Ebo Muhamoied olup, Bagdatlidir. 208 târihinde vefat etmistir.

[30] Ebu Muhammed Mutemir b. Süleyman: Kütüb-ü Sitte imamlarinin kendisinden kitablanna hadîs tahric ettikleri, Sika ve Hafizu'I-Hadîs olan bir zatdir. Benî Teym kabilesindendir. Melik b. Umeyr, Manssir b. el-Mutemir, Eyyub-u Sahtiyan!, Rekkin b. Er Rcbî, Leys b. Ebî Süleym, Arar b. Dinar gibi efadildan rivayette bulunmustur. H. 186 senesi Safer ayinda irtihal eylemistir. Bak: Jbn Sa'd, Tabakat, C. 7, s. 290. Zehebî, Tez. Huffaz, C. 1, s. 266. Hazrecî, Hulâsa, s. 341. *

[31] Ismail b. Ibrahim b. Schm (110-194): Basrahdir. Bagdad'da vefat etmistir

[32] Ebu Hayvan Yahya b. Saîd b. Hayyân et-Teymî: Kulelidir. Sahîhayn râvî-lerindendir.

[33] Eba Zür'a. Adi Herem'dir. Babasi Cerir b. Abdullah hakkmda tmamü'l Megazî tbnl Sa'd Tabakat'inda «Cerir b. Abdullah el-Becclî. Künyesi: Ebu Amr'dir, Resulullab (sallallahü aleyhi ve sellem)'m dâr-i ahirete irtibal ettigi sene Islâm ile müserref olmus-dur. Resulüllah (S.A.V.) onu Zül'Halâsa'yi zabt etmek üzere vazifelendirmisti. O da orayi zabt ve mebanisinI hedmeyledikten sonra Kûfe'ye gelip yerlesmis, orada «Dar-i Büceyle»yi kurmusdur. Kendi kurdugu mahallede yasamis, Dahhak b. Kays'in Küfe valisi oldugu devirde irtihal eylemisdir.> (C. 6, s. 22) demektedir.
Ebo ZorVnin künyesi; Ebu Amr'dir. Babasindan rivayeti vardir. Ibrahim adinda bir kardesi oldugunu Tabakat'imn C. 6, s. 297 de bildirmektedir. îkîsi hakkinda Tabakat kitablanndaki bilgi karismis gibi görünmektedir.
îmam Hazrerî Halasatü Tehzibil-Kemal, s. 53 de «... Cerir b. Abdullah b. Cabîr. b. Es-Selîyl b. Mâlik b. Nasril-Beccli El-Kisr! Eba Amr. Hicretin Onuncu senesinde Müs-lüman oldu. Resulüllah (S.A.V.) onun için elbisesini yere yazdi. Onu Zül-Halasa'yi zabt ve tahribe gönderdi, o da orayi zabt ve tahrib etti. Sonra Yemen'e zekât âmiUigine yolladi. Ondan yüz Hadîs-i Serif rivayet edilmistir. Bunlarin 80'inde îmam Buharî ile Müslim ittifak etmislerdir, l'inde Buharî, 6'smda Imam Müslim infirat etmisdir. Kendisinden oglu Ibrahim ve Enes, Zeyd, Vehb, tmam Sâiri rivayette bulunmuslardtr.> dedikten sonra; «Kadisiye fethinde bereket ve ugru ile halk tarafindan çok sevildigini, kendisine; «Bu ümmetin YbsuFu» dendigini nakletmekdedir. Oglu Edu Ziir'a'mn adi hususunda Tabakat müelliflerinin bazisi ihtilâf etmislerse de Imam Ebu'l-Velîd el-Bâcî'nin «Kita-bul-CerU vet-Tâ'dü fi EsmaTr-RIcaHT-Mezkure fi Sahihi'l-Baharî ve Müslim» adli Nuru-osmaniye Kt.'ligindakI nüshasinin C. 1, varak 168 de; «Ebu Zür'atel-BeceByyüT-Kûfîden îmam Buharî Kitabu'l-tyman ve Kitabnl-Fitea ve diger bazi mevzilerde Hadîs-i Serif tah-ric etmisdir.» denilmekte; ayni eserin 1/182

varak'inda «Eba Zûr'a, Herem b. Amr b. Cerir b. Abdullah» diye tesbit etmektedir. Hulasa müellifi tmam Hazrecî de, Halasa s. 389 da «Ebu Zür'a b. Amr b. Cerir Becelî'nIn adi Herem'dir. Ya da bildirilenlerden biridir. Kûfe'lidtr. Dedesinden ve Ebu Hüreyre'den rivayeti vardir. Ayrica Eba Zer* üzerinden mür-sel rivayeti vardir. Tabiinin âlimlerindendir. Kendisinden torunlari Yahya ve Cerir, ayrica Talk b. Maavtye'nin rivayeti vardir. Imam Yahya b. Main sîkâ oldugunu kabul etmisdir.» denilmekte ve Iki torunun adi verilmektedir. 9*uncu hicret asrinin büyük Hadîs hafizlan arasinda mezhebinin salikleri tarafindan digerlerinin ragmina büyük söhrete ulasan ve ulastirilan; (32) cilt Sahabe, Tabiin ve rical-i Hadîs hakkinda eser yazmis olan Imam Hafiz Ibni Hacerfl-Askalânî (R.H.) da pek ünlü eseri olan Bahar! Serhi Fethâ'1-Barî, C. 14, s. 73 de Khabn*r-Rakaik — Babo Keyfe Kâne aysifti-NebIy» babindaki Ebi Ziir'a'mn rivayet ettigi Hadîs-i Serifde kisaca «Eba Zür'a; O Amr'in oglu, o da Cerir'in ogludur» demekle yetiniyor. Babasinin adini bildirmiyor. Dedeleri Ankarali bir Türkmen ailesi olan ve sonradan babasi Gaziantep'de dogub büyüyerek sehrin kadisi olan Ahmcd'in oglu BedrüddIn Mahir, udu'l-Ayni, Bahari Serhi Umdetai-Kâri, C. 10, s. 613 de Ebu Zür'a'mn admm «Herem» oldugunu tesbit etmektedir.

[34] Lokman sûresi, âyet: 34.

[35] Ebu Abdillâh Muhammed b. Bisr (-203): Abd'ül-Kays kabilesine mensup- tur. Buhari ve Müslim râvilerindendir.

[36] UniâretüTmü'l-KiTkaa' b. Siibrüme: Buhâri ve Müslim râvilerindendir.

[37] Lokmas sûresi, âyet: 34.

[38] Ebo SüUeyl Nâfi' b. Mâlik b. Ebî Âmir: Tabiînden olup, imam Mâlik (93-179}'in amcasidir. Hz. Encs b. Mâlik (R.A.)'dan hadîs dinlemistir.

[39] Ebu Muliammcd Talha b. Abdillâh b. Osman (R.A.): Cennetle müjdelenen ashab-i kiramdan biridir. Uhud gazasina istirak etmis; Bedr'e ise, Sam'da bulunmasi do-layisiyle istirak edememistir. 36 tarihinde Ceme! vak'asinda sehid edilmistir. Kabri Basra'dadir. 38 hadîs rivayet etmistir. Ayni isimde ashab-i kiramdan bir zat daha vardir. Birçoklari bunlari birbirinden ayiramamislardir.

[40] Ebu Zekeriyya Yahya. h. Eyyûb (-234): Bagdadlidir. Müslim'de birkaç hadîsi vardir.

[41] Ebû tbrâbim IsmaH b. Ca'fer b. Ebî Kesir: Medinelidir

[42] Ebû Saîd veya Ebu Sa'd Süleyman b. el-Mueîra (-165): Basrah olup âzadli kölelerdendir

[43] Maide sûresi, âyet: 10i.

[44] Ebu Abdirrahman Abdullah b. Hâsim b. Hayyan (-259): Bagdadda yasamistir

[45] Ebu'UEsved Bela b. Esed: Basralidir. 197 veya 198 târihinde vefat etmistir.

[46] Ebu Muhammcd Sabit b. Eslem: Basrahdtr. 123 veya 127 târihinde vefat etmistir.

[47] Amin b. Osman b. Abdiltab b, Mevheb: Kureys kabilesinden Âl-i Talha'mn âzadlisidir.

[48] Ebu Isâ Musa b. Taîha b. Ubeydiîlâh (-104): Medineli olup, sonradan Kû-fe'ye yerlesmistir.

[49] Eba Eyyub Halid b. Zeyd el-Ensari (R.A.): Ensar-I Kiramdan olup, hicret esnasinda Peygamber (S.A.V.)'in mihmandari olmustur. Ashab-i soffadan ve Bedir gazasina istirak edenlerdendir. 52 tarihinde Istanbul'da vefat etmistir. Kabri meshur ziyâretgâhtir.

[50] Ismi Sellâm b. Süleym'dir

[51] Ebu îsbak, Sebîî: Amr b. Abdullah b. Ali b. Ahmed b. Zî Yahmüd b. Es'sebîi b. Sebiy' b. Sa'b b. Muaviye b. Kesir b. Mâlik b. Cûsem b. Hâsid b. Cusem b. Hayran b. Nevf b. Hcmdan» sekliyle Tabakat-i Ibni Sa'd (C. 6, s. 313)'da nesebi tesbit edilmis olan Tabiinin büyüklerinden, salâh ve takvasi ile meshur sayili Huffaz-i Hadîsten mübarek bir zattir. Kütiih-ii Sitte Imamlarinin hepsi kendisimden Ehadis-i Serife tahric etmislerdir. Kendisi Imam AH (K.V.) den, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Erkani, Adiy b. Hâtim, Bera b. Âzib, Mesruk, Câbîr b. Scmure Ccrir b. Abdullah Be celi'den rivayette bulunmustur. Kendisinden de Imam A'mes, Sû'be, Sevri, Oglu Imam Hafiz Yunus ve torunlari Israil (Hayati için Bak: Zehebi, Tezkiretü'l-Huffaz, C. 1, s. 214.) ve Kâtâde, Zühcyr Ebu'l-Alivas, Zaîde, Serik, Ebu Bekir b. Ayyas ve Süfyan b. Uyeyne gibi Eimme rivayette bulunmuslardir, tmam Ebu Ishak Sebiî, Kur'an-i Kerim'i kira'at ilminin büyük imamlarindan Ebu Abdurrahman Siilemî ve El-Esved b. Yezîd'ten okumus-dur. Cç yüze yakin zevatdan Ehadis-i Serife ahz-u istima eyledigi söylenmisdir. Hayati hudiiil boylarindaki kalelerde düsmana karsi cthadla geçmistir. FudayI b. Gazvar; «Ebu tshak üç günde bîr Kur*an-i Kerim'i hatmederdi» demisdIr. Ahmed b. tmran Et-Ahnesî; «Ben Ebu Bekir t>. Ayyasim. Ebu tsbak SebITyi t

«— Kirk senedir kirpiklerim birbirine degmedi (uyumadim) derken isittim» dedigini nakletmisdir. îmam Süfyan b. Uyeyne; Avn b. Abdullah'in tmam Ebu Ishak'a :

<:— Senin (ömrün)den geriye ne kaldi» deyince; Ebu Ishak :

«— Bir rekatde Sûre-i Bakara'yi okuyarak namaz kiliyorum,» dedi.

Avn b. Abdullah'in da:

«— Senin gitdi, hayrin kaldi» dedigini nakletmisdir.»

Oglu Yunus da timi Hadis'in büyük Imam ve Huffazlari arasindadir. (Tercümei hali için bak. Zehebi, TezkiretüI-Hiiffaz, C. 1, s. 279)

tniam Ebu tshak Sebiî 127 veya 128 H. irtihal eylemistir. (R.H.)

Kaynaklar: Ibni Sa'd, Tabakat, C. 6, s. 313. Zehebî, TeAirctü'l-Huffaz, C. 1, s. 114-116. HazrecI, Hulâsa, C. 1, s. 246.

[52] Ebu Bctr Muhammed b. ishâk es-Sagânî: Aslen Horasanli olup, Bagdadda yasamistir. Vefat tarihi 270'dir.

[53] AKân b. Müslim es-Saffâr el-Ensârî: Azadhlardandir, Ebu Osman künyesini tasir, 220 târihinde Bagdad'da 86 yasinda oldugu halde vefat etmistir.

[54] Vüheyb b. Hâlid b. Aclân j Basrahdir, 165 tarihinde 85 yasinda vefat etmistir

[55] Ebu Küreyb Mubammed b. Alâ Hemdânî (-248): Kûfelidir

[56] Ebn MuâTIye Muhammed b. Hâzim (113-195): Kûfelidir. Küçükken a'mâ olmustur.

[57] Ebu Siifyaa Talha b. Nâfi' el-Kurcsî: Mekkeli olup azadlil ardandir

[58] Câbir b. Abdillâb b. Amr cl-Ensarî (R.A.): Medinelidir. Bedir gazasina istiraki ihtilafli Ise de sonralari 18 gazada hazir bulunmustur. Peygamber (S.A.V.) den (1540)

hadîs rivayet etmistir. Hadîsde, Câbir muüâk zikredilirse bu zât kasdolunur. 94 yasina kadar yasamis; âhir ömründe gözleri görmez olmustur. 78 veya 79 tarihinde Medine'de vefat etti.

[59]

Imam Müslim'in SahIh'Ini sernedenlerden Imam Nevevî'nin bu sözleri; kendisinin ve Hanbelî ulemasindan, —mezhebinden olmayanlara cerh ve ta'n etmekle ma'ruf— Kerâbîsi'-nin îmam Nesâî ve Dâre Kutnî ile onlara uyanlarin sözlerine dayanarak yazdigi hükümdür.

Imam Müslim Sahih'inin mukaddimesinde (Bak. s. 7) [.,. Görmüyor musun? Ata, Yezid ve Leys adini verdigimiz bu üç zati hadîsdeki basari ve istikamet hususunda Mansur b. Mu'temir, Süleyman El-Ames ve Ismail b. Ebi Halid ile karsilastiginda bunlarin Onlara benzemedigini, onlara yakhsmadiklanni anliyorsun. Hadîs ulemasinca bu hususda hiç süphe yoktur. Çünkü onlarca Mansur'un, A'mes'in ve Ismail'in dogru belleyisleri ve hadîslerindeki titizlikleri meshurdur. Atâ, Yezid ve Leys hakkinda ise böyle birseyden haberleri yoktur.] demektedir. Bu da gösteriyor ki, A'mes Sahihayn imamlari nezdinde mu teberdir. Bu Müslim Terceme ve Serhinin 7. sahifesInde terceme-i haline dair yazilanlara ilâveten genis olarak asagiya dereolunmustur.

A'MES: Ebu Muhammed Süleyman b. Mihran El-Esedî Ei-Kâhilî Mevlahum El-Kufî. Gözlerinin yasi aktigi ve rü'yeti zaîf oldugu için bu mânâya gelen A'mes vasfi ile taninmistir. A'mes, Esed evlâdindan Kâhil ogullarinin mevlasi, azadh kölesi idi. A'mes'in babasi, Rey kazasinin nahiyelerinden Dünbâvend veya Demâvend'lidIr. Bazilarina göre; Ta-beristan'hdir. A'mes, Hicretin 67. senesinde dogmustur. Hicret m 148 (765 m.) senesinde vefat etmistir. 147 veya 149 senesinde vefat ettigi de söyleniyor.

A'mes, sikadir, hafizdir, âlimdir, fâdildir. Sidkmdan dolayi kendisine (Mushaf) den-misdir. Yahya b. Said EI-Kattan (198) A'mes hakkinda «AlUmet-iil Islâm» demistir. Seciyesinin metaneti, nasibi f1} olan HIsam b. Abdil-Melik ile vuku'bulan muhaberesinden tavazzuh ediyor. Hisam, A'mes'e gönderdigi bir mektup ile Hz, Osman'in menakîbi ile Hz. Ali'nin mesavîsini beyan etmesini emretmisti. A'mes bu mektubu kuzunun agzina kor, kuzu da kâgidi çignemeye baslar. Fakat Halifenin mektubunu getiren adam, bu yüzden felâkete ugrayacagini anlatarak cevap yazmasi için yalvarmis, A'mes de bu adami agir bir cezadan kurtarmk için Hisam'a su cevabi yazmistir:

«Ey Emir el-Mii'minln! Bütün yeryüzündeki insanlarin menkibeleri Hz. Osman'da toplansa, sana hiçbir faide vermez. Yeryüzündeki insanlarin mesavîsi -de Hz. Ali'de top* lama, sana hiçbir zarar vermez. Sen bendi haline bak vesselam.»

Huseym onun hakkinda diyor ki:

«Bütün Kûfe'de Kitabullahi onun kadar iyi okuyan, onun kadar güze! söz söyleyen, daba anlayisli olan ve sorulan her seye daha süratle cevap veren bir kimse görmedim.»

SuTie de ona dair su sözleri söylüyor:

«Fakirligiyle ve ihtiyaciyla beraber A'mes'den fazla biç bir kimse nezdinde zenginler ve sultanlar istihkar edilmemisdir.»

Yahya El-Kattan da onun âbid ve zâhid oldugunu, cemâatle namaza devam ettigini ve daima ilk safda görüldügünü anlatiyor.

A'mes, kiraat imamlarindan, yüksek muhaddislerdea ve Küfe fakihlerindendi.

Kiraatte: Medine fakihlerinden Urve oglu Hisam: «A'mes'den fazla Kitabulîah'i okuyan biç bu- kimse görmedim.» demistir. Kurra-i Asereden sonra Kurra-i Erbaa söhret, bulmuslardi. Bu dört kurradan biri A'mes'di. Bu dört kiraat tevatür derecesine varmadigindan saz kiraat sayilmistir. On kurranin iki ravileri oldugu gibi, dört kurranm da iki ravileri vardir. A'mes'in râvîleri Hasan b. Said b. Cafer, El-Fadl b. Sadan, Ebü'l-Abbas El-Mitvaî, El-Basrî ile Ebül Ferec Muhammed b. Ahmed b. îbrahîm Es-Senebûzî'dir. Ebül Abbas EI-Mitvaî, kiraatte sika ve arif bir imamdi.

Hadtsde: A'mes, Kûfe'de en son vefat eden Ashabdan Abdullah b. Ebî Evfa (vefati 81 veya 91)'den bir hadîs rivayet etmis, Basra'da en sonra vefat eden Enes b. Malik'I görmüs, ondan isittigi hadîsi hifzetmIstir. Kibari Ashab hazir oldugu halde onlarin gözleri önünde fetva veren Kibari tabiînin sadat-i kudemasindan Ebu Vâil (vefati 82) ile Zer (82) den, Irak fukahasinm lisani olan Ibrahim Nehaî (95) den, Medine fakihi ibn-üs-Sihab Ez-Zührî (122) den, Enes b. Malik'in ashabindan hadîs rivayet etmistir. A'mes'in 1300 kadar hadîsi vardir. Yahya b. Main nezdinde isnadlann en sahihi; Süleyman El* A'mes An Ibrahim En-Nahaî An Alkame b. Kays An Ibn Mes'ud tarikidir. Ebu Hanife ile A'mes, Ibrahim NahaîMen itibaren Ibn Mes'ud tarikinde birlesmis oluyorlar. A'mes, Ibrahim Na-haî'den naklen der ki:

«Hz. Ömer ile Hz. tbn Mes'ud'un kavilleri büieslrse biç bir ferdin kavli, bu kavle, muadil olamaz. Sayet ikisi arasinda ihtilâf bulunursa Ibn Mes'ud'un kavli daha lâtif oldugundan bana daha hos gelir.

.., .A'*meS' lbni Sübrüme (144), Ca'fer-i Sadik (148), tmaro-i A'zam (150) gibi sigar-i ta-biî'nin son tabakasmdandir.

Sahih-i Buhari'de, Ibn Urfan'in, Ibnü'l Fürat ve Gaylâniyat'm cüzlerinde A'mes'in Avalî'si (2) vardir. Ebül Haccac Yusuf ed-Dimeskî, A'mes'in Avalisi hakkinda bir eser yazmistir.

Fikihda: A'mes'in zamanindaki fukahadan en ziyade takdir ettigi zat, Imam A'zam'-dir. A'mes ve emsali olan Küfe fakihleri fetvalarini îmam-i A'zam'm fetvasina muvafik bulurlarsa, sevinç duyarlardi. Bu fakihlerin fetvalarinda mi'yar, fikihda kendisine erisIle-miyecek bîr derece ihraz eden Imam A'zam'm fetvasi idi.

A'mes bir gün karisi ile kavga etti. Kavgadan sonra karisiyla konusmak istedi, fakat cevap alamadi. Bu yüzden kizdi, karisina:

«— Bu gece bana söz söylemezsin bos ol.» dedi.

Karisi yine sükût etti. A'mes'in cani sikilir, pisman olur, karismm bos düseceginden endîse eder ve derhal Imam A'zam'a kosar, bir halâs çaresi bulmak üzere geldigini bildirir. Imam A'zam da, o anda bir balâs çaresi bularak karisini bos olmaktan kurtarir.

— A'mes haccetmek isteyerek Haccm menâsîkini beyan için Imam Ebu Hanife'ye müracaat eder. Imam A'zam anlatir. A'mes hazir olan cemaate dönerek der ki:

a— Imam Ebu Hanife'nin tarif ettigi menâsiki yazin. Ben menâsikin farz ve nefl'i (') hususunda ondan daha âlim hiçbir kimse görmedim.»

Ebu Hanife bir gün A'mes'in yaninda iken aralarinda söyle bir muhavere cereyan eder. A'mes:

— Bu mesele hakkinda ne dersin?

Ebu Hanife — Söyle hallolunur.

A'mes — Sen bunu nereden çikardin?

Ebu Hanife — Senden rivayet ettigim hadîslerden.

Ebu Hanife böyle dedikten sonra bir takim hadîsleri zikretti. A'mes de su sözleri söyledi:

«— Benim sana yüz günde rivayet ettigim hadîsleri bana bir saatte zikrettin. Ben senin bu hadîslerle amel ettigini bilmedim. Ey fukaha cemaati! Siz etibbasiniz, biz ise eczacilariz.

Ebu Hanife bir meselede Hz. Ibn Mes'ud'a muhalif idi. A'mes bu hususu Ebu Yusuf dan sordu. Ebu Yusuf izah etti. A'mes :

«Sen bunu nereden çikardin?» dedi. Ebu Yusuf:

«Bize rivayet ettigin hadîsden çikardim». dedi ve hadisi zikretti. A'mes:

«Ben hadîsi, sen dogmadan evvel biliyordum. Fakat simdi te'vilini (mânasini) ögrendim» dedi.

A'mes, nükteperdazligiyla, hazir cevapligiyla da söhret kazanmis bir sahsiyettir. Ibn Tulün Es-Sâmî onun nüktelerinden ve fikralarindan mütesekkil bir eser yazmis ve bu esere «Ez-Zuhru'I En'as fi Nevadiri'l A'mes» ismini vermistir.

Birgün A'mes karisiyla bozusmus, karisiyla arasini bulmak için birini çagirmisti. Bu adam da söze baslayarak:

— Sen, demis, onun gözlerinin kör olmasina, bacaklarinin titremesine bakma! Çünkü o hakikaten kadri büyük bir imamdir!

A'mes bu adama dönerek cevap vermis :

— Allah cezam versin. Sen karimla arami bulmaga degil, kusurlarin» anlatmaga çalistin!

(1) Nâsibîier, Hz. Osman'in hilâfetini kabul ve Hz. Ali'nin hilâfetini red, Hz. Ali'ye fisk ve zulüm isnad ederler.

(2) Jsnad-i âliye ihtimamdan dolayi vühâdiyat, sünâiyat, sülâsiyat... usâriyat hadîsleri tahaddüs etmisti. Bazi muhaddislerin evâIl kitaplari vardir.

(3) Hac ve Umre efaline Menâsik denir. Nefl, haccm sünnet ve müstehhabî demektir

[60]

Ebn Mohammed el-Kaasim b. Zekeriyya b. Dinar: Kûfelidir,

[61] Ebu Muhammed Ubeydullah b. Musa (-213): Kûfeli olup, âzadhl ardandir

[62] Ebn Moâviye Seyban b. Abdlrrabman: Aslen Basralt olup,' Kûfe'de yasamis ve Bagdad'da 164 tarihinde vefat etmistir. Âzadlilardandir.

[63] Zekvan: Ebu Salih es-Semman: Tafaün-i Kiramdandir. Hadîs îmamlarmca Sika ve Sebt olan ravüerden sayilmisdir. Kendisi Gatafan kabilesinden Cüveyriye adli bir Müslüman hanimin kölesi ikçn âlim olmus bir recüldür. Tabakat-i Îbni Sa'd (C. 6, s. 226) da «Çok kerre Kûfe'ye gelir, KâhÜ Ogullan'na iner, onlara Imamlik ederdi. Imam Ali (Kertem Allahü vechehu) Eba Hureyre ve Hz. Âlse (R. Anhum) den rivayeti vardir. Kendisinden ogullan Schl ve Abdullah, Atâ b. EM Rebah, tmam A*ines ve Kiraat Imamlarindan Âsim Ebu'n-Nucüd, Hakem b. Utcybe gibi ecille rivayetde bulunmusdur. 101 H. de irtihal eylemisdir. (R.H.) Kütüb-ü Sitte tmamlarimn hepsi kendisinden rivayette bulunmuslardir.
Kaynaklart tbni Sa'd, Tabakatü'MCiibra, C. 6, s. 226-227. Zehebî, Tezkiretül-Hoffaz, C. 1, s. 89-90. Hazreci, Hulasaiü TchzIbI'l-Kemâl, s. 96.

[64] Ebu Abdiirahman SelemetüTran S«bîb i Aslen NIsnborla olup, Mekke'de yasamis ve 247 târihinde orada vefat etmistir.

[65] Et-Hasen b. Muhammed b. A'yen: Ebu Alî künyesiyle maruf olan bu zât ftzadli kölelerdendir. Vefat tarihi 210 dur.

[66] Ebu Abdillâh Ma'kil b. Ubeydillâh el-Cezerî: Âzadlilardandir. 166 da Cezire'-de vefat etmistir.

[67] EbuV-Zübeyr Muhammed b. Müslim b. Tedrüs: Mekkeli azadh kölelerdendir. Vefat tarihi 128 dir.

[68] Ebu Hâlid Süleyman b. Hayyan el-Ahmer: Kûfelidir. Vefat târihi 189 dur.

[69] Ebu Mâlik el-Eçcaî Sa'd b. Tank: Kûfelidir. Babasi sahâbidir.

[70] Ebu Hamza Sa'd b. Ubeydete's-Süleuiî.

[71] Ebu Abdirrahman Abdullah b. Ömer b. El-Hattâb (R.A.): Küçükken baba-siyle beraber Mekke'de Müslüman olmus, müfessir, muhaddis ve fakih bir sahabî-i ceiil-dir.. Peygamber (S.A.V.) den 2630 hadis rivayet etmistir. Bi'setten bîr yil önce dogmus; 74 tarihinde Mekke'de vefat etmistir.

[72] Bu zâtin ismi Yezîd b. Bisr'dir

[73] Ebu Mes'ud Sehl b, Osman el-Askerî: Rey sehrinde yasamistir.

[74] Saîd Yahya h. Zekcriyyâ: Kûfelidir. Medâin'de kadi iken 183 tarihinde

[75] Hanzale b. Ebî Süfyân (-151): Mekkelidir. Sika ve hüccet bir zâttir.

[76] Itrime b. Hâlid el-Âsî (-115): Mekkeli büyük bir imamdir. Mekke'de Ata'-dan sonra vefat etmistir. Sahibaynda bundan baska üç îkrime'nin isimleri geçer. Bunlar: Ikrime b. AbdirTahmao, îbni Abbas'in mevtasi tkrime ve tkrimetii'bnü Ammar'dirlar.

[77] Ebu Muhammed Halef b. Hisâm: Bagdad'da yasamistir.

[78] Ebu Cemre Nasr b. tmrân b. Isâm (-128): Basralidir. Sahihaynda bundan baska (Ebp Cemre) veya (Cemre) yoktur. Hatta bütün muhaddisler içinde bundan baska (Ebu Cemre) yoktur.

[79] Ebu Muâviye Abbâd b. Abbâd (-180): Basrahdir

[80] Ebu Hâîid Ktirra b. Hâlid: Basrahdir.

[81] Ismi Ismail'dir.

[82] Ebu'n-Nadr Saîd b. Ebî Arûbc (-156); Basra'da yasamistir. Hiç evlenmedigi için zürriyeti yoktur. Yahya b. Maîn'in beyanina göre 142 tarihlerinde bildigi hadîsleri karistirmaga baslamistir. Bu hadîs de onlardandir. Ebo Arûbe'nin adi Mihran'dir

[83] Ebu Nadra el-Müozir b. Mâlik: Basrabdir.

[84] Ibni Ebî Adiy Muhammed b. Ibrahim (-194): Basrali olup azadhiardandir.

[85] Ebu A imi i Nah Muhamtneâ b. Bekkâr (145-238J: Bagdadhdir.

[86] Ebu Âsim Dahhâk b. Mahled (122-212): Azadliiardandir

[87] Abdülmelik b. AbdIIazîz

[88] Ebu Kazea veya (Ebu Kaz'a) Siivcyd b. Huceyr el-Bâbilî: Basralidir

[89] Hasan b. Müslim: Mekkelidir. Tavus'dan evvel vefat etmistir.

[90] Isbâk b. Rfihuye'dir.

[91] Zekrîyyâ b. Ishâk: Mekkelîdir. Sahihayn râvilerindendir

[92] Yahya b, Abdillâh: Amr b. Osman'in azâdhsidir. MekkeIidir.

[93] Ebu Ma'bed Nâfid (veya Nafiz) (-104): Ibni Abbâs (R.A.)*in en sâdik Szâd-hlarindan biridir

[94] Ebu Abdirrahmân Muâz b. Cebel el-Ensârl el-Hazrecî (R.A.): Ashab-i kiramin büyüklerinden olup, MedinelidIr. Bedir gazasina IsEIrak etmistir. Kendisinden birçok hadîsler rivayet edilmistir. 17 veya 18 tarihinde Ürdün'de taundan vefat etmistir.

[95] Ehl-i kitâb: Kendilerine ASIah tarafindan peygamber gönderilen ve kitab indirilen gayri müslimüerdir. Onlarin dinîne giren gayri müslimlere de kitabî denilir. Fakat

Hiristiyanligi veya Yahudi dinini kabul eden bir Müslüman kitabî sayilmaz. Böylesi el-iyazü billah-mürted'dir.

[96] Ebu Abdillâb Ibiü Ebî Öiner Muhammed b. Yahya (-243): Aslen Adenli olup Mekke'de yasamistir

[97] Ebu Amr Bisr b. Seriy el-Asarî (-195): Mekke'de yasamistir

[98] Abd b. Humeyd b. Nasr: Künyesi (Ebu Muhammed)dir. Kes sehrinde dogmustur. Ilmi Hadis'de Imam ve Hafiz rütbesine yetismis olanlardandi*. Bir rivayette adinin «Ab-düthamîda oldugu nakledilmistir. Sonradan tahfif edilerek bu sekle gelmistir. Imam Zehebi Tabakatül-HnEfaz (C. 2, s. 534) da «Ikinci Hicret asrinin basinda gençliginde îlm-i Hadîs Ögrenmek üzere seyahate çikti. Imam Yezid b. Haruo, Muhammed b. Busre'l-Abdi, Âli b. Asim, tbni Ebî Fiideyk, Hüseyin b. Aliyyi'l-Cu'fî, Ebu Üsame, Abdurrezzak, Nadr b. Sümeyl gibi llm-i Hadîs ecîlesinden ahz-i hadîs eyledi. Kendisinden Imam Müslim, Tir-mizî, Ömer b. Biiceyr, Bekir b. El-Merzuban, Ibrahim b, Huzcymi's-Sasi Hadîs-i Serif ah-zeylemislerdir. Ilm-i Hadîs'de «Müsnedü'l-Kebîre» tefsiri vardir. 249 H. de Irtihaî eylemistir» diyor. Kaynaklar: Zehebî, Tezkiretü'l-Huffaz, C. 2, s. 534. Hazreeî, Hulâsa, s. 210.

[99] Dahbâk b. Mahled. Ebu Âsimi'n-Nebîl. MahlediiVSeybanî, Kütüb-ü Sitte cami-î olan eimmenin kendisinden ehadis-i serife tahric ettikleri büyük bir Imamdir. Imam Zehebî, Tczkiretü'l-Huffaz, (C. 1, s. 366) da «HafiziTI-Hadîs, Seyhü'I-îsiâm'dir. imam Cafer b. Muhammed, Yezid b. Ebi Ubeyd, Süleyman ü't-Tey mî, îboi Ciireyc, Bebî b. Ha-Idm gibi ecille-i Hadîs'ten ahz-i Hadîs eylemistir. Yasi ilerleyerek biraz geç dâr-i âhîreîe irtihal eyleseydi; Imam Vekî' b. Cerrah'la — hatta ondan da ileri — Imam Abdullah b. Mübarek ile adi beraber anilirdi. Kendisinden imam Alinied b. Ifaobel, Bündar, Dârimî, îmam Buharî gibi, llm-I Hadîs'in büyük imamlari hadîs ahzeylemi'jdir.s demektedir. Ima-mü'1-Megazî Ibni Sa'd, Tabakatiil-Kübra (C. 7, s. 294) da «Sika'dir. Fakîh'dir. Basra'da 15 Zilhicce 212 de irtihal eyledi» demistir. RahImehümullah. Ayrica Hazrccî, Halasatü Teh-ribi'l-Keinal, s. 149-150 ye bakilabilir

[100] Ümeyye b. Bistâm (-231): Basralidir. Sahihayn râvilerindendir.

[101] Yezîd b. Zürey' el-Aysî (-128): Basralidir. Sahihayn râvilerindendir

[102] Eba Giyas Ravh b. el-Kaasim el-Anberî : Sahihayn râvilerindendir.

[103] Ismail b. Ümeyye (-139) Mekkelidir. Sahihayn râvüerindendir

[104] Uksyl b. Hâüd: Hz. Osman b. Affân (R.A.) in azadhsidir. 141 iârihindc Misir'da vefat etmistir.

[105] Zührî: (tbnii Sihab) Ebu Bekir Mahrani» ed b. Müslim b. Ubeyduilah b. Abdullah b. Sihab b. Abdullah b. EI-HârIs b. Zührete'z-Ziihrî.
Islâm'in temellerinden biri olan Sünen-i NebeviyeyI — Müdevvert üim — haline ge-ti.-mek üzere ilk isi yapan büyük Imamdir. Zamanindaki llm-i Hadîs hafizlan arasinda en bilgili olan odur. Kitabullah'dan sonra dinin ana kaynagi olan Sünen-I Nebevîye'nin en kiymetli metinleri hükmüne lâyik görülen Kütüb-ü Sitte îniamlannin hepsi kendisinden hadîs tahric etmislerdir. Kendisi de Abdullah b, Ömer, Schl b. Sa'd, Enes b. Mâlik, Mahmud b. Rehiî, Saîd b. Müseyyeb, Ebî Ümstne b. Sehl gibi— irtihal-i Nebevi sirasinda — yaslari genç olan Sahabe-i Kiram (R.A.) Hz.'lerinden ve Tabiînin büyüklerinden Hadîs-i Serif ahz ve isîîma eylemisdir. Kendisinden Âkîl, Yunus, Zebîdi, Salih b. Keysan, Mâmi-r, Suayb, Ibni Ebî Hamza Evzaî, Leys b. Sa'd, Imam Mâlik, Ibni Ebi Zi'b, Amr b. El-Haris, îb-rahim b. Sa'd, Süfyan b. Uyeyne (Rahimehumullah) gibi eimme-i Tabiin, Hadîs-i Serif ahz ve Istima eylemislerdir.
Adi Hûlefa-I RasIdin defterine yazilan Ömer b. Abdîilaziz (R.H)'in onun hakkinda «Sünen-i Nebevîycyi, Zühri'den iyi bilen bir kimse kalmadi,» dedigini. Zehebî, Tezkiretü'l-Huffaz (C. 1, s. 109) da nakletmektedir, tmam Leys b. Sa'd onun için «Zührî, insanlann en cömertlerinden biriydi» demisdir. Elinde kalem - kâgit Siinen-i Nebeviye ile mesgul zevati dolasir, dinler; sonra birbiriyle Mukabele - Mukayese eder, tesbit ederdi. Sam'in Fa-kihi unvanina bihakkin lâyik olan îmam Mekhul (R.H.)'a:
— Bulusup görüstügün âlimler içinde en âlimi kim? denince. Imam Mekhul:
— Ibni Siiiab'i-Zühri diye cevap vermIsdir.
— Ondan sonra kim? diye sorulunca; îmam Mekhul yine :
— tbni Sihab'iz-Zühri diye cevap vermisdir.
Imam îbni Sihab'iz7Zühri; 17 Ramazan 124 H. de dar-i âhirete irtihal eylemistir. Kaynaklar: Zehebi, Tezkiretü'l-Huffaz, C. I, s. 110: Hilyetü'l-EvJiya, C. 3, s. 360 ve de-vami; Vefeyatü'1-Ayan. C. 4, s. 177.

[106] Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe (-98): Meshur yedi fakîhin biridir.

[107] Ahmed b. Amr b. Serh: Misirlidir.

[108] Ebu Abdülâh Ahmed b. Isâ (-243): Aslen Misirlidir.

[109] Yonns b. Yezîd.

[110] Zührî.

[111] Ebu Muhammed AbdüSajiz b. Muhammed ed-Derâverdî: Medineli âzadlüar-dandir.

[112] El-Alâ' b. Abdirrahmân: Medineli âzadli kölelerdendir

[113] Ravh b. eMCaasim.

[114] Ebu Ömer Hafs b. Giy as b. Talk (117-196): Kûfeîidir. Orada kadi üdi.

[115] Talha b. Nâfi'.

[116] Zekvan es-Semmâa: (-101).

[117] Muhammed b, Müslim.

[118] GâsIye sûresi, âyet: 21-22.

[119] Ebo Gassân: Basrahdir. Yalniz Müslim'in râvîlerindendir.

[120] Vâkid b. Muhammed b. Zeyd: Hz. Ibni Ömer'in torunlarindandir

[121] Ebu Muhammed Süveyd b. Saîd: Herathdir. Müslim'in râvilericdendir

[122] Ebu Abdillâh Mervân b. Moâvîye El-Fezâii (-193): Kûfeli olup Mekke'de yasamistir.

[123] Ebu Mâlik Sa'd b. Tank el-Escaî: Kûfelidir. Müslim'in râvilerindendir

[124] Ebu HâÜd Süleyman b. Hayyan c^Ahma^ (-189): Kûfelidir. Sahihayn râvilerindendir.

[125] Yunus b. Yezid.

[126] Zühri

[127] Ismi {Abdirl-Menafytir. Ismi künyesinden ibarettir diyenler oldugu gibi, Imran'dir diyenler de vardir.

[128] îsmi Arar b. Hisam b. el-Mugîra'dir.

[129] Resûluliah (S.A.V.) in halasi ogludur. Mekke'nin fethinden evvel Müslüman oldu

[130] Tevbe sûresi, âyet: 113

[131] Kasas sûresi, âyet; 56.

[132] Nisa' sûresi, âyet: 18.

[133] Abdürrezzak b. Henimam b. Nâfiiri-Himyerî: Tabiînin 7 nci tabakasindan Yemenli büyük btr Hadîs Hafizi olan Abdürrezzak, Imam Hüîiz Mamer b. Râsid"in ra-vîsIdir. Hz. Ömer'in oglu LTîcydullah, tbni Cüreyc, Sevr b. Yezîd, îmam Evzaî, Sevri gibi eazimdan rivayette buhtnmusdur. Kendisinden t mani Ahmed, tshak b. Rahdveyh, tmam Yahya b. Main, ZühlJ, Ahnicd b, Salih, Reniadî ve diger o tabakada bulunan Hadîs Ha-fizian rivayetde buîunmuslardir.
Kaynaklar: Zehebî, Tezkiretü'I-Huffaz, Ibni Sa'd, Tabakat, C. 5, s. 546. tbni Hacer, Tchzibü-t-Tchzib, C. 6. s. 311-315. Hazrecî, Hulâsatü TehzibiI-Kemâl, s. 201.

[134] Ma'nier b. Uâ^Id, Ebu Urvetu'1-Ezdi; E?.d kabilesinden Abdusselâm b. Abdiil-kuddus'un kölesi iken tslâmm kendine sagladigi hürriyeti sayesinde tahsil ile yetisip Imam derecesine yükselmis bir zattir. Basra'da dogup büyüdügü halde Yemen'de ikâmet eylemisdir. tmam Ibni Sibabi'z-Zührî Katâde. Amr b. Dinar, Ziyad b. ÂIaka, Yahya b. Ebî Kesir, Mu-bammed b. ZJyadi'l-Ccmhî gibi Eimme-i tabiinden Hadis-i Serif ahz ve istima eylemisdir. Kendisinden de Imam Süfyart b. Uycyne, Süfyanü's-Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Gunder, tbni Uleyye, Yezid b. Zürcy1» Abdul'Alâ b. Abdul Ala, Bisam b. Yusuf, Abdiirrazzak b. Hcmmam gibi Eimme-i kiram Hadîs-j Serif Ahz ve istima eylemislerdir, imam Abdül-vahid b. ZIyad diyor ki, Ma'mere:
— îbni Sihabi'z-Zühri'den lim-i Hadîsi nasil tahsil eyîedin? dedim.
O da:.
— Ben Tâhiye'de bîr kavmin kölesi idim. Beni Medinc-i Münevvere'ye kumas; almaga gönderdiler. Medine'ye vardim. Hemen bir eve indim —bir de gördüm ki— insanlar bir seyhden Hadîs-I Serif dinleyip sonra ona arzediyorlardi. Iste tvn de onluda ögrendigim Hadîs-I Serifleri arzeyledim» dedi.
Imam Ibni Sihabü'z-Zübrî: 154 H. yili Ramazan'mda irtihal-i dâr-i baka eylemisdir. (R.H.).
Kaynaklar: tbni Sa'd, Tabakat, C. 5, s. 546. Zehebî, Tezkiretü'l-Huffaz, C. 1, s. 190. Hazreci, Hulasatü-TezhibH-Kema], s. 328.

[135] Ishak b. Rahuye (Raheveyh): Ebu Yakub thni Ibrâbime'l-Mervezî: 161 H. tarihinde dogmustur. MuhaddIsIerden, fukâhâ'dan bir zâttir. Imam Safiî'ye mülâkî olmus, O'nun yüksek kadrini takdir etmis, O'minla münazarada bulunmustur. Imam Safiî'nin niu-sanncfatmi Misir'da yazip cem' etmistir. Imam Safiî'nin ashabindan sayilmaktadir. Imam Ahmed îbni Hanbel demistir ki:
«— îbni Raheveyh, bizce eimme-i mösîimîndendir. Yiiksdt bîr imamdir, O'ndan daha fakîh bir zat, Bagdat köprüsünden geçmemistir. Hafizasinda yetmis bin Hadîs-i Serif var Idi. Hadîse dâir olan «Kitâb-i Müsnedsi pek muteberdir. Kendisi Irak, Hicaz, Yemen, Sam, taraflarinda seyahat ederek Stifyan b. Uyeyne gibi zâtlardan hadîs alizetmis, kendisinden de Bahari, Müslim, Tirmizi, Eba Davuâ, Nesâî, Ahmed tbni Hanbel gibi büyük mufaaddîsler rivayette bulunmuslardir.» 238 H. yilinda Saban ayinin 15'inde vefat etmistir. Genis bilgi için TezkSrctül-Hulfaz, C. 2, s. 433 e bakiniz. (Bulûg'ül Meram, C. 3, s. 492).

[136] Ebu Yusuf, Yakub b. Ibrahim b. Sad'iz-Zührî el-Medenî: Kütüb-ii Sitte Imamlarinin kendisinden Hadîs-i Serif tahric ettikleri imam Hâfizü'l-Hadîs Ehu Yusnf, Yakob b. Ibrahim, Abdurrahman b. Avfüz-Zührî'nin torunlanndandir. Babasi Sa'd'tan, Âsim b. Muhammedil-ömerî, Zührî'nIn kardesi oglu Muhammed, Sû'be ve imam Leys gibi ecIl-leden Hadîs-i Serif ahz ve istima eylemisdir. Kendisinden" Imam Ahmed b. Hanbel (R.H.) tsbak b. Raheveyh, Abd b. Knmeyd, Imam Müslimin Seyhi Zehlî, gibi Eimme-i Hadîs kendisinden Ahz-i Hadîs eylemislerdir. Sonra Bagdad'dan çikarak Memun'un Veziri Hasan b. Sehrin oturdugu Vâsit civarindaki dag ile sehir arasindan akan «Fem'Is-Sulh» adli nehrin kiyisindaki kâsanesine giderek orada yasamis ve orada $ewaî 208 H. sonesinde dâr-i âhirete irtihal etmistir.
Kaynaklar: tbni Ca'd, Tabakat, C. 7, s. 343. Zehebî, Tezkîretül-Hoffaz, C. 1, s. 345. Hazrecî, Hulâsatü Tehtibil-Kemâl, s. 374. Ayrica «cFemü's-SuIh için Yakut, Mu'cemül-Büldan, C. 4, a. 276.

[137] Ebu Muhammed Salih b. Keysân (-146): Azadli kölelerdendir

[138] Mervân b. MuâvIye el-Fezârî.

[139] Ebû Ismail Yezid h. Keysân: Kûîelidir. Yalniz Müslim'in râvîlerindendir.

[140] Ebu Hazim Selman el-Escaî. Ömer b. Abdül-Aziz zamaninda Irtihal eylemistir.

[141] Ebu Saidi'l-Ksttaa, Yahya b. Said b. Fernihut-Temimî.
llm-i Hadîs Hafizlarinin seyyidi olan Yabya b. Said hakkinda Îbni Sâ'd, Tababat (C. 7, s. 293)da «... Ebu Said künyesi Ue künyelenirdI. O, sika, memun, derecesi âli — llm-i Ha-dîs'de sözü— hüccet idi...> demektedir. Imam Zehebî, (Tezkiretü'l-Huffaz, C. 1, s. 298)de: «... Hadîs-i Serîf hafizlarinin seyyIdînin alemidir. Hiçam b. Urve, Atâ b. Saib, Hüseyni'l-MuaHim, Huseym b. A*rak, Hâmidii't-Tavil Siileymanü't-Teymî, Yahya b. Saidü'i-Ensari, Â*mes ve onlarin tabakasinda bulunanlardan hadîs ahz ve Istima eyledi. O hususta cidden çok çalisti. Ondan da; Ibni Mehdi, Affn, Müsedded, tmam Ahmed b. Hanbel, lshak b. Rahaveyh, Yahya, Aliyyu'l-Fellas, Bündar, Ishaku'l-Kösec, Muhammed b. Seddadül-Mismaî gibi Rical Hadîs-i Serîf ahzetmislerdir. Imam Ahmed b. Hanbel —onun hakkinda — «... Gözlerim Yabya ibol Said'in benzerini görmedi..,» demisdîr. Yabya b. Main de; Abdurrahman bana:
— Gözlerin Yabya el-Kattan gibisini görmez» dedi, demistir. Yine Yahya b. Main; «... Yahya b. Said el-Kattan yirmi seneyi her gece Kur'an-i Kerîm'i hatmederek ihya etdi» demisdir.
Imam Ibni MebdI dedî ki: «Bîr gün Imam SuT>e'nin yaninda —bir mes'elede — onunla Ihtilâf ettiler. Ve ona : «— Seninle bizim aramizda bir hâkim hükmetsin»

dediler.
O da : «— Yahya b. Said'e razi misin? demisdi ki; — hemencecik — o da çikageldi ve imam Su'be'nin aleyhine hüküm vermisdi. —Iste o vakit— Su'be :
— Senin hükmüne (nakdine = tenkidine) kim dayanabilir ey Ahvel (yani Ey Yahya b. SaId) dedi.»
îmam Nesaî: «... ResuIullah (S.A.V.) hadisleri üzerine Allah'in Eminleri; tmam-i Mâlik, Su'be ve Yaftya'el-Kattan'dir» demisdîr.
Imam Ebu Said, Yahya et-Kattan: Hicrî 120 yilinda dogmus, Î98 H. senesi Saferinde îrtibal-i dâr-i baka eylemisdir. R.H.
Kaynaklar: Ibni Sâ'd, Tabakat, C. 7, s. 293. Imam Zeliebi, Tezklretiil-Huffaz, C. 1, s. 29S-300. HazrecS, Hulasatii Tezhibi'l-Kemal, s. 363-364. Cerh-ü Tadil'deki siddetine ve Hadis âlimlerinin onun hakkindaki hükümleri için Abdulh3y Leknevi; ErTlefu ve't-Tekmil-fi'I-Cerhi vet-Tadil Abdulfettah Ebu Gudde nesri, s. 170 ve devamina bakilabilir.

[142] îsmâii bia Ibrahim

[143] Ibni Uleyyc, Ismail b. Ibrahim b, Mikseni. Künyesi; Ebu Bisr'dir. Ibni IJley-ye'nin dedesi Mîksem, Horasan-Zabilistan bölgesindeki Kaykaniye bölgesi halkindan iken Müslüman mücahidlerince fetholundugu zaman Kûfeli Huzeyinî-Esedî'lerden Abdurrahman b. Kutbe'nin esiri olmustur. OgIu Ibrahim ticaretle istigal etmis ve Kûfe'ye yerlesmisdir. Ticaret için Basra'ya gidip gelirken oraya yerlesmege karar verip Basra'nin akilli, afif ve nezih hanim kizlarindan Benî Seybanm kölesi Hassan'm kizi Âliyyc ile evlenmisdi. Aliy-ye'nin Kûfe'de bir konagi vardi, oraya Salihü'l-Mürrî diger âlimîer gelirler, onunla musahabe ve mübahese ederlerdi. Ibnii Uleyye Ismail bu evde 113 Hicrî senesinde dogdu, orada büyüdü. Bundan dolayi adi (lbnü Uleyye), olarak meshur oldu.s Ismail, Imam Eyyub Sahtiyaoî, Ali b. Ced'an, Muhammed b. Münkedir, Abdullah b. Ebî Necîh, Cüreyrî, Âtâ b. Saîb gibi zevatdan ilim tahsil eyledi, önce Basra zekâtini tahsil vazifesi kendisine verildi. Sonra Halife Harunresid zamaninda Bagdad'ta «Divaaü!l-Mezalim»de vazife verildiginden kendisi ve oglu Bagdad'a göçüp oraya yerlesdI. Kendisinden Imam îbni Cüreyc, Sûlje Abdurrahman b. Mehdî, AH Ibnül-Medinî, Imam A hmcd b. Hanbel, tshak b. Rahuveyh, Dündar, Musa b. Sebrül-Vesa gibi zevat Hadîs-i Serif ahz ve istima eylemislerdi, tmam Ismaîî b. Uleyye 13 Zilkade 193 H.'de Bagdad'da irtihat-i dar-i baka eylemisdir. Kendisinden Kütüb-ü Sitte Imamlari Hadîs-I Serif tahric etmislerdir.
Kaynaklar : Ibnü Sa'd, Tabakat, C. 7, s. 325-326.
Zehebî, Tezkirctü'l-Huffaz, C. 1, s. 322.
Hazrecî, Hulâsa, s. 37.

[144] Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ': (-142) Basrahdir. Azadlilardandir

[145] El-Veüd b. Müslim b. Sihâb, (Ebu Bisr el-Anberî): Basrah sayilir. Bazilari bunu Velid b. Müslim el-Emevî ile karistinrlarsa da, künyeleri, kabileleri ve memleketleri ayridir. Hem Veüd-i Emevî ilmü Irfanca ötekinden daha meshurdur.

[146] Humran b. Ebân: Hz. Osman (R.A.) m âzâdhsidir.

[147] Osman b. Affan (R.A.): Resûli Ekrem (S.A.V.) in damadi, Hulefa-i Râsidîn'in üçüncüsü ve hayâtta iken cennetle müjdelenen on bahtiyar sahabenin biridir. 24 târihinde halife oldu, 35 de sehId edildi. Vefatinda 80 veya 82 yasinda idi.

[148] Mürcie: Bid'at ve dalâlet firkalarindan biri olup Kaderiyye ve Mutezile firkalarindan sonra zuhur etmistir. Bunlara göre günahkâr, cehenneme girmez. «Hasenat mebrur, seyyiât magfurdur» derler. Amelleri de farz degil, fazilet sayarlar. Onlarca imân etmis oimak için Allah'i bilmek kâfidir.

[149] Haricîler veya Mârika: Islâm âleminde ilk bid'atçiligi çikaran dalâlet firka-sidir. Bunlar pek câhil olduklarindan Hz. Osman ile Ali radiyallahu anhiima'ya kâfir der. ler. Hidâyet yolundan çiktiklari için kendilerine Havâric veya Mârika unvani verilmistir.

[150] Ma'tezile: Ehl-i dalâletin meshur bir firkasidir.

[151] Es'ariyye: Ehl-i sünnet ve'1-Cemaatin iki firkasindan biridir. Digerine (Mâltö-fîdiyye) derler.

[152] Ebu Abdillâfa Muhammed b. F.bI Bekr el-Mokaddemî: (-234) Basralidif.

[153] Ebu Ismail Bisr b. Mnfaddal: (-187) Basrali azadlilardandir.

[154] Ebu Befcr en-Nadr b. Ebi'n-Nadr: (-245) Ismiyle künyesi birdir

[155] Ebu'n-Nadr Hâshn b. el-Kaasim: (-207) Horasanli olup Bagdad'da yasamistir. Lâkabi Kayser'dIr

[156] Ubeydullah b. Abdirrahman cl-Escaî: (-182) Kûfelidir.

[157] Mâlik b. Migvrf b. Âsim: (-159) Kûfelidir.

[158] Talha b. Musarrif: (-112) Künyesi Ebu Muhammed veya Ebu Abdillâh'dir.

[159] Ebu Salih Zekv&n es-Semman.

[160] Mecelle-i ahkâm-i adliyyenio 26. maddesi.

[161] Mecelle-i ahkâm-i adliyyenIn 27. maddesi.

[162] Mecelle-i ahkâm-i adliyyenIn 28. maddesi.

[163] Mecelle-I ahkâm-i adliyyenIn 29. maddesi.

[164] Muhammed b. Ilâzim.

[165] Süleyman b. Mihrân.

[166] Zekvân es-Semmân.

[167] Davud b. Ruseyd el-Hlsimî: (-239) Aslen Harzemli olup Eagdad'da yasamistir. Sahîh-i Müslim'de birkaç hadîsi varsa da Buhâri ondan yalniz bir hadîs rivayet etmistir. -

[168]

Ibni CâbIr Abdurratimaa b. Yezîd: (-153) Sahîhayn râvilerinden olup Sam-hdir.

[169] Umeyr b. Hâni': (Ebu'l Velid) künyesini tastr. Samlidir

[170] Cünâdc b. Ebî Ümeyye (R.A.): (-67) Sahîhayn râvîlerindendir. Ekser-i ulemanin rivayetine göre hem kendisi, hem babasi sahabîdirler. Kibâr-i tabiînden oldugunu söyleyenler de vardir.

[171] Ubâde b. Sâmit (R.A.): Medineli ensar-i kirâmdandir. Künyesi Ehul-Velid'dir. Bedir gazasina istirak etmistir. Sam'da yasamis; ve 34 tarihinde orada vefat etmistir.

[172] Sure-i Nisa, âyet: 171.

[173] Sure-i Câsiye, âyet: 13.

[174] Ebu tsmaîl Mübessir b. Ismail: (-200) Sahîhayn râvilerinden olup Haleblidir

[175] Ebu'l-Hâris Leys b. Sa'd b. Abdirrahman.

[176] Ebu AbdLllâh Muhammed b. Aclân: (-148) tabiînden olup Medinelidir. Hz. Enes ve Ebu't-Tufeyl (R, anhüma)ya erismistir. Âbid ve fakih bîr zâtti.

[177] Ebu Abdillâh Muhammed b. Yahya b. Habbân : (-121) Tabiînden olup, Enes b. Mâlik ile amcasi Vâsi' b. Habbân (radiyallahu anhumaya) yetismistir. 74 yasinda iken Medine'de vefat etmistir

[178] Ebu Muhayrîz Abdullah b. Muhayrîz el-Kurasî: Kibar-i tabiinden Olup Ubâde

[179] Sunâbihi Ebu Abdiilâh Abdiirrahman b. Useyle : Aslen Yemenli olup, Sam'da yasamistir. Asr-i seâdete yetismis ise de tam Medine'ye hicret ederken el-Cuhfe'ye geldiginde Resûlullab (S.A.V.) dünyadan gitmis; Hz. Siinâbihî Medine'ye onun vefatindan be« gün sonra erisebilmistir. Bu sebeble kendisi tabiînden sayilir

[180] Ebu Hâlid Heddâb b. Hâlid: (-235) Basrahidr. Isminin Hüdbe oldugu da söylenir. Müslim'de Hüdbe diye de zikri geçer. Heddâb ile Hüdbe'nin biri isim dîgri lâkab oldugu ittifaki ise de hangisinin isim, hangisinin lâkab oldugu ihtilaflidir. Bazilari kendisine Hüdbe denilince kizardigini Ileri sürerek isminin Heddâb oldugunu iddia etmislerse de Buhâri, Hüdbe dîye zikretmistir. Bu zât Buharî ile Müslim'in seyhlerindendir. Buhâri onu her halde baskalarindan daha iyi bilir.

[181] Hemp-.am b. Yahya b. Dinar: (-163) Basrali azadli kölelerdendir.

[182] Ebu Hasîn Osman b. Âsim: (-128) Kûfelidir. Sahîhayn râvilerindendir.

[183] Ebu's-Sa'sâ' Es'as b. Sülcym: (-125) Kûfelidir

[184] Esved b. Hilâl el-Muhâribî: Tabiinden olup Kûfeliidr. Sahîhayn râvîsidir

[185] Ebu Abdillâh Hüseyn b. AH b. Velid cl-Cu'fi: (-203) Kûfeli, azadli kölelerdendir.

[186] Zaide b. Kudame: Ebu Salt El-KCifî. Imam, Zaide b. Kudâme Hadîs ilminde sözü sene'd sayilanlar arasinda adi geçen imamlardandir. Imam Ziyad b. Alâka ve Abdü'l-Melik b. Umeyr, Mansur, Semmâk ve Musa b. Ebî Aise, Âsim b. Behdele'den eha-dis-i serife ahz ve istima eylemisdir. Kendisinden Imam Süfyan b. Uyeyne, Hüseyni'l-Cû'fî, Abdurrahman b. Mehdi, MuavIye b. Amr, Ebu Nuaym, Talk b. Ganem, Ebu Hü-zeyfetü'n-NehdI, Ahmcd b. Yunus gibi Eimme-i Hadîs'de ahz-i hadîs eylemisdir.
Kütüb-ü Sitte Imamlarinin hepsi kendisinden ehadis-i serife tahric eylemislerdir. Imam Zaîde b. Kudame hudud boylarindaki gazalara istirak etmek üzere Anadolu huduHarindaki kalelerden birinde irtihal-I dâr-i baka eylemisdir.
Kaynaklar: Zehebî, Tez. HuKaz, C. 1, s. 215. Hazreci Hulasatü-Tehzibi'I-Kemâl, s. 102.

[187] Ebu Hafs, Ömer b. Yûnus b. Kaasim el-Hanefî: Sahihayn râvîlerindendir. 'i

[188] Ebu Ammâr, tkrime b. Ammâr: Yalniz Müslim'in râvîlerindendir.

[189] Ebu Kesir, Yezid b. ARjdirrahtnan: Tabiînden olup, Hz. Ebu Hüreyre'den haiîîi ii in lemistir.

[190] Ebu Yatub tshâk b. Mansur b. Behrâm: (-251) Nisaborludiir.

[191] Ebu Abdillah Muâz b. Hisâm : Basralidir. Sahihayn râvîlerindendir.

[192] Katade b. Diame b. Katâde b. Aziz: Künyesi; Ebu'l-Hattab'dir. Basra'da yasayan Huffaz-i Hadîs ve Allâme-I ilm-I Tefsirden bir zattir. Abdullah b. Sercis, Enes b. Mâlik, Saîd b. Müseyyeb, Ebu't-Tufeyl gibi ecilleden hadîs-I serif ahzeylemistir. Ken-.disînden de, Mûs'îr b. Kidam Ibni Ebî Arube, Su'be, Mâ'mer, Eban b. Yezîd, Ebu Avane Hammad b. Seleme gibi Eimme-i' Hadîs rivayet etmislerdir. Kendisinden Kütübü Sîtte imamlarinin hepsi rivayette bulunmuslardir. H. 118 veya 117 senesinde irtihal-i idâr-i baka eylemistir.
Kaynaklar: ibni Sâ'd, Tabakaf, C. 7, s 229-30. Zehebî, Tezkirefü'l-Huffaz, öl 1, s. 122-124. Hazreci, s. 268.

[193] Ebu Muhammed Seybân b. Ferrûh: (-237) Müslim'in râvîlerindendIr.

[194] Sâbît b. Eslera.

[195] Ebu Muhammed Mafamud b. Kabî el-Ensârî: (-79) Tâbiîndendir.

[196] itbân b. Mâlik (R.A.): Bedir gagasina istirak eden ashâb-t kiramdandir. Gözleri görmez oldugu için Peygamber (S.A.V.) namazlarini evinde kilmaya kendisine müsaade buyurmustu.

[197] Ebu Bekr b. Nâfi' el-Abdi: (-173) Hz. Abdullah b. Ömer'in â2adlisi olup Medinelidir. Buhâri'de hadîsi yoktur. Müslim'de yalniz bir hadîsi vardir ki, o da bu ha-dîstir.

[198] Behz b. Esed.

[199]

Hammad b. Seleme b. Dlnâr: Basrali azadhlardandtr.

[200] SâbIt b. Eslem.

[201] Yezid b. el-Hâd, Yezid b. Abdiflâh b. Üsâme : (-139) Sahihayn râvîlerin-dendir

[202] Muhammed b. Ibrahim b. el-Hâris: (-120) Medinelidir. Sahihayn râvîsidir

[203] Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkaas: (-104) Sahihayn râvîsidir. Medine'de vefat etmistir.

[204] El-Abbas b. Abdilmuttallb (R.A.): Resûlullah (S.A.V.) in amcasidir. Ondan üç sene evvel dogmus ve Hz. Osman'in hilâfeti zamaninda 32 târihinde vefat etmistir. Bedir harbinin akabinde Müslüman olmustur. Daha Önce Müslüman oldugunu söyleyenler de vardir. Buhâri ite Müslim'de birkaç hadîsi vardir

[205] UbeydiiÜah b. Saîd: (-241) Azadli kölelerden ve sahihayn râvîi e ündendir

[206] Ebu Eyyûb Süleyman b. Bilâl: Azarlilardan ve sahihayn râvilerindendIr. (-172) veya (-177) tarihinde vefat etmistir. Aslen Beibcrî'dir.

[207] Ebu Abdirrahroan Abdullah b. Dinar: (-127) Hz. Abdullah b. Ömer'in azadli kölesi ve Amr b. Dinar'in kardesidir. MedineÜdir

[208] Kadîs: Sonradan var olan demektir.

[209] Cerir b. HâzIm

[210] Süheyl t». Ebî Salih: Aslen Medinelidir. Müslim'de bir hadîsi vardir

[211] Es-Semmân, Zekvân.

[212] Salim b. AbdiHâh b. Ömer: (-106) Tabiînin büyüklerinden ve bir kavle göre Medine'deki yedi fakîhden biridir. Said b. el-Müseyyeb onun hakkinda: «Salim, Abdullah'in, kendine en ziyade benzeyen ogludur. Abdullah ise Ömer (R.A.) m kendine en ziyade benzeyen ogluydu» dermis. îshâk b. Râhuye: «Bütün isnadlarin en sahihi Züh-rî'nin Sâlim'den, onun da babasindan rivayetidir» demistir. Medine'de vefat etmistir

[213] Nitekim utanmayi kötüleme simdi de modadir. Hatta pedagoji fenninde yer almis bir nazariyedir!..

[214] Ma'mer b. Rasid.

[215] Ebu's-Sevvâr Hassan b. Hureys el-Adevî: Sahihayn râvîlerindendir.

[216] Ebo Niiceyd tmrân b. Husayn (R.A.): Ashab-i kiramdandir, Pe (S.A.V.)'In vefatindan sonra Basra'da yasamis ve 52 tarihinde vefat etmistir.

[217] Ebu Zeteriyyâ Yahya b. Habib el-Hârisî: Basralidir. 248 tarihinde orada vefat etmistir.

[218] îsbak b. SÜveyd: Basrahdir. Sahihayn râvîierindendir. 131 tarihinde taundan vefat etmistir

[219] Ebu Katâdç Temim b. Nüzeyr'dIr. Temim b. Zübeyr diyenler de vardir. Basrahdir

[220] Atalar sözünde bile: «Akilli düsman akilsiz dosttan yegdir» denilmisi

[221] En-Nadr b. Siimcyl.

[222] Ebu Neâmete'I-Adevî, Amr b. Isa i Basralidir. Müslim'in râvüerindendir.

[223] Ebu Küreyb Muhamnicd b. Alâ\

[224] Ibni Nümeyr: Muhammed b. Ahdillâh

[225] Ebu Recâ' Koteybe b. Said b. CemU: Sahihayn râvîlerindendir.

[226] Cerir b. AbdUbamid b. Cerir: (110-187) Aslen Kûfdidir. Reytfe veffit etmistir.

[227] Ebu Osâme: Hammâd b. Üsâme

[228] Hisam b. Urvc b. Zübeyr: (-147) MedinelidIr.

[229] Ebu Amr Süfyân b. Abdillâb is-Sekafî (R.A.): Sahabedendir. Basrah

[230] Leys b. Sa'd-i Misrî.

[231] Ebu AbdIIIah Muhammed b. Rumh b. el-Muhâcir: (-242) Misirlidir

[232] Ebu Recâ' Yezid b. Ebl Habîb: Tabiînin büyüklerindendir. Misirlidir.

[233] Ebu'l-HayTj Mersed b. Abdülâh el-YezcnS: (-190) Tabiinden olup, Misirlidir.

[234] Ebu Muhammed Abdullah b. Vchb (125-197).

[235] Ebn Ümcyye Amr b. «1-Hâris b. Ya'kub el-Ensarî (-149): Misirlidir. Meshur bîr âlimdir. Zamaninda Misir'in müftüsü îdi.

[236] Ebu Âsim Dahbâk b. Mahled.

[237] Abdülmelik b. Abdilaziz b. Cüreyc.

Abdü'l-Mclik b. Aziz b. Cüreyc. Künyesi Ebii'i-Veiid'dir. Ayrica Ebu Halid diye kün-lyeleyenler de olmusdur. Harem-i Serifin fakihlerinden hafiz-i Hadîs bir zatdir.

Baba-Ismdan, Imam MücahId'den, îmam Atâ b. Ebî Rebah'dan, Meymun b. Mihran, Amr b. jStiayb, Nâfî, Ztihrî gibi eimmeden Hadîs-i Serif istima' ve ahzeylcmistir. Kendinden de Itmam Süfyan b. Üyeyne ve Imam SUfyan-i Sevrî, Müslim b. Haîid, Ismail b. Aleyye, Hac-r Icac h. Muhammed, Ebu Âsim Veki', Abdiirrezzak gibi eimme ve Huffaz-i Hadîs rivayet-Ide bulunmuslardir. Ayrica Kütüb-ü Siîte'nin imamlarinin hepsi rivayette bulunmuslardir, lîmam Ahmed b. Hanbel, «AbdülAziz Ilim hazinelerinden biri idi» demislerdir. Hadîs-i Se-Irîflenn tedvin ve tasnifine dair ilk kitabi vazan îmam olarak bilinmektedir. Imam Atab IEbi Rebah'a :

— Sizden sonra — müsküllerimizi — kime sorup Ögrenelim? deniîdi de; O da ce-|vaben ;

— Su genç (Ibn Cüreyc) yasarsa ona sorun!., buyurdular, diyor, îbni Cüreyc 149-158 H. de Hac mevsiminde irtihal eylemisti.

Daha genis bilgi için; Zehebî, Tezkireiü'I-Huffaz, C. I, s. 169-170'e bakilabilir.

[238] Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim.

[239] Ebu Osman Said b. Yahya b. Saîd el-Kurasî (-249): Bagdatlidir. Ibni IMâce'den maada Sünen sahiplerinin seyhidir.

[240] Ebu Büriîe Biireyd b. Abdillâli b. Ebî Bürde: SahIhayn râvîl erin dendir.

[241] Ebu Bürde Âmir yahud Haris b. Ebî Mûsâ (-104): Küfe kadisi idi. Bü-| reyd'in dedesidir.

[242] FJbu Musa cî-Es'ari Abdullah b. Kays (R.A.) (-44): Ashâb-i kiramdandir. Hicretten evvel Yemen'den gelerek Müslüman olmustur. Resûiiillah (S.A.V.) tarafindan

'müteaddid valiliklere tâyin olunmustur, islâm'da ilk defa tarih kullanilmasina sebeb bu I zattir. Kendisinden 360 hadîs rivayet olunmustur.

[243] Ebu tsbâk Ibrahim b. Said el-Cevherî: Bagdadhdir. Müslim'in râv erindendir.

[244] Ebu Üsâme Hammâd b. Üsâme

[245] ishak b. Râhuye

[246] Sekafî: Ebu Muhammed Abdülvehhâb b. Abdilmecid (110-194).

[247] Eyyûb-I Sahtiyani b. Ebî Temime: Basrahdir.

[248] E&u Kilâbe Abdullah b. Zcyd b. Amr (-104): Basrahdir. Kadi ta'yin olunmaktan kaçarken Sam'da vefat etmistir.

[249] Muhammed b. Bessar,

[250] Hammad b. Seleme b. Dinar.

[251] Ebu Muhammed Sabit b. Esfera el-Bunânî.

[252] Ebu Mahammed Seyban b. Ferrûta el-Übullî (-238): Müslim'in râvîlerin-dendir.

[253] Abdülvârts b. Saîd et-Temimî (-180): Basrah âzâdlilardandir.

[254] Abdiilaziz b. Subeyb.

[255] Muhammed b. Bessar.

[256] Sure-i.iÎAhzab, âyet: 6.

[257] Hüseyn b. Zekvân el-Muallitn: Basrahdir. Sahihayn râvîlerindendir

[258] El-Alâ» b. AbdIrrahman.

[259] Ebu Muhammed Abdullah b. Vehb: Basrali meshur bir âlimdir. Adi Abdullah'tir. Babasinin adi da Müslim'dir. Kureys kabilesinin mevâlisindendIr. Fâzil, fakîh, sika bir zâttir, tmam Mâlik'îen, Leys, Sevri gibi zevattan ilim ahzetmis, badis rivayette bulunmustur. Imam Mâlik, bu zâta mektuplarinda «Misir'in fakihi Ebu Muhammedi'l-miift!3> diye yazardi. Bundan baskasina «fakihs- diye yazmazdi. Kendisinden «Yiizbin» kadar hadîs-i serîf rivayet olunmustur.

îbni Ebi Hatim diyor ki: «Ben Ibni Vehb'In Misir'da ve baska yerlerde rivayet ettigi (seksen bin) kadar hadîse baktim. Asîi olmayan bir hadîs gördügümü bilmiyorum.»

«Sahîh-i Buhari» ile «Sahîh-i Müslimsde bu zâttan baska Abdullah ibni Vehb yoktur. Kendisine «Divanü'1-llm» denilmistir. 125 h. tarihinde dogmus, 197 h. tarihinde Mi-. sir'da vefat etmistir.

[260] Yunus b. Yczid b. Ebi'n-Nicâd.

[261] Zührî

[262] Ebu Seleme Abdullah b. Aböirrahman (-104): Medinelidir

[263] Bu hususda Sure-i Nisa'nm 36. âyetinde :

«Allah'a ibâdet edin! hem ona hiç bir seyi serik kosmayin; ebeveyne, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakin komsuya, uzak komsuya, arkadasa, yolcuya ve elinizdeki memliiklere de Ihsan edin; çünkü Allah kurulan, ögünen kimseleri sevmez» buyurulmustur

[264] Müslüman memleketinin teb'asindan olan gayr-I müslimler.

[265] Sure-i Kaf, âyet: 18.

[266] Ebii'I-Ahvas Sellâm b. Süleym (-179): Kûfeli olup Benî Hanife'nin âzâd-hsidir.

[267] Ebu Hasin Osman b. Âsim.

[268]

Ebu Salih es-Semmân

[269] Sure-i Bakara, âyet: 233

[270] Amr b. Dinar

[271] Ebu Muhammed Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'im (-99): Medmeli tâbiîndendir

[272] Ebu Sureyh Huveylid b. Amr el-Huzâî: Peygamber (S.A.V.) den hadîs dinlemistir. Medine'de 68 tarihinde vefat etmistir.

[273] Süfyan-i Sevrî

[274] Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesir: MedIneli âzâdlilardandir. SahIhayn râvîsîdir

[275] Ebu Amr Kays b. Müslim (-120): Kûfeiiidr. Saliihayn râvîlerindendir.

[276] Ebu Abdiilâh Târik b. Sihâb (-83).: Peygamber (S.A.V.) i görmüs; Ebu Bekir ve Ömer (R.A.) zamanlarinda 33 veya 43 gâzâya Istirak etmistir.

[277] Mervan b, el-Hakem b. EbI'1-Âs (2-65): EmevIye hükümdarlarinin dördüncüsüdür.

[278] Sure-i Mâide, âyet: 105.

[279] Sure-i Nur, âyet: 73.

[280] Sure-i Hac, âyet: 40.

[281] Sure-i Âl-i Imrân, âyet: 101.

[282] Sure-i Ankebût, âyet: 79.

[283] Sure-i Ankebût, âyet: 2-3.

[284] Ebu Muaviye Muhammet) b. Hâzim.

[285] Ebu Ishâk Ismail b, Recâ' b, Rebîa: Kûfelidir, Hadîsi unutmamak için mektep çocuklarini toplar, onlara okurmus.

[286] Ebu Abdillâh el-Hâris b. Fudayl: Medinelidir. Müslim'in râvîlerindendir

[287] Ca'fer b. Abdillâh b. el'Hakem el-Eosârî: Müslim'in râvîlerindendir

[288] Ebu Misver Abdurrahnian b. el-Misrer (-90): MedineH olup Müslim'in râvîlerindendir

[289] Ebu Râfi' (R.A.): Resulüllah (S.A.V.) in âzadli kulesidir. Aslen kipti olup Medinelidir. Ismi ihtilaflidir. Eslem, Hürmüz, ibrahim ve Sabit diyenler vardir. Vâkidî'-ye göre Hz. Osman (R.A.) dan sonra vefat etmistir.

[290] Ebu Bekir Muhammed b. Ishâk b. Mubammed (-151).

[291] Ibni Ebî Meryem Said b. el-Hakem b, Muhammed (144-224): Misirlidir. Künyesi Ebu Muhammed'dir.

[292] Ebu Üsame Hammâd b. Üsâme

[293] Muhammed b. el-Alâ*.

[294] Ebu Muhammed Abdullah b. tdris.

[295] Mutemir b. Süleyman.

[296] Kays b. Ebî Hâzim el-Becelî (-84): TâbIîndendIr. Medine'ye Peygamber I, (S.A.V.) in vefatindan sonra gelmistir.

[297] Ebu Mes'ud Ukbe b. Amr el-Ensârî (R.A.).

[298] Ebu'r-Rabî' Süleyman b. Dâvud ez-Zehrânî (-231): Basrahdir

[299] Ebu Ismail Hammâd b. Zeyd.

[300] Eyyubu Sahtiyani.

[301] Mohammed b. Sirîn.

[302] Ibni Ebî Adiy, Muhammed b. Ibrahim.

[303] Amru'n Nâkid: Ebu Osman Amr b. Muhammed.

[304] Ebu Muhammed Ishâk b. Yusuf el-Ezrak (117-195): Vâsitlidir

[305] Abdullah b. A™.

[306] Muhammed b. Sîrîn.

[307] Ebu Salih Zekvân.

[308] El-A'rac: Abdurrahman b. Hürmüz

[309] Imam Mâlik b. Enes.

[310] Kuteybe b. SaId b. Cemil b. Tarîf.

[311] Ibni Hucr, Ali b. Hucr b. Iyas (-244): Mervezlidir.

[312] El-AIâ' b. Abdirrahman.

[313] Ebu Muhammed Abdullah b. Vehb.

[314] Yunus b. Zeyd b. Ebi'n-Nicâd.

[315] Ihnî SihâE): Zührî, Muhammed b. Müslim.

[316] Ebu'l-Yemân, el-Hakem b. Nâfi' (138-221): Humusiu âzâdldardandir

[317] Suayb b. EM Hamza (-162): Bu da Humusiu âzâdli kölelerdendir.

[318] Ebu Muâviye, Muhammed b. Hâlim

[319] A'mes, Süleyman b. Mihrân

[320] Ebu Salih, Zekvan.

[321] Ebû Muhammed, Bisr b. Hâlid el-Askeri: Sahihayn râvîlerîndendir

[322] Sube b. Haccâc.

[323] A'mes: Süleyman b. Mihrân.

[324] Cerir b. Abdilhamid b. Cerir.

[325] Ibni Râbuye.

[326] Ibni Ciireyc; Abdümelik b. Abdîlâziz

[327] Ebu'z-Zübeyr: Muhammed b. Müslim.

[328] Ebu'n-Nasr Cerir b. Hâzim.

[329] Süfyân b. Uyeyne,

[330] Sobeyi b. Ebî Sâlib.

[331] Ebu Muhammed Amr b. Dinar.

[332] Ka'Kaa' b. Hakîm el-Kinâoî: Medinelidir. Müslim'in râvîlerindendir

[333] Bundan hadîs imamlarinin isnaü-i âliye ne kadar merakli olduklari anlasiliyor. SUryan Süheyl'den bir kisi atlamasini istemi1;; o iki kisi atlamistir. Çünkü Siifyan, Süheyl'in, hadîsi babasindan isittigini zannetmis. Meger babasinin seyhinden isitip dururmus

[334] Ebu Said Abdurrahman b. Mclidi

[335] Ebu Abdtllâh Kays b. Ebi Hâzim el-Beceiî

[336] Ebu Abdülâh Cerir b. Abdillâh b. Cabîr (R.A.) (-51): Peygamber (S.A.V.) In vefati yilinda Müslüman olmus bir sahabidir.

[337] Süfyâo b. Uyeyne

[338] Ziyâd b. tlâka b. Mâlik: Kûfelidir. Sahihayn râvîîerindendir

[339] Süreye b. Yunus el-Mervezî (-235): Bagdad'da yasamistir.

[340] Ebu Yusuf Ya'kub b. tbrahini b. Kesir (166-252): Sahihayn râvîlerindendir.

[341] Hüseyin b. Eesir It. cI-Kaasîm.

[342] Seyyar b. Ebî Seyyar el-Vâsitî (-122) Sahihayn râvîlerindendir.

[343] Sure-i Bakara, âyet: 286.

[344] Abdullah b. Vehb.

[345] Yunus b. Yerid b.

[346] Sure-i Nisa, âyet; 117

[347] Abdülmelik b' Suayb b. Leys b. Sa'd: Misirlidir. Müslim'in râvîlerindeildir

[348] Ebu Bekr b. Abdirrahman b. el-Hâris b. Hisâm el-Kuresî: A'ma idi. Çok namaz kildigi için kendisine «Kureys'in rahibi» derler. Hz. Ömer'in hilâfeti zamaninda dogmus; 94 târihinde vefat etmistir

[349] Ebu Cafer Muhammed b. Mihrân er-Râaî (-238): Sahihayn râvîlerindendir.
[350] Ebu'l-Mutfalib Abdülâziz b. el-Mutfalib b. Abdîllâh: Mcdinelidir. Ebu Ca'fer zamaninda orada kadilik yapmistir.
[351] Ebü'I-Hâris Safvân b. Süleym: Âzâdli kölelerdendir. Vefat tarihî 124 veya 132'dir.
[352] Ümmin-mii'minin Meymûne bintil-Hâris (R.A.).
[353] Ebu Muhammed Atâ' b. Ycsâr (-103): Hz. Meymûne (R.A.) nin kölesidir
[354] Ebu Ibrahim Humeyd b. Abdirrahniân b. Avf el-Kure$î.
[355] Ebu Bekr Abdurrezzak b, Hemmâm.
[356] Ebu Urve Ma'mer b. Râsid.
[357] Ebu Ukbe Hemmâra b. Münebbih b. Kâmil (-132): Yemenlidir. Sahihayn râvîf erin dendir.
[358] Ebu Hisâin Abdullah b. Nümeyr Hemdâni (-199): Sahibayn râvîleri idendir
[359] Süfyân b. Said b. Mcsrük (97-160): Tebe-i tâbiînuen büyük bîr imanlidir
[360] Abdullah b. Miirre (-100): Ta'biinden Kûfeii sika bir zâttir.
[361] Ebu Âise Mesrufc b. el-Ecda' (-63.)-. Ta'biinden Kûfeii büyük bir imamdir
[362] Sure-i Münâfikûn, âyet: 1.
[363] Sure-i Tevbe, âyet: 75.
[364] Sure-i Ahzab, âyet: 72.
[365] Said b. el-Hakem b. Muhammed.
[366] Siire-i Nisa', âyet: 142.
[367] Ebu Abdilmelik Ukbe b. Mükrcm (-243): Basralidir. Müslim'in râvîierin-denöir.
[368] Ebu Zükeyr Yahya b. Muhammed b. Kays: Asîen Medineli olup Basra'da yasamistir. A'mâ imis. Müslim'in râvîlerindendir.
[369] Ebu Nasr Abdülmelik b. AbdIlâziz et-Temmâr (-228): Aslen Nesali olup Bagdad'da yasamistir. Müslim'in râv île finden dir.
[370] Ebu Yahya Abdüla'lâ b. Hammâd b. Nasr (-237): Bagdad'da yasamistir. SahIhayn r&vîlerindendir.
[371] Dâvud b, Ebi Hiod (Ziibyân) (-139): Basrali âzadli kölelerdendir. Babasi Horasanli imis. Basra'nin benâm âlimierindendir
[372] Nâfî Mevlâ Abdillâh b. Ömer { -117): Magriblidir. Bir rivayette Kâbil esirlerinden oldugu söylenir.
[373] Abdullah b. Büreyde.
[374] Ebu'l-Esved^in ismi ihtilaflidir. Zâlim b. Amr b. Süfyan diyenler oldu:
Amr b. Zâlim ve Zâlim b. Sârik diyenler de vardir. Tabiînden olup nahiv hakki da ilk sözü o söylemistir, derler,
[375] Ebu Zerr'II-GifârI (R.A.).
[376] Harun b. Said et-Eylî: Müslim'in râvîlerindendir.
[377] Abdullah b. Vehb.
[378] Amr b. eI-HâHs b. Ya'kub.
[379] Irak b. Mâlik el-Gifâri: Tabiînden olup Medinelidir. Sahihayn râvîlerindendir.
[380] Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ
[381] Ebu Osman en-Nchdî: Abdurrahman b. Mell.
[382] Ebu Bekre Nüfey' b. el-Hârîs (R.A.): Sahibidir. Kûfeli sayilir. Basra'da 51 veya 52 tarihînde vefat etmistir.
[383] Ebu Muâviye Muhammed b. Hâzim.
[384] Âsim b. Süleyman el-Ahvel.
[385] Sa'd b. Ebî Vakkaas (R.A.).
[386] Ebu Abdlllâb Muhammet! b. Talha h. Musarrif (-167): Sahihayn râvflerin-dendir.
[387] Süfjan-i Sevrî
[388] Gunder.

[389] Zübeyd b. el-Hâris b. Abdilkerim: Kûfelidir. Künyesi: Ebu Abdirr veya Ebu Abdillâh'dir. Sahihayn râvîlerindendir. Vefat tarihi 122 veya 124 dür.

[390] Guöder

[391] Mansur b. Mu'temir.

[392] Affân b. MüsHm es-Saffâr.

[393] Abdullah b. Mes'ud (R.A.).

[394] Muhammed b. Bessâr.

[395] Gunder.

[396] Ebu Müdrik Ali B>. Müdrik (-120).: Kûfelitlir. Sahihayn râvüerindendir

[397] CerIr b. Abdillfih b. Câbir (RA).

[398] Ebu Zür'a Herm b. Amr b. Ccrir.

[399] Ebu'I-Miisennâ Muâz b. Muâz b. Nasr cl-Aibcrî.

[400] Muhammed b. Zeyd Ib. Abdlllâta b. Ömer. Kendisinden ogullari Vâkid, Âsim Ve Ömer hadîs rivayet etmislerdir.

[401] Ebu Bekr Muhammed b. Hallfid cl-Bâhilî.

[402] Gundcr.

[403] Ömer h. Muhammed b. Zeyd: Medineli olup Askalan'a yerlesmistir Ccfât tarihi 145 veya 150 dIr.

[404] Muhammcd b. Zeyd b. Abdiilâh b. Ömer.

[405] Ebu Hisâra Abdullah b. Niimeyr.

[406] Mansur b. Abdirrahman b. Abdillâh b. Mes'od. Basralidir. Sahihayn râvîie-rindendir. Imara Ahmed'le Yahya b. Mâin'e göre sika, Ebu Hatim Razî'ye göre zaif bir râvidir.

[407] Cerir b. AbdUIah b. CâbIr.

[408] Dâvud b. Ebî Hind,

[409] Cerîr h. Abdilhamîd.

[410] Mugîratü'bnii Miksem.

[411] Zeyd b. Hâlid-i Cülienî (R.A.): Ashab-i kiramdandir. Künyesi: Ebu Talha veya Ebu Abdirrahman'dir. 78 tarihinde vefat etmistir.

[412] Imam Mâlik b. Eocs (93-179).

[413] Tecrid Tercemesi II, s. 741-743.

[414] Sure-i Araf, âyet: 54.

[415] Efau Muhammed Amr b. Sevvâd-i Âmiri t Misirlidir. Müslim'in râvîlerindendir

[416] Âzadli kölelerdendir

[417] Yunus b. Yezîd

[418] Ebu Yunus Siileym b. Cübeyr.

[419] Ebu't-FaUI Abbâs \>. Abdilâzim b. Tevbete'l-Anberi : (-246) Sahihayn1 râ-vilerindendir. Bazilari el-Anberî'yi el-Guberî seklinde zabt etmisse de Nevevî, bunun süphesiz bir lashif oldugunu söylüyor!

[420] Ebu Muhammed Nadr b. Muhammed b. Mûsft: Yemâmelidir. Sahihayn râ-vilerIndendir

[421] Ebu Ziimcyl, Semm&k b. el-Velid ei-Yemânî: Tabiînden olup Müslim'in râ-vUerindemlir

[422] Abdullah b. AhdIHab b. Câhir: Medinelidir. Iraklilar ona Ibni lerse de sahih olan CâbIr'dir.

[423] Ebu Osman Hâlid b. el-Hâris: (-186) Basrahdir. Sahihayn râviierindendir.

[424] Muâz b, Muâz b. Hassan.

[425] Adiy b. Sabit el-Ensârî: Kûfelidir. Sahihayn râviierindendir.

[426] Ebu Umara Berâ' b. Âzîb b el-Hâris el-Ensârî (R.A.): Ashab-i kiramdandir. Yezid b. Muâviye'nin hilâfeti ihtidalarinda vefat etmistir.

[427] Ebu Yusuf Ya'kub b. Abdirrahnian el-Kaarî: (-181) Medinelidir. Iskenderiye'de yasamis ve orada vefat etmistir.

[428]

Süheyl b. EM Salih.

[429] Cerir b. Abdilhamid.

[430] Hammâd b. Ebî Üsâme.

[431] Zekvân.

[432] Ebu Saîd-I Hudri (R.A.V

[433] Vekî1 b. Cerrah.

[434] Ebu Muâviye Mubammed b. Hâzim

[435] Ebu Meryem Zirr b. Hubeys: Kûfeiidir. Câhiliyyet devrini gören uzun Ömürlülerden biridir. 120 veya 122 yahut 127 yasinda iken 82 târihinde vefat etmistir

[436] Leys ti. Sa'd b. Abdirrabmân.

[437] Iböü'1-Hâd: YezId b. Abdillâh b. Üsâme.

[438] Ebu't-Tâhir Ahnicd b. Amr.

[439] Abdullah b. Vehb.

[440] Bekr b. Mudar b. Muhammed: (130-174) Misirli azadlilardamltr. Sahihayn-de hadîsleri vardir.

[441] Ebu Üsânie :eyd b Eslem: (136) Hz. Ömer (R.A.) m kölesidîr. Ondan ve oglundan hadîs rivâyel etmistir.

[442] Iyâd b, Abdillâh b. Sa'd: Sahihayn râvüerinden olup, Hz. Ebu Saîd-i Hudrî (R.A.! dan hadîs rivayet etmistir.

[443] Amr b. Ebî Amr: < -136) Âzadli kölelerdendir. Hz. Enes {R.A.) ile Saîd-i Makburi'den rivayetleri vardir.

[444] Ebu Saîd Keysan cl-Makburi: (-100) Âzadh kölelerdendir. Kabristan bekledigi veya kabristana yakin bir yerde oturdugu için kendisine ve oglu Saîd'e, Mak-burî dcTîIlmistir.,, Buradaki Makburi'den hangisinin murâd oldugu ihtilaflidir

[445] Ebu Küreyb Muliamnied b. Alâ

[446] Ebu Muâviye Muhainmed b. Hâztm.

[447] Es-Scmmân.

[448] Sûre-i Bakare, Âyet : 34

[449] Cerir b. Abdilhâmid b. Cerir

[450] Ebu Süfyan Talha b. Nâfi'.

[451] Câbir b. Abdillâh

[452] Ebu Gassân el-Mismaî Mâlik b. Abdilvâhid.

[453] îbni Cürejc, AbdülmeJik b. Abdilaziz.

[454] EbiTz-Zübeyr, Muhammed b. Müslim b. Tedrüs.

[455] Sûre-i Nisa, A^et: 116.

[456] Mamur K Ebî MüzûhIm: (-235) Bagdadh azarlilardandir.

[457] ibratim b. Sa'd b. Ibrahim: (110-183"! Medineli olup Bagdad'da kadilik etmistir. Sahihîiyn râviierindendir.

[458] Muhammed b, Ca'fer b. Ziyad: (-228) Bagda.Ilidir. Müslim'in râvilerin-denüii.

[459] Ebu Mürâvih cl-Lcysî veya Gjfâri: Nf edindi terden ma'duddur. Müslim'in «et-Tabakaata adli eserinde ismi Sa'd diye zikredilir. Peygamber (S.A.V.) in hayatinda dünyaya gelenlerdendir. Bunlarin adlarini bizzat Rcsûlullah (S.A.V.^ koyardi, tbni Abdil-berr bu zâtin bilitîifak sika oldugunu bildirmis; isminin künyesinden ibaret oldugunu; ayrica ismi bulunamadigini söylemistir.

[460] Ebu Abdillâh Urve b. Xühcyr b. cl-Avvâm : (-94) Kurcys kabilesine men-sub olup MedinelidIr. Annesi Esma binti Hbî Bckr'dir. Halasi Hz. Âise (Radyallahu anha) ile Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr'den hadîs dinlemistir. Sahihayn râvilcrin-dendir

[461] Si'ybânî: Ebu Ishâk Süleyman b. Feyrûz: KûfelidIr,

[462] Velid b. el-Ayzâr t KûfelidIr. Sabihaya râviierinden olup Abdülmclik b. Mer-vân'm hilâfeti zamaninda vefat etmistir

[463] Sa'd b. Iyâs Ebu Amr es-Scybânî, el-Bekrt: Peygamber (S.A V.) zamanina yetinmis: Ibni Mes'ud ve Zeyd b. Ekram hazerâtindan hadîs dinlemistir. S;-ihihayn râvi-lerindendir. 100 seneden fazla yasamistir.

[464] Ebu Ya'fur Abdurrahmân b. Ubeyd b. Nisfâs el-Âmirî: Sahihayn râviierinden olup Küfelidir. Buna hadis ulemasi «Küçük Ebu Ya'fur» derler. Yine

Küfeli bir de «Büyük Ebu Ya'fiir» vardir. Onun ismi Vâkid'dir. Abdülkerim nâminda üçüncü bir Eba Ya'fur daha vardir. Bunlarin üçü de sikadir.

[465] Sûre-i Beled, Âyet: 13-17.

[466] Cerir b. AbdUiiamid b. (>iir.

[467] Mansnr b. el-Mutemir h. Abdlllâb.

[468] Ebû Mcvsere Anir b. Surahbil el-Ilemdânî: tbni Mes'ud (R.A.) dan hadis dinlemistir. Ebû Cnheyfe'den evvel vefat cîtigi söylenir.

[469] Abdullah b. Mes'ud.

[470] Ebu Vâil, Sakik b. Seleme.

[471] Sure-i Furkaan, âyet: 68

[472] Sure-i Furkaan, âyet: 68.

[473] SaId el-Cüreyri, Ebû Mes'ud Said b. lyas: (-) Basra'lidir.

[474] Ebu Bahr yahud Ebu Hatim Abdurrahman b. Ebî Bekre: (-) Basra'lar. Basra Müslümanlarindan i!k dünyaya gelen bu zâttir. Babasi Nüfey* b. Haris'den hadîs rivayet etmistir.

[475] Ebu AbdHEûh Muhammed b. el-Velid b. Abdtlhâk: Sahihayn râvilerInden-dir. Lâkabi Hamdan'dir.

[476] Ube 'ullah b. Ebî Bekr b. Enes: Hz. Enes b. Mâlik'in torunudur. Dedesi Enes (R.A.) dan hadîs rivayet etmistir.

[477] Sevr b. Zeyd: (-) Medine'lidir. Sahihayn lavüerimiendir.

[478] Ebu-Gays Sâüm : Medino'U olup, Abdviüah b. Muti'nin âzadh kölelerin-dendir. Hz. Ebu Hüreyre'den hadîs rivayet etmistir

[479] Diger bir hadisde:
«Dünyanin yok olmasi Allah indînde Müslüman bir kisiyi öldürmekten çok daha ehvendir.»
buyurulmustur.

[480] Süre-Î Enfaî, Âyet: 16.

[481] Müslüman memleketinin gayri muslini tcb'asi.

[482] Leys bi Sa'd b. Abdirrahman

[483] Yahya b. Said b. Ferruh.

[484] Süfyân-i Sevrî.

[485] Haram yollarim tikamak demektir.

[486] Ebû Ishâk Ibrahim b. Dinar: Bagdad'lidir. Yalniz Müslim'de rivayeti vardir

[487] Ebû Bekr Yahya b. Haniraâd es-Scybânî: (-) Basra'li azadli kölelerdendir

[488] Ebân b. Taglib: (-) Kûfe'lidir.

[489] Fudayl b. Amr «1-Fukaymî: Kûfe'lidir. Yalniz Müslim'de rivayeti vardir

[490] Alltame b. Kays b. Abdillâh: (-) TâbiIndendir. Kûfe'Udir.

[491] Miocâp b. el-Hâris et-Temimî: (-) Kûfe'lidir. Yalniz Müslim'de ri-vâyetI vardir.

[492] Ibrahim Nehaî.

[493] Sûre-i Hicr, Âyet: 47

[494] SakIk b. Selemele'-Esedî.

[495] îbni Mes'ud.

[496] Ebû Süfyân Talhalü'bnü Nâfi'

[497] Câbir b. AbdIltâb (R.A.).

[498] Kurrctü'bnü Hâüd.

[499] Ebu's-Ziibeyr Mtibammed b. Muslini b. Tedriis,

[500] Sûre-i Fetih, Âyet: 10.

[501] Sûre-i~NIsa, "TUT"

[502]

Vâsil b. Hayyan el-Ahdeb: (-) Kûfc'lidir. Sahihayn râvîlerindendir.

[503] El-Ma'rûr b. Siiveyd: Kûfe'Hdir. A'mes'den .rivayet olunduguna göre kendisiyle görüstügünde (120) yasinda oldugu hâlde henüz saçinin teli agarmamis bulunuyormus.